

Κ. Κ. ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΥ
ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΙΛΙΝΑΪΚΟΣ,

ΕΙΤΕ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΥΝΩΜΟΣΙΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙ
ΚΑΤΙΛΙΝΑΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΛΑΤΙΝΙΚΟΥ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,
ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ.

1843.

4205

Κ. Κ. ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΥ
ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΙΛΙΝΑΪΚΟΣ,

ΕΙΤΕ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΥΝΩΜΟΣΙΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙ

ΚΑΤΙΛΙΝΑΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΛΑΤΙΝΙΚΟΥ,

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,
ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΟΡΟΜΗΛΑ.

1843.

SISMANOGLIO
MICRO

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΝ.

§. 4. Κάϊος Κρίσπος Σαλλούστιος (*) ἐγεννήθη μὲν τῷ χξθ' ἀπὸ Κτίσεως Ῥώμης, ἥτοι πρὸ Χριστοῦ 85, ἐτελεύτησε δὲ τῷ ψιθ', πρὸ Χριστοῦ 35. Κατήγετο ἐξ ἀφανοῦς Σαβινικοῦ γένους ἀπὸ Ἀμιτέρνου (**). ἔφηθος δὲ ὢν, ἐδόθη μὲν εἰς τὴν παιδείαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς τρυφάς, πολυτέλειαν καὶ φιλοχρηματίαν· ἔπειτα ὁμως κατέστη διώκτης ἀδυσώπητος τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, καὶ διδάσκαλος τῆς ἀρετῆς. Ὑπελθόντα δὲ πολλὰς ἀρχάς καὶ πολλὰ πολιτευσάμενον, ὁ Καῖσαρ, πρὸς δὲν, ἤδη Ἀνθύπατον τῶν Γαλατιῶν ὄντα, κατέφυγεν ὁ Σαλλούστιος, διότι ὁ τιμητῆς (κῆνσωρ· Ἀππιος Πουλχῆρ δ' ἦν οὗτος) ἔξωσεν

(*) Ὁ Ἰσπανὸς γράφει Κάϊος Σαλλούστιος Κρίσπος, λέγων, ὅτι ἔθος τοῖς Ῥωμαίοις τὸ πατριακὸν ὄνομα τιθέναι μεταξὺ τοῦ κυρίου καὶ τοῦ ἐπωνυμικοῦ· φέρει δὲ παράδειγμα τὸ, Μάρκος Τούλλιος Κικέρων, καὶ, Κάϊος Ἰούλιος Καῖσαρ. Ἐγραψα δὲ τὸ, Σαλλούστιος διὰ δυοῖν λ, ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν (Δ. Κασ. Βιβλ. Μ'. καὶ Σουίδ. λεξ. Ζηνοβ.) διὰ τὸ, πλὴν τῶν τῶν πολλῶν ἀρχαίων Λατινικῶν κωδίκων εὑρεθῆναι καὶ Λατινικὴν ἐπιγραφὴν τῆς πατριᾶς ταύτης Sallustianorum (ὅρα Vossii De Histor. Latin. I, c. 15). Ἡ μέντοι παραγωγή, εἰ ἄρ' ἔστιν ἐκ τοῦ, salus, ἀπαιτεῖ ἐν λ· ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰταλὸς, ἀδελφὸς Βαρθολομαῖος Ναρδίνης, μεταφραστὴς τοῦ Σαλλουστίου δι' ἐνὸς λ γράφει.

(*) Ὁ ῥηθεὶς ἀδελφὸς Ναρδίνης ἐν βίῳ τοῦ αὐτοῦ Σαλλουστίου ἀναφέρει, ὅτι λείψανα τῆς πόλεως Ἀμιτέρνου ὁρῶνται μέχρι τῆς σήμερον ἐν Βραττίῳ Abruzzo πλησίον τοῦ San Victorino ἐν τῷ τόπῳ τῷ ὀνομαζομένῳ Furore.

αὐτὸν ἐκ τῆς Βουλῆς ὡς παράνομόν τι πράξαντα (*), ἐγκολ-
πώθεις, κατέστησεν αὐτὸν πάλιν εἰς τὴν Βουλὴν, καὶ μετὰ
ταῦτα ἔπεμψεν αὐτὸν Ἐπαρχον εἰς Νουμιδίαν, ὅπου κατεκδύ-
σας τοὺς κατοίκους, καὶ θησαυρίσας ἀτίμως ἄπειρα πλούτη,
ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἔζη πολυτελῶς (**). Καίτοι δὲ καὶ

(*) Εἰ μὲν ἀληθεύει ὅπερ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ὁρατίου Κρούκιος ἔγραψεν
(Lib. I. Satyr. II. στ. 48), ἄλλ' ἴδε εἰς τὸν αὐτὸν τόπον καὶ τὸν κορυφὸν
Βιελλάνδον ἐν τῇ Γερμανικῇ τῶν Σατυρῶν μεταφράσει σελ. 57—73· παρά-
δαλε δὲ καὶ Ἰωσ. Φριδ. Ρόδου διδασ. Φιερσέντου κτλ. πρόγραμ. Finige
Bemerkungen etc. ὅ ἐστι, α. Σημειώσεις τινὲς περὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρος
τοῦ Ῥωμαίου ἱστορικοῦ Καίου Σαλλουστίου Κρίσπου· Φιέρση 1788 δ', ὅπου
αὐτὸς ἀνκρίβει τὴν διήγησιν τοῦ σχολιαστοῦ· οὐκ ἐπιχειρεῖ ὁμῶς ἀθωῶσαι αὐ-
τὸν καὶ ἀπὸ τῆς κατηγορίας, ὅτι διήρπασε τὴν Νουμιδίαν αἰσχροῦς μάλιστα
διὰ τὴν μαρτυρίαν Δίωνος τοῦ Καστίου (Βιβλ. ΜΓ'. σὺ πόρρω τῆς ἀρχῆς). Σημ.
τοῦ Συγγραφ.

(**) Εἰς τὴν κατὰ τὸν 15'. αἰῶνα ἀνασκαφὴν τῶν τοῦ Σαλλουστίου φημι-
ζομένων κήπων ἐν Ῥώμῃ εὐρέθη καὶ ἀριστούργημα ἑλληνικόν, τὸ μουναδικόν
εἰς τὸ εἶδος αὐτοῦ ἀγγεῖον, τὸ ἐπιλεγόμενον Vase Borgese, ἐκ Πεντελι-
κοῦ μαρμάρου, ὃν κρατὴρ, ἔχον ὕψος 1,717 μ. Βακχικὸν χορὸν ἑνδεκα προσώ-
πων ἐν Διονυσίοις ἐμφαίνον. Τοῦτο δεικνύει τὴν τοῦ Σαλλουστίου πολυτέ-
λειαν, εἴπερ πραγματικῶς ἀνήκεν εἰς αὐτὸν, ὡς πιθανολογεῖται ἐκ τοῦ τόπου,
οὗ εὐρέθη αὐτός τε ὁ κρατὴρ καὶ ἄλλα πάμπολλα ἀγάλματα καὶ ὀβελίσκαί,
ἐπιβεβαιούντα τὴν αὐτοῦ πλουσιότητα, διὰ καὶ τὴν τῆς Νουμιδίας ἀπογύ-
μνωσιν. Ἀλλ' ὁ Βιγκκελμάννος ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Τέχνης παρὰ τοῖς ἀρ-
χαίοις, σ'. 6. ἐξαχρεῖ τοῦτον τὸν κατὰ τοῦ Σαλλουστίου ὑποπτον συλλογί-

τοῦ Κορτίου ἐν τοῖς Προλεγομένοις τῆς αὐτοῦ ἐκδόσεως, καὶ
τοῦ Θύδωνος ἐν ταῖς σημειώσεσιν εἰς τὸν Βίον Σαλλουστίου
ὑπὸ τοῦ Κληρικοῦ προταχθέντα εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ Γαλλικὴν με-
τάφρασιν τοῦ Σαλλουστίου ἐν Παρισίοις τῷ 1730 εἰς 12ον,
Τόμ. II, καὶ ἄλλων πολλῶν σπουδασάντων ἀθωῶσαι αὐτὸν ἀπὸ
τοῦ τοιούτου ἐγκλήματος, ὁ Νάμαχὴρ ἐν τῇ Anleitung zur
κτλ., ἤτοι Εἰσαγωγῇ εἰς τὴν κριτικὴν γνῶσιν τῆς Λατινίδος
φωνῆς, ἐν Δειψίᾳ 1768, 8ον, ἐβεβαίωσε σελ. 250 κτλ. τὴν
μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων περὶ τῆς φαύλης ζωῆς τοῦ Σαλλου-
στίου. Συνέγραψε πόλεμον Ἰουγουρθινὸν καὶ Κατιλιναϊκόν· τὰ
δὲ λοιπὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἀπωλέσθησαν (*), ἐκτὸς δύο
λόγων, καὶ αὐτῶν ὑποβολιμαίων, πρὸς Καίσαρα Περὶ διοικήσεως
πολιτείας. Τὴν δὲ κατὰ Κατιλίνα μελέτην οἱ κριτικοὶ ἀπονέ-
μουςιν εἰς Πόρκιον Λατρῶνον.

Ταῦτα μὲν ἐκ τοῦ Ἀρλεσιῦ Histor. Ling. Latin., τὰ δ'
ἐξῆς ἡμέτερα.

σμὸν, βεβαιῶν, ὅτι οἱ λεγόμενοι κῆποι τοῦ Σαλλουστίου μετ' αὐτὸν ἐχρημά-
τισαν εὐάρεστον ἐνδιαίτημα τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ διὰ οὐδὲν θαυμαστὸν, ἐὰν
εὐρίσκωνται ἐκεῖ τοιαῦτα πολύτιμα πράγματα, ἀνήκοντα εἰς αὐτὸν, τὸν τὴν
τότε οἰκουμένην δεσπόζοντα αὐτοκράτορα.

(*) Ἦσαν δὲ ταῦτα ἡ μεγάλη Ῥωμαϊκὴ ἱστορία εἰς ἑξῆς βιβλία, ὧν μικρά τινα
τεμάρχια μόνον σώζονται, πλήρη ἀρρηνωπῆς ἐκφράσεως καὶ ἀδρότατων ἰδεῶν.

§. β'. Ὁ λεκτικός χαρακτήρ τοῦ Σαλλουστίου Θουκυδίδει καὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ Κυντυλιανὸς (Institut. Orat. L. X. c. 1) δοξάζει αὐτὸν δύνασθαι συγκριθῆναι πρὸς αὐτὸν τὸν Θουκυδίδην· ἔχει γὰρ, λέγει, τὴν μεστότητα αὐτοῦ, τὴν στρυφνότητα καὶ τὸ ἀπληχαιωμένως ἐκφράζεσθαι, σεμνὸν τὸ ὕψος καὶ εὐτακτον τὴν ἀγωγὴν. Τινὲς δὲ προσαγορεύουσιν αὐτὸν καὶ πατέρα τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἱστορίας, « Κρίσπος τῆς Ῥωμαϊκῆς πατήρ ἐστιν Ἱστορίας, » Crispus Romana primus in Historia (Mart. in Ep.). Οὕτω καὶ ὁ Σκαλίγηρος (Poet. L. 4, c. 24.)· κα ἀττικώτερον αὐτοῦ τοῦ Κικέρωνος (G. I. Vossii Institut. Orat. Lib. VI. c. VI. §. 2). Ὅτι μὲν ἐμβριθὲς ὁ συγγραφεὺς φαίνεται ἐκ τοῦ ὕψους, ἀλλὰ δυσχερὲς τὸ ἐξισῶσαι αὐτὸν τῷ Θουκυδίδῃ ἔκ γε τῶν σωζομένων. Ex his pauculis admirare eum magis libet quam anxie judicare, « Ἐκ τούτων δὲ τῶν βραχέων θαυμάζειν αὐτὸν ἀρέσκει μᾶλλον, ἢ ἀκριδῶς κρίνειν, » λέγει ὀρθῶς καὶ ὁ Ἰουστὰς Αἰψίος.

§. γ'. Ἄλλ' οὐδὲ τὰ ἐλαττώματα αὐτοῦ παραβλεπτέα: α.) Προοίμια μακρά, καὶ ἔκφρασις εἰς σοφιστὴν μᾶλλον πρέπουσα, ἢ εἰς βιβλὸν ἱστορικόν· καὶ ἐπανάληψις σχεδὸν τῶν αὐτῶν εἰς ἄμφω τὰ προοίμια τοῦτε Κατιλιναϊκοῦ καὶ Ιουγουρθινοῦ πολέμου. β.) Φαίνεται πικρὸς ἐταστής καὶ κατήγορος τῶν ἡθῶν τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ ἄνευ ψυχῆς συναλγούσης. Ἐπ' ἀληθείας τοῦτ'

αὐτὸ κατηγορεῖ καὶ κατὰ τοῦ ἡμετέρου Θουκυδίδου Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς· ἀλλ' ἐκεῖνος κἄν εἶχε καὶ ἥθη ἀνεπίμωμα: γ.) Οὐ διηγεῖται εὐκόλως, ἀλλ' ἐκδέχεται τὰ πράγματα ἀπὸ τῶν δυσχερεστέρων ἀντιλαβῶν, ἐπιτηδευόμενος οὕτως ὕψος ὑψηλὸν καὶ ἐμβριθές· καὶ τὰς λέξεις δὲ καινοτρόπως παρεισάγει· διὸ καὶ ὁ Γέλλιος (L. I, c. 15) novatorem verborum « νεωτεριστὴν λέξεων » ἀποκαλεῖ αὐτόν. δ.) Φαίνεται ὅλως ἐσπουδασμένος, ὅπερ ἐσημείωσε καὶ ὁ Κυντυλιανὸς (Institut. Orat. L. X. c. 3). Τοὺς χαρακτήρας ὅμως ὑποτυποῖ δαιμονίως ἐν ὀλίγοις (*).

§. δ'. Ὁ Κόρτιος λέγει τὸν Σαλλούστιον ἐσπουδακότα τὸ αὐστηρὸν τοῦτο ὕψος, ὅπως ἀπολογηθῇ τὸν τρόπον τινὰ διὰ τὰ περὶ πραγμὲνα αὐτῷ κατὰ τῶν κατηγορῶν πρὸς τοὺς μὴ εἰδότας αὐτόν προσωπικῶς. Πάντα δὲ ταῦτα ἐμωμήθη εὐγενῶς πάνυ καὶ

(*) Ὁ Φενελὼν ὅμως ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῇ ἐπιγραφομένῃ Sur l'Eloquence historique τὴν εἰς τοῦτο σπουδὴν τοῦ ἱστορικοῦ ὡς ἀκαιροφιλοτιμίαν ἤλεγξε· λέγει γὰρ, ὅτι παρὰ τὸ δέον παρετάθη εἰς ὑποτυπώσεις ἡθῶν, καὶ εἰκονισμοὺς προσώπων εἰς τὰς ἄλλως συντομωτάτας δύο αὐτοῦ ἱστορίας, καίτοι εὐγενέστατα καὶ μετὰ μεγίστης χάριτος συγγράψας. Salluste a écrit avec une noblesse et une grace singulière; mais il est trop étendu en peintures des mœurs et en portraits des personnes dans deux histoires très-courtes.

ἑλληνικῶς ὁ ἡμέτερος Δίων ὁ Κάσιος (Βιβλ. ΜΓ', 9), εἰπὼν ἐν ὀλίγοις, ὅτι ὁ Καῖσαρ μετεχειρίσθη αὐτὸν ὡς μάστιγα κατὰ τῶν Νουμιδῶν· «Κὰκ τούτου τάς τε ἄλλας πόλεις, μὴ»
 » δεινὸς ἀνθισταμένου, παρεστήσατο (ὁ Καῖσαρ), καὶ τοὺς Νο-
 » μάδας λαβὼν, ἔς τε τὸ ὑπήκουον ἐπήγαγε, καὶ τῷ Σαλουσίῳ
 » λόγῳ μὲν ἄρχειν, ἔργῳ δὲ ἄγειν τε καὶ φέρειν ἐπέτρεψεν·
 » ἀμέλει καὶ ἐδωροδόκησε πολλὰ καὶ ἤρπασεν· ὥς τε καὶ κατ-
 » ηγορηθῆναι αἰσχύνῃν αἰσχίστην ὀφλῆσαι, ὅτι τοιαῦτα
 » συγγράμματα συγγράψας, καὶ πολλὰ καὶ πικρὰ περὶ τῶν
 » ἐκκαρπουμένων τινὰς εἰπὼν, οὐκ ἐμιμήσατο τῷ ἔργῳ τοὺς
 » λόγους. Ὅθεν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἀφείθη ὑπὸ τοῦ Καίσαρος,
 » ἀλλ' αὐτὸς γε ἑαυτὸν καὶ πάνυ τῇ συγγραφῇ ἐξηλοκόπησε.»

§. ε'. Ἰδίᾳ δὲ περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Κατιλιναϊκοῦ πολέμου, ὅστις συνέβη τῷ 691 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης, II X 63, λητούσης τῆς Ὑπατείας Κικέρωνος καὶ Ἀντωνίου, ὁ Φαβρίκιος (Biblioth. Lat. L. X. c. 9) εἰκάζει, ὅτι αὐτὴν συνέγραψε πρὸ τῶν ἄλλων ἱστοριῶν· ὁ δὲ πρόεδρος Δὲ Βρόσσης (Vie de Salluste) προσδιορίζει καὶ τὸν χρόνον: κατὰ τὸ 704 (τὴν τοῦ Ιουγουρθινοῦ κατὰ τὸ 709, καὶ τὴν μεγάλην ἱστορίαν κατὰ τὸ 710, χρόνον τῆς ἐκ Νουμιδίας ἐπιστροφῆς αὐτοῦ χρονολογῶν). Δοκεῖ ὅμως, ὅτι ἄλλος τις πρὸ αὐτοῦ ἐπεχείρησε τὸ πρᾶγμα· διότι ὁ Κικέρων λέγει (Orat. pro Archia §. XI) Λούκιον Ἀρχίαν τὸν

Ἀντιοχέα, ὑστάτως δὲ καὶ πολίτην Ῥωμαῖον ἀρξάμενον ψάλλειν τὸν πόλεμον τοῦτον εἰς ἑπὶ ἑλληνικά, ἅτινα εὐηρέστησαν μάλιστα καὶ εἰς τὸν Κικέρωνα· ἀλλ' ὁ λόγος αὐτὸς λέγεται ἐκφωνηθεὶς ἐν ἔτος μετὰ τὴν Ὑπατείαν Κικέρωνος· μαρτυρεῖται ἄρα ὁ Ἕλλην ποιητὴς εὐθὺς μετὰ τὸ συμβᾶν ἐπιχειρήσασθαι.

§. ζ'. Μετὰ τὸν Σαλλούστιον καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων Κωνσταντίος τις Φελίκιος Δυρράτινός, μὴ εὐαρεστούμενος εἰς τὴν τοῦ Σαλλουστίου ἱστορίαν, συνέγραψε πόλεμον Κατιλιναϊκόν, καὶ ἀνέθετο αὐτὸν εἰς Πάπαν Λέοντα τὸν I. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος δοκεῖ αὐτόχρημα σοφιστῆς, ἐπαινεῖται μὲν διὰ τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ ὕψος, διὰ τὰς λεκτικὰς αὐτοῦ ἀρετὰς κτλ., κατηγορεῖ δὲ τὸν Σαλλούστιον, ἄνδρα ἐπαινούμενον διὰ τσοσούτων αἰώνων, ἐπιχειρήσας τὸ ἔργον, καθὰ ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ εἰς τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπολογίαν, διὰ τὸ πρὸς τὸν Κικέρωνα μέγα, καὶ ἴσως ἄκριτον, σέβας· ἐπειδὴ ἐδόκει αὐτῷ, ὅτι ὁ ἱστορικὸς οὐκ ἐλάλησε περὶ ἐκείνου ὅσα τε καὶ ὅπως ἔδει. Ὁ Κόρτιος ὅμως ἐσχημείωσε πάνυ σιφῶς, ὅτι τὰ εἰσαχθέντα παρὰ τοῦ νέου τούτου ἱστοριογράφου ἀνήκουσιν εἰς συγγραφεᾶ ἰδιαιτέρας βιογραφίας τοῦ Κικέρωνος, καὶ οὐκ εἰς συγγραφεᾶ Κατιλιναϊκοῦ πολέμου, καὶ μάλιστα σύντομον. Sunt illa ejusmodi, quæ de rebus Ciceronis scribendi adferenda sunt, non vero illi, qui de conjuratione Catilinæ paucis absolvere constituerat, Ὅτι δὲ ὁ Σαλλού-

στιος ἐτίμα τὸν Κικέρωνα καὶ ὡς ἐνάρετον, καὶ ὡς πεπαιδευ-
 μένον, καὶ δὴ καὶ ἄξιον πολιτικόν, εἶπον μὲν πολλοὶ καὶ ἄλλοι,
 σημαίνει δὲ καὶ ὁ ἴδιος ἱκανὰ, ἀναφέρων εὐφήμως τὸ ἔτοιμον
 καὶ δραστήριον τοῦ πνεύματος αὐτοῦ (§. 26), τὴν σωτήριον
 ἐκείνην δισπολογίαν τῆς Γαλατίας εἰς τὸν Ἀντώνιον, μέγα
 γενομένην τοῦ Κατιλίνα ἐμπόδιον (§. αὐτ.), τὸν θαυμαστὸν
 λόγον αὐτοῦ (§. 31), καὶ ἐπισφραγίζων ταῦτα τῷ, *Bellique*
gravissimi invidiam optumi consuli imponeret, « Καὶ
 διεγείρει τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἀρίστου Ὑπάτου,
 ὡς αἰτίου δῆθεν δεινοῦ πολέμου.

§. ζ'. Ἐκδόσεις μὲν τοῦ συγγραφέως ὀλικὰς τε καὶ μερικὰς
 ἠρίθμησα περίπου ὀγδοήκοντα, ὧν ἡ μὲν πρωτίστη ἐγένετο
 Ἐνετήσιν εἰς φύλλον κατὰ τὸ αὐθ, καὶ ἰδίᾳ δὲ τοῦ πολέμου
 τούτου παλαιότητα εὐρίσκεται εἰς 4ον ἄνευ ἐποχῆς καὶ τόπου.
 ἡ δὲ ἐπεξεργασμένη εἰς τὸ ἀκριβές ἐστίν ἡ τοῦ Κορτίου, καὶ ἡ
 κατ' αὐτὴν γενομένη ὑπὸ Γοτλιέβου Χριστοφόρου Ἀρλεσιῶ
 ἐν Νορμβέργῃ τῷ αψυς', καθ' ἣν καὶ ἡ παροῦσα μετάφρασις
 ἐγένετο.

§. η'. Μεταφράσεις δὲ ὀλικαὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Σαλ-
 λουστίου, καὶ ἰδιαίτεραι τῶν πολέμων ἐγένοντο πολλαὶ εἰς
 ἀπάσας τὰς σπουδαίας γλώσσας· οὐμὴν ἀλλὰ καὶ δύο βασιλεῖς
 ἠσχολήθησαν εἰς μετάφρασιν αὐτῶν, ἡ τε Ἐλισσάβετ βασι-

λισσα τῆς Ἀγγλίας εἰς τὸ Ἀγγλικὸν ἰδίωμα, καὶ ὁ βασιλόπαις
 (Infans) τῆς Ἰσπανίας Δὸν-Γαβριήλ εἰς τὸ Ἰσπανικόν, ἣν καὶ
 σὺν τῷ πρωτοτύπῳ ἐξέδωκε τύποις ἐν Μανδριτῷ πολυτελῶς.
 Ἡ πρωτίστη μέντοι ἐγένετο ἐλληνιστὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ
 Ἀδριανοῦ ὑπὸ τινος Ζηνοβίου. Ἴδου τί λέγει ὁ Σουΐδας ἐν λέξει
 Ζηνόβιος (Βόσσιος *De Histor. Græcis Lib. I, c. XI.* ὀνομάζει
 αὐτὸν Ζηνόδοτον.) « Μετάφρασιν ἐποίησεν ἐλληνικῶς
 τῶν Ἱστορικῶν Σαλουστίου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Ἱστορικοῦ καὶ τῶν
 καλουμένων αὐτοῦ Βελῶν (*bellorum*, ἡγουν πολέμων· οὕτω
 γὰρ ἀνέκαθεν ἐπεγράφοντο). » Ἄλλ' ἡ μετάφρασις αὕτη ἐξέ-
 λιπεν. Ἐν δὲ τοῖς Προλεγομένοις σελ. XLII τῆς ἐκδόσεως τοῦ
 συγγραφέως ὑπὸ τοῦ *Cajetani Vulpii* ἐν Παταύῳ τὸ αψκ'.
 σημειοῦται, ὅτι ὁ Βενέδικτος Αὐεράνιος Φλωρεντῖνος ἀναφέρει
 καὶ Κέλσον τινὰ μεταφραστὴν τοῦ Σαλλουστίου εἰς τὸ ἐλλη-
 νικόν, ἀλλ' οὐδ' αὐτῆς ἔχνη ἐώρακέ τις. Ὡστε ἡ παροῦσα εἰς
 τὸ κοινὸν ἡμῶν ἰδίωμα δευτέρα ἢ τρίτη ἐστὶ μετάφρασις ἐλ-
 ληνική, ἣν καὶ, τὸ ἐπ' ἐμοί, ἀκριβῆ ἐπεμελήθη.

§. θ'. Οὐκ οἶδαμεν δὲ εἴπως οἱ παλαιοὶ γραμματικοὶ Ἀσπὴρ
 τε καὶ Στατίλιος Μάξιμος, οἱ διαλευκάναντες τὰ ἱστορικὰ Σαλλου-
 στίου (*Fabric. Biblioth. Lat. Lib. I, c. 9*), ἐπεξεργάστησάν
 πως καὶ τὸν Κατιλιναϊκὸν πόλεμον. Τὰς τῶν νεωτέρων ἐπεξερ-
 γασίας δύναται τις εὐρεῖν συλλήθδην ἐν τῇ τοῦ Κορτίου ἐκδόσει.

§. ι. Τέλος δὲ καὶ σκοπὸς τῆς παρούσης μεταφράσεως αὐτὸς ἐκεῖνός ἐστιν, ὃν ἔχουσι καὶ πάντα τ' ἀληθῆ ἱστορικὰ συγγράμματα, καὶ ὃν ὁ Πολύβιος (Βιβλ. Α'). ἐν ὀλίγοις ἐξέφρασε· « Καλλίστην παιδείαν ἡγητέον πρὸς ἀληθινὸν βίον τὴν ἐκ τῆς » πραγματικῆς ἱστορίας γενομένην ἐμπειρίαν· μόνη γὰρ αὕτη » χωρὶς βλάβης ἐπὶ παντὸς καιροῦ καὶ περιστάσεως κριτὰς » ἀληθινὸς ποιεῖ τοῦ βελτίονος ». Ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ὁ ἰσχυρὸς τὸ μάταιον τῆς ἰσχύος, καὶ ὁ σοφὸς τὸ ῥέον τῶν δοκῆσεων, καὶ ὁ πλούσιος τὸ ἄστατον τοῦ πλούτου, οὐχ ὥς ἐκ γνώμης τοῦ μὲν τε καὶ τοῦ δέ, ἀλλ' ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων μανθάνων καὶ πιστούμενος, εἰς ἑαυτὸν μὲν βίον ἀθόρυβον, εἰς δὲ τὴν ἀναστροφὴν μετὰ τῶν αὐτοῦ ὁμοίων ἡμερώτερόν τε καὶ φιλοanthρωπότερον πολίτευμα κατορθούμενος, χρησιμώτατος ἀποβαίνει εἰς τὴν κοινωνίαν, μὴδ' αὐτάρεσκος, μὴδὲ πλεονέκτης γινόμενος. Ἄλλως τε ἡ τῶν τοιούτων μεγαλοφυῶν συγγραφέων ἀνάγνωσις ἦθος ἀδρὸν καὶ σταθερὸν περιβάλλει, καὶ χαρακτηῖρα ἐδραῖον ἐντυποῖ μάλιστα εἰς τοὺς νέους, ἐξευγενίζουσα οὕτω τῷ χρόνῳ ἔθνος ὁλόκληρον, χρηστοθηστέρας τε καὶ ὑψινοустέρας τὰς ἐπερχομένας γενεὰς προπαρασκευάζουσα. Εἰ δέ τις καὶ τρίτην ἀπαριθμεῖ ὠφέλειαν, τὴν γνώρισιν Ῥωμαίου δοκιμωτάτου ἱστορικοῦ, ἡδῶς ἀγῶ προστίθεμαι εἰς τὴν γνώμην ταύτην· καὶ ἀφορμὴν τὴν παρέμπτωσιν τοῦ λόγου τούτου λαμβά-

νων, θάρρει προτρέπω τὴν ἡμετέραν νεολαίαν, εἰς μάθησιν τῆς Λατινίδος φωνῆς, μικρὸν μὲν τὸ καθημερινὸν χρήσιμον εἰς τὸν βίον ἐπαγγελομένης, μέγιστον δὲ εἰς ἀγωγὴν καὶ πᾶσαν ἐκπαίδευσιν καὶ πολυῖστορίαν συμβαλλούσης, ὥς δι' αἰώνων χρηματισάσης κοινῆς ἀποθήκης τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων.

§. ια. Ὁ ἀναγνώστης εὐρήσει τὴν συνέχειαν τοῦ ἱστορικοῦ διακεκομμένην εἰς δύο μέρη δυσὶ κατὰ Κατιλίνα λόγοις τοῦ προμνημονευθέντος Κικέρωνος, ῥήτορος καὶ φιλοσόφου Ῥωμαίου, καὶ τὸν καιρὸν τῆς συνωμοσίας ὑπατεύοντος. Τοὺς λόγους τούτους ἐκ τῶν τεσσάρων τῶν κατὰ Κατιλίνα αὐτῷ λεχθέντων, οὐ μὲν γον ὥς συναπαρτιστικὸν μέρος τὸν κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου πραχθέντων τε καὶ λεχθέντων, ἀλλὰ καὶ ὥς συνεπιβεβαιωτικὸν τῶν ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ ἀναφερομένων, ἔκρινα ἀναγκαῖον ἵνα παρενείρω, ὅσα τε, ὥς ἀπ' ὄνυχος τὸν λέοντα, τὴν Κικέρωνος ῥητορείαν καὶ ἀξίαν ἐπιδείξω. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὺς τινὰς πολλῶν χαρακτήρας ὑποτυπώσας ἐν ἰδίῳ ὁ ἱστορικός, τὸν τοῦ Κικέρωνος χαρακτήρα εἰς πᾶσαν τὴν ἱστορίαν συνεξυφάνας ἐντέχνως, οὐ τοσοῦτο προφανῆ εἰς τοὺς ἐν ἀμυδρῷ καὶ μὴδ' ἀπὸ θέσεως ἐπιβλέποντας ἐπιδείκνυται, οἱ λόγοι οὗτοι φῶς τε μέγα δόσουσι, καὶ τοὺς συγγραφέας δὲ ἐμβριθεῖς ἐπαίνους τῆς τῶν λόγων αὐτοῦ δεινότητος ἐπιβεβαιώσουσι.

§. ιβ'. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς μεταφράσεώς τε (γενομένης μοι ἤδη κατὰ τὸ αἰγ', καὶ τὰ νῦν ἐπιδιορθωθείσης) καὶ ἐκδόσεως τοῦ Κατιλιναϊκοῦ πολέμου· ἂν δὲ παρεμπέσῃ εὐκαιρία, ἐκδοθήσεται καὶ ὁ Ἰουγουρθινὸς πόλεμος. Βραχείας τινὰς σημειώσεις ἔκρινα προσθῆναι, τὰς μὲν παραλλήλους ἐκ τῶν ἡμετέρων Ἑλλήνων συγγραφέων, τὰς δὲ καὶ ἀπλῶς, μάλιστα ὅπου ἡ διὰ τὸ γριφῶδες τοῦ συγγραφέως, ἢ διὰ τὸ διάφορον τῶν ἀναγνώσεων διχογνωμονοῦντες δοκοῦσι καὶ οἱ μεταφρασταί· οὐδὲ παρημέλησα διαλευκάναι καὶ τινὰς λέξεις καὶ ἐκφράσεις Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων ἀγνώστων εἰς Ἑλληνας. Αἱ μνημονευόμεναι ἐν ταῖς σημειώσεσι μεταφράσεις εἰσὶν ἡ Γαλλικὴ τοῦ Θύδωνος ἐν Παρισίοις 1730, εἰς 12^{ον} ἡ Ἰταλικὴ τοῦ Ἀλφιέρου, ἡ Ἀγγλικὴ τοῦ Villiam Krosse εἰς 16^{ον}, ἡ Ἰσπανικὴ τοῦ βασιλόπαιδος Don Gabriel ἐν Μαδριτίῳ 1772. εἰς φύλλον. Σαλλούστιοι δὲ λήν τοῦ βιογραφηθέντος ἐγένοντο πολλοὶ παρὰ Ῥωμαίοις (*), ὧν οἱ ἐπισημότεροι· α'. Ἐγγονὸς τοῦ ῥηθέντος, τιμηθεὶς παρὰ τῷ Αὐγούστῳ Τιβερίῳ. β'. Σχολάρχης τις, ὃς καὶ τὸ γράμμα Κ εἰς τὴν Λατινικὴν γραφὴν (Inst. Lipsius A. 419.) εἰσήγαγεν. γ'. Χριστιανὸς τις, ὃς καὶ Ῥώμης προεστὼς ἐχρημάτισε τῷ 389

(*) Οὐ γὰρ περὶ τῶν Ἑλλήνων ἢ ἑλληνιστῶν διαπρεφάντων Σαλλουστίων ὁ λόγος ἐνταῦθα, ὧν τινὰς ἱστορεῖ ὁ Σουΐδας ἐν Δεξ.

(ἴδ. τὸν corsini Præfect. Urbis). δ'. Ἄλλοι δύο περὶ τοῦ αὐτοῦ χρόνον, ὧν εἷς μὲν τῶν Γαλατιῶν, ὁ δ' ἕτερος τῆς Ἀσίας Πραίτωρ ἐχρημάτισε. ε'. Ἔστι καὶ ἕτερός τις Φλαύιος, εἴτε καὶ δεύτερος Σαλλούστιος λεγόμενος, ἐθνικὸς, συνυπατεύσας Ἰουλιανῷ τῷ Παραβάτῃ.

Κ. Κ. ΣΑΛΛΟΥΣΤΙΟΥ

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΙΛΙΝΑΙΚΟΣ,

Η

ΠΕΡΙ ΣΥΝΩΜΟΣΙΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙ ΚΑΤΙΛΙΝΑΝ.

§. 1. Οἱ ἄνθρωποι φιλοτιμούμενοι (1) διαφέρειν τῶν λοιπῶν ζώων, ὀφείλουσι καταβάλλειν πᾶσαν σπουδὴν, ὅπως μὴ πλανῶνται διὰ βίου ἐν σιγῇ, ὡς τὰ ὑπὸ τῆς φύσεως οὕτω πεπλασμένα βοσκήματα, κάτω ἄει βλέποντες, κεκυφότες εἰς γῆν καὶ ἔκδοτοι εἰς μόνην τὴν κοιλίαν. Ἡ γὰρ ἀρετὴ τῶν ἀνθρώπων θεωρεῖται εἰς ἄμφω: τὴν τε ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἡγεμονεύει ἐν ἡμῖν, τὸ δὲ δεύτερον ὑπηρετεῖ ὡς δοῦλος· κακχεῖνο μὲν ἔχομεν κοινόν μετὰ τῶν θεῶν, τοῦτο δὲ μετὰ τῶν ζώων. Διὸ ἐλλογώτερον φαίνεται μοι τὸ ζητεῖν τινὴ τὴν ἐκ πνευματικῶν μᾶλλον ἢ ἐκ σωματικῶν ἀρετῶν προερχομένην δόξαν, καὶ, διὰ τὸ βραχὺ τῆς ζωῆς ἡμῶν, φροντίζειν μνημόσυνον ὡς οἶόν τε πολυχρόνιον· ἡ μὲν γὰρ ἐκ τοῦ κάλλους καὶ πλούτου φήμη οὐ μόνιμος, ἀλλ' ἐξίτηλος, ἡ δ' ἀρετὴ αἰωνίως λαμπρὰ διαμένει. Οὐ μικρὸν ὅμως συνεζητήθη παρ' ἀνθρώποις, εἰ διὰ

(1) Omnis homines qui sese student præstare etc. μετέφρασα κατὰ τὴν φυσικὴν ἐκδοχὴν τῆς φράσεως, καὶ οὐ κατὰ τὴν τοῦ Θέωνος μετάφρασιν· ὅστις ἐν τῇ Dissertation sur la première frase de Salluste λέγει οὕτω· Πάντες οἱ ἄνθρωποι, ὡς καυχώμενοι ὅτι ὑπερτεροῦσι κατὰ ἀ. ὅτι ὡς ἀναφέρει ὁ Βάσιος ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, εὗρέθησαν ἀντίγραφα ἔχοντα· qui dant operam uti præsent ipsi et antecellant. ὅτι καὶ ὁ Κλερκὶς οὕτω μετέφρασε. Παραβλήθητω δὲ τὸ χωρίον καὶ πρὸς τὸ τέλος τοῦ §. 2.

(ΣΑΛΛΟΥΣΤ.)

σωματικῆς μᾶλλον, ἢ ψυχικῆς ἀρετῆς ἐπράχθησαν τὰ μεγάλα στρατιωτικά κατορθώματα· ὡς γὰρ ἀναγκαία ἡ βουλή πρὸ τῆς ἐπιχειρήσεως, οὕτω καὶ ἡ ταχύτης εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἐγνωσμένων. Ὅθεν ἕκαστον τούτων ἐν τῷ ἰδίῳ μέρει ὃν ἀνέκανον, ἰσχυροποιεῖται διὰ τῆς ἀμοιβαίας συναντιλήψεως.

§. 2. Διὸ ἀπ' ἀρχῆς καὶ οἱ βασιλεῖς (τοῦτο γὰρ πρῶτον ὄνομα ἡγεμονείας) ἀνόμοιοι ἐχρημάτισαν, τινὲς μὲν αὐτῶν τὸ πνεῦμα, τινὲς δὲ τὸ σῶμα γυμνάζοντες, μάλιστα ὅτε ἀκμὴν οἱ ἄνθρωποι ἀρκοῦμενοι εἰς τὰ ἴδια, ἔζων χωρὶς πλεονεξίας. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ὅτε ὁ μὲν Κῦρος (2) ἐν Ἀσίᾳ, οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐν Ἑλλάδι ἐπεχείρησαν ὑποτάξαι ἔθνη καὶ πόλεις, ἱκανὴν πολέμου ἀφορμὴν ἔχοντες τὸ φίλαρχον, ἔτι δὲ καὶ νομίσαντες μεγίστην δόξαν τὴν μεγίστην ἀρχὴν, ἐφάνη τελευταῖον εἰς τοὺς κινδύνους καὶ τὰ πράγματα, ὅτι τὸ πνεῦμα συμβάλλει μεγάλως εἰς τὰ πολεμικά. Διὰ τοῦτο, εἰμὲν ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς τῶν τε βασιλέων καὶ ἀρχιστρατῆγων, ἥδη νικητῶν, διέμενεν ἡ αὐτὴ καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης, οἷα καὶ ἐν καιρῷ πολέμου, τ' ἀνθρώπινα ἤμελλον εἶναι τακτικώτερά τε καὶ μονιμώτερα, καὶ οὐδ' ἂν ἔβλεπες ἄλλα ἐξ ἄλλων γινόμενα, μεταβαλλόμενά τε καὶ τὰ πάντα μιγνύμενα· αἱ γὰρ δυναστεῖαι εὐκόλως συντηροῦνται, δι' ὧν μέσων καὶ τὸ κατ' ἀρχὰς συνεστάθησαν. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ὁ ὄγκος διαδεχθῇ τὴν φιλεργίαν, τὴν δὲ σωφροσύνην καὶ ἰσότητα ἡ φιληδονία καὶ τὸ ὑπεροπτικόν, εὐθύς τὰ τῆς τύχης ἀλλοιοῦνται μετὰ τῶν ἡθῶν, καὶ ἡ ἀρχὴ μεταβαίνει ἀπὸ τοῦ φαυλοτέρου (3) ἐπὶ τὸν ἀξιώτερον. Ἡ γῆ, ἡ θάλασσα καὶ ὅσα ποιητὰ, ὑπόκεινται εἰς τὴν ἰκανότητα τοῦ

(2) Ἀποπον λέγειν τὸν Κῦρον πρῶτον ἐν Ἀσίᾳ φιλοπόλεμον καὶ δορυκτῆτορα· ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς ἀρχεται ἐξ ἱστορικῶς γνωστῶν ὑποκειμένων διὰ τὸ σκότος τῶν αἰώνων. (3) Τοῦτο τὸ χωρίον πολλοὺς ἐτάραξε καὶ ἠνάγκασεν ἀναγνῶναι ab optimo quoque ad minus bono transfertur, ἐκλαμβάνοντας τὸ optimus εἰδικωτέρως, ὡς ἀγαθός, καὶ οὐ γενικωτέρως, ὡς ἄξιος.

ἀνθρώπου· καὶ ὅμως εὐρίσκονται πολλοί, ὅλως ἐκδοτοὶ τῇ κοιλίᾳ καὶ τῷ ὕπνῳ, ἀμαθεῖς καὶ ἀπαίδευτοι, ζῶντες ὡς περιηγηταί, καὶ φέροντες παρὰ φύσιν τὸ μὲν σῶμα μεθ' ἡδονῆς, τὴν δὲ ψυχὴν μετὰ δυσαρεσκείας· τὴν ζωὴν τούτων καὶ τὸν θάνατον εἰς μηδὲν διαφέροντα λογίζομαι· οὐδεὶς γὰρ περὶ αὐτῶν οὐδέποτε λαλεῖ. Ὅθεν κατ' ἐμὴν κρίσιν μόνος ἐκεῖνος ζῇ ψυχικῶς τε καὶ σωματικῶς, ὅς τις ἐνασχολούμενος εἰς πράγματα ἀποκτᾷ φήμην ἢ ἐνδόξου ἀνδραγαθήματος, ἢ καλῆς τινος πράξεως. Ἀλλ' ὄντων πολλῶν τῶν πραγμάτων, ἡ φύσις δίδωσιν ἐνὶ ἐκάστῳ τὴν ἰδιαιτέραν αἴρεσιν.

§. 3. Καλὸν, ναί, καὶ τὸ εὐεργετεῖν τὴν πολιτείαν διὰ τῶν πράξεων· ἀλλ' οὐδὲ τὸ διηγεῖσθαι τὰ καλὰ καταφρονητὸν· δυνατὸν δὲ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν εἰρήνῃ γενέσθαι τινὰ ἔνδοξον· καὶ πολλοί, ἢ ὅτι ἔπραξαν μεγάλα, ἢ ὅτι ἔγραψαν τὰ τῶν ἄλλων (4), θαυμάζονται. (*) Καίτοι δὲ μὴ δοξαζομένων ἐπίσης τῶν τε κατορθωσάντων καὶ τῶν συγγραψάντων, εἰς ἐμὲ μάλιστα τὴν ἀρχὴν ἐφάνη δυσχερές τι ἡ ἐπιχείρησις τοῦ ἱστορεῖν τὰ γε-

(4) Χάριεν τὸ ὑπὸ τοῦ Πλουτάρ. (Πότερον Ἀθην. κατὰ πόλ. ἢ κατὰ σοφ. Ἐνδοξ.) ἐπὶ τοιαύτῃ ὑποθέσει ῥηθέν· « Ὅρθως δ' εἰρήσεται καὶ πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῖς λόγοις μέγα φρονούντας· ἂν γὰρ ἀνέλης τοὺς πράττοντας, οὐχ ἔξεις τοὺς γράφοντας. Ἀνελε τὴν Περικλέους πολιτείαν, καὶ τὰ ναύμαχα πρὸς Ῥίφ Φορμίωνος τρόπαια· καὶ τὰς περὶ Κύθηρα, καὶ Μέγαρα, καὶ Κόρινθον ἀνδραγαθίας Νικίου, καὶ τὴν Δημοσθένους Πύλον, καὶ τοὺς Κλέωνος τετρακοσίους αἰχμαλώτους, καὶ Τολμίδαν Πελοπόννησον περιπλέοντα, καὶ Μυρωνίδην νικῶντα Βοιωτοὺς ἐν Οἶνοφύτοις, καὶ Θουκυδίδης σοὶ διαγέγραπται. » Καὶ παρακατιόντι . . . « οἱ δ' ἄλλοι πάντες ἱστορικοί, Κλεινόδημος, Δίλυλος, Φιλόχορος, Φύλαρχος, ἀλλοτρίων γεγονάσιν ἐρώτων, ὥσπερ δραμάτων, ὑποκρίται, τὰς τῶν στρατηγῶν καὶ βασιλέων πράξεις διατιθέμενοι, καὶ ταῖς ἐκείνων ὑποδυσόμενοι μνήμαις, ἵνα ὡς αὐγῆς τινος καὶ φωτός μετὰσχωσιν· ἀνακλᾷται γὰρ ἀπὸ τῶν πραττόντων ἐπὶ τοὺς γράφοντας, καὶ ἀναλαμβάνει δόξης εἰδωλον ἀλλοτρίας, ἐμφαινομένης διὰ τῶν λόγων τῆς πράξεως, ὡς ἐν ἐσόπτρῳ. »

(*) Τὴν περικτινὴν ταύτην μετέφρασα κατὰ τὸν Γέλλιον (Βιβλ. Δ', Κεφ. ιε').

γονότα· πρῶτον μὲν, ὅτι οἱ λόγοι ὀφείλουσιν εἶναι ἴσοι ταῖς πράξεσιν· εἴτα δὲ, ὅτι πολλοὶ ὑπολαμβάνουσιν, ὥς, ὅσα τις ἐπιτιμᾷ ἐλαττώματα, ποιεῖ τοῦτο κακία ἢ φθόνῳ φερόμενος· τῶν δὲ λεγομένων περὶ τε τῆς μεγάλης ἀρετῆς καὶ δόξης τῶν ἀγαθῶν, εἰς ἃ μὲν ἕκαστος καὶ ἑαυτὸν νομίζει ἱκανὸν, ἀποδέχεται εὐκόλως, τὰ δὲ μείζονα καὶ διόλου πλάσματα ἡγοῦνται. Ἀλλ' ἐγὼ ἔτι νέος προῦμώτατα, ὥς καὶ πολλοὶ ἄλλοι, μετηνέχθην ἐκ τῆς παιδείας (5) εἰς τὰ πολιτικά, ὅπου ὑπέφερον καὶ δεῖνὰ οὐκ ὀλίγα. Ἐκεῖ γὰρ τότε ἀντὶ αἰδοῦς, σωφροσύνης καὶ ἀρετῆς ἢ ἀναίδειας, ἢ ἀσωτείας καὶ ἢ φιλοχρηματία ἐπεκράτει. Πάντως ἡ ψυχὴ μου, μήπω διεφθαρμένη, ἐβδελύσσετο ταῦτα, ἀλλ' ἐν μέσῳ τούτων ἐλαττωμάτων τὸ ἀσθενὲς τῆς ἡλικίας μου ἐκυριεύετο ὑπὸ τῆς διεστραμμένης ἐκείνης ἐπάρσεως· ὅθεν, καίτοι ἀμέτοχος τῶν λοιπῶν κακῶν ἡθῶν, ἐπεθύμουν ὅμως τὰς τιμὰς καὶ τὸ μέγα ὄνομα, καὶ δὴ ἐφθύνουν καὶ ἐφθονούμην, ὥσπερ καὶ οἱ λοιποί.

§. 4. Ἀλλ' ὅτε τὸ πνεῦμά μου ἡσύχασεν ἤδη ἀπὸ συμφορῶν καὶ κινδύνων, καὶ ἀπεφάσισα ζῆσαι τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς μου ἐν ἀπραγμοσύνῃ μακρὰν τῶν πολιτικῶν περισπασμῶν, ἔγνων, ἵνα μὴ κατατρίβω τὴν καλὴν μου ταῖσιν εὐκαιρίαν ἐν ἀμελείᾳ καὶ βραθυμίᾳ· μηδὲ γεωργῶν ἢ κυνηγῶν, μηδ' εἰς βαναύσους ἐργασίας προσκείμενος, διανύω τὰς ἡμέρας μου· ἀλλ' ἐπιστρέψας εἰς τὴν ἀρχαίαν τοῦ βίου προαίρεσιν καὶ σπουδῇν, ἐξ ἧς ἡ δεινὴ ἔπαρσις ἀπέσπασέ με, ἔταξα γράψαι τὰ παρὰ τῶν Ῥωμαίων πραχθέντα, οὐ κατὰ συνέχειαν, ἀλλ' ἀπανθίζων (6)

(5) Οὕτω μετέφρασα, ἀναγινώσκων a studio, διαφόρως τοῦ Ἀρλεσίου ἀναγινώσκοντες, studio· ἢ μετέφρασάς μου συμφωνεῖ τῇ τοῦ Ἀγγλου μεταφράζοντος from mey study, καὶ τοῦ Ἰσπανοῦ del estudio a los negocios (ὅστις ὅμως εἰς τὸ Λατινικὸν κείμενον φέρει studio). Ἐπειτα ἡ τιαυτή μετάφρασις ἀποδίδεται ἄριστα εἰς τὸ, « ἀλλ' ἐπιστρέψας εἰς τὴν ἀρχαίαν κτλ. » τοῦ §. 4. (6) Ἀναγινώσκω carptim, καὶ οὐχὶ et carptim· μάλιστα « γὰρ δοκεῖ

ὅσα μνήμης ἄξια ἐδόκουν· καὶ τοῦτο μάλιστα, ὥς ὢν ἤδη ἔξω πάσης ἐλπίδος, φόβου τε καὶ φατρίας. Ἰστορήσω λοιπὸν ἐν ἐπιτομῇ τὴν Συνωμοσίαν τοῦ Κατιλίνα ὥς οἶόν τε ἀληθῶς. Τοῦτο γὰρ τὸ συμβάν νομίζω ἀξιομνημονευτότερον διὰ τὸ νέον τῆς τε ἀνομίας καὶ τοῦ κινδύνου, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀρχῆς ἐρμηνεύσω τινὰ τῶν ἡθῶν ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου.

§. 5. Λούκιος (7) ὁ Κατιλίνας ἐκ γένους λαμπροῦ (8) καταγόμενος, ἐχρημάτισε μὲν μέγας καὶ τὴν σωματικὴν καὶ τὴν ψυχικὴν δύναμιν, ἀλλὰ κακῆς καὶ διεφθαρμένης διαθέσεως· εἰς αὐτὸν γὰρ, καὶ ἐφηθον ἔτι, οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἱ φόνοι, αἱ ἀρπαγαί, αἱ πολιτικαὶ διχοστασίαι ἤρεσαν, καὶ ἐπὶ τὰ τοιαῦτα ἐγύμνασε τὴν ἑαυτοῦ νεότητα. Καὶ τὸ μὲν σῶμα ἦν οὕτω καρτερικὸς εἰς ἀσιτίαν, ἀγρυπνίαν, κρύος, ὥστε τὸ πρᾶγμα ἱστορούμενον δοκεῖ ἀπίθανον, τὴν δὲ ψυχὴν πάλιν αὐθάδης, ὑπουλος, εὐμετάβολος, καλὸς εἰς τὸ ὑποκριθῆναι τὸ ναὶ ἢ τὸ οὐ (9) ἐπὶ πᾶσαν ὑπόθεσιν, ἀρπαξ μὲν τῶν ἀλλοτρίων, τῶν δὲ οἰκείων ἀσωτος· ἀκρατὴς εἰς τὰς ἡδονάς· ἄριστος μὲν εἰς τὸ λαλεῖν (10), ἀδυνατώτατος δ' εἰς τὸ λέγειν· πολύτροπος τὸ πνεῦμα καὶ τολμητίας, ἄμετρα, ἀπίθανα, ὑψηλὰ ἐβουλεύετο πάντοτε. Οὗτος τοίνυν μετὰ τὴν τυραννίαν Λουκίου Σύλλα μεγάλην μανίαν ἐν τῇ διανοίᾳ συνέλαβεν, ὅπως καταλύσῃ τὴν πολιτείαν, μηδὲλως φροντίζων, ὅποια ἤμελλον

ὁ Σαλλούστιος, ὅτι ἐσχεδίασε γράψαι μονογραφίας, οὕτως εἰπεῖν, ἱστορικάς· τὸ δὲ τῶν ἱστοριῶν σχέδιον φαίνεται μεταγενέστερον. Καὶ πάντως αἱ δύο σωζόμεναι ἱστορίαι λογισθῆναι δύνανται τύποι ἀκριβεῖς καὶ παράδειγμα τοιοῦτου εἶδους. (7) Πλούταρχος ἐν Σύλλᾳ λθ'. Λεύκιος ὁ Κατιλίνας, ὥς καὶ ὁ Λεύκουλος ἀντὶ τοῦ Λούκουλος (κζ'), καὶ Λευκανὸς ἀντὶ τοῦ Λουκανὸς κθ'). Ὁ Ἀππιανὸς Ῥωμ. Β. II. Ἐμφ. Γάϊον Κατιλίναν ὀνομάζει. (8) Ὡς ὢν Πατρίκιος (ὅρα §. 31.). (9) Οὕτως ἐρμηνεύει Βάκων ὁ Βερουλάμιος (Essais civil and moral. VI.) τὸ, simulatio et dissimulatio. (10) Μετέφρασα κατὰ τὴν ἐκ παραδόσεως διόρθωσιν τοῦ Γελλίου (Β:6λ. Α', Κεφ. ιε.), ἐκπεζώσας τὸν σίχον τοῦ Εὐπολίδου· καὶ οὐχί, « ἱκανὸς μὲν εἰς τὸ λέγειν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ συνετὸς. »

εἶναι τὰ μέσα, ἥρκει μόνον, ἵνα ἀνοιξωσιν αὐτῷ ὁδὸν ἐπὶ τὴν ἀρχήν. Ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ ἐθηριοῦτο καθ' ἐκάστην ἐπὶ τὸ μᾶλλον διὰ τε τὴν ἔνδειαν καὶ τὴν συνείδησιν τῶν πεπραγμένων κακῶν, ἐπισυμβάντων ἐκ τῆς προειρημένης αὐτοῦ κακοηθείας. Ἐκτὸς δὲ τούτων, ἐκέντουν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἐπιχείρησιν καὶ τὰ τότε ἐπικρατοῦντα διεφθαρμένα ἥθη τῆς πόλεως: ἦσαν δὲ τὰ δύο ταῦτα δεινὰ, ὅλως ἐναντία πρὸς ἄλληλα, ἡ τρυφή καὶ ἡ φιλοχρηματία. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνέπεσε λόγος περὶ ἡθῶν πόλεως, δοκεῖ, ὅτι αὐτὴ ἡ ὑπόθεσις ἀναγκάζει ἡμᾶς, ἵνα ἀρχικώτερον ἀναλάβωμεν τὰ πράγματα, καὶ εἰπώμεν ὀλίγα τινα περὶ τε τῶν οἰκιακῶν ἔθων καὶ τῶν στρατιωτικῶν τῶν ἡμετέρων προγόνων· ἔτι δὲ καὶ ποίαν τὴν πολιτείαν αὐτοὶ παραλαβόντες, ἡλικίην εἰς ἡμᾶς κατέλιπον, καὶ πῶς αὕτη κατὰ μικρὸν ἀλλοιούμενη, ἐκ καλῆς καὶ ἀρίστης μετεβλήθη εἰς χειρόστην καὶ φαυλοτάτην.

§. 6. Τὴν πόλιν Ῥώμην, καθὰ παρέλαβον, ἐν πρώτοις οἱ Τρφαδῖται, φυγάδες ὄντες μετὰ Αἰνείου, καὶ μηδεμίαν βεβαίαν οἰκισιν ἔχοντες, ἔκτισάν τε καὶ κατέκτισαν μετὰ τῶν Ἀθοριγίνων (ἰθιγενῶν), ἀνθρώπων ἀγροδιαίτων, ἐλευθέρων τε καὶ ἀνεξαρτήτων, ἄνευ νόμων καὶ ἀρχῆς. Οὗτοι δ', ἀφ' οὗ συνῆλθον εἰς τὰ αὐτὰ τεῖχη, διάφοροι τὸ γένος, ἀνόμοιοι τὴν φωνήν, ζῶντες ἕκαστος ἰδιοτρόπως, πῶς μὲν συνήκισαν ἡσύχως, ἀπίθανον ἰσορούμενον· ἔπειτα ὅμως, ἐπειδὴ τὰ πράγματα αὐτῶν καὶ ηὔξηθησαν, καὶ εὐτύχησαν, καὶ ἱκανῶς ἐτελειοποιήθησαν, τὰ γε ἀφορῶντα δηλονότι τοὺς πολίτας, τὰ ἥθη καὶ τὴν χώραν, ὥς τὰ πολλὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἔχουσιν, ἀνεφύη ὁ φθόνος ἐκ τῆς πλουσιότητος. Ἐντεῦθεν οἱ ἀστυγείτονες βασιλεῖς τε καὶ λαοὶ ἐκίνησαν κατ' αὐτῶν πολέμους, ἐν οἷς ὀλίγην προσεδόκων βοήθειαν παρὰ τῶν φίλων, ἐπειδὴ οἱ πλεῖστοι ἐπτοημένοι ἀπέφευγον τοὺς κινδύνους. Ὅθεν οἱ Ῥωμαῖοι ἐδόθησαν ὅλως εἰς τὴν οἰκονομίαν

καὶ πολεμικὴν, σπουδάζοντες, προετοιμαζόμενοι, ἐμψυχῶντες ἀλλήλους, ἐκστρατεύοντες κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὑπερασπιζόμενοι ἐν ὅπλοις ἐλευθερίαν, πατρίδα καὶ γονεῖς. Μετὰ δὲ ταῦτα γενόμενοι ἔξω κινδύνων διὰ τῆς ἀρετῆς, ἐδοθήθουν τοὺς τε συμμάχους καὶ φίλους· ἐποίουν δὲ τὰς φιλίας μᾶλλον, ἵνα χαρίζονται, ἢ ἵνα λαμβάνωσιν αὐτοὶ χάριτας. Εἶχον δὲ νόμιμον ἀρχὴν ὑπὸ τὸ βασιλικὸν ὄνομα τῆς αὐτοκρατορίας· καὶ οἱ μὲν τὴν ἡλικίαν γέροντες, τὸν δὲ νοῦν ἔμπειροι ἐξελέγοντο βουλευταὶ τῆς πόλεως, καὶ ἐπευφημίζοντο, εἴτε διὰ τὸ βαθὺ τῆς ἡλικίας, εἴτε διὰ τὸ ἀξίωμα αὐτῶν, πατέρες. Μετὰ ταῦτα ὅμως ἐπειδὴ ἡ αὐτοκρατορία, συστάσα τὸ πρῶτον ἐπὶ διατηρήσει τῆς ἐλευθερίας καὶ αὐξήσει τῆς πόλεως, μετεβλήθη εἰς ἔπαρσιν καὶ καταδυναστείαν, ἥλλαξε καὶ τὸ πολιτικὸν ἔθος, καὶ διωρίσθησαν ἀνὰ χρόνον δύο Ὑπατοί· οἱ γὰρ πολῖται ἐσοχάσθησαν, ὅτι, ἂν διατεθῶσιν οὕτω τὰ πράγματα, οὐδαμῶς ἐξύβριζε δι' ἐλευθερίαν ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀγερωχία.

§. 7. Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν χρόνον ἤρξαντο ἀνανήφειν καὶ ὑφοῦσθαι τὰ πνεύματα· οἱ γὰρ βασιλεῖς (καὶ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ πρὸ τούτου τοῦ συντάγματος) ὑφορῶνται τοὺς ἀγαθοὺς μᾶλλον ἢ τοὺς φαύλους, καὶ αἱ ἀρεταὶ τῶν ἄλλων πάντοτε εἰσὶν ἐπίφοδοι εἰς αὐτούς. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἡ πόλις ἐπανελάβε τὴν ἑαυτῆς ἐλευθερίαν, πρᾶγμα ἀπίθανον τὸ ἱστορεῖν, πόσον ἐν μικρῷ διαστήματι χρόνου ηὔξησε· τοσοῦτος δόξης ἔρως ἀνήφθη εἰς αὐτήν. Ἀμα γὰρ ἔφθانون οἱ νέοι εἰς ἡλικίαν δυνατὴν φέρειν ὅπλα, ἔτρεχον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, ὅπως ἐκεῖ κοπιῶντες παιδευθῶσιν ἐμπράκτως τὴν πολεμικὴν, ἡδυνόμενοι μᾶλλον εἰς καλοὺς ὀπλισμοὺς καὶ στρατιωτικὰς ἱππασίας, ἢ εἰς ἡδυπαθείας καὶ συμπόσια. Τοῖς τοίνυν οὕτω γεγυμνασμένοις οὐδὲ πόνος ἀσυνήθης, οὐδὲ τόπος τραχὺς καὶ δύσβατος ἦν ποτε, οὐδ' ἐχθρὸς καθωπλισμένος φοβερὸς, ἀλλὰ πάντα τῇ ἀρετῇ ὑπεῖκον. Ἡ δὲ με-

γίστη ἄμιλλα μεταξὺ αὐτῶν ἦν περὶ δόξης· ἕκαστος γὰρ ἔσπευδεν ἢ ἐχθρὸν τρῶσαι, ἢ τεῖχῃ ἀναβῆναι, ἢ ὀφθῆναι τοιαῦτά τινα ἀνδραγαθῶν. Ἰδοὺ τίνα ἐλογίζοντο πλούτη, τίνα ἀγαθὴν φήμην καὶ μεγάλην εὐγένειαν· ἐπαίνων πλεονέκται ἦσαν, εἰς δὲ τὰ χρήματα ἐλευθέριοι, δόξαν μὲν μεγίστην ὄσσην ἐπιθυμοῦντες, πλούτῃ δὲ τίμια· καὶ εἰ μὴ ὁ λόγος παρεξέβαλλεν ἡμῶς τοῦ προκειμένου, ἡδέως ἂν ἀφηγήθημεν εἰς τίνας τόπους ὁ δῆμος τῶν Ῥωμαίων μικραῖς δυνάμεσι μεγάλας πολέμιων φάλαγγας διεσκέδασε, καὶ τίνας πόλεις ὀχυρωθείσας ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως μαχόμενος ἐκυρίευσεν.

§. 8. Ἄλλ' ἡ τύχῃ ἐξαιρέτως ὑπερνικᾷ εἰς πᾶσαν ὑπόθεσιν, καὶ κατὰ τὴν ἑαυτῆς βούλησιν μᾶλλον, ἢ κατὰ τὸ πρέπον ὑφοῖ καὶ ταπεινοῖ τὰ πράγματα. Οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι, ὡς ἐγὼ πείθω ἑμαυτὸν, κατώρθωσαν μὲν μεγάλα καὶ ἔνδοξα, πάντοτε ὁμῶς ἦττονα τῶν θρυλλουμένων, ἐμεγάλυναν δὲ καὶ ὑπερύψωσαν αὐτὰ ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμένην αἱ μεγάλαι φύσεις τῶν ἐκεῖ ἀκμασάντων συγγραφέων· καὶ οὕτως αἱ ἀρεταὶ αὐτῶν δοξάζονται, καθ' ὅσον ἡδυνήθησαν ὑψῶσαι ταύτας διὰ τοῦ λόγου οἱ μεγαλοφυεῖς ἐκεῖνοι ἄνδρες. Εἰς μέντοι τοὺς Ῥωμαίους συνέβη πᾶν τοῦναντίον, ὡς μὴ λαθόντας τοσαύτην φορὰν δοκίμων συγγραφέων· παρ' αὐτοῖς γὰρ μόνος ὁ ῥέκτης ἀνὴρ ἐνομιζέτο σοφώτατος, καὶ οὐδεὶς ἐγύμναζε τὸ ἑαυτοῦ πνεῦμα χωρὶς τοῦ σώματος, οἱ δὲ ἐνάρεστοι αὐτῶν ἤθελον τὸ πράττειν μᾶλλον ἢ τὸ λέγειν, μεγαλύνεσθαι παρὰ τῶν ἄλλων τὰς πράξεις αὐτῶν, καὶ μὴ πανηγυρίζειν αὐτοὶ τὰς τῶν ἄλλων.

§. 9. Οὕτω λοιπὸν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν προγόνων ἐν τε στρατοπέδῳ καὶ ἐν πόλει σεμνὰ ἔθῃ ἐπεκράτουν· ὁμονοοῦντες δὲ πρὸς ἀλλήλους, μηδὲ φιλάργυρον ἔχοντες τρόπον, εἰργάζοντο τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐκ φύσεως μᾶλλον (11), ἢ φόβῳ

(11) Ὁ Εὐερκὴς (ἐν *Artis Criticæ* part. II, §. 1, c. 7.) λέγει, ὅτι τὸ,

νόμων· μόνοις δὲ τοῖς πολέμοις ἐμάχοντο, τοὺς πολέμιους ἐμίσουν, καὶ τὰ κατ' αὐτῶν πάθη ἔτρεφον ἐν τῇ καρδίᾳ· πρὸς ἀλλήλους δὲ οἱ πολῖται περὶ ἀρετῆς ἡμιλλῶντο, καὶ ὅσον πολυτελεῖς ἦσαν περὶ τὰ θεῖα, τοσοῦτο λιτοὶ περὶ τὰ οἰκιακὰ, εἰς δὲ τὰς φιλίας πιστότατοι. Καὶ διὰ τούτων τῶν δύο ἀρετῶν· ἐν μὲν πολέμῳ διὰ τοῦ φιλοκινδύνου, ἐν δὲ εἰρήνῃ διὰ τῆς δικαιοσύνης καὶ ἑαυτοὺς ἐθεράπευον καὶ τὴν πολιτείαν. Τούτων δὲ πάντων τεκμήριον, ὅτι ἐν ἐκστρατείᾳ συνεχέστερον ἐτιμωρήθησαν ἄνθρωποι πολέμησαντες παρὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ στρατηγοῦ, καὶ μὴ παύσαντες τὴν μάχην εὐθὺς ἐν τῷ ἐπανακληθῆναι, ἢ λειποτάκται καὶ φυγάδες ἐξ ἐφεδρείας· καὶ πάλιν ἐν εἰρήνῃ διωκεῖτο ἡ πόλις εὐνοίᾳ μᾶλλον ἢ ἀπειλῇ· ἦσαν δὲ καὶ ἐτοιμότατοι εἰς τὸ συγχωρεῖν τὰς γινόμενας εἰς αὐτοὺς παρὰ τῶν ἄλλων ὕβρεις.

§. 10. Ἄλλ' ὅτε μόχθῳ καὶ ἀρετῇ ηὔξηθη μὲν ἡ πολιτεία, κατεδαμάσθησαν δὲ μεγάλοι βασιλεῖς, ἔθνη τε βάρβαρα καὶ λαοὶ ἀναρίθμητοι ὑπετάγησαν ἐν δυνάμει, ἢ δ' ἐφάμιλλος Καρχηδῶν ἠφάνισται κατὰ κράτος, εἰσβατὴ δὲ ἐγένετο πᾶσα γῆ καὶ πᾶσα θάλασσα, φθόνῳ τύχης τὰ πράγματα ἤρξαντο ἀλλάσσειν ἐπὶ τὸ χειρόν· οἱ γὰρ ἄχρι τότε φιλόπονοι καὶ φιλοκίνδυνοι, καὶ οἱ ἀνεχόμενοι εὐκόλως κρίσιμα καὶ δεινὰ πράγματα, εὐρεθέντες ἤδη ἐν ἀναπαύσει καὶ πλουσιότητι, ὡς ἄλλοι τινὲς ἂν εὐχθήσαν, ἐξέκλιναν εἰς διατρεφάν. Οὕτω τοίνυν ηὔξησεν ἐν πρώτοις ἡ φιλοχρηματία, ἔπειτα τὸ φιλαρχον, ἅπερ ἐχρησίμευσαν ὡς ὕλη εἰς τὰ ἐπίλοιπα κακὰ. Ἡ μὲν γὰρ φιλαργυρία ἀφείλεν ἐμπιστοσύνην, καὶ χρηστότητα καὶ πάσας τὰς τοιαύτας ἀρετάς, ἀντικαταστήσασα ὑπερηφανίαν, σκαιοσύνην, ἀσέβειαν, δωροδοκίαν· ἡ δὲ ἑπαρσις ἀνέδειξε πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων ὑποκριτάς, ὥστε, κατὰ τὸν λόγον, ἄλλο μὲν ἔχειν ἐν τῇ καρδίᾳ, ἄλλο δὲ

ab indole, ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς τῷ, ἐκ φύσεως.

ἐν χεῖλεσι (12) τὰς φιλίας δὲ καὶ ἔχθρας οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἐκ τῆς οἰκείας ὠφελείας ἔκριναν, σπουδάζοντες φαίνεσθαι μᾶλλον ἢ εἶναι ἀγαθοί. Ταῦτα πάντα κατ' ἀρχὰς ἠὺδοκίμου μένου πάνυ εὐκόλως, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐκολάζοντο· ἀλλὰ τοῦ χρόνου προϊόντος, ἐπειδὴ πᾶσα ἡ πόλις ἐμολύνθη ὡς ἀπὸ δεινῆς λώβης, ἡ πολιτικὴ διοίκησις ἐκ δικαίας καὶ ἀρίστης μετεβλήθη εἰς τραχεῖαν καὶ ἀνυπόφορον.

§. 11. Ἡ φιλοδοξία ὅμως ἦν ἐν ἀρχῇ καὶ τῆς φιλοχρηματίας ἐπικρατέστερον πάθος, ἀλλὰ τοῦτο τὸ ἐλάττωμα ἐγειννιάζε καὶ τὴν ἀρετὴν, ὡς καὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν φαύλων ἐπίσης ἐπιθυμούντων μὲν δόξαν, τιμὰς καὶ ἀρχὴν, διαφερόντων δὲ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν τὸν εὖθὺν δρόμον περιπατοῦσιν, οὗτοι δ' ἐν ἀπουσίᾳ τιμῶν μέσων προσπαθοῦσι καὶ δόλῳ καὶ ἀπάτῃ. Ἡ σπουδὴ ὅμως τῆς φιλαργυρίας καταγίνεται περὶ τὰ χρήματα, ἅπερ οἱ σοφοὶ καταφρονοῦσι. Τὸ ἐλάττωμα δὲ τοῦτο, ὡς πεποτισμένον κακὸν δηλητήριον, παραλύει καὶ τὸ σῶμα τὸ ἀνδρεῖον καὶ τὴν ψυχὴν, ὡς ἀμελοῦν ταῦτα· καὶ οὐδέποτε παύει ἢ εὐχαριστεῖται οὔτε διὰ τῆς ἀπολαύσεως, οὔτε διὰ τῆς στερήσεως. Ὅθεν, ἐξ οὗ ἐπανελάβε δι' ὅπλων τὴν πολιτείαν ὁ Λούκιος Σύλλας, ἐξ ἀρχῶν καλῶν κακὸν τέλος ἐνδειξάμενος, πάντες ἐδόθησαν εἰς ἀρπαγὰς, ὁ μὲν σφετερίζων, ὁ δὲ οἰκίας (13) ἢ κήπους ἐπιφθόνως βλέπων, καὶ οὐδεὶς τῶν νικητῶν ἡσχύνετο οὐδ' ἐλυπεῖτο λυμαινόμενος τὸν συμπολίτην αὐτοῦ ἀπανθρώπως. Ἡῤῥαγε δὲ τὸ κακὸν καὶ ὅτι ὁ Σύλλας συνείθισε τὸ στρατιωτικόν, μεθ' οὗ ἐξεστρά-

(12) Μετέφρασα κατὰ τὴν παρὰ Γελλίῳ Βιβλ. Τ', Κεφ. α. ἐκδοχήν.

(13) Πλούταρχος ἐν Σύλλᾳ λβ'. α. Ἦσαν δ' οἱ δι' ὀργὴν ἀπολλύμενοι, καὶ δι' ἔχθραν οὐδὲν μέρος τῶν διὰ χρήματ' ἀσφατομένων. Ἀλλὰ καὶ λέγειν ἐπὶ τοῖς κολάζουσιν, ὡς τόνδε ἀνήρηνεν οἰκία μεγάλη, τόνδε δὲ κῆπος, ἄλλον ὕδατα θερμά. » Καὶ ὁ αὐτὸς αὐτ. ς'. α. Κόϊντος Δυρρήλιος ἀναγινώσκων τοὺς προγεγραμμένους, καὶ εὐρὼν ἑαυτὸν, οἷμοι τάλας, εἶπε, διώκει με τὸ ἐν Ἀλβινῷ χωρίον. »

τευσεν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν, εἰς τρυφὰς καὶ μεγάλην ἐλευθερίαν, ἐναντίον τῶν προγονικῶν ἐθῶν, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ ἐλκύσαι τὴν αὐτοῦ εὐνοίαν. Οἱ γὰρ τερπνοὶ ἐκεῖνοι καὶ ἡδονικοὶ τόποι εὐθὺς ἐξεθήλυναν ἐν ἀργίᾳ τὰς αὐστηρὰς τῶν στρατιωτῶν καρδίας· ὅθεν ἐκεῖ πρῶτον τὸ στράτευμα τῶν Ῥωμαίων ἔλαβεν ἕξιν σαρκικῶν ἡδονῶν καὶ συμποσίων· ἐκεῖ πρῶτον ἐθαύμασε τὰ ἀνάγλυφα, τὰς εἰκόνας καὶ τὰ τορευτὰ ἀγγεῖα· διὸ καὶ ἤρπασεν αὐτὰ καὶ ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν καὶ ἐκ τῶν δημοσίων· ἐκεῖ πρῶτον ἐγύμνωσε τοὺς ναοὺς, καὶ ἐβεβήλωσε πάντα θεῖά τε καὶ ἀνθρώπινα. Οἱ τοιοῦτοι οὖν στρατιῶται μετὰ τὴν νίκην οὐδὲν ἀφῆκαν εἰς τοὺς ἡττηθέντας· ἂν γὰρ οἱ σοφοὶ δυσκόλως ἐγκρατεύονται εἰς τὰς εὐτυχίας, πῶς ἐλπίσομεν σώφρονας τοὺς διεφθαρμένους τὰ ἥθη ἤδη νικητάς;

§. 12. Οὕτω λοιπὸν γενομένου τοῦ πλοῦτου ἐν τιμῇ, καὶ κρεμαμένων τῶν λοιπῶν: δόξης, ἀρχῆς καὶ δυνάμεως ἐξ αὐτοῦ μόνου, ἡ ἀρετὴ παρημελεῖτο, ἡ πτωχεῖα κατεφρονεῖτο, ἡ ἀθωότης ἐξελαμβάνετο ὡς εὐήθεια. Ἐντεῦθεν ἡ νεολαία ἐγένετο ὅλη ἔκδοτος εἰς πολυτέλειαν καὶ πλεονεξίαν μεθ' ὑπερφανίας, ἅπαντες ἄρπαγες καὶ δαπανηροὶ, τῶν μὲν οἰκείων ἀφειδεῖς, τὰ δὲ τῶν ἄλλων ἐπιθυμοῦντες· ἡ δὲ αἰδώς, καὶ ἡ σωφροσύνη, καὶ συλλήβδην ὅσα θεῖα καὶ ἀνθρώπινα οὐδεμίαν τιμὴν ἢ ὑπόληψιν εἶχον. Καὶ περίεργον καταμαθεῖν μὲν τοὺς αὐτῶν οἴκους τε καὶ κήπους, ὧν ἕκαστον ἀπετέλει ὀλόκληρον πόλιν, ἰδεῖν δ' ἐπειτα τοὺς ἀνεγερθέντας θεῖους ναοὺς ὑπὸ τῶν ἡμετέρων προγόνων, ἀνθρώπων εὐσεβεστάτων. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ μέγαν καλλωπισμὸν τῶν μὲν ναῶν ἐπίστευον τὴν εὐλάβειαν, τῶν δὲ ἰδίων οἴκων τὴν εὐκλείαν, οὐδ' ἀφῆρουν τῶν ἡττηθέντων ἄλλο, πλὴν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ὑβρίζειν· οὗτοι δὲ οἱ σχέτλιοι πᾶν τούναντίον: εἰς σημεῖον, ὅτι ἐφθασαν τὸν κολοφῶνα τῆς ἀχρεΐ-τητος, ἐστέρησαν τρὺς ἑαυτῶν φίλους, ὅσα ἄνδρες ἰσχυροὶ καὶ

νικηταί κατέλιπον εἰς ἐχθροὺς ἡττηθέντας· ὥς ἂν δηλαδὴ ἡ κυριότης ἐθεωρεῖτο εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ὑβρίζειν.

§. 13. Καὶ τί δεῖ ἀπαριθμεῖν, ὅσα μόνοι οἱ γενόμενοι αὐτόπται δύνανται πιστεῦσαι: ἐδαφισμοὺς ὁρέων (14) ὑπ' ἀνθρώπων

(14) Χρήσιμον δὲ εἰς ἀνάπτυξιν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἱστορικοῦ λεγομένων ἵνα σημειώσωμεν, ὅτι ὁ Λουκουῖλλος ἐτύπησεν ἐν ὁλόκληρον ὄρος εἰς τὴν Νεάπολιν, τὴν τότε λεγομένην Καμπανίαν, καὶ οὕτως ἐποίησε συγκοινωνεῖν τὴν θάλασσαν μετὰ τινος μεγίστης δεξαμενῆς, Συστάδος ἢ Καταδόλου ὀνομαζομένης (ὅρα Ξενοκρ. Περὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἐνύδρων τροφῆς. ἐκδ. Κορ. σελ. 144.), κατεσκευασμένης μεταξύ ὁρέων, ἅτινα ἐποιοῦν τὰ χεῖλη τῆς δεξαμενῆς, ἐν αὐτοῖς δ' ἐλάξουσεν ἄντρα μέγιστα, ὅπου ἐδύναντο ἐν καιρῷ θέρους οἱ ἀναρίθμητοι τρεφόμενοι ἐκεῖ ἰχθῦς ἔχειν καταφύγια δροσερά. Οἱ ἰχθῦς καὶ τὰ ἰχθυοτροφεῖα μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπωλήθησαν 32,291 λίτρ. Στερλ., ἡγοῦν περίπου τρία ἡμισυ ἑκατομμύρια σημερινῶν γροσίων. Οὐδὲ θαυμάσεις τὴν τοσαύτην περὶ τὴν τῶν ἰχθύων διατήρησιν φιλοτιμίαν τῶν Ῥωμαίων, ὅταν μάθης, ὅτι εἰς τὰ συμπόσια αὐτῶν πολλάκις προσέφερον δύο χιλιάδας λοπάδων, ἐσκευασμένων ἀπὸ ἰχθύων ξενικῶν, ἅπερ ἀπὸ τῶν θαλασσῶν τοῦ Πόντου, καὶ τῆς Αἰγύπτου, καὶ τοῦ Αἰγαίου, καὶ πολλῶν μερῶν τῆς Μεσογείου ἔφερον ζῶντα ἐν ἐπ' αὐτῷ ἐφειρευθεῖσιν ὑπὸ τῶν Ἰονίων πλωτοῖς ἰχθυοτροφείοις. Λέγεται δὲ καὶ τοῦτο περὶ τοῦ Κράσσου, ὅτι ὥφθη μᾶλλον περιαλγῆς διὰ τὸν θάνατον μιᾶς χειροθήους αὐτῷ γενομένης ἐγγέλειος, ἣ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τριῶν αὐτοῦ παίδων.

Ἄξιον παραθεῖναι ἐνταῦθα καὶ τὸ ὑπὸ Πλουτάρχου (Λουκ. ΧΛΙ.) μνημονεύμενον διὰ τὸ πολυδάπανον τῶν τραπεζῶν τοῦ Λουκούλλου. «Ὁντος δὲ περὶ τούτου λόγου πολλοῦ, ὡς εἶκός, ἐν τῇ πόλει, προσῆλθον αὐτῷ (τῷ Λουκούλλῳ) κατ' ἀγορὰν σχολὴν ἄγοντι Κικέρων καὶ Πομπήϊος, ὁ μὲν ἐν τοῖς μάλιστα φίλος ὢν καὶ συνήθης, Πομπήϊος δ' ἦν μὲν ἐκ τῆς στρατηγίας διαφορά πρὸς αὐτόν, εἰώθησαν δὲ χρῆσθαι καὶ διαλέγεσθαι πολλάκις ἐπισεικῶς ἀλλήλοισι. Ἀσπατάμενος οὖν ὁ Κικέρων αὐτόν, ἠρώτησεν, ὅπως ἔχει πρὸς ἔντεξιν· τοῦ δὲ φήσαντος ὡς ἄριστα, καὶ παρακαλοῦντος ἐντυγχάνειν· Ἡμεῖς, ἔφη, βουλόμεθα δειπνῆσαι, παρά σοι σήμερον οὕτως, ὅπως ἔσται σοι παρεσκευασμένα. Θρυπτομένου δὲ τοῦ Λουκούλλου καὶ μεταλαβεῖν ἡμέραν ἀξιοῦντος, οὐκ ἔφασαν ἐπιτρέψειν, οὐδ' εἶων διαλέγεσθαι τοῖς οἰκέταις, ἵνα μή τι πλέον κελεύση γενέσθαι τῶν αὐτῷ γινόμενων· πλὴν τοῦτο μόνον αἰτουμένῳ συνεχώρησαν εἰπεῖν πρὸς ἕνα τῶν οἰκετῶν ἐναντίον ἐκείνων, ὅτι σήμερον ἐν τῷ Ἀπόλλωνι δειπνήσει· τοῦτο γάρ τις εἶχε τῶν πολυτελῶν οἰκῶν

ἰδιωτῶν, καὶ χερσώσεις θαλασσῶν; τὰ γὰρ χρήματα εἰς χεῖρας αὐτῶν ἐγένοντο παίγνιον· ἐπειδὴ μοχθηροὶ ὄντες κατεχρῶντο τὰ εἰς χρῆσιν συγχωρούμενα. Μεταξὺ δὲ τούτων τῶν κακῶν κατεῖχον μέγαν τόπον καὶ αἱ ἄτακτοι σαρκικαὶ ἡδοναί· τὰ πορνεῖα ἐθεραπεύοντο, οἱ ἄρρενες ἥσχυον τὸ ἀνδρικόν αὐτῶν ἀξίωμα, αἱ γυναῖκες αἰσχροὺς ἐλογίζοντο τὴν ἀγνείαν· διὰ δὲ τὴν λαίμαργίαν (15) γῆ καὶ θάλασσα ἀνεδιφῶντο· καθύπνωτ-

ὄνομα, καὶ τοῦτο σεσοφισμένος ἐλελήθει τοὺς ἄνδρας. Ἐκάστῳ γάρ, ὡς εἶοικε, δειπνητηρίῳ τεταγμένον ἦν τίμημα δειπνου, καὶ χορηγίαν ἰδίαν, καὶ παρασκευὴν ἕκαστον εἶχεν· ὥστε τοὺς δούλους ἀκούσαντας ὅπου βούλεται δειπνεῖν, εἰδέναι πόσον δαπάνημα, καὶ ποῖόν τι κόσμῳ καὶ διαθέσει γενέσθαι δεῖπνον. Εἰώθει δὲ δειπνεῖν ἐν τῷ Ἀπόλλωνι πέντε μυριάδων (ἡγοῦν 1614 λίτρ. Στερλ., ἡτοί 180,000 περίπου γροσίων σημερινῶν). Καὶ τότε τασούτου τελεσθέντος, ἐξέπληξε τοὺς περὶ τὸν Πομπήϊον ἐν τῷ μεγέθει τῆς δαπάνης τὸ τάχος τῆς παρασκευῆς. » Ἀλλὰ ταύτην τὴν Λουκούλλου βαρβαρικὴν χρῆσιν τοῦ πλούτου ἐπαξίως τοῦ ἐλληνισμοῦ αὐτοῦ καθήψατο ὁ Πομπήϊος (Πλούτ. Λουκ. ΧΛ.). «Νεόπλουτα δ' ἦν τοῦ Λουκούλλου τὰ δεῖπνα τὰ καθ' ἡμέραν οὐ μόνον στρωματῖς ἀλουργίσι, καὶ διαλίθοις ἐκπώμασι, καὶ χοροῖς, καὶ ἀκροάμασιν ἐπεισδίοις, ἀλλ' ὅψων τε παντοδαπῶν καὶ περμιμάτων περιττῶς διαπεπονημένων παρασκευαῖς, ζηλωτὸν ἀνελευθέρους ποιοῦντος ἑαυτόν. Ὁ γοῦν Πομπήϊος εἰδοκίμησε νοσῶν, τοῦ μὲν ἱατροῦ αὐτῷ λαβεῖν κελεύσαντος, τῶν δὲ οἰκετῶν οὐκ ἂν εὑρεῖν ἀλλαχόσε φαμένων θέρους ὥρα κίχλην ἢ παρὰ Λουκούλλῳ σιτευομένην, οὐκ εἶασε λαβεῖν ἐκεῖθεν, ἀλλ' εἰπὼν πρὸς τὸν ἱατρόν· Οὐκοῦν, εἰ μὴ Λουκούλλος ἐτύφα, Πομπήϊος οὐκ ἂν ἔζησεν; ἄλλο τι παρασκευάσαι τῶν εὐπορίστων ἐκέλευσεν. » Ἄλλως ὅμως ὁ Λουκούλλος ἦν ἀναλόγως ἀφειδῶς μεγαλοπρεπὴς καὶ περὶ τὴν παιδείαν (αὐτ. ΧΛΙΙ.). «Σπουδῆς δ' ἄξια καὶ λόγου τὰ περὶ τὴν τῶν βιβλίων κατασκευὴν. Καὶ γὰρ πολλὰ καὶ γεγραμμένα καλῶς συνήγεν· ἢ τε χοῖς ἦν φιλοτιμωτέρα τῆς κτήσεως, ἀναιμένων πᾶσι τῶν βιβλιοθηκῶν, καὶ τῶν περὶ αὐτὰς περιπάτων καὶ σχολαστηρίων ἀκωλύτως ὑποδεχομένων τοῖς Ἕλληνας, ὥσπερ εἰς Μουσῶν καταγώγιον ἐκεῖσε φοιτῶντας καὶ συνδιημερεύοντας ἀλλήλοισι, ἀπὸ τῶν ἄλλων χρειῶν ἀσμένως ἀποτρέχοντας. Πολλάκις δὲ καὶ συνεσχόλαζεν αὐτὸς ἐμβάλλων εἰς τοὺς περιπάτους τοῖς φιλολόγοις, καὶ τοῖς πολιτικοῖς συνέπραττεν, ὅτου δέοιντο· καὶ ὅλως ἐστία καὶ πρυτανεῖον ἐλληνικὸν ὁ οἶκος ἦν αὐτοῦ τοῖς ἀφικνουμένοις εἰς Ῥώμην. »

(15) Ἴδου ὁ κατάλογος διαφόρων δαπανῶν μεταφρασθεὶς ἐκ τῆς διατριβῆς

τον πρὸ τοῦ νυσταγμοῦ, καὶ διὰ τὴν μεγάλην τρυφήν πρὸ τῆς πείνης ἔτρωγον, πρὸ τῆς δίψης ἔπινον, τὸ ψύχος προσλαμβάναν καὶ ἀνεπαύοντο πρὸ τοῦ κοπιᾶσαι. Τὰ τοιαῦτα οὖν ἦθη φύσει ἐξήπτον τοὺς νέους εἰς κακουργίας, καταδαπανήσαντας τὰ ἴδια πάντα· γινόμενοι γὰρ ἐν ἑξεί φαύλων ἡθῶν, οὐκ ἠδύναντο χαλινῶσαι τὰς ἑαυτῶν ὀρέξεις· ὅθεν καὶ ἐσπούδαζον παντὶ τρόπῳ καρδαίνειν τε καὶ δαπανᾶν.

§. 14. Ἐν τοιαύτῃ τοίνυν καὶ τοσαύτῃ διαφθορᾷ οὔσης τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως (16), εὐκόλως ὁ Κατιλίνας ἠδύνατο συστήσαι στίφη δορυφόρων, οὕτως εἰπεῖν, ἐκ τῶν μοχθηρῶν τούτων καὶ κακούργων, ὥς τῷ ὄντι καὶ ἐγένετο· ὅσοι γὰρ ἀναιδεῖς, μοιχοί, μαστρωποί, φθείραντες τὰ πατρῷα ἢ εἰς ἡδυπαθείας, ἢ εἰς παίγνια, ἢ εἰς συμψύσια, ἢ εἰς κυβείας ὅσοι κατηνάλωσαν πολλὰ δάνεια εἰς πρόζυμα κακουργημάτων· ἔτι δ' ὅσοι πατροκτόνοι, ἱερόσυλοι, καταδεδικασμένοι, ἢ τὴν καταδίκην φοβούμενοι διὰ τὰ πεπραγμένα, πρὸς τούτοις ὅσοι ἐτρέφοντο δι' ἐπιτοκίων ἢ φόνων, τέλος ὅσοι ὑπὸ φαυλότητος,

Περὶ τῆς ἀνδροπληθούς τῶν ἀρχαίων χρόνων (Dissertation sur la population par M. Wallace. p. 158.). Ὁ Ἀπίκιος δαπανήσας εἰς τὸ μαγειρεῖν αὐτοῦ 807,291 Λίτ. Στερλ., καὶ δωρησάμενος πολλὰ, καὶ εἰς πολλοὺς συντάξεις διαθείς, ἠθέλησεν ἡδὴ πρῶτον ἰδεῖν τὸ ὑπόλοιπον τῆς περιουσίας αὐτοῦ· εὐρεθέντος δὲ 80,279 Λίτ. Στερλ., ἦγουν ὀκτῶ ἢ ἐννέα περίπο ἑκατομ. σημερινῶν γροσίων Κωνσταντινουπόλεως, ἐφοβήθη μὴ ἀποθάνῃ τῆς πείνης, διὸ καὶ δηλητήριον φαγὼν ἀπέθανεν.— Ὁ Μουσικός Τιγέλλιος ἐδαπάνησεν εἰς πέντε ἡμέρας 8,072 Λίτ. Στερλ. ὁ Ἡλιογάβαλος εἰς ἓν δεῖπνον, 24,218 Λίτ. Στερλ. ὁ Καλλίγουλας εἰς ἓν δεῖπνον 80,729 Λίτ. Στερλ. ὁ Βιτέλλιος ἐδαπάνει χρονικῶς εἰς τὴν τράπεζαν 7,265,625 Λίτ. Στερλ. ὁ Τάκιτος διατείνεται, ὅτι ἐδαπάνησε ταῦτα εἰς ὀλίγους μῆνας.

(16) Ἡ Ῥώμη κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἦν πολυανθρωποτάτη. Ὁ Εὐσέβιος ἐν τοῖς χρονικοῖς ἀναφέρει, ὅτι περὶ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους, ἦγουν μετὰ τῶν εἰς Ἀκτίον μάχην ἡριθμῆθησαν πολῖται Ῥωμαῖοι 4,160,000 πρόσθετος ὅτι ἐν Ῥώμῃ τὸ δουλικὸν καὶ τὸ ἔξωθεν ἐρχόμενον θητικὸν ἦν πάμπολυ· ἀλλὰ πολλοὶ καὶ τῶν ἔξω Ῥώμης ἐπευφημίζοντο Ῥωμαῖοι.

ὅσοι ὑπ' ἐνδοείας, ὅσοι ὑπὸ συνειδήσεως δεινῶν πράξεων ἡνωχλοῦντο, ἅπαντες οὗτοι συνέρρεον πανταχόθεν πρὸς τὸν Κατιλίαν, καὶ ἦσαν αὐτῷ οἰκειότατοι. Εἰ δέ ποτε καὶ ἀθῶός τις ἐνέπιπτεν εἰς τὴν φιλίαν αὐτοῦ, διὰ τὴν καθημερινὴν προστριβὴν καὶ ἐπαγωγὴν, ταχέως ἐγένετο εἰς ἐξ αὐτῶν μηδὲν διαφέρων. Ὡρέγετο δ' ὁμῶς ὁ Κατιλίνας κατ' ἐξαίρετον τρόπον τὴν οἰκειότητα τῶν ἐφήβων· διότι αἱ ψυχαὶ αὐτῶν, ἀπαλαίεισέτι καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν εὐλύγιστοι, εὐκόλως ἐκάμπτοντο ἀπατώμεναι. Ὅθεν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐκάστου ἡλικίας, εἰς τινὰς μὲν γυναῖκας, εἰς τινὰς δὲ κύνας καὶ ἵππους προσέφερε, μὴ ἀκριβολογούμενος μήτε δαπάνην μήτε καθῆκον, ἀλλ' ἐπιθυμῶν μόνον τὴν ὑποχρέωσιν καὶ ἐμπιστοσύνην αὐτῶν. Οἶδα μὲν τὴν τινῶν γνώμην, ὥς οἱ θαμίζοντες τὸν οἶκον τοῦ Κατιλίνα νέο οὐκ ἦσαν διαγωγῆς ἀνεπιμώμου, ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη ἐπισηρίζεται· εἰς τινὰς εἰκασίας, ἄνευ ἐπιβεβαιώσεως αὐτόπτου μάρτυρος.

§. 15. Ἐπ' ἀληθείας ὁμῶς ὁ Κατιλίνας ἔφηβος μὲν ὢν ἔτι, ἔφθειρεν εὐγενῆ τινὰ παρθένον (17) καὶ τὴν ἱέρειαν (18) τῆς Ἑστίας, καὶ ἄλλα τοιαῦτά τινα παράνομά τε καὶ ἀνόσια ἔπραξε· τελευταῖον δὲ ἐρασθεὶς τῆς Αὐρηλίας Ὀρεστίλλης, ἧς οἱ ἀγαθοὶ μόνον τὰ κάλλη ἐπῆνεσαν, ἐπειδὴ αὕτη οὐ κατένευεν εἰς γάμον, φοβουμένη τὸν προγονὸν αὐτῆς, ἥδη ὄντα ἐν ἀκμῇ ἡλικίας, αὐτὸς ἐφόνευσε τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ υἱὸν (19), ὥς πάντες βέβαιον ἔχουσι, καὶ ἠὲ τρέπισε τὸν οἶκον κενὸν εἰς τοὺς μακροὺς αὐτοῦ γάμους.

(17) Πλούταρχος Κικέρ. I. « αἰτίαν ποτὲ ἔλαβε παρθένῃ συγγεγονέναι θυγατρὶ » λέγων, ὑποψίαν δίδει μεῖζονος ἀνομήματος καὶ αἰμομιξίας.

(18) Ἦν δ' αὕτη ἡ Φαβία, γυναικαδελφὴ τοῦ Κικέρωνος· ἔτι δὲ καὶ μίαν τῶν Ἑστιάδων ἐκ Τρέντου. (19) Ὁ αὐτὸς αὐτ. λέγει· « κτεῖναι δὲ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. » Ὁ δὲ Κικέρων ἐν τῇ Α'. ζ'. τῶν κατὰ Κατιλ. λέγων· « ὅτε τῷ θανάτῳ τῆς προτέρας σου γυναικὸς ἠὲ τρέπισας κτλ., » σημαίνει αὐτὸν κτείναντα καὶ τὴν γυναῖκα· καὶ οὐκ ἀπίθανον εἰς ἄνδρα μὴ φεισάμενον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

Τὸ φορικτὸν τοῦτο ἀνόμημα, ὑπολαμβάνω, ἐκίνησεν αὐτὸν πρὸ πάντων, ἵνα ἐπιταχύνῃ τὸ ἄλλο τὸ δεινότερον: τὴν συνωμοσίαν· ἐναγῆς γὰρ ὢν τὴν ψυχὴν, βδελυκτὸς θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις, οὔτε νύκτα οὔθ' ἡμέραν εὕρισκεν ἡσυχίαν. Ὅθεν διὰ τὴν διηνεκὴ τύψιν τῆς συνειδήσεως ἐγένετο κάτωχρος τὴν ὄψιν, καταπληκτικὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς, περιπατῶν νῦν μὲν δρομαίως, νῦν δὲ βραδέως, καὶ δὴ εἰς τὸ μέτωπον αὐτοῦ ἐφέρετο ἐζωγραφημένη ἢ ἀπονενοημένη κακοήθεια.

§. 16. Τὴν δὲ νεολαίαν, ἣν προείπομεν, ὅτι εἴλκυσεν εἰς ἑαυτὸν, ἐδίδασκε κακουργεῖν (20) κατὰ πολλοὺς τρόπους καὶ παρσκευάζεν ἐξ αὐτῶν ἱκανοὺς εἰς ψευδομαρτυρίας, εἰς ψευδυπογραφὰς (21), ἐκμυκτηριστὰς πίσεως, ὀλιβιότητος καὶ κινδύνων. Ἀφ' οὗ δὲ διὰ τοιούτων πράξεων ἀπέτριβεν αὐτῶν καὶ ὑπόληψιν καὶ αἰσχύνην, εἰς ἕτερα μείζονα διώριζεν αὐτούς· εἰ δὲ ποτε οὔθ' αἰ περιττάσεις παρῆχον αἰτίαν κακουργίας, ἐπεπῆδων καὶ ἐφόνευον ἀδιαστόλως ἀθῶους τε καὶ ἐνόχους, μήπως διὰ τὴν ἐπὶ πολὺ διαλείψιν αἴ τε χεῖρες καὶ οἱ πόδες αὐτῶν ἀποναρκωθῶσιν, ἀλλ' ὥσι δωρεὰν τρόπον τινὰ κακοὶ καὶ ἀπάνθρωποι. Εἰς τοὺς τοιούτους οὖν φίλους καὶ ἐταίρους θαρρύνθεις ὁ Κατιλίνας, ἔτι δὲ γινώσκων πολλοὺς εἶναι πανταχοῦ τοὺς χρεώτας (22), καὶ ὅτι τὸ Σύλλα στρατιωτικὸν, ἐπειδὴ κητεδαπάνησε τὰ ἑαυτοῦ πάντα ἀσώτως, ἐνθυμούμενον τὰς παλαιὰς νίκας, ἐκάθητο εὐχόμενον ἐμφυλίους πολέμους, ἡβουληθὴ καταπιέσαι τὴν πολιτείαν. Κατ'

(20) Οὐκ εἰς διάφορον χαρακτηῖρα ἐγύμνασε καὶ ὁ Σύλλας τοὺς ἑαυτοῦ στρατιώτας (ὅρα Πλούταρχ. Σύλ. κ.α.).

(21) Οἱ παλαιοὶ οὔτε Ἕλληνας καὶ Ῥωμαῖοι οὐκ εἶχον ὑπογραφὰς διὰ καλᾶμου, ἀλλὰ σφραγίδας ἐν σημείῳ ζώου τινὸς ἢ καὶ πράξεως ἀνθρωπίνης (Πλούταρχ. ἐν Γ. Μαρτίῳ. α αὐτὸς τε Σύλλας σφραγίδα ποιησάμενος ἐφόρει, γλυφὴν ἔχουσαν ἐγγχειριζόμενον ὑπὸ τοῦ Βάκχου τὸν Ἰουγούρθαν αὐτῷ β). διὰ τοῦτο ὁ συγγραφεὺς λέγει signatores falsos ψευδοσημάντορας.

(22) Ἐν Ῥώμῃ οἱ ἄποροι ἴσχυον πολὺ, καθὰ καὶ ὁ Πλούταρχος Καίσα. ἡ.

ἐκεῖνον δὲ τὸν χρόνον οὐδὲ στρατεύματα ἦσαν ἐν Ἰταλίᾳ. Ὁ Κναῖος Πομπήϊος ἐπολέμει πόρρω που εἰς τὰς ἐσχατίας τοῦ κράτους· ὁ Κατιλίνας ἤδη μεγάλως ἤλπιζε τὴν ὑπατείαν· ἡ βουλὴ ὅλως ἀμέριμνος· τὰ πάντα ἦσαν ἀσφαλῆ καὶ ἐν ἡσυχίᾳ· τὰ πάντα λοιπὸν ἦσαν αὐτῷ ἔγκαιρα.

§. 17. Ὅθεν περὶ τὰς καλένδας Ἰουνίου, ἐπὶ Ὑπατείας Λουκίου Καίσαρος καὶ Καίου Φιγύλου, ἤρξατο πρῶτον ἕνα ἕκαστον προσκαλεῖν κατ' ἰδίαν καὶ τινὰς μὲν παρορμαῖν, ἄλλους δὲ δοκιμάζειν, ἔτι δὲ ἐρμηνεύειν καὶ τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις, τὸ ἀνέτοιμον τῆς πολιτείας καὶ τὰς μεγίστας τῆς συνωμοσίας ἀμοιβὰς. Κατασκοπεύσας δ' ὅσα ἤθελε, προσεκάλεσεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάντας ὁμοῦ τοὺς μεγάλην χρείαν καὶ θράσος ἔχοντας. Παρευρέθησαν δὲ ἐκ μὲν τῶν τῆς βουλῆς Πούπλιος Λέντυλος (23) Σύρας, Πούπλιος Αὐτρώνιος, Λούκιος Κάσσιος Λογγῖνος, Κάϊος Κέθηγος (24), Πούπλιος καὶ Σέρβιος Σύλλα Σερβίου υἱοί, Λούκιος Ἀργεντήϊος, Κόϊντος Ἀννίος, Μάρκος Πόρκιος Λαίκακς, Λούκιος Βεστίας, Κόϊντος Κούριος. Ἐκ δὲ τοῦ τάγματος τῶν Ἰππέων Μάρκιος Φούλβιος Νοβίλιωρ, Λούκιος Στατίλιος, Πούπλιος Γαβίνιος Καπίτων, Κάϊος Κορνήλιος· εἰς αὐτοὺς προσετίθεντο πολλοὶ ἔκ τε τῶν ἀποικιῶν, καὶ ἐκ τῶν πολιτογραφηθεισῶν ἐλευθέρων πόλεων. Ἦσαν δὲ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι κρυφίως συμμετοχοὶ τούτου τοῦ συμβουλίου, οὐκ ἔκ τινος χρείας ἄλλης ἢ ἀνάγκης, εἰμὴ ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἄρχειν, κινούμενοι. Πρὸς δὲ τούτοις πλεῖστοι ὅσοι τῶν νέων, μάλιστα οἱ ἐξ εὐγενῶν, συνείργουν εἰς τὰς ἐπιχειρή-

(23) Οἱ Ῥωμαῖοι καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους τοῦ Κικέρωνος ἀφῆρουν τὸ ἡ εἰς πολλὰ ὀνόματα, λέγοντες τὸν Λέντυλον Λέντλον (οὕτως ἐγένετο καὶ ἐκ τοῦ titulus πῖτλος,) καὶ Hercule Herele, καὶ τὸ Κάτυλλος Κάτλος (Πλούταρχ. Σύλ. λδ.). Αὐτὰ δὲ ταῦτα καὶ εἰς οὐ λ ο ς οἱ ἡμέτεροι μετήνεγκον· οὕτω τὸν Λέντυλον Λεντοῦλον εἶπε Δίων ὁ Κάσσιος (Βιβλ. Ζ', 39).

(24) Περὶ Κεθήγου ὅρα Πλούταρχ. ἐν Λουκούλῳ Ε'.

σεις τοῦ Κατιλίνᾳ. Οὗτοι γὰρ, καίτοι ἔχοντες ζῆν ἐν ἀναπαύσει μεγαλοπρεπῶς τε καὶ ἡδέως, προέκρινον ὅμως τὰ ἀδέβαια τῶν βεβαίων, ἐπιθυμοῦντες μᾶλλον μάχας ἢ εἰρήνην. Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἦσαν τινες πιστεύοντες τὸ συμβούλιον τοῦτο μὴ χρηματίζειν ἄγνωστον καὶ εἰς Μάρκον Λικίνιον τὸν Κράσσον· αὐτὸς γὰρ μάλιστα μισῶν τὸν Πομπηϊὸν διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἀρχιστρατηγὸν τότε πολλῆς στρατιᾶς, ἤθελεν ἐκ παντὸς τρόπου, ἵνα ὅστις ποθ' εὗρεθῇ καὶ ἀνυψωθῇ κατ' ἐκείνου· ἔτι δὲ οὔτε δύσκολον ἔβλεπεν, εἴπως ὀφέποτε ἡ συνωμοσία ἐλάμβανεν εὐτυχῇ ἔκθασιν, γένηται αὐτὸς ἐπὶ κεφαλῆς ἀπάντων.

§. 18. Ἀλλὰ πρὸ ταύτης ἐγένετο ἄλλη τις μικρὰ ζῆσις (25), ἐν ᾗ εὗρέθη καὶ ὁ Κατιλίνᾳ· περὶ αὐτῆς λοιπὸν ἀφηγησόμεθα ὡς οἶδόν τε τὴν ἀληθειαν. Ἐπὶ ὑπατείας Λουκίου Τούλλου καὶ Μάρκου Λεπιδίου, Πούπλιος Αὐτρώνιος καὶ Πούπλιος Σύλλας ψηφισθέντες ὑπατοὶ εἰς διαδοχὴν τῶν πρώτων, εἰσηγγέλθησαν ὡς ὠνησάμενοι τὰς ψήφους, ὅθεν καὶ ἐξελεγχθέντες, ἔδωκαν τὴν κατὰ νόμους ποινὴν. Μικρὸν δὲ ὕστερον, ὑπεύθυνος ὢν βιαιοῦ χρηματισμοῦ ὁ Κατιλίνᾳ, οὐ προέφθασε συνδραμεῖν μετὰ τῶν ἄλλων κατὰ ῥητὰς ἡμέρας εἰς αἵτησιν τῆς ὑπατείας. Κατ' ἐκείνους δὲ τὸν χρόνον ἦν καὶ τις νεανίας ἐξ εὐγενῶν, Κναῖος Πίσων ὀνομαζόμενος, θρασύτατος, πτωχὸς, στασιώδης, ἱκανὰς ἔχων ἀφορμὰς ἐπὶ ταραγμῷ τῆς πολιτείας τὴν τε ἑνδειαν καὶ τὸ κακὸν μετ' αὐτοῦ οὖν ὁ, τε Κατιλίνᾳ καὶ ὁ Αὐτρώνιος συμβουλευθέντες (26) πρὸς ἀλλήλους, ἡτοιμάζοντο, ὅπως

(25) Λέγεται αἴτιον τοῦ μὴ ἐπιτυχεῖν ταύτην τὴν στάσιν τὸν Κράσσον, ὄντα μὲν καὶ αὐτὸν συνωμότην, ἀλλὰ τυχὸν μετανοήσαντα τότε, μὴ ἐκκλησιάσαι· μηδὲ τὸν Ἰούλιον Καίσαρα, καὶ αὐτὸν ὄντα μέτοχον, μὴ δεῦναι τὸ σημεῖον ἦν δὲ τοῦτο ἡ τῆς τιβένης ἀπὸ τοῦ ὤμου ἀποβολή.

(26) Ἀπασαὶ αἱ ἐκδόσεις, πλὴν τῆς Ἀρλεσιῦ, προτιθέασιν ἀμέσως *circiter Nonas Decembris* περὶ τὰς Νόνας (τὴν πέμπτην) Δεκεμβρίου.

ταῖς καλένδαις Ἰανουαρίου φονεύσωσι μὲν Λούκιον Κότταν καὶ Λούκιον Τουρκουᾶτον, τοὺς Ὑπάτους, ἀρπάσαντες δ' οὕτω τὴν ἀρχὴν, πέμψωσι τὸν Πίσωνα μετὰ στρατιᾶς, ἵνα κυριεύσῃ τὰς δύο Ἰσπανίας. Ἀλλὰ, γνωσθέντος τοῦ πράγματος, εὐθὺς ἀνέβαλον τὸν φόνον εἰς τὰς νόνας τοῦ Φεβρουαρίου, ἐπιβουλεύοντες τότε οὐ μόνον τοὺς Ὑπάτους, ἀλλὰ καὶ τῶν τῆς βουλῆς πολλούς. Καὶ τῷ ὄντι, εἰμὴ αὐτὸς ὁ Κατιλίνᾳ ἔσπευδε δοῦναι παρὰ καιρὸν τὸ σημεῖον εἰς τοὺς συνωμώτας ἔμπροσθεν τοῦ βουλευτηρίου, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐπέτυχεν ἂν τὸ δεινότατον τῶν, ὅσων εἶδέ ποτε, κακουργημάτων, ἡ πόλις. Μήπω γὰρ ὄντων ἀπάντων τῶν συνωμοτῶν συνηθροισμένων, τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔλαβε τὴν προσδοκηθεῖσαν ἔκθασιν.

§. 19. Μετὰ ταῦτα ὁ Πίσων ἐπέμφθη Καίστωρ εἰς τὴν ἐντὸς Ἰσπανίαν μετ' ἐξουσίας στρατηγοῦ κατ' αἵτησιν τοῦ Κράσσου εἰδότες αὐτὸν ἐχθρὸν (27) ὄντα ἄσπονδον τοῦ Κναίου Πομπηίου, (28),

(27) Ἰδοὺ ἡ αἰτία τῆς ἐχθρας· Ὁ Πίσων ἐδίωκεν ἐν κριτηρίῳ τὸν Μανίλιον Κρῆσπον, οὗ ὁ Πομπηϊὸς ὑπερηπίζετο πάσαις δυνάμεσι. Βλέπων οὖν ὁ κατήγορος τὸν φανερώς ἐνοχὸν κινδυνεύοντα ἀφεθῆναι, ἤρξατο λήγειν τὰ μυρία κατὰ τοῦ προσάτου, βλασφημῶν αὐτὸν πολυτρόπως. «Καὶ εἴπερ ἀληθὴ εἰσι ταῦτα πάντα, διὰ τί οὐ κινεῖς δίκην καὶ κατ' ἐμοῦ; — Βεβαίωσον τὴν πολιτείαν, ἀπεκρίθη ὁ Πίσων, ὅτι, ἐναγόμενος εἰς τὸ κριτήριον, οὐ διεγερεῖς ἐμφύλιον πόλεμον, καὶ τότε ἐγὼ πρῶτον ἐνάγω σέ, καὶ εἴπα τὸν Μανίλιον » (Waler. Max. L. VI, c. 2.). Οὕτως ὁ μὲν Μανίλιος κατεδικάσθη, ὁ δὲ Πομπηϊὸς ἐξέπιασε πολὺ τῆς κοινῆς ὑπολήψεως. Διὸ καὶ οἱ φοβούμενοι ἢ οἱ μὴ θάλλοντες τὴν Πομπηίου κραταίωσιν ἀντέτασσον αὐτὸν, καὶ παντοτρόπως ἐμεγάλυνον. «Ὅθεν δικαίως πάντες ὁ ἡμέτερος Πλούταρχος (Πομπ. XLVI.) καθάπτεται αὐτοῦ, ἐρμηνεύων καὶ τὴν αἰτίαν τῆς πτώσεως καὶ τοῦ αἰκίους αὐτοῦ θανάτου. « Ἦν γὰρ ἐκ προσηκόντων αὐτὸς ἐκτὴ ἀτο δύναιμι ἐν τῇ πόλει, ταῖτ' ἡ χρώμενος ὑπὲρ ἄλλων οὐ δικαίως, ὅσον ἐκείνοις ἰσχύος προσετθεῖ, τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἀφαιρῶν, ἔλαβε ῥώμην καὶ μεγέθει τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως καταλυθείς. » Μάθημα τῷ ὄντι ἀναγκαιοτάτην εἰς τοὺς πολιτικούς ἐκτραχηλιζομένους ὡς ἐπὶ πλείστον, οὐχ ὅτι πράττουσιν αὐτοὶ τὰ ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἀλλὰ τὰ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἔδωκα. (28) Ὁ Κράσσος καὶ τὸν Καίσαρα ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ φερίεπετο (Πλούταρχ. Καίσαρ. ΙΑ').

οὐδ' εἰς τὴν βουλὴν ἔδοξε διαφόρως, ὥς θέλουσαν ἀπομακρύναι τῆς πολιτείας τὸν διεφθαρμένον τοῦτον ἄνθρωπον· ἔτι δὲ οὐκ ὀλίγοι καὶ τῶν ἐναρέτων ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς ἀντίταγμά τι πρὸς τὴν ἤδη φοβεράν τοῦ Πομπηίου ἰσχύν. Ἀλλ' ὁ Πίσων οὗτος καθ' ὁδὸν τῆς ἐπαρχίας ἐφονεύθη παρὰ τῶν Ἰσπανῶν ἱππέων, οὓς ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῇ ἐξόδῳ. Τὴν δ' αἰτίαν τοῦ συμβάντος λέγουσί τινες, ὅτι οἱ βάρβαροι οὗτοι οὐχ ὑπέφερον τὴν αὐτοῦ ἀδικίαν, ὑπερηφάνειαν καὶ ἀπανθρωπίαν· ἄλλοι πάλιν βεβαίουσιν ὅτι, ὄντες ἐκ παλαιοῦ ἱππεῖς τοῦ Πομπηίου καὶ πιστοὶ διάκονοι αὐτοῦ, ἐπεπῆδησαν αὐτὸν συνευδοκοῦντος καὶ κείνου· οἱ γὰρ Ἰσπανοὶ καὶ ἄλλοτε πολλοὺς ἄρχοντας κακέντρεχεῖς λαβόντες, οὐδεπώποτε ἔπραξαν τοιοῦτον ἀνόμημα. Ἡμεῖς δ' ἔωμεν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἀπροσδιόριστον. Καὶ περὶ μὲν τῆς εἰρημένης στάσεως ἄλλις.

§. 20. Ὁ γοῦν Κατιλίνας συναγαγὼν περὶ ἑαυτὸν ἅπαντας τοὺς προειρημένους, καὶ τοὶ πολλάκις πρὸς ἕνα ἕκαστον κατ' ἰδίαν λαλήσας, ἔκρινεν ὅπως συμφέρουν, ἵνα συναθροίσῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἅπαντας ὁμοῦ καὶ παρενθαρρύνῃ αὐτούς· ὅθεν ἐμβὰς μετ' αὐτῶν εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς ἰδίας οἰκίας, καὶ ἐκκλεισθέντος παντὸς ξένου θεατοῦ, τοιόνδε λόγον πρὸς αὐτοὺς ὠμίλησεν·

« Εἰ μὴ ἐθαύμαζον (29) ἱκανῶς τὴν ὑμετέραν ἀρετὴν καὶ πίσιν,

» ματαίως ἤμελλεν ἐμπεσεῖν ἡ εὐκαιρία τῶν πραγμάτων· ἡ με-

» γάλῃ ἐλπίς τῆς κυριότητος ἀνωφελὲς ἤμελλεν εἶναι· οὐδὲ

» μὴν ἐγὼ δι' εὐήθειαν ἢ ἀνοησίαν προέκρινον ἂν τὰ ἀβέβαια

» τῶν βεβαίων. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολὺν ἤδη χρόνον ἔγων ὑμᾶς

» καὶ ἐν κινδύνοις ἀνδρείους καὶ πιστοὺς, ἐτόλμησα κατὰ νοῦν

» ἐπιχειρῆσαι τὸ μέγιστον καὶ κάλλιστον τῶν πώποτε γε-

» νομένων κατερημάτων· μάλιστα' ὅτι παρετήρησα τὰ αὐτὰ

(29) Τὸ spectacle τοῦ πρωτοτύπου σημαίνει τὸ ἡμέτερον ἀρχαῖον ἄγαναι, ἢ καὶ τὸ νῦν καμαρώνω.

» συμφέροντά τε καὶ ἀσύμφορα εἰς ὑμᾶς τε καὶ εἰς ἐμέ· τοῦτο

» γὰρ βεβαιότερος δεσμός φιλίας, τὸ ἐφίεσθαι ἢ μὴ, τῶν αὐτῶν

» πραγμάτων. Ἀλλ' ὅσα μὲν ἐμελέτησα κατὰ διάνοιαν εἰς ἕνα

» ἕκαστον ὑμῶν ἐξεμυστηρεύθην· ἡ ψυχὴ μου δὲ φλέγεται καθ'

» ἡμέραν ἔτι μᾶλλον, ὅταν διαλογίζωμαι ποῖά τινα τέλη προσ-

» μένουσιν ἡμᾶς, ἂν μὴ προλαβόντες ἀπελευθερώσωμεν ἑαυτούς.

» Ἐξ ὅτου γὰρ ἡ πολιτεία μετέβη εἰς χεῖρας ὀλίγων τινῶν

» ἰσχυόντων, πάντοτε πρὸς αὐτοὺς οἱ βασιλεῖς, πρὸς αὐτοὺς

» ὑποτελεῖς οἱ τετράρχαι· οἱ λαοί, τὰ ἔθνη δι' αὐτοὺς μόνους

» ὁασμοφοροῦσιν· οἱ λοιποὶ δὲ ἡμεῖς ἅπαντες ἄξιοι, ἀγαθοί,

» εὐγενεῖς τε καὶ ἀγενεῖς, ὄχλος κατηντήσαμεν ἄνευ οὐδεμιᾶς

» ὑπολήψεως ἢ τιμῆς, καὶ ὑποκλινεῖς εἰς οὓς ἡμέλλομεν εἶναι

» τρόμος, εἴ πως ἡ δημοκρατία ἴσχυεν· ὅθεν τὸ πρᾶγμα

» κατήντησεν, ἵνα αὐτοὶ μόνοι ἐν ὑπολήψει, ἐν δυνάμει, ἐν πλου-

» σιότητι ᾧσι, καὶ ὅποιουσδήποτε ἂν αὐτοὶ θελήσωσιν. Εἰς ἡμᾶς

» δ' ἀφῆκν κινδύνους, ἀποδοκιμασίας, εὐθύνας καὶ ἄκραν ἔν-

» δεϊαν. Ἐως πότε, ὧ γενναῖοι ἄνδρες, ἕως πότε ὑπομενοῦμεν, ἢ

» τάχα οὐ προκριτώτερον τὸ ἀποθανεῖν ἅπαξ ἀνδρείως τοῦ

» κατ' ὀλίγον παρατείνειν ὀδυνηράν καὶ ἐπονείδιστον ζωὴν,

» γενομένους παίγνιον τῆς ὑπερηφανείας τῶν ἄλλων; Καὶ ὅμως,

» μαρτύρομαι θεοὺς τε καὶ ἀνθρώπους, ἡ νίκη εἰς τὰς χεῖρας

» ἡμῶν· νέοι ἐσμέν, εὐψυχοί, ἐν ᾧ οἱ ἐναντίοι διὰ τε τὴν

» ἡλικίαν καὶ τὰ πλοῦτή πάντες ἐκγενευρισμένοι. Ἀρκεῖ ἵνα

» ἀρξώμεθα τοῦ ἔργου, καὶ τὰ ἀπολειφθέντα ἐτελείωσαν οἴκο-

» θεν. Ποῖος γὰρ ἄνθρωπος ἀνδρικῶν φρονημάτων ὑποφέρει, βλέ-

» πειν ἐκείνους μὲν πλουσιωτάτους, καταδαπανωμένους εἰς χερ-

» σώσεις θαλασσῶν, εἰς ἐδαφισμοὺς ὁρέων (30), ἡμᾶς δὲ καὶ τῶν

(30) Ἐχεις ἐνταῦθα καὶ τὰ ὑπὸ Πλουτάρχου περὶ Λουκούλλου, XXXIX. . . . « Οἰκοδομαὶ πολυτελεῖς, καὶ κατασκευαὶ περιπάτων καὶ λουτρῶν· καὶ ἔτι μᾶλλον γραφαὶ καὶ ἀνδριάντας, καὶ τὴν περὶ ταύτας τὰς τέχνας σπου-

» ἀπολύτως ἀναγκαίων στερουμένους· ἐκείνους δύο καὶ πλειοτέ-
 » ρους οἴκους ἔχοντας, ἡμᾶς δὲ μηδὲ καὶ μίαν καλύδην· ἐκείνους
 » εἰκόνας, ἀνάγλυφα, τορεύματα ἀγοράζοντας (31), τὰ παλαιὰ
 » καταφρονοῦντας, τὰ νέα φθείροντας, ἄλλα κατασκευαζομέ-
 » νους, ἐνὶ λόγῳ ποικιλοτρόπως ἄγοντας καὶ φέροντας τὴν
 » ἑαυτῶν περιουσίαν, μὴ δυναμένους ὅμως μήτε διὰ τηλικαύ-
 » της ἀσωτείας καταναλῶσαι αὐτήν, ἡμᾶς δὲ τὰ μὲν οἴκοι
 » δυστυχεῖς, τὰ δ' ἐξω χρεώστας, κακῶς ἔχοντας τὰ παρόντα
 » χειρίστως δὲ τὰ μέλλοντα; Τέλος πάντων τί ἄλλο ἀπέμεινεν
 » εἰς ἡμᾶς παρὰ μίαν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι; Διὰ τί λοιπὸν οὐκ
 » ἀναγῆφετε; Ἰδοὺ ἐκείνη, ἐκείνη ἡ ἐλευθερία, ἣν συχνά-

δὴν, ἃς ἐκείνος συνῆγε μεγάλοις ἀναλώμασιν, εἰς ταῦτα τῷ πλούτῳ βύδην
 καταχρῶμενος, ὃν ἡθροίκει πολὺν καὶ λαμπρὸν ἀπὸ τῶν στρατιῶν. . . . Τὰ
 δ' ἐν τοῖς παλαιαῖς καὶ περὶ Νέαν Πόλιν ἔργα, λόφους ἀνακρεμαννύντος
 αὐτοῦ μεγάλοις δρύγμασι, καὶ τροχοὺς θαλάσσης, καὶ διαδρομὰς ἰχθυοτρό-
 φους τοῖς οἰκητηρίοις περιελίσσοντος, καὶ διαίτας ἐναλίους κτίζοντος, ὁ
 Στωϊκὸς Τουβέρων θαυμάζωντος, Ξέρξην αὐτὸν ἐκ τηβέννου προσηγόρευσεν. »

(31) Ἵνα δὲ γινῶ τις τὴν δύναμιν τοῦ, α εἰκόνας. . . . τορεύματα ἀγο-
 ράζοντας, » ἰδέτω τὰς ἐνταῦθα ἐκτεθειμένας τιμὰς εἰκόνων καὶ ἀνδριάντων
 (ἐκ τῆς Dissertation sur la population par Wallace, σελ. 166.
 « Ἰούλιος Καῖσαρ ἠγόρασε τὴν Μήδειαν καὶ τὸν Αἴαντα τοῦ Τιμομάχου
 15,500 Λίτ. Στερλ., ἥτοι πλεον ἢ ἡμισολίου ἑκατομμ. γροσ. Κωνσταντινουπ.
 Ὁ Ὀρτένσιος ἔδωκε διὰ τοὺς Ἀργοναύτας τοῦ Κυδίου, 1,162 Λίτ. Στερλ.,
 ἥτοι 127,820 γροσ. Ἀφροδίτη ἢ Ἀναδυομένη ἐτιμήθη ἑκατὸν τάλαντα, ἥτοι
 19,375 Λίτ. Στερλ., ἡ γρόσ. Κωνσταντινουπ. σημερινὰ πλεον ἢ δύο ἑκατομμ.
 Ὁ Λουκουῖλος ἠγόρασε τὸ ἴσον τῆς Γλυκερίου θεραπαίνης τοῦ Παμφύλου,
 οὗ τὸ πρωτότυπον ἐγράφη χειρὶ τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου, 397 Λίτ. Στερλ., ἥτοι
 μικρὸν ἔλασσαν ἡμίσεως ἑκατομμυρίου. Ὁ ἀνδριάς τοῦ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ Ἀπόλ-
 λωνος, ὃν ὁ Λουκουῖλος μετέφερεν ἀπὸ τοῦ Πόντου 29,062 Λίτ. Στερλ.,
 ἥτοι πολὺ πλεον τῶν τριῶν ἑκατομμυρίων ἐπληρώθη. . . . Ὁ Κάϊος Γράκχος
 ἠγόρασε δεσφῖνας ἀργυροῦς πρὸς 40 Λίτ. τὴν λίτραν, ἥγουν, μικροῦ δεῖν,
 τέσσαρας χιλιάδας καὶ πεντακόσια γρόσια. . . . Οἱ Ῥωμαῖοι ἐδαπάνων πάμ-
 πολλὰ εἰς τὰ μυροδόχα ἀγγεῖα, ὧν ἐν χωρητικότητος 3 ἢ 4 χοπίνων ἐπω-
 λήθη 645 Λίτ. Στερλ., ἥτοι γρόσια πλείω ἢ 70,850.

» κίς μετ' εὐχῆς ἐπεθυμήσατε. Ἐκτὸς τούτου, πλούτῳ, τιμαῖ,
 » δόξα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν κεῖνται, αὐτὰ ἡ τύχη ἔταξεν
 » ἄλλα εἰς τοὺς νικητάς. Τὰ πράγματα, ὁ καιρὸς, ὁ κίνδυνος,
 » ἡ ἔνδεια, τὰ μεγαλοπρεπῆ λάφυρα τοῦ πολέμου, ταῦτα
 » πρέπει ἵνα προτρέψωσιν ὑμᾶς μᾶλλον ἢ οἱ λόγοι μου. Ἰδοὺ
 » ἐγὼ μεταχειρίσθητέ με, ὡς κρίνετε εὐλογώτερον, ἢ στρατηγὸν
 » ἢ στρατιώτην· καὶ γὰρ καὶ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ῥώμην μου
 » πρὸς τὸ ὑμέτερον συμφέρον ἀφωσίωσα· ἐλπίζω μάλιστα, ἂν μὴ
 » ἀπατῶμαι, πράξαι ταῦτα ὑπάτος ὢν, ἀρκεῖ, ἵνα ἐτοιμοτέρως
 » ἔχητε εἰς τὸ ὑπακούειν ἢ εἰς τὸ προστάττειν. »

§. 21. Ἀκουσθέντος τοῦ λόγου, εἰ καὶ πάντες βρίθοντες ἐν
 παντοίοις κακοῖς, καὶ μηδὲν καλὸν μηδ' ἔχοντας ἤδη, μηδ'
 ἐλπίζοντες ποτε, ἔδλεπον μεγάλῃ τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης ταρα-
 χῆς ὠφέλειαν· ὅμως πολλοὶ ἐζήτησαν, ἵνα προτεθῶσι, τίνες
 αἱ συνθήκαι τοῦ πολέμου, καὶ ποῖα τὰ ἄλλα τῶν πολεμησόν-
 των, ποῖα καὶ πῆθεν ἡ βοήθεια καὶ ἡ ἐλπίς. Τότε ὁ Κατιλίνας
 ὑπέσχετο ἀποκοπὴν χρεῶν, προγραφὴν τῶν πλουσιῶν, ἀρχάς,
 ἱερατεῖα, λάφυρα, καὶ ὅσα ἄλλα ὁ πόλεμος καὶ ἡ πλεονεξία
 τῶν νικητῶν σύρει μεθ' ἑαυτῆς. Πρὸς τούτοις εἶπε, τὸν Πίσωνα,
 ἤδη εὐρισκόμενον εἰς τὴν ἐντὸς Ἰσπανίαν, καὶ τὸν Πούπλιον
 Σίτιον Νυκηρίνον ὄντα ἐν Μαυριτανίᾳ μετὰ στρατιᾶς, συμμε-
 τέχοντας καὶ αὐτοὺς τούτου τοῦ συμβουλίου. Προσέτι Κάϊον
 Ἀντώνιον, ἄνθρωπον καὶ οἰκεῖον καὶ ἐν μεγίστῃ ἀνάγκῃ εὐρι-
 σκόμενον (32), ἤλπιζε συνάρχοντα, « ὡς καὶ αὐτὸν ἤδη τὴν ὑπα-
 » τείαν παραγγέλλοντα· καὶ ὅτι συνυπατεύων (33) ἐκείνῳ, ἤμελλεν
 » ἄρξασθαι τῆς ἐπιχειρήσεως. » Μετὰ ταῦτα ἠκολούθησεν ἐξυ-
 βρίζειν πάντας τοὺς χρηστοὺς, φωνῶν μετ' εὐφημίας ἕνα ἕκα-

(32) « Ἐδόκει δὲ καὶ τὸν Κατιλίαν νεωτερισμὸν εἰδὼς (ὁ Ἀντώνιος) οὐ
 δυσχεραίνειν ὑπὸ πλήθους θανείων. » (Πλούταρχ. Κικέρ. IB.)

(33) Ὁ Ἰταλὸς μόνος ἐξέλαβε τὸ, consule συμβούλῳ, ἀλλὰ κακῶς.

στον τῶν συνωμοτῶν, καὶ εἰς τινὰς μὲν αὐτῶν ἀφηγεῖτο τὴν ἑαυτοῦ ἔνδειαν, εἰς τινὰς δὲ τὴν πλεονεξίαν, καὶ εἰς ἄλλους μὲν τὸν κίνδυνον, εἰς ἄλλους δὲ τὸ αἶσχος, καὶ τοὺς πλειότερους αὐτῶν, τοὺς λαφυραγωγῆσαντας δηλονότι, ἐνεθύμιζε τὴν νίκην τοῦ Σύλλα. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἐθεώρησε πάντας προθύμους, παρακινήσας αὐτοὺς, ἵνα φροντίσωσι περὶ τῆς παραγγελίας αὐτοῦ, ἀπέλυσε τὴν συνέλευσιν.

§ 22. Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ διετεθρύλλητο, ὅτι ὁ Κατιλίνας τελειωθέντος τοῦ λόγου, θέλων ὑποχρεῶσαι αὐτοὺς φρικτῷ τῷ ὅρκῳ εἰς τὸ μελετώμενον ἀνοσιούργημα, ἔφερεν ἐν μέσῳ ποτῆριον οἴνου, καὶ, ἀφ' οὗ ἅπαντες ὀρκωμοτοῦντές τε καὶ καταρῶμενοι ἀπερρόφησαν, ὡς ἔθος εἰς τὰς μεγάλας σπονδὰς καὶ συμβάσεις, τότε ἐφάνέρωσεν (34) αὐτοῖς, ὅτι εἶχε μεμιγμένον καὶ ἀνθρώπινον αἷμα (35), ὅπως ὥσι πιεσότεροι εἰς τὴν ῥηθεῖσαν ὑπόθεσιν (36), ὡς συνειδότες ἐν ἀλλήλοις τηλικούτον ἀνόμημα. Ταῦτα

(34) Ὁ Ἰσπανός μεταφράζων *les discubrio de lleno su intencion* καὶ ὁ Γάλλος, *leur communiqua son dessein*· καὶ ὁ Ἀγγλος, *he dewealed the depth of his counsels*, δοκοῦσιν ἅπαντες ἐκλαθόντες τὸ τοῦ συγγραφέως *consilium* διὰ τὸ περὶ τῆς συνωμοσίας· ἀλλ' ὁ Ἱταλός μεταφράζων, *e che dopo svelasse loro il suo inganno adducendone per ragione*, δοκεῖ ἐπιτυχὸν κάλλιον τὸν τοῦ συγγραφέως νοῦν· *consilium* γὰρ ἐνταῦθά ἐστὶ τὸ, ἀγνοούντων τῶν ἄλλων μῆξαι αἷμα ἀνθρώπινον, ἐπὶ σκοπῷ κτλ. Τῷ ὄντι γὰρ αὐτὸς προλαβὼν εἶπε τοὺς στοχασμοὺς αὐτοῦ κατ' ἰδίαν ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν (§. 20.), καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ γενομένῃ προσκαλιᾷ.

(35) Ὁ Πλούταρχος λέγει ἐν Κικέρ. Ι'. ὡς « ἄλλως τε πίστεις ἀλλήλοις ἔδοσαν, καὶ καταθύσαντες ἀνθρωπινον, ἐγεύσαντο τῶν σαρκῶν. » Ὁ δὲ Δίων Κάσιος (Βιβ. ΑΖ', 39) λέγει· « Καὶ τοὺς γε πρώτους αὐτῶν δυνατωτάτους (ἦσαν δὲ ἄλλοι τε καὶ Ἀντώνιος ὁ Ὑπατος), καὶ εἰς ἀθεμίτων ὀρκωμοσιῶν ἀνάγκην προσήγαγε· παῖδα γὰρ τινὰ καταθύσας, καὶ ἐπὶ τῶν σπλάγχχνων αὐτοῦ τὰ ὄρκια ποιήσας, ἔπειτα ἐσπλάγχχνυσεν αὐτὰ μετὰ τῶν ἄλλων.

(36) Τὸ γὰρ *dictare* τοῦ συγγραφέως οὐχ ὑφ' ἐνὶ, ἀλλ' ἐν διαστάσει μετὰ πολλῶν ἄλλων ἀναγινώσκω *dicta re*, καί τοι μαρτυροῦντος τοῦ Ἀλδου Μανουτίου, ὅτι οἱ χαριέστεροι τῶν κωδίκων ὑφ' ἐνὶ ἀναγινώσκουσιν· ὡς καὶ

ὁμως καὶ πολλὰ τοιαῦτα νομίζουσί τινες πεπλάσμενα ὑπὸ τῶν θελησάντων, ἵνα μετριάσωσιν ὅπως οὖν τὸ κατὰ τοῦ Κικέρωνος μετὰ τὴν ποινὴν αὐτῶν κινήθην μῖσος (37). Εἰς ἐμὲ διὰ τὸ μέγεθος τοῦ κρίματος, μικροῦ, ἀπίθανον (38) δοκεῖ τὸ πρᾶγμα.

ὁ πρὸς τοῦ Φουλβίου Οὐρβίνου ἐπιδοθεὶς αὐτῷ ἀρχαιότατος κώδης, καὶ τότε εἶη ἂν τὸ νόημα· « καυχολογῶν, ὅτι διὰ τούτου κατάρθωσεν, ἵνα ὥσι πιεσότεροι ἐν ἀλλήλοις, γινώσκων ὁ εἰς τὸν ἕτερον τηλικούταν ἀνομήσαντα. »

(37) Πλούταρχ. Λουκ. ΑΗ'. Τίνι δὲ τρόπῳ διὰ τὸν ἄκριτον τάχα καὶ μὴ ὑπὸ τοῦ δήμου κυρωθέντα θάνατον τούτων τῶν πολιτῶν ὁ Κλώδιος, ταραξίας δημαγωγός, ἴσχυσέ τε, καὶ δολίᾳ τῇ συνεργείᾳ Καίσαρός τε καὶ Πομπηίου κατάρθωσεν ἔπειτα τὴν αὐτεπάγγελτον ἐξορίαν τοῦ Κικέρωνος εἰς Συρακούσας τῆς Σικελίας (ὅπου ἐν τῇ Καιστωρίᾳ αὐτοῦ καὶ τὸν τάφον τοῦ ἀθανάτου Ἀρχιμήδου ἀμεληθέντα πρὸ πολλοῦ, ὡς κηδεύσας σεμνύνεται. Α'. Τουσκλ. Ζητημ.) καὶ πῶς αὐτὸς ἀθύμως τε, καὶ οὐδόλως ἀξιοπρεπῶς ἤνεγκε τὴν τύχην, καὶ οἷα προσκλαιόμενος ἐπεφιλοσόφει, καὶ πῶς πάλιν ἐπανήλθε μετὰ περίπου ἑκαταῖδεκα μηνῶν φυγὴν, διεξέρχεται γλαφυρῶς πᾶν Δίων ὁ Κάσιος (Ῥωμ. Ἱστορ. ΑΗ', 12—30.). Ἀλλὰ καὶ ὁ Πλούταρχος (Κικέρ. XXXIII.) διὰ μακρῶν ἱστορεῖ τὰ κατὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ προειπῶν, ὅτι ὁ τῆς Σικελίας στρατηγός « ἔγραψεν αὐτῷ ἀπέχεσθαι τῆς Σικελίας. Ἐφ' οἷς ἀθυμήσας, ὥρμησεν ἐπὶ Βρεντένον, κἀκεῖθεν εἰς Δυρράχιον, ἀνέμῳ φορῶν περαιούμενος. . . . Λέγεται δὲ, καταπλεύσαντος εἰς Δυρράχιον αὐτοῦ, καὶ μέλλοντος ἀποβαίνειν, σεισμόν τε γῆς καὶ βρασμὴν ἅμα γενέσθαι τῆς θαλάττης· ἀφ' ὧν συνέβαλον οἱ μαντικοί, μὴ μόνιμον αὐτῷ τὴν φυγὴν ἔσεσθαι· μεταβολῆς γὰρ εἶναι ταῦτα σημεῖα. Πολλῶν δὲ φοιτῶντων ἀνδρῶν ὑπ' εὐνοίας, καὶ τῶν ἐλληνίδων πόλεων διαμιλλωμένων πρὸς αὐτὰς ταῖς πρεσβείαις, ὁμως ἀθυμῶν καὶ περίλυπος διῆγε, τὰ πολλὰ πρὸς τὴν Ἱταλίαν, ὥσπερ οἱ δυσέρωτες, ἀφορῶν· καὶ τῷ φρονήματι μικρὸς ἄγαν καὶ ταπεινὸς ὑπὸ τῆς συμφορᾶς γεγὼνως καὶ συνεσταλμένος, ὡς οὐκ ἂν τις ἄνδρα παιδείᾳ συμβεβιωκότα τοσαύτη προσεδόκησεν. . . . Ὁ δὲ Κλώδιος ἐξελάσας τὸν Κικέρωνα, κατέπρησε μὲν αὐτοῦ τὰς ἐπαύλεις, κατέπρησε δὲ τὴν εἰκίαν, καὶ τῷ τόπῳ ναὸν Ἐλευθερίας ἐπωκοδόμησε· τὴν δ' ἄλλην οὐσίαν ἐπώλει, καὶ διεκέρυττε καθ' ἡμέραν μηδὲν ὠνούμενου μηδενός. . . . Ἐνισταμένου δὲ τοῦ Κλωδίου, συνέδοξε τῇ Βουλῇ μηδὲν διὰ μέσου πρᾶγμα κυροῦν, μηδὲ πράττειν δημόσιον, εἰ μὴ Κικέρωνι κάθοδος γένοιτο. . . . Καὶ λέγεται μηδέποτε μηδὲν ἐκ τοσαύτης ὁμοφροσύνης ἐπιψηφίσασθαι τὸν δῆμον (ὡς νῦν ἐπὶ τῇ καθόδῳ τοῦ Κικέρωνος). Ἡ δὲ Σύγκλητος ἀμιλλωμένη πρὸς τὸν δῆμον, ἔγραψεν ἐπεινεθῆναι

§. 23. Εὐρέθη δ' ἐν ταύτῃ τῇ συνωμοσίᾳ καὶ ὁ Κόϊντος Κούριος οὐκ ἐξ ἀφρων μὲν γονέων, ὅλος ὅμως ἀτιμίαις καὶ κακουργίαις κατεσιγματούμενος, ἐκδεδιωγμένος δὲ καὶ ἀπὸ τῆς βουλῆς διὰ τὸ αἰσχροβόιον. Οὗτος ὢν ἐπίσης κενὸς καὶ αὐθάδης, οὐδὲ φυλάσσειν τὰ ἐμπιστευθέντα εἰς αὐτόν, οὐδὲ κρύπτειν δυνάμενος τὰ πεπραγμένα ἑαυτῷ, οὐδόλως προσεῖχεν, οὔτε εἰς τοὺς λόγους, οὔτε εἰς τὰς ἑαυτοῦ πράξεις. Καὶ ἐπειδὴ, μοιχεύων μὲν πρὸ καιροῦ τὴν Φουλβίαν, γυναῖκα ἐξ εὐγενῶν, μὴ δυνάμενο δ' ἐπὶ πλέον ζῆν πολυτελῶς διὰ τὴν, εἰς ἣν εὐρίσκετο, ἔνδειαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐκπεσὼν τῆς εὐνοίας αὐτῆς, ἤρξατο μεγαλαυχῶν ἐπισχεῖσθαι εἰς αὐτὴν τοῦ κόσμου τὰ γαθὰ, καὶ ποτε ἐπαπειλεῖν αὐτὴν ἐν μαχαίρᾳ, εἰ μὴ κατανεύσειεν εἰς τὰς θελήσεις αὐτοῦ, καὶ τελευταῖον φέρεσθαι σκληροτέρως τοῦ συνήθους, αὕτη κατανοήσασα τὴν αἰτίαν τοῦ ὑβριστικοῦ τρόπου αὐτοῦ, οὐκ ἀπέκρυψε τὸν τοιοῦτον κίνδυνον τῆς πολιτείας, ἀλλὰ φυλάττουσα μυστικὸν τὸ ὄνομα τοῦ εἰσαγγέλλοντος (39), ἐκοινο-

τὰς πόλεις, ὅσαι τὸν Κικέρωνα παρὰ τὴν φυγὴν ἐθεράπευσαν. καὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, καὶ τὰς ἐπαύλεις, ἃς Κλώδιος διεφθάρκει, τέλεσι δημοσίου ἀναστηθῆναι (ἐπὶ τοῦτο σφίζεται λόγος τοῦ Κικέρωνος ῥητορικὸν ἀριστοῦργημα, ἐπιγραφόμενος Pro Domo Peri Oikou). Κατ' αὐτὴν δὲ Κικέρων ἐκκαιδεκάτῃ μηνὶ μετὰ τὴν φυγὴν καὶ τοσαύτῃ τὰς πόλεις χαρὰ, καὶ σπουδὴ τοῖς ἀνθρώποις περὶ τὴν ἀπάντησιν εἶχεν, ὥστε τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Κικέρωνος ὕστερον ἐνδεέστερον εἶναι τῆς ἀληθείας. "Εφη γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὧμων τὴν Ἰταλίαν φέρουσιν, εἰς τὴν Ῥώμην εἰσενεγκεῖν."

(38) "Ἡ καὶ ἄλλως, « οὐκ ἠδυνήθη μαθεῖν αὐτὸ ἀκριβῶς. » Ὁ Γάλλος ὅμως Βιλλεκόκκος ἐκδεχόμενος τὸ χωρίον κατὰ τὴν πρώτην σημασίαν, θαυμάζει τὸν Σαλλούστιον, ἀπίθανον ἔχοντα τοῦτο, ἐν ᾧ, λέγει αὐτὸς ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ μεταφράσει τοῦ Σαλλουστίου, κατὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν ἐγένοντο καὶ χεῖρω.

(39) Ὁ Ἰσπανὸς ἐρμηνευτὴς τὸ τοῦ συγγραφέως sublato auctore διὰ τοῦ callando solo el autor de la noticia καὶ ὁ Ἰταλὸς, null'altro occultando che il nome di Curio. Ἄλλ' ὁ Γάλλος, en si grand dan-

ποίησεν εἰς πολλοὺς, ὅσα τε καὶ ὅπως ἤκουσε περὶ τῆς Κατιλίνης συνωμοσίας. Αὕτη ἡ ὑπόθεσις μεγάλως ἔνυξε τὰς ψυχὰς, ἵνα ἐπιθυμήτωσι τὸν Μάρκον Τούλλιον Κικέρωνα, Ἵπατον· πρότερον γὰρ πολλοὶ τῶν εὐγενῶν φθόνῳ κινούμενοι, ἐστοχάζοντο, ὅτι, εἰ μὲν παρεδέχοντο τὸν καινὸν τοῦτον ἄνθρωπον, καὶ τοι ἄριστον, ἤμελλον μιᾶναι τὸν ὑπατικὸν θρόνον. Ἀλλὰ διὰ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον ὁ φθόνος καὶ ἡ ὑπερηφάνεια ἐλώφησαν.

§. 24. Ὅταν, ἐκκλησίας γενομένης, Μάρκος Τούλλιος καὶ Κάιος Ἀντώνιος ἐψηφίσθησαν (40) Ἵπατοι. Τὸ συμβάν τοῦτο ἐτάραξε τοὺς ἀπραγμονεστέρους τῶν συνωμοτῶν, ἀλλ' ἡ μανία τοῦ Κατιλίνης οὐδόλως ἡλαττώθη, μάλιστα πλειοτέρως κατεμνηχανᾶτο, ἐτοιμάζων ὅπλα εἰς τὰ δέσπινη δειότερα μέρη τῆς Ἰταλίας. Τὰ ὅσα δὲ χρήματα ἢ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἢ ἐγγυήσει φίλων ἐδυνήθη δανεισθῆναι, ἔπεμπεν εἰς Φαιστούλας πρὸς τινα Μάλλιον, γενόμενον ἔπειτα ἐν πολέμῳ ἀρχηγόν. Ἐν δὲ τούτῳ ἐλέγετο, ὅτι εἴλκυσεν εἰς ἑαυτὸν πολλοὺς ἄνδρας διαφόρων γενῶν, μάλιστα δὲ καὶ τινὰς γυναῖκας, αἵτινες πάσαι μὲν πραγματευόμεναι τὴν ἑαυτῶν τιμὴν, ἀντειχόν εἰς τὰ μεγάλα ἔξοδα μετὰ δὲ ταῦτα, ἀπομαρανθείσης τῆς ὥρας, ἐπειδὴ οὐδόλως ἐμετρίασαν τὴν πολυτέλειαν, ὑπέπεσον εἰς ὑπέρογκα χρεὴ δι' αὐτῶν τῶν γυναικῶν ὁ Κατιλίνης ἤλπιζε διεγείραι τοὺς ἐν πόλει δούλους εἰς πυρκαϊὰς, τοὺς δὲ ἄνδρας αὐτῶν ἢ ἐνῶσαι μετὰ τῶν λοιπῶν συνωμοτῶν, ἢ καὶ δολοφονῆσαι.

§. 25. Ἐν αἷς ἦν καὶ τις Σεμπρονία καλουμένη, πολλάκις ἀνδρικός κακουργίας ἐκτελέσασα, ἱκανῶς εὐτυχῆς καὶ τὸ γένος καὶ τὴν μορφήν, ἔτι δὲ καὶ κατὰ τὸν ἄνδρα καὶ τέχνα πεπαιδευ-

ger, et sans nommer son auteur καὶ ὁ Ἀγγλος, But the authour being unmentioned κτλ. μεταφράσαντες, φαίνονται νοοῦντες αὐτὸν τὸν Κατιλίαν, ἀλλὰ τὸ πρῶτον ἔπεισέ με, μάλιστα διὰ τὰ ἀκόλουθα, §. 26.

(40) Τοῦτο ἐγένετο τῷ 690 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης.

μένη τὰ Ἑλληνικά καὶ Λατινικά, ἄδουσα καὶ ὀρχουμένη περιεργότερον τοῦ ἀναγκαίου εἰς τιμὴν γυναῖκα, καὶ ἔχουσα πολλὰ ἄλλα ἀσελγῆ φίλτρα. Αὕτη ἐπὶ ζωῆς δεύτερον πάντων ἐλογίσθη τὸ καθήκον καὶ τὴν αἰδῶ, οὐδ' εὐκόλως διέκρινέ τις, τίνος ἐφείδετο ὀλιγώτερον, τῆς τιμῆς ἢ τῶν χρημάτων. Ἦν δ' οὕτως ὀργῶσα εἰς τὰς ἡδονάς, ὥστε συχνάκις αὐτὴ ἠρέθιζε τοὺς ἄνδρας μᾶλλον, ἢ οἱ ἄνδρες αὐτήν. Πολλάκις δὲ καὶ πρότερον ἐξηλέγχθη ἄπιστος, ἀρνούμενη μεθ' ὅρκου τὰ χρέη αὐτῆς, συμμετοχος φόνου, καταφερομένη εἰς τὸ βράχθρον διὰ τὴν ἐν ἐνδοσίᾳ πολυτέλειαν αὐτῆς. Ἦλθεν ὅμως εὐτυχὲς πνεῦμα εἰς τὸ στιχουργεῖν, εἰς ἐρωτικὰς εὐτραπείας, ὁ χαρακτήρ τῆς ὀμιλίας αὐτῆς νῦν μὲν ἀπαθὲς ἦν, νῦν δὲ μετρίοφρων, ἄλλοτε δὲ δηκτικός, καὶ ταῦτα πάντα ὅρκῳ ἄνευ χαριτίος καὶ ἀστεϊότητος.

§. 26. Διατεθέντων οὖν οὕτω τῶν πραγμάτων, τὸ ἐπὶ ἔτος ὁ Κατιλίνας οὐκ ἀφίστατο αἰτῶν τὴν ὑπατείαν, στοχαζόμενος, ὅτι, εἴ ποτε ἐψηφίζετο, εὐκόλως ἤμελλεν οἰκονομεῖν τὸν Ἀντώνιον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν· ἐν δὲ τῷ μεταξὺ οὐδὲ ἠσυχάζεν, ἀλλ' ἐπλεκε παντοίας ἐνέδρας κατὰ τοῦ Κικέρωνος, πλὴν οὐδ' εἰς αὐτὸν ἔλειπε ῥαδιουργία καὶ ἀγχίνοια ἐπὶ προφυλάξει. Εὐθὺς γὰρ λαβὼν τὴν ὑπατείαν, κινήσας πάντα λίθον, κατῴρθωσεν ἐπὶ πολλαῖς ὑποσχέσεσι, γενομέναις διὰ Φουλβίας, ὅπως ὁ ῥήθεις Κούριος ἀναγγέλλῃ εἰς αὐτὸν πάντας τοὺς σκοπὺς τοῦ Κατιλίνα. Πρὸς δὲ τούτοις διομολογήσας τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ (41) εἰς Ἀντώνιον τὸν συνύπατον, ἐκώλυσεν αὐτὸν

(41) Ἡ Βουλὴ ἐψήφισε κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ὑπαρκτικὴς ἐπαρχίας, ἤγουν ἐπαρχίας εἰς ἐπισιτισμὸν τῶν Ὑπάτων, τὴν τε Μικεδοनीαν καὶ τὴν ἐντὸς Γαλατίας· καὶ ἡ μὲν πρώτη διὰ κλήρου, ὡς συνειθίζετο, ἔλαχεν εἰς τὸν Κικέρωνα, ἡ δὲ δευτέρα εἰς τὸν Ἀντώνιον, ὅστις κατὰ χρεὼς ὦν, ἐπεθύμει τὴν πρώτην ὡς πλουσιωτέραν, ἣν καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ὁ Κικέρων, καὶ οὕτως ὑπεχρέωσεν αὐτόν.

ἀπὸ τοῦ ψηφίσαι κατὰ τῆς πολιτείας. Ἐτι δὲ πάντοτε οἱ φίλοι καὶ οἱ πελάται περιεφρούρουσαν αὐτὸν κρυφίως. Μετὰ ταῦτα, ἐπιστάσης τῆς ἡμέρας τῶν ἀρχαιρεσιῶν, ἰδὼν ὁ Κατιλίνας, ὅτι οὔτε ἡ παραγγελία αὐτοῦ, οὔτε αἱ ἐνέδραι, αἱ ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀρεως ἔλαβον, εὐτυχῇ ἔκβασιν, ἀπεφάσισε δοκιμάσαι πλέον τὰ ἔσχατα, κινῶν ἀναφανδὸν πόλεμον· ὅτι πάνθ', ὅσα ἐπεχείρησε μυστικῶς, ἀντίξοα καὶ ἐπιβλαβῆ ἀπέβησαν.

§. 27. Ὅθεν εἰς μὲν τὰς Φαισούλας καὶ τὰ λοιπὰ ἐκεῖνα μέρη τῆς Ἑτρουρίας τὸν Κάϊον Μάλλιον ἔταξε· Σεπτίμιον δὲ τινα Καμέρτην, εἰς τὴν χώραν τῶν Πικήνων· τὸν δὲ Κάϊον Ἰούλιον, ἐν Ἀπουλίᾳ· πρὸς τούτοις καὶ πολλοὺς ἄλλους ἄλλοθι, ὅπου ἔκρινεν αὐτὸς ἐπιτηδεῖον. Ἀμα δὲ καὶ ἐν πόλει πολλὰ ἐμυχανάτο· τὸν Ὑπατον ἐνεδρεῦων, πυρκαϊὰς ἐτοιμάζων, τόπους ἐπιτηδεύοντες ὀπλίζων, αὐτὸς ὁ ἴδιος περιπατῶν ἐν βέλει, τοῦτ' αὐτὸ παραγγέλλων καὶ τοὺς ἄλλους, προτρέπων αὐτοὺς εἶναι πάντοτε προσεκτικούς, ἐτοιμοὺς, καὶ σπεύδοντας νυκτὸς τε καὶ ἡμέρας, οὐδ' ἀπέκλινεν ἀγρυπνῶν ἢ κοιπιάζων. Τελευταῖον ὅμως ὄρων, ὅτι οὐδὲν τὸ ἐκ τῆς τσαύτης σπουδῆς ὄφελος, βαθείας νυκτὸς πάλιν προσεκάλεσε διὰ Μάρκου Πορκίου Λαίκα (42) τοὺς κορυφαίους τῆς συνωμοσίας, ὅπου προσκλαυθεῖς πολλὰ ἔνεκεν τῆς αὐτῶν ἀδρανείας, διδάσκει αὐτοὺς, ὅτι προέστησε τὸν Μάλλιον εἰς τὰ στρατεύματα, ἤδη ἔτομα εἰς καθοπλισμὸν, καὶ ἄλλους ἄλλοθι, κατὰ τὴν γῆραν, ὅπως ἄρξωνται αὐτοὶ τοῦ πολέμου, προστιθέμενος, ὅτι καὶ αὐτὸς μὲν ἤδη ἐπεθύμει ἐξελθεῖν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἔμενε δ' ὅμως, ἵνα θυσιάσῃ πρῶτον τὸν Κικέρωνα, ὡς μέγιστον ἐμπόδιον τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτοῦ.

(42) Δοκεῖ αὐτὸν εἶναι ἀπόγονόν τινα τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου δημάρχου Μάρκου Πορκίου Λαίκα, ὅστις τῷ 484 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης εἰσήγαγε νόμον De ciniibus «Περὶ Πολιτῶν» δι' οὗ ἀπηγορεύετο ὁ ῥαβδισμὸς εἰς τοὺς πολίτας· τούτου τοῦ νόμου μνηεῖον ποιεῖται καὶ ὁ Καίσαρ ἐν τῷ λόγῳ, §. 6.

§. 28. Δειλιαζόντων δὲ τῶν λοιπῶν περὶ τῆς ὑποθέσεως καὶ δισταζόντων, Κάϊος Κορνήλιος (43) Ἰππεὺς Ῥωμαῖος, παραστὰς ἐν τῷ μέσῳ, καὶ σὺν αὐτῷ Λούκιος Ἀργεντήιος βουλευτὴς ἀπεφάσισαν, ἵνα μετ' ὀλίγον ἐκείνην τὴν νύκτα εἰσελθόντες εἰς τὴν οἰκίαν Κικέρωνος μεθ' ὀπλιτῶν, προσποιούμενοι, ὅτι ἔρχονται δῆθεν εἰς ἐπίσκεψιν, ἐκεῖ αἰφνηδίνως ἀνέτοιμον ὄντα φρονεύσωσιν αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Κούριος καταμαθὼν (44) τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον τοῦ Ὑπάτου, ἔδραμε, καὶ διὰ τῆς Φουλβίας ἀνήγγειλε πρὸς τὸν Κικέρωνα τὴν ἐπιβουλήν· ὅθεν, ἀποκλεισθείσης τῆς εἰσόδου εἰς αὐτοὺς, πᾶσαι αἱ ἐπὶ τῷ κακουργήματι μελέται ἐματαιώθησαν (45). Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Μάλλιος ἐν Ἐτρουρίᾳ διηγείρε τὸν λαόν, ἐπιθυμοῦντα ἤδη νέας ταραχὰς καὶ διὰ πτωχείαν καὶ διὰ λύπην τῆς πρὸς αὐτὸν ὕδρεως, ὅτι ἐπὶ Σύλλα ἀπώλεσε καὶ ἀγροὺς καὶ πᾶσαν περιουσίαν. Ἐκτὸς τούτων συνήθροισε καὶ παντὸς γένους ληστὰς πλῆθοντας κατ' ἐκείνους τοὺς τόπους, καὶ τινὰς τῶν τοῦ Σύλλα ἀποίκων, οἵτινες ἀσελγείᾳ καὶ πολυτελείᾳ κατεδαπάνησαν πάντα ἐκεῖνα τὰ μεγάλα λάφυρα.

§. 29. Ὁ γοῦν Κικέρων καταμαθὼν ταῦτα πάντα, καὶ ἀναγκαζόμενος ὑπὸ δυοῖν κακοῖν, ὅτι οὐδὲ τὴν πολιτείαν εἰς μακρὸν ἐδύνατο ὑπερασπίζεσθαι ἀπὸ τῶν ἐνεδρῶν, τῇ ἰδιαιτέρᾳ

(43) Ὁ Πλούταρχος ἐν Κικέρ. ις'. λέγει Μάρκιον καὶ Κέθηγον.

(44) Ὁ μὲν Ἰσπανὸς εὐρίσκει ἀπιθάνους τὰς τοσαύτας πράξεις ἐν μιᾷ νυκτί, καὶ τοι οὕτῃ λήγοντος τοῦ Νοεμβρίου. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ πιθανώτατον μάλιστα διὰ τὸ ἐν καιρῷ νυκτὸς ἕκαστον ἢ ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ, ἢ ἐν συναναστροφῇ συνωμοτῶν εὐρίσκεσθαι.

(45) « Ὡς δὲ καὶ τοῦτο προσημνύθη (ἢ κατὰ τοῦ Κικέρωνος ἐπιβουλή) μεταστῆναι ἡ γερούσια τὸν Κατιλίαν ἐψηφίσατο· καὶ ὅς ἀσμένως ἐπὶ τῇ προφάσει ταύτῃ ἐξεχώρησε, καὶ πρὸς τὰς Φαισούλας ἐλθὼν, τὸν τε πόλεμον ἄντικρυς ἀνείλετο, καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν σκευὴν τῶν ὑπάτων λαβὼν κτλ. Δ. Κάσσ. ΔΒ', §. 33.

αὐτοῦ προβλέπει, οὐδ' ἀκριβῶς ἔμαθε, πόσα ἦσαν τὰ στρατεύματα τοῦ Μαλλίου, καὶ τίνα σκοπὸν εἶχεν, ἀνέφερε τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν βουλὴν (46), ἥδη ἀνὰ πᾶσαν ἀδόμενον τὴν πόλιν. Ἡ βουλὴ, ὡς εἴθισται εἰς τὰ μέγιστα δεινὰ, ἐθέσπισε τοὺς Ὑπάτους προσέχειν, μὴ συμβῇ βλάβη τις εἰς τὴν πολιτείαν (47). Ἡ τοιαύτη ἰσχὺς ἀπὸ τῆς βουλῆς κατὰ τὰ πάτρια τῶν Ῥωμαίων δίδωσι μεγάλην ἐλευθερίαν εἰς τοὺς ἄρχοντας, ἵνα ἐτοιμάζωσι στρατόπεδα, πολεμῶσιν, ὑπερασπίζωνται παντὶ τρόπῳ τοὺς τε συμμάχους καὶ πολίτας, διατιθῶνται τὰ ἐν πόλει καὶ ἐν στρατοπέδῳ, γινόμενοι ἀπόλυτοι κριταὶ περὶ πάντων ἰσχύς, ἣν οὐδ' ἐν μέρει οὐδέποτε χαίρουσιν οἱ Ὑπατοί, εἰ μὴ, ὅταν ἐπιτάξῃ ὁ λαός.

§. 30. Μεθ' ἡμέρας τινὰς Λούκιος Σέρβιος ὁ βουλευτὴς ἀνέγνω ἐν τῇ βουλῇ ἐπιστολὰς, κομισθείσας πρὸς αὐτόν ἀπὸ Κούριου Φαβίου (48) ἐκ Φαισούλων, ὅπου ἦν γεγραμμένον, ὡς ὁ Κάϊος Μάλλιος πρὸ τῆς ἑκτῆς καλενδῶν Νοεμβρίου ἤρην ὅπλα, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ πολυάριθμον στρατόν (49) ταυτοχρόνως, ὡς τὰ πολλὰ συμβαίνει εἰς παρομοίας ὑποθέσεις, σημειῖται.

(46) Τῇ 19 Ὀκτωβρίου, ὅτε καὶ ἐπιστολὰς ἀναγνωσθῆναι λέγει ὁ Πλούταρχος, Κικέρ. ιε', ἴσως ἐννοῶν τὰς ἐν §. 30.

(47) « Διὰ φροντίδος σχεῖν τοὺς Ὑπάτους, ὥστε μηδεμίαν ἀποτριβὴν τῷ δημοσίῳ συμβῆναι. » (Δ. Κάσσ. ΑΖ', 31).

(48) Ὁ μὲν Πλούταρχος Β'. Κικέρ. Ἀρίον ἐνομάζει· ὁ δὲ Κοραῆς αὐτ. λέγει, ὅτι οἱ μὲν Μάρτιον, οἱ δὲ Μάρριον, ἔνιοι δὲ καὶ Ἀττιον λέγουσι.

(49) « Τὰ δὲ ἐκ τῶν Τυρσηνῶν ἀγγελλόμενα τὴν τε αἰτίαν ἐπιστώσατο, καὶ βίας ἐπ' αὐτοῖς γραφὴν τῷ Κατιλίᾳ παρεσκεύασε §. 32. Καὶ ὅς τὰ μὲν πρῶτα καὶ πάνυ αὐτὴν ἐτοίμως, ὡς καὶ ἀπὸ χρηστοῦ τοῦ συναιδότης, ἐδέξατο· καὶ πρὸς τε τὴν δίκην δῆθεν ἡτοιμάζετο, καὶ τῷ Κικέρωνι αὐτῷ τηρεῖν ἑαυτὸν, ὅπως δὴ μὴ φύγῃ που, παρεδίδου· μὴ προσδεξαμένου δὲ ἐκείνου τὴν φρουρὰν αὐτοῦ, παρὰ τῷ Μετέλλῳ τῷ στρατηγῷ τὴν δίκαν ἐκουσίως ἐποιεῖτο (Δ. Κάσσ. Βι6, ΑΖ', §. 31).

καὶ τέρατα πανταχόθεν ἐθρυλλοῦντο, πολλοὶ δ' ἀνήγγελλον συνελεύσεις γινομένας, ἄλλοι ἀποστασίας, ἄλλοι πάλιν, ὅτι ἐν Καπούα καὶ Ἀπουλία πόλεμος δουλικὸς ἐκινεῖτο. Ὅθεν δόγματι βουλῆς Κόϊντος Μάρκιος Βασιλεὺς εἰς Φαισούλας, καὶ Κόϊντος Μέτελλος Κρητικὸς εἰς τὰ περὶ τὴν Ἀπουλίαν ἐπέμφθησαν. Οἱ δύο οὗτοι ἀρχιστράτηγοι ἀπείργοντο ἔξω τῆς πόλεως, μὴ δυνάμενοι εἰσελθεῖν ἐν θριάμβῳ, συκοφαντία τινῶν πωλούντων καὶ τίμια καὶ ἄτιμα. Ἐκ δὲ τῶν Πραιτώρων ὁ μὲν Κόϊντος Πομπήϊος Ρουφῖνος ἐπέμφθη εἰς Καπούαν, ὁ δὲ Κόϊντος Μαρκέλλος Κελήρ εἰς τὴν Πικηνίδα χώραν ἐπ' ἀδεία, ἵνα κατὰ καιρὸν τε καὶ ἀνάγκην ἐγείρωσι τὰ χρειώδη στρατεύματα. Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων, ἡ Βουλὴ ἐπεκήρυξε βραβεῖα εἰς ὃν τινα ἀναγγεῖλῃ τὴν κατὰ τῆς πολιτείας γενομένην συνωμοσίαν· καὶ εἰς μὲν δοῦλον ἔταξαν ἐλευθερίαν καὶ ἑκατὸν σεξτέρτια (50), εἰς δὲ ἐλεύθερον ἀτέλειαν καὶ διακόσια σεξτέρτια· ἐνταυτῷ ἐθέσπισεν, ὅπως ἄνδρες ξιφηφόροι μερισθῶσι κατ' ἀναλογίαν εἰς τε Καπούαν καὶ τὰ ἄλλα πολίχνια· καὶ ἐν Ῥώμῃ δὲ καθ' ὅλην τὴν πόλιν ταχθῶσι φυλακαί, καὶ ἐπιστατῶσιν αὐτὰς οἱ τῆς ἡττονος τάξεως ἄρχοντες.

§. 31. Ἐξ αὐτῶν τοίνυν τῶν πραγμάτων συγκινηθεῖσα πᾶσα ἡ πόλις, ἥλλαξε μορφήν, καὶ ἀπὸ μεγάλης χαρᾶς καὶ λαγνείας, ἄτινας ἡ καθημερινὴ ἡσυχία ἐγέννησεν, ἐν τῷ ἅμα κατεδυθίσθη εἰς θλίψιν (51). Τὰ πάντα ἦσαν ἐν ταραχῇ, ὅλοι ἔτρεμον, οὐδεὶς ἐνεπιστεύετο ἐλευθέρως οὔτε εἰς τόπον, οὔτε εἰς ἄνθρωπον, οὐδὲ πόλεμον εἶχον, οὐδὲ εἰρήνην, ἕκαστος δ' ἐκ

(50) Ἐκατὸν Σεξτέρτια ποιοῦσι 1614 λίτ. Στερλ. (Wallace sur la population, σελ. 162), ἰσολογιζόμενα εἰς σημερινὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως γρόσια 103,988. ἢ 20,000 λίτ. γαλλ. (Encyc. Meth. Ant. T. v.)

(51) α Ὅθεν περ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τὴν τε βίαν αὐτοῦ κατεψηφίσαντο, καὶ τὸν Ἀντώνιον εἰς τὸν πόλεμον, ἀγνοοῦντές που τὴν συνωμοσίαν σφῶν, ἔστειλαν αὐτοὶ τε τὴν ἐσθῆτα μετέβαλον. » Δ. Κάσ. ΔΖ', 33.

τοῦ οἰκείου φόβου ἔκρινε τὸν κίνδυνον. Εἰς τὰ ῥηθέντα προστεθείσθωσαν καὶ αἱ γυναῖκες, ἀσυνήθεις εἰς τὸν φόβον τοῦ πολέμου διὰ τὸ εὐρύχωρον τῆς Δημοκρατίας (52), ἠῦξανον πρὸς ἀλλήλας τὸ δεινὸν, χεῖρας ἰκέτιδας ὀρέγουσαι εἰς οὐρανὸν ἐθρήνουν τὰ τέκνα, ἡρώτων ἕκαστον, ἐφοδοῦντο τὰ πάντα, καὶ ἀποθέμεναι τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ τρυφήν, ἑαυτὰς τε καὶ τὴν πατρίδα ἀπὴλπιζον· ἀλλ' ἡ ἄκαμptos ψυχὴ τοῦ Κατιλίνα εἰς τὰ αὐτὰ, εἰ καὶ ἔβλεπε τὰς προφυλάξεις, εἰ καὶ εἰσηγγέλθη (53) ὑπὸ Λουκίου Παύλου ἔνοχος καθοσιώσεως, κατὰ τὸν Πλαύτιον νόμον (54). Ἀλλὰ τελευταῖον καθ' ὑπόκρισιν, ὅπως δείξῃ, ὅτι τάχα ἡ συκοφαντία ἐκείνη ἐλύπησεν αὐτὸν ἐγκαρδίως, καὶ ὅτι ἤθελεν ἀθρῶσαι ἑαυτὸν, ἐπαρουσίασεν εἰς τὴν Βουλὴν. Τότε ὁ Ὑπατος Μάρκος Τούλλιος ἡ φοβηθεὶς, ἡ παροξυνθεὶς ὑπὸ τῆς θεᾶς αὐτοῦ, ἐπ' ὠφελείᾳ μεγίστῃ τῆς πολιτείας ἐξεφώνησε λόγον ἀστράπτοντα καὶ βροντῶντα, ὃν μετὰ ταῦτα καὶ γεγραμμένον ἐξέδωκεν.

(Μ. Τ. Κικέρωνος Κατιλιναϊκῶν Α'.)

α α.) Ὅπως τότε καταχρᾶσθ' σὺ, Κατιλίνα, τὴν ἡμετέραν ὑπομο-

(52) Ὁ Ἀρλέσιος Reipublicae magnitudine, καὶ μετ' αὐτοῦ πάντες· ἀλλ' ὁ Ἰσπανὸς, Rei pro magnitudine, καὶ μεταφράζει a vista de la guerra y de la gradenza del suceso, ποιῶν εὐφυᾶ παρατήρησιν, ὅτι οἱ γραφεῖς τῶν Ῥωμαίων συνείθιζον γράφειν διὰ βραχύτητα τὸ μὲν pro p, τὸ δὲ publica p· ὅθεν ἐξ ἀντιγραφῆς εἰς ἀντιγραφὴν τῆς μὲν ἐπὶ τὸ p ὀριζοντείου γραμμῆς παραμεληθείσης, τοῦ δὲ p, προσκολληθέντος εἰς τὸ rei, ἐγένετο reip.—reipublicae· ἐπιφέρει δὲ καὶ τὸν ἴδιον ἑαυτοῦ κώδικα ἔχοντα τὸ p χωριστὸν τοῦ rei.

(53) Τῇ 22 Ὀκτωβρίου.

(54) Οὗτος ὁ νόμος εἰσέχθη ὑπὸ Πουπλίου Πλαύτου δημάρχου, τῷ 673, ἐπὶ ὑπατείας Κοίντου Λουτατίου Κατούλλου, καὶ Μάρκου Αἰμιλίου Λεπίδου· ὠνομάζετο δὲ De Vi. Περὶ Βίαις, οὐχ ἀπλῆς, ἀλλὰ τῆς κατὰ τῆς πολιτείας Ὅρα Πιπίσκον ἐν Λεξ. Lex.

νήν; ἕως πότε διαφεύγει ἡμᾶς ἡ μανία σου αὕτη; ἵνα τί ἐγκαυχᾶται ἡ ἀκάθεκτος σου αὐθάδεια; οὔτε αἱ παννύχιοι φυλακαὶ τοῦ παλατίου, οὔτε πᾶσα ἡ πόλις νυκτερεύουσα, οὔτε ὁ φόβος τοῦ λαοῦ, οὔτε ἡ σύμπνοια τῶν ἀγαθῶν, οὔτε τὸ ὀχυρώτατον τοῦτο Βουλευτήριον, οὔτε ἡ εὐσχημοσύνη καὶ τὰ πρόσωπα τούτων οὐδόλως σέ ἐκίνησαν; οὐ νοεῖς, ὅτι τὰ διαβουλίᾳ σου ἤδη ἀνεκαλύφθησαν; οὐ βλέπεις τὴν συνωμοσίαν σου ἣδη καταπνιγομένην τῇ συνειδήσει τούτων ἀπάντων; Τί γὰρ τὴν παρελθοῦσαν, καὶ τί τὴν προπαρελθοῦσαν νύκτα; ποῦ ἦσο; ποίους συνεκάλεσας; τί ἐβουλεύσω; τίνα ἐξ ἡμῶν νομίζεις ἀγνοεῖν ταῦτα; "Ω καιροί! ὦ ἦθη! ἡ μὲν Βουλὴ κατενόησεν, ὁ δ' Ὑπάτος εἶδε ταῦτα πάντα, ὁ δὲ ζῆ· ζῆ; μάλιστα καὶ εἰς τὸ Βουλευτήριον συνέρχεται, μετέχει τῶν κοινῶν βουλευμάτων, διασημαίνει τῷ ὄμματι, καὶ ἀφορίζει εἰς σφαγὴν ἕνα ἕκαστον ἡμῶν· ἡμεῖς δὲ οἱ γενναῖοι ἄνδρες δοκοῦμεν ἐκπληροῦν τὸ πρὸς τὴν πατρίδα χρέος, ἐκκλίνοντες τὴν μανίαν καὶ τὰ βέλη αὐτοῦ. β'.) Εἰς θάνατον, Κατιλίνα, πρὸ πολλοῦ σὺ ὤφειλες ἀχθῆναι κελεύσματι Ὑπάτου· κατὰ κεφαλῆς σου ὤφειλε γρέψαι ἡ λύμη, ἣν τεκταίνεις σὺ κατὰ πάντων ἡμῶν! Εἰ γὰρ ὁ περιώνυμος ἐκεῖνος ἀνὴρ Πούπλιος Σκιπίων, μέγας ἀρχιερεὺς, Τίτον Γράκχον, μικρὸν τι ταράσσοντα τὰ καθεστῶτα, ἰδιωτικῇ γνώμῃ ἔκτεινε· τὸν Κατιλίναν, τὴν οἰκουμένην πᾶσαν σφαγαῖς τε καὶ ἐμπρησμοῖς σπουδάζοντα ἐρημῶσαι, ἡμεῖς Ὑπατοὶ ἀνεχόμεθα! τὰ γὰρ ἀρχαῖα ἐκεῖνα παραλείπω· πῶς Κόϊντος Σερουτίλιος Ἀἶλας Σπούριον Μέλιον καινὰ μηχανώμενον ἔσφαξεν ἰδίᾳ χειρί. Ἦν πόθ' αὕτη εἰς ταύτην τὴν πολιτείαν ἡ ἀρετὴ, ὅτε ἄνδρες γενναῖοι τὸν ἐπιβλαβὴ πολίτην μᾶλλον, ἢ τὸν ἄσπονδον ἐχθρὸν αὐστηροτέρᾳ τῇ ποινῇ ἐσωφρονίζον. Ἔχομεν γὰρ δόγμα Βουλῆς κατὰ σοῦ, Κατιλίνα, σφοδρὸν καὶ βαρὺ, οὔτε πρόβλεψις λείπει εἰς τὴν πολιτείαν, οὔτε ἀξίωμα τούτου τοῦ τάγματος.

ἡμεῖς, καὶ κηρύττω τοῦτο, ἡμεῖς οὐκ ἐσμεν Ὑπατοὶ. Ἐδοξέ ποτε τῇ Βουλῇ, « ἵνα Λούκιος Ὀπίμιος Ὑπάτος προσέξῃ μὴ γένηται τις βλάβη εἰς τὴν πολιτείαν, » οὐδεμία νῦν παρήλθεν, ἀλλ' ἐσφάγη μὲν διὰ τινὰ στάσεως ὑπεψίαν Κάϊος Γράκχος, εὐγενὴς ἐκ γονέων, πάππων καὶ προπάππων, ἐφονεύθη δὲ μετὰ τῶν τέκνων αὐτοῦ Μάριος Φούλβιος Ὑπατικός. Τὸ αὐτὸ δόγμα Βουλῆς ἐξῆλθε καὶ ἐπὶ ὑπατείας Καίου Μαρίου καὶ Λουκίου Οὐαλλερίου, ἀλλ' ἄρᾳ γε ἀνεβλήθη μίαν ἡμέραν ἡ ποινὴ τοῦ δημάρχου Λουκίου Σατουρνίνου καὶ τοῦ πραιτορος Καίου Σερουτίλιου; ἡμεῖς δὲ εἰκοστὴν ἤδη ἡμέραν ἀνεχόμεθα, ἵνα ἀπρακτῇ ἡ μάχαιρα τοῦ ἀξιώματος τούτων. Ἔχομεν γὰρ τοιοῦτον δόγμα Βουλῆς, ἀλλὰ φυλάττομεν αὐτὸ κεκλεισμένον εἰς τὰς δέλτους, ὥς σπάθην εἰς τὴν θήκην. Κατὰ τοῦτο τὸ δόγμα ἀμέσως ὤφειλες σφαγῆναι, Κατιλίνα· σὺ δὲ ζῆς! καὶ ζῆς, οὐχ ἵνα ἀποβάλῃς, ἀλλ' ἵνα στηριχθῇς ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὴν γνώμην σου. Ἐπιθυμῶ, ὦ Πατέρες ἐγγεγραφοί, εἶναι ἐπεικῆς, ἐπιθυμῶ εἰς τηλικούτους κινδύνους τῆς πολιτείας μὴ φαίνεσθαι ἐκδικητικός· πλὴν πάλιν καταδικάζω ἑμαυτὸν ὡς ἄνανδρον καὶ ὀκνηρόν. Στρατόπεδον ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τῆς πολιτείας πεζεύουσιν εἰς τὰς πύλας τῆς Ἑτρουρίας, αἰεὶ δὲ καθ' ἡμέραν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐχθρῶν· τὸν δὲ στρατοπεδάρχην καὶ τρατηγὸν αὐτῶν ἐντὸς τῶν τειχῶν, καὶ ὁ καὶ ἐν Βουλευτηρίῳ βλέπομεν καθ' ἑκάστην ἐνδόμυχόν τινα ὄλεθρον τῆς πολιτείας μηχανουργούμενον. Εἰ μὲν, ὦ Κατιλίνα, κελεύσω, ὅπως ἢ σε κρατήσωσιν, ἢ σε θανατώσωσι, πρέπει, πιστεύω, ἵνα φοβηθῶ, μήπως οἱ ἀγαθοὶ ἐπιπλήξωσί με, ὥς βραδύτερον μὲν, οὐχὶ δὲ καὶ ὥς σκληρότερον πράξαντα. Ἀλλ' ἐγὼ, ὅτι ἔδει καὶ πρὸ πολλοῦ ποιῆσαι, διὰ τινὰ αἰτίαν οὐκ ἔκρινα εἰσέτι ποιῆσαι· τότε γὰρ σε φρονέσω, ὅπταν μηδεὶς τοσοῦτο φαῦλος, μήτε τοσοῦτον ἀπολωλώς, μήτε τοσοῦτον ὁμοίος σοὶ δυνηθῇ εὖ εἶ-

θῆναι, ὅστις μὴ ὁμολογήσει τὸ πρᾶγμα δικαίως γενόμενον· ἕως δ' εὐρίσκειται τις τολμῶν σε ὑπερασπίζεσθαι, ζήσεις, πλὴν ζήσεις οὕτως, ὥς καὶ νῦν ζῆς, μεταξύ πολλῶν ἐμῶν καὶ ὀχυρῶν φυλακῶν φρουρούμενος, ὅπως μὴ δυνήθῃς κινήθῃναι κατὰ τῆς πολιτείας. Πολλῶν δέ σε καὶ ὀφθαλμοὶ καὶ ὦτα, μὴ αἰσθανόμενον, ὥς καὶ μέχρι νῦν ἐποιοῦν, κατασκοπεύουσιν καὶ τηρήρουν. Ἀλλὰ καὶ τί τούτου πλέον ἀναμένεις, Κατιλίνα, ὅταν οὔτε νυκτὸς σκότῃ ἐπισκιάσαι τὰς ἐναγεῖς συνελεύσεις· οὔτε οἶκος ἰδιαιτέρος δύναται συνέχειν εἰς τοὺς τοίχους αὐτοῦ τὴν φωνὴν τῆς συναμοσίας σου; ὅταν τὰ πάντα καταφανῇ; ὅταν τὰ πάντα ἀνεπτυγμένα; Μετάβαλε πλέον τούτον τὸν σκοπὸν, πείσθητι εἰς τοὺς λόγους μου, λησμόνησον τὰς σφαγὰς καὶ τοὺς ἐμπρησμούς, πανταχόθεν κεκράτησαι, πάντα τὰ βουλευμάτα σου φῶς φανερά· καὶ ἄκουσον, ἵνα πιστεύσης: γ'.) Ἐνθυμῇ τυχὸν, ὅτι πρὶν τῆς δωδεκάτης καλενδῶν Νοεμβρίου ἔλεγον ἐν τῇ Βουλῇ, πῶς ἐν ἡμέρᾳ ῥητῇ, ἥτις ἔσται πρὶν τῆς ὀγδόης καλενδῶν Νοεμβρίου, Κάϊος Μάλλιος, ὁ τῆς σῆς τόλμης δορυφόρος τε καὶ ὑπουργός, ἤμελλεν ἄραι ὅπλα· ἄρα γε διέλαθέ με, Κατιλίνα, οὐ λέγω ἢ τηλικαύτη ὑπόθεσις, ἢ τοσοῦτον τραγικὴ, ἢ τοσοῦτον ἀπίθανος, ἀλλ', ὅπερ καὶ θαυμαστόν, ἢ ἡμέρα αὕτῃ; Πάλιν αὐτὸς ἐγὼ εἶπον, ὅτι σφαγὴν τῶν ἀρίστων προσπαθήσεις τῇ προτεραίᾳ τῆς πέμπτης καλενδῶν Νοεμβρίου, καθ' ἣν πολλοὶ ἄρχοντες τῆς πόλεως οὐ τοσοῦτον, ἵνα διατηρησῶσιν ἐκυτοὺς, ὅσον ἵνα καταπνίξωσι τὰ διαβούλια σου, κατήλθον εἰς Ῥώμην, δύνασαι ἄρα κρύψαι, ὅτι σὺ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ταῖς φυλακαῖς μου, τῇ ἐπιμελείᾳ μου κυκλούμενος, οὐκ ἴσχυσας κινήθῃναι κατὰ τῆς πολιτείας; ἐν ᾧ σὺ, ὥς τῶν λοιπῶν ἀναχωρησάντων, εἰς τὴν ἡμῶν τῶν ἐγκαταλειφθέντων σφαγὴν ἔλεγες σεαυτὸν ἀρκούμενον; Τί δαί, ἐν ᾧ σὺ ἤλπιζες, ὅτι αὐταῖς καλένδαις Νοεμβρίου κατακρατήσεις νυκτερινῇ τῇ

ἐφόδῳ τὴν Πρένεστον(55), τὴν ἀποικίαν ἐκείνην ἐμῇ διαταγῇ, ἐμαῖς φρουραῖς καὶ ἀγρυπνίαις ὀχυρωθεῖσαν; Οὔτε ποιεῖς, οὔτε τεχνάζῃ, οὔτε διανοῇ σύ τι, ὅπερ ἐγὼ οὐ μόνον οὐκ ἄγνοῶ, ἀλλὰ καὶ βλέπω, καὶ καταλαμβάνω ἀκριβῶς. Ἀναπόλησον τέλος πάντων μετ' ἐμοῦ ἐκείνην τὴν προπαρελθούσαν νύκτα, καὶ καταλαμβάνεις ἐπιμελέστερον ἐμὲ ἀγρυπνοῦντα ἐπὶ σωτηρίᾳ, ἢ σὲ αὐτὸν ἐπὶ ἀπωλείᾳ τῆς πολιτείας· λέγω σε λοιπὸν τὴν προπαρελθούσαν νύκτα εἰσελθόντα εἰς τὴν κατὰ τοὺς δρεπανοποιούς, καὶ οὐ λαλῶ σοι σκοτεινὰ, οἰκίαν τοῦ Μάρκου Λέκκα, καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθόντας πολλοὺς ἐταίρους τῆς αὐτῆς μωρίας καὶ ἄγους. Τολμᾷς φλυαρῆσαι (56); τί σιωπᾷς; ἂν λαλήσης, σὲ ἐλέγχω· ὁρῶ γὰρ ἐνταῦθα ἐν τῇ Βουλῇ τινὰς τῶν συμπαραγενομένων σοι! Ὡς πρὸς θεῶν ἀθανάτων! εἰς ποῖα ἄρα γε ἔθνη εὐρίσκόμεθα; ποῖον πολίτευμα ἔχομεν; ἐν ποίᾳ πόλει ζῶμεν; Ὡδε, Ὡδε εὐρίσκονται, μεταξύ ἡμῶν, ὧ πατέρες ἔγγραφοι, εἰς τοῦτο τὸ πάσης τῆς οἰκουμένης ἱερώτατόν τε καὶ αἰδεσιμώτατον Βουλευτήριον, οἱ περὶ τῆς ἐμῆς καὶ τῆς ἀπάντων ὑμῶν ἀπωλείας, οἱ περὶ τοῦ ὀλέθρου παύτης τῆς πόλεως, διὸ καὶ ἀπάσης τῆς οἰκουμένης διαλογιζόμενοι! τούτους ἐγὼ, Ὑπατος,

(55) « Τῆς δὲ Ῥώμης Πρένεστος μὲν καὶ διπλάσιον, Τίβουρα δ' ἑλάττω τῶν 100 σταδίων, οἷς δέχουσιν ἀλλήλων αἱ δύο ῥηθεῖσαι πόλεις). Φασὶ δ' ἑλληνίδας ἀμφοτέρως. Πρένεστον γοῦν Πολυστέφανον καλεῖσθαι πρότερον Ἐρυμνῇ μὲν οὖν ἑκατέρᾳ πολὺ δ' ἐρυμνοτέρα Πρένεστος. . . . Πρὸς δὲ τῇ ἐρυμνότητι καὶ διώρυξι κρυπταῖς διατέτρηται πανταχόθεν μέχρι τῶν πεδίων, ταῖς μὲν ὑδρίας χάριν, ταῖς δ', ἐξόδων λαθραίων· ὧν ἐν μιᾷ Μάριος πολιόρκούμενος ἀπέθανε. Ταῖς μὲν οὖν ἄλλαις πόλεσι πλεῖστον τὸ εὐαρκὲς πρὸς ἀγαθοῦ τίθεται, Πρενεστίους δὲ συμφορὰ γεγέννηται διὰ τὰς Ῥωμαίων γάσεις· καταφεύγουσι γὰρ ἐκεῖσε οἱ νεωτερίσαντες· ἐκπολιορκηθέντων δὲ, πρὸς τῇ κακώσει τῆς πόλεως, καὶ τὴν χώραν ἀπαλλοτριουῖσθαι συμβαίνει, τῆς αἰτίας μεταφερομένης ἐπὶ τοὺς ἀναιτίους. » Στράβ. Βιβλ. Ε'.

(56) Ἐνταῦθα δοκεῖ ὁ Κατιλίνας ἐθελῆσαι εἰπεῖν τι· διὸ ὁ ῥήτωρ ἀντικείμενος τὸν λόγον, οὕτω συγκεκινημένως καὶ χαριέντως, εἰργασεν αὐτόν.

βλέπω, καὶ τὴν συμβουλὴν αὐτῶν ζητῶ ὑπὲρ τῆς πολιτείας, καὶ οὓς ἔδει μαχαίρᾳ σφάζαι, οὔτε λόγῳ ἔνυξαι εἰσέτι! . . . Ὑπῆγες λοιπὸν εἰς Λέκκα ἐκείνην τὴν νύκτα, Κατιλίνα, διένειμας τὰ μέρη τῆς Ἰταλίας· διέταξας ἕκαστον, ὅπου ἡρέσκειτό τις· διέκρινας τίνας κατέλειπες ἐν Ῥώμῃ, καὶ τίνας ἐλάμβανες μετὰ σεαυτοῦ· περιέγραψας τὰ μέρη τῆς πόλεως διὰ τὰς πυρκαϊὰς· ἐβεβαίωσας, ὅτι ἤδη μέλλεις ἐξελθεῖν· εἶπας, ὅτι διατρίψεις ἔτι μικρὸν, ἕως οὗ ζῶ ἐγὼ· εὐρέθησαν δύο ἱππεῖς Ῥωμαῖοι, ὅπως σε ἀπαλλάξωσι τῆς φροντίδος ταύτης, καὶ μετὴν αὐτὴν νύκτα, μικρὸν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, εἰς τὸ κλινιδιόν μου φονεῦσαι ὑπεσχέθησαν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐγὼ μόλις διελύθην τὸ συνέδριον καὶ ἔμαθον· περιεφρούρησα ἱκανῶς, καὶ ὠχύρωσα τὸν οἶκόν μου, ἀπέκλεισα ἤδη ἐλθόντας τοὺς ἀπεσταλμένους ὑπὸ σοῦ, ἵνα με ἀσπασθῶσι λίαν πρῶτ', οὓς τινες καὶ ὅτι καιρὸς ἦν ἐλθεῖν, προσῆπα εἰς πολλούς. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἄγε, τέλει, Κατιλίνα, τὸ ἐπιχειρήμα σου. Ἐξέλθε τελευταῖον τῆς πόλεως, ἀνοίχθαι αἱ πύλαι, πορεύου· ἐκ πολλοῦ ἤδη στρατάρχην σε ἐπιποθοῦσι τὰ μαλλιακά σου στρατόπεδα· ἔκβαλε δὲ μετὰ σεαυτοῦ καὶ πάντας τοὺς ἰδίους σου, ἢ καὶ τοὺς πλειοτέρους, κάθαρὸν τὴν πόλιν· ἀπὸ μεγάλου φόβου λυτρώσεις με, ἂν μόνον τὰ τεῖχη παρεμπέσωσι μετὰ σοῦ καὶ ἐμοῦ. Ἦδη γὰρ ἀνένδεκτον τὸ ἀναστρέφεσθαί σε ἔτι μετὰ ξυῖν ἡμῶν· οὐχ ὑποφέρω, οὐκ ἀνέχομαι, οὐ συγχωρῶ τοῦτο. δ'.) Ἔγωγε, ναί, χάρις μεγάλη εἰς τοὺς ἀθανάτους θεοὺς, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Δία τὸν Στήσιον, τὸν ἀνάκαθεν πολιούχον τῆς πόλεως ταύτης, ὅτι ταύτην τὴν τοσοῦτο δεινὴν, τοσοῦτο φορικτὴν, τοσοῦτο ἐξώλη εἰς τὴν πολιτείαν λύμην, τοσάκις ἤδη ὑπεφύγαμεν· ἀλλ' οὐ φρόνιμον διακινδυνεύειν οὕτω συνεχῶς τὴν γενικὴν τῆς πολιτείας σωτηρίαν, σαλεύουσιν ἐπὶ τὴν προμήθειαν ἑνὸς τινος. Ἐφ' ὅσον γὰρ, ὦ Κατιλίνα, ὑποψήφιον ὄντα Ὑπατον ἐνέ-

δρεῦές με, οὐ δημοσίαις φρουραῖς, ἀλλ' ἰδιωτικῇ προφυλάξει διετηρήθην· ὅτε δὲ ἐν τῇ παρελθούσῃ ἐκκλησίᾳ τῇ ὑπατικῇ με, ἤδη Ὑπατον, ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀρεως καὶ τοὺς συνδρομητάς σου ἠθέλησας φονεῦσαι, κατεπίεσα τὴν ἐναγῇ σου σπουδὴν καὶ φρουραῖς τῶν φίλων καὶ τοῖς στίφεσι, μηδεμίαν διεγείρων δημοσίαν ταραχὴν· ἐνὶ λόγῳ, τοσάκις ἀνεζήτησάς με, αὐτὸς ἐγὼ σοι ἀπήντησα, εἰ καὶ ἔβλεπον τὴν ἰδίαν μου βλάβην μετὰ μεγάλης φθορᾶς τῆς πολιτείας συνημμένην· ἀλλὰ νῦν ἀναφανδὸν πᾶσαν καταδιώκεις τὴν πολιτείαν· ναοὺς θεῶν ἀθανάτων, ἐστίας ἰδιωτικὰς, ζωὴν ἅπαντων τῶν πολιτῶν τέλος, πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν ἐδαφίσαι καὶ ἐρημῶσαι προθυμῇ. Ὅθεν, ἐπειδὴ τὸ πρῶτον καὶ κύριον, ὅπερ καὶ ἔθος τῆς διοικήσεως, καὶ τῶν προγόνων ἴδιον, ὁκνῶ τελέσαι, ποιήσω τὸ ἐπιεικέστερον μὲν εἰς αὐστηρότητα, συμφερότερον δὲ εἰς τὴν κοινὴν ἀσφάλειαν. Ἄν μὲν γὰρ κελεύσω σε θανατωθῆναι, μενεῖ ἐντὸς τῆς πολιτείας ἡ λοιπὴ τῶν συνωμοτῶν φατρία· ἂν δὲ ἐξέλθῃς, ὅπερ καὶ σοι πρὸ πολλοῦ συμβουλεύω, συνεξελεύσονται ἐκ τῆς πόλεως καὶ τὰ μεγάλα καὶ ἐπιβλαβῆ εἰς τὴν πολιτείαν καθάρματα τῶν σῶν ἐταίρων. ε.) Ἀλλὰ τί τοῦτο, Κατιλίνα; διτάξεις βαλεῖν εἰς πρᾶξιν ἐκ προσταγῆς μου, ὅτι σὺ αὐτοπροαιρέτως ἐτέλεις; α. Ὑπατος κελεύει ἐχθρὸν ἐξελθεῖν τῆς πόλεως· ἐρωτᾷς με, ἄρα γε ἐπ' ἐξορίᾳ; οὐδαμῶς σοι ἐπιτάσσω ἀλλ' ἂν μου ζητῆς γνώμην, συμβουλεύω σοι τοῦτο. Τί γὰρ τῶν ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, Κατιλίνα, ἔτι δύναται σε ἡδύναι, ἐν ἣ πλὴν τῆς φατρίας τῶν ἐξωλεστέων τούτων συνωμοτῶν σου, οὐδεὶς ὁ μὴ φοβούμενός σε, οὐδεὶς ὁ μὴ μισῶν σε; Ποία γὰρ οἰκιακὴ αἰσχύρῃ οὐκ ἔστιν ἐγκακαυτηριασμένος ὁ βίος σου; τί τῶν ἰδιωτικῶν σου οὐκ ἔχεται δυσφημίας; ποία μαχλοσύνη ἐξ ὀμμάτων; ποῖόν ποτε τόλμημα ἐκ τῶν χειρῶν σου; ποῖον κακούργημα ἐκ παντός σου τοῦ σώματος ἔλειψεν, εἰς ὃ περ

σὺ ἤδη ἠθάζον, ὅπως ἐρεθίζης αὐτὸ εἰς τὰ αἵσχη τῶν διαφορῶν, ἢ σίδηρον εἰς τόλμημα, ἢ ὑπέκκαυμα εἰς ἀσέλγειαν οὐκ ἐχορήγησας; τί δαί; ὅτε τῷ θανάτῳ τῆς προτέρας σου γυναικὸς ἠὲ τρέπεις κενὸν τὸν οἶκόν σου εἰς νέους γάμους, οὐκ ἐκορύφωσας τοῦτό σου τὸ ἀνόμημα δι' ἄλλου ἀπιστεύτου ἀνοσιουργήματος, ὅπερ ἐγὼ παρατρέχω, καὶ ἥδιστα ὑπομένω σιωπηθῆναι, ὅπως μὴ μείνη μνημόσυνον, ὅτι ἐδραματουργήθη ποτὲ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει τοιοῦτον καὶ τηλικούτον ἀνόμημα, καὶ ὅτι ἔμεινεν ἀτιμώρητον. Παρατρέχω δὲ καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς περιουσίας σου, ἣν αἰσθάνη καταδαπανηθησομένην πᾶσαν κατὰ τὰς προσεχεῖς Εἰδοὺς (57), καὶ ἔρχομαι ἐφ' ὅσα οὐκ εἰς ἰδιωτικὰ αἵσχη τῶν ἐλαττωμάτων σου, οὐδ' εἰς τὴν οἰκιακὴν σου δυσκολίαν καὶ ἀσχημοσύνην, ἀλλ' εἰς τὸ καθολικὸν πολίτευμα, καὶ τὴν ἀπάντων ἡμῶν ζωὴν καὶ σωτηρίαν ἀνάγονται. ζ'). Δύναται σε εὐφραίνειν, Κατιλίνα, ἢ τὸ φῶς ταύτης τῆς ζωῆς, ἢ αἱ αὖραι τούτου τοῦ αἰθέρος, γινώσκοντα καλῶς, ὅτι οὐδεὶς αὐτῶν ἄγνοεῖ σε, ὡς πρότρυτα καλενδῶν Ἰανουαρίου, Λεπίδου καὶ Τούλλου ὑπατευόντων, ἐχρημάτισας ἐν ἐκκλησίᾳ ὀπλισμένος, ἔτοιμος φονεῦσαι καὶ λαόν, καὶ Ὑπάτους, καὶ ἄρχοντας τῆς πόλεως, καὶ ὅτι εἰς τὴν κακουργίαν καὶ μανίαν σου ταύτην οὔτε φρόνησίς τις, οὔτε ἡ σὴ συστολή, ἀλλ' ἡ τύχη τῆς πόλεως ἀντέστη; Παραλιμπάνω ὅμως ταῦτα· οὔτε γὰρ ἄγνωστα, οὔτε μετὰ ταῦτα ἄλλα πλείονα οὐκ ἐπράχθησαν. Ποσάκις σὺ ὑποψήφιδόν με, ποσάκις ἤδη καὶ Ὑπατον

(57) Αὕτη ἡ ἡμέρα ἦν ἐκ τοῦ νόμου τεταγμένη, ἵνα πληρῶνται τὰ δάνεια ὑπὸ τῶν ὀφειλετῶν· Horat. Epod. II. 69.

Omnem relegit Idibus pecuniam,

Quærit Calendis ponere,

Ἄπαν συνάγει ἔς τὰς Εἰδοὺς τ' ἀργύριον,

Ἐπὶ τὰ καλενδὰ ζητεῖ ποῦ νὰ τὸ θέσῃ.

ἠθέλησας φονεῦσαι; ποσάκις ἐγὼ τὰς ἐπιθυμίας σου, οὕτω συνυφασμένας, ὥς δοκεῖν σοι καὶ ἀναποφεύκτους, μικρὰ τι, ὡς λέγουσι, σώματος ἐκκλίσει ὑπεξέφυγα· οὔτε ποιεῖς τι, οὔτε συνεχίζεις, οὔτε μηχανᾷ σύ τι, ὅπερ με διαφεύγει ἐπ' ὀλίγον· καὶ ὅμως οὔτε τοῦ προσπαθεῖν, οὔτε τοῦ ἐθέλειν ἀφίστασαι. Ποσάκις ἤδη, ποσάκις περιστραφεῖσα ἀπεσπάσθη ἐκ τῶν χειρῶν σου ἡ μάχαιρα αὕτη; ποσάκις καὶ κατὰ τύχην ἢ ἔπεσεν ἢ ὠλίσθησεν; ἀλλ' οὐ δύνασαι ἐπὶ πολὺ στέρεσθαι αὐτήν. Ἀγνοῶ δὲ, καὶ εἰς ποῖα τινα μυστήρια μνησθεῖσάν τε καὶ καθιερωθεῖσάν σοι νομίζεις ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον εἰς ὑπατικὸν σῶμα ἐμπήξαι αὐτήν. ζ'). Καὶ νῦν ἄγε! ποῖος ὁ βίος οὗτος; ἤδη γὰρ οὕτω λαλήσω μετὰ σοῦ, ὥστε μὴ δόξω ἀπὸ μίσους κινούμενος, ὡς ὀφείλω, ἀλλ' ὡς οὐκ ὀφείλεται σοι ὑπὸ οἰκτιρμοῦ. Εἰσῆλθες πρὸ μικροῦ εἰς τὴν Βουλὴν· τίς σε ἐκ τοσαύτης πληθύος, ἐκ τοσούτων σου φίλων καὶ συγγενῶν προσηγόρευσεν; Ἀλλ' εἰ τοῦτο εἰς οὐδένα πώποτε συνέβη, προσμένεις, ὅπως καὶ διὰ φωνῆς σε ὑβρίσωσι, οὐδ' ἄρκει σοι τὸ καταπιέζεσθαι τῇ βαρυτάτῃ κατακρίσει τῆς σιωπῆς; τί ὅτι μετὰ τὴν ἔλευσίν σου ἐκενώθησαν αὐταὶ αἱ ἔδραι; τί ὅτι πάντες οἱ ὑπατικοί, οὓς σὺ πολλάκις ἀπεφάσισας εἰς θάνατον, ἅμα καθήσαντός σου, κατέλιπον γυμνὸν καὶ κενὸν τοῦτο τὸ μέρος τῶν καθισμάτων; Πῶς τοίνυν θεωρεῖς ἀνεκτὸν τοῦτο; οἱ δοῦλοί μου, ἐπ' ἀληθείας, εἰ ἐφοβοῦντό με, ὅσον σε πάντες οἱ συμπολιταὶ σου, συμφέρον ἂν ἔκρινα ἐγκαταλεῖψαι τὸν οἶκόν μου, καὶ σὺ ἔτι ὀκνεῖς καταλιπεῖν τὴν πόλιν; Καὶ εἰ τοσοῦτο βαρέως ὑποπτον καὶ ὑβρίζομενον ἀδίκως ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν μου ἑώρων ἑμαυτόν, προέκρινα ἂν μηδέποτε ὀφθῆναι ἔτι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῶν μάλλον, ἢ ὑποβλέπεσθαι ἀγρίως ὑπὸ πάντων· σὺ δ', ἐν ᾧ συνειδήσει τῶν ἀνομημάτων σου γινώσκεις τὴν δικαίαν καὶ ἐκ πολλοῦ σοι πρέπουσαν ἀπάντων ἀπέχθειαν, διζάζεις ἔτι, ἵνα ἐκκλίνης

τὴν ὄψιν καὶ παρουσίαν ἐκείνων, ὧν αἰκίζεις τὴν ψυχὴν καὶ τὰ αἰσθητήρια; Εἰ μὲν οἱ γονεῖς ἐφοβοῦντό σε, καὶ σε ἐμί-
σουν, οἱ σοί, καὶ κατ'οὐδένα τρόπον ἠδύνασο ἐξιλεῶσαι αὐτοὺς,
εἰκάζω, ὅτι καὶ ἐπὶ μικρὸν ἐκρύβης ἂν ἀπὸ προσώπου αὐτῶν.
νῦν δέ σε ἡ πατρίς αὐτὴ, ἡ κοινὴ μήτηρ πάντων ἡμῶν, μισεῖ
καὶ φοβεῖται, καὶ πρὸ πολλοῦ σε μητροκτονίαν βουλευόμε-
νον ἔγνω· ταύτης σὺ οὔτε τὸ ἀξίωμα ἐντρέπῃ, οὔτε τὴν
κρίσιν αἰδῇ, οὔτε τὴν δύναμιν φοβῇ; αὐτὴ, ὦ Κατι-
λίνα, οὕτω σοι προσφέρεται, καὶ τρόπον τινὰ σιγῶσα λέγει·
« Ἦδη τόσους χρόνους οὐδὲν κακούργημα ἐπράχθῃ, εἰμὴ διὰ
» σοῦ, οὐδὲν ἀνόμημα ἄνευ σοῦ· σὺ μόνος πολλοὺς τῶν πολι-
» τῶν κτείνας (58), καὶ πολλοὺς ἀδικήσας, πολλοὺς δὲ καὶ τῶν
» φίλων ἄρδην ἀπολέσας, ἀτιμώρητος καὶ ἀπαρεμπόδιστος διετέ-
» λεσας. Σὺ οὐ μόνον εἰς τὸ ἀμεληθῆναι (59) τοὺς νόμους καὶ
» τὰς δικολογίας, ἀλλὰ προσέτι καὶ εἰς τὸ καταστραφῆναι
» καὶ καταπατηθῆναι αὐτὰ ἐγένου αἴτιος. Ἀλλὰ τὰ μὲν παρελ-
» θόντα ἐκεῖνα, καίτοι μὴ ἀνεκτά, ὥς ἠδυνήθην ὁμῶς, ἠνεσχό-
» μην· νῦν δ' ἐγὼ ὀλόκληρός εἰμι ἐν φόβῳ διὰ σὲ μόνον τὸν
» ἵνα: ὅ,τι δῆποτε κροτήσῃ, τὸν Κατιλίαν πτοῦμαι, οὐδεὶς
» δοκεῖ δυνάμενος ἐπιχειρηθῆναι κατ' ἐμοῦ κακὴν βουλὴν

(58) « Καὶ ὅτι καὶ ὁ Κατιλίνας ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκείνοις (τοῖς ἐπὶ Σύλλα
πραχθεῖσι κακοῖς πάντως) αἰτίαν (πολλοὺς γὰρ καὶ αὐτὸς τῶν ὁμοίων, τῶν
ἐπικηρυχθέντων ὑπὸ Σύλλα, ἀπεκτόνει) λαβὼν, ἀπελύθη· καὶ δὴ καὶ ἐκ
τούτου χεῖρων τε πολὺ ἐγένετο, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀπώλετο, » Δ. Κάσ. ΑΖ', 10

(59) Ἀμελεῖσθαι μὲν ποιεῖ τὸν νόμον ὁ πείθων τοὺς ἄλλους εἰς κακούρ-
γημα· καταπατεῖσθαι δὲ, ὁ βιάζων ἢ ὁ δελεάζων τοὺς δικαστάς. «Ὅθεν ὁ
Κατιλίνας χρηματισμοῦ δίκην γραφεῖς, ὑπατευόντων Λεπίδου καὶ Τούλλου,
ἀπελύθη, διαφθείρας χρήμασι τὸν κατήγορον αὐτοῦ Κλώδιον. Ἔτι γραφεῖς
δίκην φόνου, ὑπατευόντων Καίσαρος καὶ Φηγύλου, ὥς ἐκ τοῦ Δίωκος προαν-
εφέραμεν, ἐξέφυγεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τελευταῖον ἠτάξατο (§. 31) δυνάμει
τοῦ Πλαυτίου νόμου.

» ἀπάδουσιν τῆς κακουργίας σου· οὐχ ὑποφέρω πλέον! Διὰ
» τοῦτο ἄπιθι, καὶ τοῦτόν μου τὸν φόβον ἄφελε, εἰ μὲν ἀληθι-
» νόν, ἵνα μὴ τι κακὸν πάθω, εἰ δὲ πάλιν ψευδῇ, ἵνα παύσω
» καὶ ἐφάπαξ φοβουμένη.» ἢ.) Εἰ μὲν, ὥς εἶπον, ταῦτά σοι ἔλε-
γεν ἡ πατρίς, μὴ γὰρ οὐκ ὤφειλεν εἰσακουσθῆναι, ἔτι καὶ μὴ
δυναμένη ἐπιφέρειν βίαν; Τί ὅτι σὺ φέρων παρέδωκας σεαυτὸν
εἰς φυλακὴν; τί ὅτι πρὸς ἀποφυγὴν ὑποψίας εἶπας, ἵνα κατοι-
κήσῃς παρὰ Μάρκῳ Λεπιδίῳ, καὶ ἐπειδὴ οὐδὲν σε παρεδέχθη,
ἐτόλμησας ἐλθεῖν καὶ εἰς ἐμὲ, καὶ ὅπως εἰς τὸν οἶκόν μου τη-
ρήσω σε δῆθεν παρεκάλεσας· ἐπειδὴ δὲ καὶ παρ' ἐμοῦ τὴν αὐτὴν
ἀπόκρισιν ἔλαβες, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον δύναμαι συνοικεῖν
μετ' ἀσφαλείας εἰς τοὺς αὐτοὺς τοίχους, ὥς κινδυνεύων τὰ μέ-
γιστα, συνεχόμενος καὶ ἐντὸς τῶν αὐτῶν τειχῶν· ἀπῆλθες πρὸς
τὸν Πρῶτον Κόϊντον Μέτελλον, παρ' οὗ ἀποσκορακισθεὶς, εἰς
τὸν σύντροφόν σου Μάρκον (60) Μαρκέλλον, ἄνδρα ἔξοχον, μετε-
κομίσθης, ὃν σὺ δηλονότι, καὶ ἵνα σε φυλάξῃ ἐπιμελέστερον,
καὶ ἵνα σε ὑποπτέυσῃ ἀγχινούστατον, καὶ ἵνα σε καθέξῃ ἰσχυ-
ρώτατον ἐνόμισας. Ἀλλὰ πόσον δοκεῖ, ὅτι πρέπει εἶναι μα-
κρὰν φυλακῆς τε καὶ δεσμῶν ὁ κρίνων αὐτὸς ἑαυτὸν ἄξιον τη-
ρήσεως; Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, Κατιλίνα, διστάζεις, ἂν
μὴ δύνῃσαι ἐνταῦθα διατρίβειν πλέον ἡσύχῳ τῷ πνεύματι, δι-
στάζεις, λέγω, ἵνα μεταβῇς εἰς ἄλλην γῆν, καὶ ἵνα τὴν ζωὴν
σου ταύτην, τὴν ἐκ πολλῶν, καὶ δικαίων, καὶ πρεπόντων βα-
σάνων διασωθεῖσιν, εἰς φυγὴν καὶ μόνωσιν παραδώσῃς;
Ανάφερε τοῦτο, λέγεις, εἰς τὴν Βουλὴν, τοῦτο γὰρ ζητεῖς,
καὶ, ἔάν τὸ τάγμα τοῦτο ψηφίσῃ ἀρέσκον, ἵνα ἀπέλθῃς εἰς
ἐξορίαν, ὑπακούσεις. Οὐκ ᾔθελον μὲν ποιῆσαι ἀναφορὰν ἀσυμβί-

(60) Οὐκ ἔστιν ὁ αὐτὸς, ὃν παρακατιῶν ὀνομάζει ἄνδρα γενναῖον, ἀλλ'
ἄλλος τις.

βαςον πρὸς τὰ φρονήματά μου, ποιήσω δ' ὅμως τοῦτο, ἵνα νοήσης, τί οὗτοι φρονοῦσι περὶ σοῦ. Ἐξέλθε τῆς πόλεως, Κατιλίνα, ἀπάλλαξον τὴν πολιτείαν ἀπὸ τοῦ φόβου· εἰς ἑξορίαν, ἂν ἀναμένης καὶ ταύτην τὴν λέξιν, ἄπιθι. Τί τοῦτο, Κατιλίνα, τί προσμένεις; τί παρατηρεῖς; τὴν σιγὴν αὐτῶν; ὑπομένοντες σιωπῶσι· τί; προσμένεις ἵνα λαλήσῃ τὸ ἀξίωμα αὐτῶν, ἐν ᾧ σὺ καταλαμβάνεις τὴν θέλησιν αὐτῶν καὶ σιγῶντων; Καὶ εἰ μὲν τόδ' αὐτὸ, ἢ πρὸς αὐτὸν τὸν ἀξιόλογον νέον Πούπλιον Σέξτιον, ἢ πρὸς τὸν γενναῖον ἄνδρα Μάρκον Μαρκέλλον ἔλεγον, ἤδη με καὶ Ἰππατον ἐντὸς τούτου τοῦ ναοῦ, δικαιοτάτῳ ἂν τῷ λόγῳ ἡ Βουλὴ ἐπαίδευε βία τε καὶ χειρὶ· νῦν δὲ περὶ σοῦ, Κατιλίνα, ἐφησυχάζοντες εὐδοκοῦσιν, ὑπομένοντες ἐγκρίνουσι, σιγῶντες βοῶσι· καὶ οὐ μόνον οὗτοι, ὧν σὺ τὸ μὲν ἀξίωμα τιμᾶς δηλονότι, τὴν δὲ ζωὴν ἐν οὐδενὶ λογίζῃ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἱππεῖς Ῥωμαῖοι ἐκεῖνοι, τιμιώτατοι καὶ ἀξιόλογοι ἄνδρες, καὶ οἱ λοιποὶ γενναῖοτατοι πολῖται, οἱ κυκλοῦντες τὴν Βουλὴν, ὧν καὶ τὸ πλῆθος ἰδεῖν, καὶ τὴν σπουδὴν κατανοῆσαι, καὶ τὰς φωνὰς πρὸ μικροῦ ἀκοῦσαι ἐδυνήθης· καὶ ὧν ἐγὼ ἐκ πολλοῦ τὰς χεῖρας καὶ τὰ βέλη τὰ κατὰ σοῦ μετὰ βίας ἐπέχω, τούτους εὐκόλως πείσω, ἵνα σε, ἂν ὅσα ἔκπαλαι σπουδάζῃς ἐρημῶσαι ἐγκαταλίπῃς, μέχρι τῶν πυλῶν συμπαρεκπέμψωσιν (61). Ἀλλὰ τί λαλῶ; τάχα μήπως συντριβῆς; τάχα μήπως ἐπιστραφεῖς διορθώσης σεαυτὸν; τάχα μήπως φυγὴν μελετήσῃς; τάχα μήπως ἑξορίαν διανοηθῇς; εἴθε εἰς αὐτὴν τὴν γνώμην ἐφώτιζόν σε οἱ ἀθάνατοι θεοί! Καίτοι δὲ γινώσκων, εἴ πως, περι-

(61) Εἴθιζον ἐν Ῥώμῃ συνεδεῦειν μέχρι πυλῶν τοὺς οἴκοθεν εἰς ἑξορίαν ἀπερχομένους, συλλυπούμενοι δὴθεν τῷ συνειδότη τὸ ἑαυτοῦ ἀμάρτημα, καὶ οἴκοθεν καθυποβαλλομένῳ εἰς τὰς τῶν νόμων διαταγὰς· ὥστε τοῦτο ἦν τιμὴ ἀπονεμομένη εἰς τοὺς πολίτας διὰ τὸ πρὸς τοὺς νόμους σέβας, οὗ τίς ἂν γένοιτο πρᾶξις θειοτέρα ἐπὶ τῆς γῆς.

δεῆς γενόμενος ἐκ τῶν λόγων μου, κατανεύσεις εἰς ἑξορίαν, οἷος λαίλαψ μίσους καθ' ἡμῶν, εἰ καὶ μὴ αὐτίκα, νεαρᾶς ἔτι οὔσης τῆς μνήμης τῶν πονηρῶν σου πράξεων, ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον, ἐπικεῖται, εὐχαριστοῦμαι ὅμως· ἀρκεῖ αὐτὰ τὰ κινήματα αὐτοῦ εἶναι ἰδιωτικὴν βλάβην, καὶ διεξευγμένην ἀπὸ τοῦ κινδύνου τῆς πολιτείας. Σὲ ὅμως μεταμεληθῆναι ἀπὸ τῶν ἐλαττωμάτων σου, σὲ φοβηθῆναι ἀπὸ τῶν ποινικῶν νόμων, σὲ χαρισθῆναι εἰς τοὺς καιροὺς τῆς πολιτείας, οὐδαμῶς πρόπον, ἵνα αἰτῶμαί σε ταῦτα· οὔτε σὺ γάρ, ὦ Κατιλίνα, τοιοῦτος εἰς, οἷον ἂν ἡ αἰδῶς ἀπὸ τοῦ ἀναιδοῦς, ἢ ὁ φόβος ἀπὸ τοῦ κινδυνώδους, ἢ ὁ λόγος ἀπὸ τοῦ μανιώδους ἀποτρέψοι. Διὸ, ὥς καὶ πολλάκις εἶπον, ἄπιθι· καὶ εἰ μὲν κατ' ἐμοῦ, τοῦ σοῦ, ὥς κηρύττεις, ἐχθροῦ, θέλεις ἵνα συγκινήσῃς μῖσος, ὑπαγε κατ' εὐθείαν εἰς ἑξορίαν, μόλις ἀνθ' ἑξῶ εἰς τὴν γλωτσαλγίαν τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν πράξῃς τοῦτο, μόλις ὑποδαστάσω τὸν ὄγκον τούτου τοῦ μίσους, ἐὰν ἀπέλθῃς εἰς ἑξορίαν κελεύσματι Ἰπάτου. Εἰ δὲ πάλιν προκρίνεις, ἵνα μου αὐξήσῃς τὸν ἔπαινον καὶ τὴν δόξαν, ἔξελθε μετὰ τῆς φιλοταράχου τῶν κακούργων πληθύος, ἐνώθητι μετὰ τοῦ Μαλλίου, ἐρέθιζε τοὺς ἐξώλεις τῶν πολιτῶν, διαχώρισον σεαυτὸν ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν, κήρυξον πόλεμον κατὰ τῆς πατρίδος, ἀγάλλου ἐπὶ τῇ ἀνόμῳ ληστείᾳ, ὅπως φανῇς, ὅτι οὐκ ἐξωσμένος ὑπ' ἐμοῦ εἰς ξένους, ἀλλὰ προσκεκλημένος εἰς οἰκείους σου ἐπορεύθης· Ἀλλὰ τί σε λέγω προσκεκλημένον; παρ' οὗ ἤδη γινώσκω αὐτοὺς ὄντας ἀπεσταλμένους καὶ, ἐφωπλισμένους, προσμένοντάς σε εἰς τὸν Αὐρηλίου φόρον (62); γινώσκω συμπεφωνημένην καὶ διωρισμένην μετὰ τοῦ Μαλλίου τὴν ἡμέραν, γινώσκω προαποσταλέντα καὶ τὸν ἀργυροῦν ἐκεῖνον Ἀστὸν (63), ὃν ἐγὼ καὶ εἰς σὲ καὶ εἰς πάν-

(62) Τὰ νῦν, Monte alto ἔκτινος Αὐρηλίου, τοῦ καὶ τὴν Αὐρηλίαν ἐδὸν ἀπὸ Ῥώμης μέχρι Πισῶν κατασχευάσαντος.

(63) Ἐκαστος λεγεὼν παρὰ Ῥωμαίοις ἐσημαιοφόροι τὸν ἀστὸν, ὃν ἔφερε

τας τοὺς σοὺς ἐπιβλαβῇ καὶ ὀλέθριον ἐσόμενον, ἐλπίζω εἰς τοὺς θεοὺς· καὶ εἰς ὃν σὺ ἐν τῷ οἴκῳ σου καθίδρυσας ἱερὸν τῶν σῶν ἀνομημάτων. Πῶς δύνασαι στερηθῆναι σὺ αὐτὸν ἐπὶ πολὺ, ὃν συνειθίζεις προσκυνεῖν ἐξερχόμενος εἰς φόνους, οὗ τινος ἐκ τῶν βωμῶν αὐτὴν σου τὴν μιανὰν δεξιὰν μετέφερες πολλάκις εἰς σφαγὴν συμπολιτῶν· ἰ.) Μέλλεις ἀπελθεῖν τέλος πάντων, ὅπου πρὸ πολλοῦ ἡ ἀχαλίνωτος αὐτὴ καὶ μανικὴ ὀργή σου βιάζει σε, οὐδὲ γάρ σε λυπεῖ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ μάλιστα γίνεται σοι ἀνεκκαλήτου εὐφροσύνης πρόξενον· ἐπ' αὐτῇ τῇ μανίᾳ ἡ φύσις ἐγέννησέ σε, ἡ βούλησις ἐγύμνασέ σε, ἡ τύχη διέσωσέ σε. Σὺ γὰρ πάντοτε οὐ μόνον τὴν ἀργίαν, ἀλλὰ καὶ τὸν πόλεμον τὸν ἀνόσιον ἐπεθύμησας· συνεκρότησας δὲ περὶ σεαυτὸν σπεῖραν φύλων ἀνθρώπων ἐκ τῶν ἐξωλεστώτων, καὶ τῶν οὐ μόνον ἀπὸ πάσης τύχης, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πάσης ἐλπίδος ἐγκαταλελειμμένων. Μεταξὺ τῶν τοιούτων ἡλίκην, βαβαί! ἀγαλλίασιν ἀπολαύσεις, ἡλίκην χαρὰν μέλλεις χαρῆναι, πόση τῇ ἡδονῇ ἐκθακχεύσεις, μηδένα εἰς τοσαύτην πληθὺν τῶν σεαυτοῦ μήτε ἀκούων ἀγαθόν· μήτε βλέπων! Εἰς τοιαύτην ἄσκησιν βίου ἀνάγονται καὶ αἱ θρυλλούμεναι μελέται τῶν ἀγώνων σου· ἵνα δηλονότι χαμευνῇς, οὐ μόνον παραμονεύων πορνείας, ἀλλὰ καὶ ὥς ἐκτελέσων κακουργίας· ἵνα νυκτερεύῃς, ἐνεδρεύων οὐ μόνον τὸν ὕπνον τῶν ὑπᾶνδρων, ἀλλὰ καὶ τὴν περιουσίαν τῶν ἀφροντίστων. Ἔχεις που ἐπιδείκνυσθαι τὴν περιδομένην σου καρτερίαν πείνης, ψύχους, ἐνδείας, καὶ ἀπάντων, ἐξ ὧν ἐντὸς ὀλίγου ὅτι ἀπαυδήσεις

πάντοτε τὸ πρῶτον τῶν δέκα ταγμάτων, εἰς ἃ διηρέτο ὁ λεγεών. « Ἦν δὲ τοῦτο μικρὸν κουβούκλιόν τι ἔχον ἕνδον εἰκόνα ἢ ἀργυρᾶν, ὡς ἐνταῦθα, ἡ καὶ χρυσὴν ἐπὶ τὸ ἄκρον λόγχης, ὀξείας κάτωθεν, ὥστε δύνασθαι παγῆναι (Ὅρκ. Δ. Κάσ. Β.β. Μ').). Εἰς τοῦτον ἀντικατέστησαν οἱ χριστιανοὶ βασιλεῖς τὸν σταυρὸν καὶ τὸ, EN TOYTΩ ΝΙΚΑ.

καὶ σὺ προκισθάνη... Τόσον μόνον ὠφελήθην ἀποβαλὼν σε τῆς ὑπατείας, ὅσον ἵνα ἔξωστος μᾶλλον δοκιμάσῃς· ἡ ὑπατος κατισχύσῃς εἰς βλάβην τῆς πολιτείας· καὶ ἵνα ἡ παράνομός σου ἐπιχειρήσις μᾶλλον λησεία ἢ πόλεμος ὀνομασθῇ. ἰά.) Ἦδη τοίνυν ἀπὸ ἐμαυτοῦ, ὦ πατέρες ἑγγραφοί. δίκαιόν τι τῆς πατρίδος παραπόνεμα ὁμολογήσω καὶ προσκλαυθήσομαι. Ἀκούσατε, παρακαλῶ, ἃ μέλλω λέγειν, καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς ἡμετέρας καρδίας καὶ τοῦ ἡμετέρου νοῦς ἐμβάλλετε ταῦτα. Ἐὰν γὰρ ἡ καὶ ζωῆς τῆς ἐμῆς τιμιωτέρα μοι πατρίς, ἐὰν ἅπανσα ἡ Ἰταλία, ἐὰν σύμπασα ἡ πολιτεία μοι εἴπῃ· « Μάρκε Τούλλιε, τί τοῦτο ὃ ποιεῖς, βέλτιστε; σὺ ὃν ἐχθρόν πατρίδος ἀνεκάλυψας, ὃν μέλλοντα ἀρχηγὸν πολέμου οἶδας, ὃν γινώσκεις περιμενόμενον εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον στρατάρχην, αὐτουργὸν ἄγους, ἀρχιτέκτονα συνομωσίας, διεγέρτην δούλων καὶ φαύλων πολιτῶν, σὺ, λέγω, ὑπομένεις ἵνα ἀπέλθῃ, ὥς μὴ δοκεῖν αὐτὸν διωγμένον ὑπὸ σοῦ ἐκ πόλεως ἀπέρχεσθαι, ἀλλ' ἀπεσταλμένον εἰς πόλιν, καὶ οὐ προστάξεις ἵνα ῥιφῇ εἰς δεσμοτήριον; ἢ παχθῇ εἰς θάνατον; θυσιασθῇ ἐν δεινοῖς βασανιστηρίοις; καὶ τί τὸ κωλύον σε; μὴ γὰρ τὸ ἔθος τῶν προγόνων; ἀλλὰ πολλάκις ἐν ταύτῃ τῇ πολιτείᾳ, τοὺς ἐξώλεις τῶν πολιτῶν καὶ ἰδιωτῶν ἄνδρες κατέσφαξαν. Μήπως οἱ νόμοι οἱ περὶ φόνου πολίτου Ῥωμαίου διαλαμβάνοντες; Ἄλλ' οὐδέποτε ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἀπήλαυσαν πολιτικὰ δικαιώματα οἱ ἀποστάντες τῆς πόλεως· ἢ φοβῇ τὸ μῖσος τῶν ἀπογόνων; Εὖγε λαμπρὰς ὁμολογεῖς τὰς χάριτας εἰς τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων· οἵτινές σε ἀρχὴν τῆς γενεᾶς σου, ἵνευ πατραγαθίας τόσον προΐμως διὰ πάντων τῶν ἐντίμων βαθμῶν ἀνύψωσεν, ἂν φόβῳ μίσους ἢ ἄλλου τινὸς κινδύνου παραμελῇς τὴν σωτηρίαν τῶν συμπολιτῶν σου. Ἄλλως τε εἴτις φοβεῖται μῖσος, μὴ οὐκ ὀφείλει φοβεῖσθαι τὸ μῖσος τῶν αὐστηρῶν καὶ ἰσχυρῶν ἀνθρώπων μᾶλλον, ἢ τῶν ἐκδεδιγ-

τημένων καὶ πονηρῶν; ἄραγε ἐν ᾧ πᾶσα ἡ Ἰταλία ἐρημωθήσεται, ἐν ᾧ αἱ πόλεις λαφυραγωγηθήσονται, αἱ ἐστὶν κατακαυθήσονται (64). τότε οὐ νομίζεις σεαυτὸν κατακαησόμενον εἰς τὴν τοῦ μίσους φλόγα; » ἰδ'.) Εἰς ταύτην ἐγὼ τὴν θειοτάτην τῆς πολιτείας φωνὴν, καὶ εἰς τοὺς στοχασμοὺς τῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων βραχέως ἀποκριθήσομαι. Εἰ μὲν συμφέρον ἔκρινα, ᾧ πατέρες ἑγγραφοί, θανάτῳ θανατωθῆναι τὸν Κατιλίαν, οὐθ' ὥρας ἀναβολὴν ἐχαρίζομαι εἰς τὸν ξιφουλκὸν τοῦτον, ἵνα ζήσῃ. Εἰ μὲν γὰρ μεγάλοι ἄνδρες καὶ ἑνδοξοὶ πολῖται οὔτε τῷ τοῦ Σατουρνίνου, οὔτε τῷ τῶν Γράκχων, οὔτε τῷ τοῦ Φλάκκου καὶ ἄλλων πολλῶν πρότερον γεγεννημένων αἵματι οὐ μόνον οὐδεποσῶς ἐμιάνθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐν τιμῇ αὐτοῖς ἀπέβη, βέβαια ἀπρεπὲς τὸ φοβεῖσθαι με, μήπως αὐτοῦ τοῦ μητροκτόνου τῶν πολιτῶν θανατωθέντος, τὸ μῖσος ἐφυθρίσῃ κατ' ἐμοῦ. εἰ δὲ πάντως ἐπέκειτό μοι καὶ αὐτὸ, ἐγὼ ὅμως πάντοτε τοιοῦτον φρόνημα ἔσχον, ὥστε τὸ μῖσος τὸ ἐνεκὸς τῆς ἀρετῆς, οὐ μῖσος, ἀλλὰ δόξαν ὑπολαμβάνω. Ἐπειδὴ μέντοι εἰσὶ τινες τῶν παρόντων, οἱ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον μὴ βλέποντες, ἢ βλέποντες καὶ παραβλέποντες, οἵτινες τὴν ἐλπίδα τοῦ Κατιλίαν δι' ἀπαλῶν λόγων ἀνέθρεψαν, ἢ καὶ τὴν συνωμοσίαν, ἥδη φερόμενην, τῇ ἑαυτῶν ἀπιστίᾳ ἐκράτυναν, ὧν τὸ κῆρος ἔστερξαν οὐ μόνον οἱ φαῦλοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀδαεῖς πραγμάτων, εἴ πως ἐλάμβανον ἐγὼ μέτρα κατ' αὐτοῦ, ἔλεγον ἂν ὅτι σκληρὰ καὶ τυραννικὰ ἐγένοντο, νῦν στοχάζομαι, ἂν αὐτὸς, ὅπου καὶ σκοπεῖ, εἰς τὸ Μαλλιακὸν στρατόπεδον προσδράμῃ, μηδένα οὕτω μωρὸν ἀναδειχθῆναι, ὥστε μὴ ἰδεῖν τὴν συνωμοσίαν, μηδένα οὕτω φαῦλον, ὥστε μὴ ὁμολογεῖν αὐτό. Καὶ αὐτοῦ μὲν μόνου φρονευθέντος βλέπω τὴν λύμην ταύτην τῆς πολιτείας, ἐν ὀλίγοις καταπαταυμένην ἤδη,

(64) Τοῦθ' ὑπαινίσσεται ἴσως ὁ Καῖσαρ εἰς τὸν λόγον αὐτοῦ. §. 49. 6'.

ὅτι οὐκ εἰς μακρὰν δυνηθήσεται καταπιεσθῆναι, ἀλλ' ἐὰν ἀποσκορακισθῇ, καὶ συνεξαγάγῃ μεθ' ἑαυτοῦ πάντας τοὺς ὁμοίους, καὶ συναγάγῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ τοὺς ὡς ἐκ ναυαγίου ἀναβρασθέντας, σθέσει καὶ ἐξαλειφθήσεται, οὐ μόνον αὕτη ἡ τοσοῦτον ἀκμάζουσα λύμη τῆς πόλεως, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἡ ῥίζα καὶ ὁ σπόρος τῶν κακῶν ἀνθρώπων. ἰγ'.) Ἐκ πολλοῦ μὲν γάρ, ᾧ πατέρες ἑγγραφοί, εἰς τούτους τοὺς κινδύνους τῆς συνωμοσίας καὶ τῶν ἐνεδρῶν ἀνατρεφόμεθα, ἀγνοῶ ὅμως διὰ τίνα συγκυρίαν ἢ πάντων τῶν κακῶν καὶ τῆς ἀρχαίας μανίας, καὶ αὐθαδείας ἀκμῇ καὶ πέπανσις εἰς τοὺς τῆς καθ' ἡμᾶς ὑπατείας χρόνους ἐνέστηκε. Διὸ ἂν ἐκ τοσοῦτου ληστρικοῦ μόνος οὗτος ἀφαιρεθῇ, ἴσως πρὸς καιρὸν μὲν ἐλαφρούμεθα ἀπὸ τῆς μερίμνης καὶ φροντίδος, ὁ κίνδυνος ὅμως ἐμφωλεύσει κεκλεισμένος ἐν τῷ βάθει τῶν φλεβῶν καὶ τῶν σπλάνγχων τῆς Δημοκρατίας. Ὡς περ γὰρ συχνοὶ τῶν νοσούντων βαρέως, καύσῳ καὶ πυρετῷ συνεχόμενοι, ἂν ψυχρὸν ὕδωρ πῖωσι, πρὸς καιρὸν μὲν δοκοῦσι ῥῆον ἔχειν, μετὰ δὲ ταῦτα βαρύτερόν τε καὶ βιαιότερον ἐνοχλοῦνται, οὕτω καὶ αὕτη ἡ τῆς πολιτείας νόσος ἐλαφρωθεῖσα πρὸς καιρὸν τῇ τούτου ποινῇ, βιαιότερον τῶν λοιπῶν ζώντων βαρυνεῖ. Διὸ ἀποχωρίζεσθωσαν οἱ φαῦλοι, ᾧ πατέρες ἑγγραφοί, διακρινέτωσαν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν, συναχθήτωσαν εἰς ἓνα τόπον· τέλος πάντων, ὅτι καὶ συχνῶς εἶπον, καὶ τὰ τέλῃ ἐστῶσαν μεταξύ αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν· καὶ παυσάτωσαν τοῦ λοιποῦ ἐνεδρεύοντες τὸν Ὑπατον ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ οἴκῳ, περιστιχοῦντες τὸ ἐν τῇ πόλει πραιτώριον, παραμονεύοντες ξιφηφόροι τὴν Κουρίαν, ἀστραγάλους τε καὶ δᾶδας ἐπὶ πυρπολισμῷ τῆς πόλεως ἐτοιμάζοντες, ἔστω τέλος πάντων ἐγκεχαραγμένον εἰς ἐκάστου μέτωπον τὸ, ποῖαν τινα γνῶμην ἔχει περὶ πολιτείας. Ὑπόσχομαι δ' ὑμῖν, ᾧ πατέρες ἑγγραφοί, τοσαύτην τὴν ἐπιμέλειαν ἡμῶν τῶν Ὑπάτων, τοσοῦτο τὸ κῆρος ὑμῶν αὐτῶν, τοσαύτην τὴν ἀρετὴν τῶν Ρο-

μαίων ἰππέων, τοσαύτην τὴν ἀπάντων τῶν ἀγαθῶν σύμπνοιαν, ὥστε ἅμα τῇ τοῦ Κατιλίνα ἐξόδῳ, πάντα καταφανῆ καὶ εὖσημα γενόμενα, τὰ πάντα ὄψεσθε κατασεσιγασμένα καὶ ἐκ-δεδικημένα. Σὺν πᾶσιν οὖν τούτοις, ὦ Κατιλίνα, ἐπὶ καθολικῇ μὲν ὑγείᾳ τῆς πόλεως, ἐπὶ λύμῃ δὲ καὶ ὀλέθρῳ σοῦτε καὶ τῶν ἐπ' ἀπωλείᾳ συναφθέντων μετὰ σοῦ εἰς πᾶν φαῦλον καὶ εἰς τὴν μητροκτονίαν, ἐξελθε εἰς τὸν ἄνομον τοῦτον καὶ ἐναγῇ πόλεμον (65) Σὺ δὲ, ὦ Ζεῦ, ὁ μετὰ ταύτης τῆς πόλεως ἐπ' αἰσίοις ὑπὸ Ῥωμύλου ταχθεὶς, καὶ δὴ πολιοῦχον κράτους ὀνομάζομεν, τοῦτον μὲν καὶ τοὺς αὐτοῦ ἐταίρους ἐκ τῶν βωμῶν σου καὶ τῶν λοιπῶν ναῶν, ἐκ τῶν δομάτων καὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἐκ τῆς ζωῆς καὶ περιουσίας ἀπάντων τῶν πολιτῶν ἀπειργεῖ πάντας δ' ὡς ἐχθροὺς τῶν ἀγαθῶν, ὡς πολεμίους τῆς πατρίδος, ὡς ληστὰς τῆς Ἰταλίας ἐπὶ κακίᾳ καὶ πονηρίᾳ συμμαχοῦντάς τε καὶ ἐταιριζομένους, αἰωνίοις βασανιστηρίοις καὶ ζῶντας ἤδη καὶ θανόντας τιμώρησον.

Ἀλλὰ καθήσαντος ἐκείνου ὁ Κατιλίνας ἤδη ἱκανὸς ὑποκριθῆναι τὰ πάντα, καταβαλὼν τὸ ἦθος, ἐδέετο ἰκεσίᾳ τῇ φωνῇ τοὺς ἐγγράφους πατέρας, μήπως πιστεύσωσί τι ἀνεξετάστως κατ' αὐτοῦ, ἐπιφέρων ὅτι αὐτὸς καὶ ἐκ γονέων τοιούτων ἐγεννήθη, καὶ ἔφητος ὦν οὕτως ἔζησεν, ὥστε ἐλπίζειν πάσης

(65) Ὁ Κικέρων πανταχοῦ τὸν Δημοσθένην μιμούμενος (τοῦτο δ' εἰρήσθω καὶ περὶ παντὸς συγγραφέως Λατίνου φήμην ἐπὶ λόγοις κεκτημένου), καὶ τῷ ἐπιλόγῳ οὐκ ἀπελείφθη τῆς Δημοσθενικῆς σφραγίδος τῆς ἐν τῷ περὶ Στεφάνου· « Μὴ δῆτ', ὦ πάντες θεοί, μηδεὶς ταῦθ' ὅμων ἐπινείσειεν· ἀλλὰ μάλιστα μὲν καὶ τούτοις βελτίω τινὰ νοῦν καὶ φρένας ἐνθάητε· εἰ δ' ἄρα ἔχουσιν οὕτως ἀνιάτως, τούτους μὲν αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς ἐξώλεις καὶ προώλεις ἐν γῇ καὶ θαλάττῃ ποιήσατε· ἡμῖν δὲ τοῖς λοιποῖς τὴν ταχίστην ἀπαλλαγὴν τῶν ἐπηρετημένων φόβων δότε, καὶ σωτηρίαν ἀσφαλῆ. »

ἀρχῆς καὶ τιμῆς ἀπόλαυσιν. Ἐπὶ δὲ μὴ νομίσωσιν ὅτι ἦν τῶν δυνατῶν, αὐτὸν μὲν ἄνδρα πατρίκιον ὄντα (66), καὶ τοσαῦτα εὐεργετήσαντα τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων, ὡς καὶ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ, ἔχειν ἐν εὐτυχίας μοίρᾳ τὴν κατάλυσιν τῆς πολιτείας, σώζειν δὲ αὐτὴν τὸν Μάρκον Τούλλιον, ἄνθρωπον καιρὸν ἐν Ῥώμῃ. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τοῦτο προσέθετο καὶ ἄλλας ὕβρεις, ἐθορύβησαν ἅπαντες, ἐχθρόν αὐτὸν καὶ μητραλοῖαν ἀποκαλοῦντες· τότε ὀργισθεὶς, « ἐπειδὴ πλέον, ἐξεφώνησε, κεκυκλωμένος ὑπ' ἐχθρῶν, βλέπω ὅτι κινδυνεύω τὰ ἔσχατα, τὸν ἐμπρησμόν μου τοῦτον ἀποσβέσω τῷ ἑδαφισμῷ μου. »

§32. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ὥρμησεν ἐκ τοῦ βουλευτηρίου εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὅπου πολλὰ κατ' ἑαυτὸν διαλογιζόμενος, ὅτι οὐδὲ αἱ κατὰ τοῦ Ὑπάτου ἐνέδραι ἐπετύγχανον, οὐδὲ τὴν πόλιν ἦν δυνατόν καῦσαι διὰ τὰς πολλὰς φυλακὰς, ἔκρινεν ἄριστον ἐπαυξῆσαι μὲν τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, προλαβεῖν δὲ πρὶν ἀπογραφῶσιν οἱ λεγεῶνες τῆς πολιτείας τὰ πρὸς πόλεμον. Ὄθεν νυκτὶ βαθείᾳ ἐκίνησεν εἰς τὸ Μαλλίου στρατόπεδον, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὀλίγους· τὸν δὲ Κέθηγον καὶ Λεύτυλον καὶ ὅσους ἐγνώριζεν ἱκανῶς θρασεῖς παραγγέλει, ἵνα ἐνδυναμώσωσι παντὶ σθένει τὸ στασιῶδες μέρος, καὶ ἐπιταχύνωσι τὰς κατὰ τοῦ Ὑπάτου ἐνέδρας, προετοιμάσωσι δὲ ἐμπρησμοὺς καὶ πάνθ' ὅσ' ἄλλα πολεμικὰ κακὰ, δηλοποιῶν ὅτι κακκείνος μετ' ὀλίγον εἰσβάλλει ἐπὶ τὴν πόλιν μετὰ πολλῶν στρατευμάτων.

(57) Ὡς ἀπόγονος Σεργίου, χρηματίσαντος βουλευτοῦ ἐπὶ Ῥωμύλου.

Τὴν ἐπιούσαν, γνωσθείσης τῆς τοῦ Κατιλίνα φυγῆς, καὶ ἐπ' αὐτὸ ἐκκλήτου γενομένης βουλῆς, ὁ Κικέρων τὸν Β'· κατὰ Κατιλίνα λόγον πρὸς τὸν λαὸν ἐκ τῶν Κικηλίων ὠμίλησε.

(Μ. Τ. Κικέρωνος Κατιλιναίων Β'.)

Α.) Τέλος πάντων, ὦ Κύριοι (67), Λούκιον Κατιλίαν, ἐμμανῶς αὐθάδη, ἄγος πνέοντα, λύμην πατρίδος ἀνόμως τεχνουργούμενον, ὑμῖν τε καὶ τῇ πόλει, πῦρ καὶ σίδηρον ἐπαπειλοῦντα, ἐκ τῆςδε τῆς πόλεως ἢ ἐξώσαμεν, ἢ ἀπεστείλαμεν, ἢ αὐτὸν ἐξερχόμενον συμπαρεπέμψαμεν· ἀπῆλθεν, ὑπεχώρησεν, ἔφυγεν, ὥρμησεν, οὐδεμία πλέον βλάβη ὑπὸ τοῦ τέρατος ἐκείνου ἐντὸς τῶν τειχῶν κατὰ τῶν τειχῶν αὐτῶν ἐτοιμασθήσεται· καὶ πάντως ἓνα τοῦτον ἐμφυλίου πολέμου στρατηγὸν ἄνευ συγκρούσεως νενικήκαμεν, οὐκέτι περὶ τὰ ἡμέτερα πλευρὰ τὸ ξίφος ἐκείνο μέλλει περιφέρεσθαι· οὐκέτι ἐν στρατοπέδῳ οὔτ' ἐν ἀγορᾷ οὔτ' ἐν ἐκκλησίᾳ οὔτε τέλος πάντων ἐντὸς τῶν οἰκιακῶν τειχῶν φοβηθησόμεθα· ἐκπέπτωκεν ἤδη τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐκδιωχθεὶς τῆς πόλεως· ἀναφανδὸν πλέον ὥς εἰς ἐχθρὸν μηδεὶς μηκέτι ἐναντιούμενου δίκαιον πόλεμον ποιήσομεν· ἀναμφιβόλως ἀπολέσαμεν τὸν ἄνδρα, καὶ ἐνδοξῶς νενικήκαμεν, ρίψαντες αὐτὸν ἐκ κρυφίων ἐνεδρῶν εἰς φανεράν ληστείαν. Ὅτι δὲ οὐκ ἀποστάζον αἵματος τὸ ξίφος, ὥς ἐπεθύμει, ἀνύψωσεν, ὅτι ἡμῶν ζώντων ἐξηλθεν, ὅτι ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ συνετρέψαμεν τὴν

(67) Quirites Κυρίτεις προσηγορεύοντο οἱ πολῖται Ῥωμαῖοι, ἵσως συνωνύμως ἀρχῆθεν τῷ, Κουρίται· καὶ περὶ μὲν τῆς ἐκατέρας τῶν φωνῶν παραγωγῆς, οὐ τοῦ παρόντος λέγειν, ὅτι δ' ὄνομα εὐφημίας ἐστίν, οἷον τὸ ἐλληνικόν, ὦ ἄνδρες, καὶ ὅτι ἵσως ταῦτόν τῷ τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ Κυρίτσης, θηλυκὸν δὲ ἢ Κυράτσα, ὅπερ ὅμως σημαίνει πεφιφρονητικῶς ἰδιώτου ἀνδρὸς γυναῖκα, ἢ ἀντίκειται ἢ ματρώνα, καὶ ὅτι τέλος, καὶ τὸ, Κύριος, ἔχει συγγενείαν τινα πρὸς τὸ, Κυρίτεις, διὸ καὶ οὕτω μετέφρασα, ἀφείλω σημειῶσαι.

μάχαιραν, ὅτι ἀβλαβεῖς τοὺς πολῖτας, ὅτι σφάν τὴν πόλιν κατέλιπε, πόσον νομίζετε αὐτὸν περιαλγῇ καὶ κατησχυμένον! Κεῖται ἤδη πρηνῆς, ὦ Κύριοι, καὶ ἑαυτὸν ἐμβρόντηθέντα τε καὶ ἀποσφενδονισθέντα ἤδη αἰσθάνεται, δεινδύλλει τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ πάντως συχνὰ κατὰ ταύτης τῆς πόλεως, ἣν ἀρπαγεῖσαν ἀπὸ τοῦ φάρυγγος αὐτοῦ ὀδύρεται· ἐν ᾧ αὕτη μοι, δοκεῖ ἀγαλλομένη, ὡς τοσαύτην λύμην ἐμέσασα καὶ ἀποβαλοῦσα. β'.) Εἰ δέ τις τῶν παρόντων τοιοῦτος, ὁποῖους ἔδει εἶναι καὶ ἅπαντας, ὅστις, ἐφ' ᾧ ἐγκαυχᾶται καὶ θριαμβεῖ ὁ λόγος μου, δριμύως μου καθάπτεται, ὅτι τοιοῦτον δηλονότι ἀκήρυκτον ἐχθρὸν μὴ κατακρατήσας, ἀπέσειλα ἐν εἰρήνῃ, τοῦτο οὐκ ἐμὸν πταῖσμα, ὦ Κύριοι, ἀλλὰ τῶν περιστάσεων. Πρὸ πολλοῦ ὤφειλεν ὁ Λούκιος Κατιλίνας θανατωθῆναι, καὶ ἐν βασανιστηρίοις τοῖς βαρυτάτοις· τοῦτ' αὐτὸ δὲ ἀπῆται παρ' ἐμοῦ καὶ τὸ ἔθος τῶν προγόνων, καὶ ἡ αὐστηρότης τῆςδε τῆς ἀρχῆς, καὶ ἡ πολιτεία, αὕτη· ἀλλὰ πόσους ἡγεῖσθε τοὺς μὴ πιστεύοντας εἰς τὰ ὑπὲρ ἐμοῦ ἀναγγελλόμενα; πόσους τοὺς δ' ἀναισθησίαν ἀψηφούντας; πόσους τοὺς ἀπαγορεύοντας; πόσους δὲ καὶ τοὺς διὰ φαυλότητα ὑπερασπιζομένους; Ἔτι δὲ εἰ μὲν, αὐτοῦ ἀναιρεθέντος, ἐστοχαζόμεν ἅπανθ' ὑμέτερον κίνδυνον πεφυγαδευμένον, πάλαι ἂν ἐγὼ τὸν Κατιλίαν, οὐ μόνον μίσους, ἀλλὰ καὶ ζῶης μου κινδύνῳ ἀφείλον ἐκ μέσου· ἐπειδὴ ὅμως ἔβλεπον ὅτι, διὰ τὸ μήπω μηδ' εἰς πάντας ὑμᾶς εἶναι καταδεδειγμένην τὴν ὑπόθεσιν, εἶπερ, ὡς καὶ ὄφελον, θανάτῳ κατεδίκαζον αὐτὸν, συνέβαινεν, ἵνα, καταπιεζόμενος ἐγὼ ἀπὸ μίσους, μὴ δυνηθῶ καταδιῶξαι καὶ τοὺς ἐταίρους αὐτοῦ, οὕτως ὠκονόμησα τὴν ὑπόθεσιν, ὥσθ' ἵνα, ἅμα ἂν μάθητε αὐτὸν ἐχθρὸν ὄντα, πολεμήτητε ἐν τῷ φανερῷ. Αὐτὸν δὲ τὸν ἐχθρὸν, ὦ Κύριοι, πόσον φοβοῦμαι, ἀπαξ γενόμενον ἔξω, ἐκ τούτου καταμάθετε, ὅτι με λυπεῖ ἐξελθὼν μετ' ὀλίγων· εἴθε ἔφερον ὁμοῦ ἄ-

πάσας τὰς στρατιάς αὐτοῦ. Ἐξέφερέ μοι τὸν Τογγίλον, οὗ ἡ-
βάζοντος ἔτι ἤρξατο ἐρᾶσθαι, Πουβλίκιον δὲ καὶ Μανούτιον, ὧν
τὰ εἰς μαστροπεῖα χρέη οὐδὲν ἑδύναντο φοβεῖν τὴν πολιτείαν
ἐναπέλιπεν, ἡλίους ἀνδράσι οὕστινας οὕτω κατάχρεως, πόσον
ἰσχυροὺς καὶ πόσον εὐγενεῖς εἶναι βλέπετε. γ'.) Διὸ τὸν στρα-
τὸν ἐκεῖνον, ἐνώπιον τῶν Γαλατικῶν λεγεῶνων καὶ τῶν ἐκ τῆς
στρατολογίας τῆς ἐν τῇ Πικηνίδι καὶ τῇ Γαλατικῇ χώρᾳ ὑπὸ
Κοῖντου Μετέλλου γενομένης, καὶ τῶν φαλάγγων τῶν καθ'
ἡμέραν παρ' ἡμῖν ἐτοιμαζομένων, παντάπασι περιφρονῶ, ὥς
συγκεκροτημένον ἀπὸ γερόντων ἀπηλπισμένων, ἀπὸ ἐφυθρί-
σματος ἀγροῦ, ἀπὸ ἀγροίκων ἀπαταιώνων, ἀπὸ προτιμησάντων
μᾶλλον πολεμῆσαι, ἢ παρουσιᾶσαι ἐν ἡμέρᾳ ῥητῇ εἰς τὸ Κρι-
τήριον· πρὸς οὓς ἐγὼ οὐ φημί φάλαγγας τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ,
ἀλλὰ διαταγὴν Πραίτωρος ἂν ἐπιδείξω καταπεσοῦνται. Τούτους,
οὓς ἐγὼ βλέπω περιστρεφομένους ἐν ἀγροῖ, οὓς ἵσταμένους εἰς
τὴν Κουρίαν(68), οὓς εἰσερχομένους καὶ εἰς αὐτὴν τὴν βουλὴν,
στίλνοντας ἐν μύροις, λάμποντας ἐν πορφύρᾳ, τούτους ἐπεθύμουν
ἵνα συνεκφέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ στρατιῶτας, οὓς τινες μένοντες
ἐνταῦθα, καὶ ἐνθυμεῖσθε τοῦτο, οὐ τοσοῦτο τὸν στρατὸν ἐκεῖνον,
ὅσον τούτους τοὺς καταλιπόντας τὸν στρατὸν φοβητέον· ὁ-
φείλομεν δὲ τοσοῦτο μᾶλλον φοβεῖσθαι αὐτοὺς, ὅσον καὶ εἰ-
δότες με γινώσκοντα ἀκριβῶς ὅ,τι ἂν διανοῶνται, ὅμως δ' οὐ
βούλωνται συνιέναι. Βλέπω εἰς τίνα μὲν ἡ Ἀπουλία ἐδόθη,
τίς δ' ἔχει τὴν Ἐτρουρίαν, τίς τὴν Πικηνικὴν χώραν, τίς τὴν
Γαλατικὴν, τίς δ' ἀνέλαβε τὰς ἐν πόλει δολοφονίας καὶ πυρ-
καϊάς; Πάντα τὰ τῆς παρελθούσης νυκτὸς διαβούλια καταμη-
νυθέντά μοι αἰσιθάνονται, τὴν προτεραίαν ἐφανέρωσα ταῦ-

(68) Κουρία· ἴσως ἐκ τοῦ Κυρία· ἦν τόπος τῆς τοῦ λαοῦ συναλεύσεως ἐπὶ
συσκέψει.

τα εἰς τὴν βουλὴν, αὐτὸς ὁ Κατιλίνας φοβηθεὶς ἔφυγεν, αὐτοὶ
τί ἀναμένουσιν; Ναί, λανθάνονται μεγάλως. εἶπὼς νομίζουσι
τὴν παρελθοῦσάν μου ἀδράνειαν παντοτεινὴν· ἐγὼ γὰρ ὅ,τι
ἐφείμην, κατώρθωσα, ὅπως ἴδητε ὑμεῖς πάντες, ὅτι φανερά ἐ-
γένετο συνωμοσία κατὰ τῆς πολιτείας· ἐκτὸς μόνον ἄντις τοὺς
Κατιλίνας ὁμοίους, μὴ ὁμόφρονας τῷ Κατιλίνα ὑπολαμβάνη.
παρῆλθεν ὁ καιρὸς τῆς μαλακότητος, ἡ ὑπόθεσις δριμύτητα ἀπ-
αιτεῖ. ἐν μόνον ἀκόμῃ χαρίζομαι εἰς αὐτούς· ἐξεληέτωσαν,
πορευέσθωσαν, μὴθ' ὑπομενέτωσαν τὸν οἰκτρὸν Κατιλίαν ἥδη
τῆκεσθαι τῷ πόθῳ· δεῖξω δὲ καὶ τὸν δρόμον, τὴν Αὐρηλίαν
ὁδὸν ἐπορεύθη, καὶ ἂν θελήσωσι σπεῦσαι ὀπίσω αὐτοῦ,
καταφθάνουσιν αὐτὸν ἕως ἐσπέρας, ὧ μακαρία ἡ πολι-
τεία, ἂν τὰ καθάρματα ταῦτα τῆς δε τῆς πόλεως ἀπορρίψῃ!
Καὶ ἐπ' ἀληθείας ἓνα μόνον τὸν Κατιλίαν ἐξηντληκυῖα, πολὺ
ἡλαφρωμένη καὶ παρηγορημένη φαίνεται μοι· τί γὰρ κακὸν, ἢ
τί πονηρὸν δύναται πλασθῆναι, ἢ ἐπινοηθῆναι, καὶ οὐ συνέλαβεν
αὐτὸ ἐκεῖνος; Τίς φαρμακοποιός, τίς μονομάχος, τίς ληστής,
τίς ξιφουλκός, τίς πατροκτόνος, τίς παραχαράκτης διαθηκῶν,
τίς φαίναξ, τίς πόρνος, τίς ἄσωτος, τίς μοιχός, τίς αἰσχρο-
βίος γυνή, τίς φθορεὺς νέων, τίς διεφθαρμένος, τίς υἱὸς ἀπω-
λείας δύναται εὑρεθῆναι, ὅστις μὴ ὁμολογεῖ, ὥς συζήσας τῷ
Κατιλίνα πολλὰ οἰκιακῶς; Ποῖοι φόνοι κατ' αὐτοὺς τοὺς χρό-
νους ἐπράχθησαν ἄνευ τούτου; Ποία αἰσχροπυργία μὴ δι' αὐτοῦ;
καὶ δὴ καὶ τόσα ἀθέμιτα νεανικά ὑπὸ τίνος ἐτελέσθησάν ποτε,
ὅσα ὑπ' αὐτοῦ, ὅστις καὶ ἐνήργει καὶ ἔπασχε τὰ αἰσχίστα
ἐρωτικά, εἰς τινες μὲν καρπὸν ἀσελγιῶν, εἰς ἄλλους δὲ φόνον
γονέων οὐ μόνον ἐρεθίζων, ἀλλὰ καὶ συνέργειαν ὑπισχνούμενος.
Καὶ νῦν πόσον ταχέως οὐ μόνον ἐκ τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ
τῶν ἀγρῶν ἄφατον ὅσῃν πληθὺν υἱῶν ἀπωλείας συνηγάγετο οὐ-
δαίς οὐ μόνον τῶν ἐν Ῥώμῃ ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐν γωνίᾳ που τῆς

Ἰταλίας καταβαρυνόμενος ὑπὸ χρεῶν, εἰς ὃν οὐκ ἐγνώρισε ταύτην τὴν ἀνέλκασον τῆς μοχθηρίας ἐταιρίαν (69) . . . ἐ.) Καὶ ὅπως καταγοήσητε τὰς κατ' ἀνομοίους λόγους διαφόρους μελέτας αὐτοῦ· οὐδεὶς ὁ εἰς μονομαχίαν ὅπως οὖν αὐθαδέστερος, ὅστις μὴ καυχᾶται φίλος ἐπιστήθιος τοῦ Κατιλίνου, οὐδεὶς ὁ εἰς σκηνὴν θρυπτικώτερος καὶ ἰταμώτερος, ὅστις μὴ μνημονεύει, ὅτι ἐχρημάτισεν ἐταῖρος αὐτοῦ· ὁμοίως δὲ καὶ πορνειῶν καὶ πονηριῶν ἀσκήσει εἰθισμένος εἰς τὸ ὑπομένειν ψυχῶς, καὶ πείναν, καὶ ἀγρυπνίαν, ἰσχυρὸς παρ' αὐτοῖς διεφηνάζετο, τὰ τῆς ἐπιτηδεύσεως βοηθήματα καὶ τὰ ὄργανα τῆς ἀρετῆς εἰς ἀσέλγειαν καὶ τόλμην ἐγκατατρέφων. Εἰ μέντοι συνεπορεύοντο οὗτοι οἱ φίλοι αὐτοῦ, εἰ μὲν αἱ κακουργικαὶ ἀγέλαι τῶν ἀπεγνωσμένων τούτων ἀνθρώπων συνεξήρχοντο, ὦ μακάριοι ἡμεῖς! ὦ εὐτυχὴς ἡ πολιτεία! ὦ ἔπαινος περικλητῆς τῆς ὑπατείας μου! Αἱ γὰρ ὀρέξεις τῶν ἀνδρῶν τούτων οὐ μέτραι, οὐδ' ἀνθρωπινὰ αὐθάδεια καὶ ἀνεκταί· ὁ νοῦς ὁ λογισμὸς αὐτῶν σφαγαί, πυρκαϊαί, ἀρπαγαί εἰσι· καὶ τὰ μὲν πατρῷα αὐτῶν πάλοι διεσκόρπισαν, τὴν αὐτῶν περιουσίαν παρακκαθέντες εἰς ἐνέχειρον· καὶ ἐκ μὲν τῆς καταστάσεως αὐτῶν πρό καιροῦ, ὥς καὶ ἐκ τῆς ὑπολήψεως αὐτῶν ἐσχάτως ἤρξαντο ἐκπίπτειν, ὅμως ἡ πρότερον ἀσέλγεια βρίθουσα διαμένει. Ὅτι εἰ μὲν ἐν μέθῃ καὶ ἐν παιγνίοις, ἀταξίας καὶ πορνείας ἐδίωκον, ἦσαν μὲν ἀπελπιστέοι, ὅμως δὲ καὶ φορητοί· ἀλλὰ τοῦτο τίς ἀνέχεται; ἄνθρωποι μηδαμινὸι ἐνεδρεύουσιν ἄνδρας γενναίους, οἱ μωρότατοι τοὺς σωφρονεστάτους, οἱ μέθυσοι τοὺς νήφοντας, τοὺς ἐγρηγορότας οἱ νυσταλέοι, οἱ τινες τρώγοντες καὶ πίνοντες, συγκοιμώμενοι ἀσελγέσι γυναιξί, παράλυτοι ὑπὸ πολυπρωσίας, καταβαρυνόμενοι ὑπὸ ἀναιδῶν πο-

(69) Πταίει ἐνταῦθα ἡ συνέχεια τοῦ λόγου· εἰμὴ εἴποις, ὅτι αἰτιολογεῖ ὁ ῥήτωρ ἡλικίαν ποικιλίαν κακῶν διαθέσεων ἔχων, ἡδυνήθη συναρθῆσαι ἐν οἰκειότητι μετ' ἀνδρῶν τηλικούτων διαφερόντων εἰς τὰς κακουργικὰς κλίσεις.

λυφαγιῶν, ἐξεφανωμένοι, μῦρα ἀποσάζοντες, τῇ λαγνείᾳ ἐκνευρισμένοι, λαλοῦντες ἐρεύγονταί μοι φόνον χρηστῶν καὶ πυρπολισμούς πόλεως. Ἐφ' οἷς ἐλπίζω ὅτι εὐρήσει αὐτοὺς ἡ θεὰ δίκη· καὶ αἱ ἀνέκαθεν εἰς τοὺς φαύλους, ἀδίκους, πονηροὺς καὶ ἀσελγεῖς ἀνήκουσαι ποινὰ ἢ πάντως ἐπίκεινται αὐτοῖς, ἡ καὶ βεβαίως φθάνουσιν αὐτούς· τοὺς τοιούτους ἡ ἐμὴ ὑπατεία μὴ δυναμένη διορθῶσαι, εἴπως ἀφαιρέσει, οὐ μικρὸν τινα χρόνον, ἀλλ' εἰς αἰῶνας διαμενεῖ ἡ πολιτεία. Οὐδὲν γὰρ ἔθνος εἰς ἡμᾶς φοβερὸν, εὐδεὶς βασιλεὺς δυνάμενος πολεμεῖν κατὰ τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων, ἅπαντα γὰρ τὰ ἔξω τῇ ἀρετῇ ἐνός κατὰ τε γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν (70) εἰρήνευσαν, λείπεται ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ἐντὸς αἱ ἐνέδραι, ἐντὸς κεκλεισμένος ὁ κίνδυνος, ἔνδον ὁ ἐχθρός. Κατὰ τῆς ὕβρεως, κατὰ τῆς μωρίας, κατὰ τῆς πονηρίας ἀγωνισέον· καὶ εἰς τοῦτον τὸν πόλεμον ἐμὲ αὐτὸν τάττω στρατηγόν, ὦ Κύριοι, ἀναδεχόμενος τὸ μῖσος τούτων τῶν υἱῶν τῆς ἀπωλείας· καὶ τὰ μὲν ἐπιδεκτικὰ θεραπείας παντοιοτρόπως θεραπεύσω, ὅσα δ' ἀποτμητέα οὐκ ἀνέχομαι ἵνα μείνωσιν ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς πόλεως· ὅθεν ἡ ἐξεληθέτωσαν, ἡ ἡσυχὴ καταμενέτωσαν, ἡ ἐάν, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ ἐμμένωσι, προσμενέτωσαν καὶ τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας αὐτῶν. ς'.) Ἀλλ' εἰσὶ τινες, ὦ Κύριοι, οἱ λέγοντες ὅτι ὁ Κατιλίνος ἐπέμφθη ὑπ' ἐμοῦ εἰς ἑξορίαν, ὅπερ εἰ μὲν ἴσχυον ἐκτελέσαι κατὰ γράμμα, αὐτοὺς τοὺς ταῦτα λέγοντας ἤθελον ἐξορίσαι. Οὐχ ὁρᾷς! ἄνθρωπος δηλονότι δειλός, μετριόφρων, μὴ δυνάμενος ἀντιστῆναι εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Ὑπάτου, ἅμα προσετάχθη ἀπελθεῖν εἰς ἑξορίαν, ὑπετάγη, ἀνεχώρησεν! Ἀλλὰ τί ὅτι τὴν προτεραίαν, ἐν ᾗ μικρὸν ἐδέησεν ἵνα με ἐντὸς τοῦ ἰδίου μου οἴκου κατασφάξωσι, καλέσας βουλήν εἰς τοῦ Σθησίου Διὸς, ἀνέφερα πρὸς τοὺς ἐγ-

(70) Τοῦ Περμηθίου δηλονότι. (Ὁρα Πλούταρχ. Περμ.)

γράφους πατέρας τὰ γινόμενα, ὅπου ἐλθόντα τὸν Κατιλίαν οὐδεὶς βουλευτῆς προσεῖπεν, οὐδεὶς ἐχαιρέτησεν αὐτόν, ἢ τίς τελευταῖον προσεῖδεν ὡς πολίτην ἀναξιοπαθοῦντα, καὶ οὐχ ὡς μάλιστα ἀπεχθέστατον πολέμιον; Τί ὅτι δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες τούτου τοῦ τάγματος, τὸ μέρος τῶν καθισμάτων, ὅπου αὐτὸς ὑπῆγε, γυμνὸν καὶ κενὸν ἐγκατέλιπον. Ἐγὼ αὐτὸς ὁ σφοδρὸς Ὑπατος, ὁ λόγῳ τοὺς πολίτας πέμπων εἰς ἑξορίαν, ἠρώτησα τὸν Κατιλίαν, εἰ μὲν εἰς τὸ παρὰ Μάρκῳ Λέκκᾳ νυκτερινὸν συνέδριον ἦν παρὼν, εἰ δὲ καὶ οὐ· ὡς δ' αὐτὸς, ἄνθρωπος αὐθαδέστατος, βάρει συνειδήσεως ἐλεγχόμενος, τὸ πρῶτον ἐσίγα, ἀνεκάλυψα τὰ ἀκόλουθα: Τί τὴν νύκτα ἐκείνην ἐποίει, ποῦ ἦν, τί δ' εἰς τὴν ἐπιούσαν διέταττε, πῶς διέθετο πάντα τὰ πρὸς πόλεμον ἡμῆνευσα· ὡς δὲ ἐδίσταζεν, ὡς ἐβράδυνεν, ἠρώτων διατὶ ἐδόκει ἀμφιβάλλων ἀπελθεῖν, ὅπου ἤδη προητοιμάσθη, ἐν ᾧ τὰ ὅπλα, τοὺς πελέκεις, τὰς ῥάβδους, τὰς σάλπιγγας, τὰ πολεμικὰ σήμαντρα, τὸν αἰτὸν αὐτὸν τὸν ἀργυροῦν, εἰς ὃν ἐντὸς τοῦ οἴκου αὐτοῦ καὶ βωμὸν μiasμάτων ἐνίδρυσεν, ἐγίνωσκον προαποσταλέντα. Εἰς ἑξορίαν ἔπεμπον, ὃν ἐβλεπον ἤδη πόλεμον ἐπιχειρισθέντα; Ἀλλὰ πιστεύω, Μάλλιος οὗτος ὁ Κεντυρίων, ὁ εἰς τὰς Φαισουλανικὰς πεδιάδας στρατοπεδεύων, ὑπὸ τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ ὄνομα ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων καὶ ὁ στρατὸς ἐκεῖνος ἤδη οὐ προσμένει τὸν Κατιλίαν στρατηγόν, ἀλλ' αὐτὸς εἰς ἑξορίαν ῥίψεις, κατὰ τὴν Μασσαλίαν, ὥς φησι, καὶ οὐχὶ εἰς τὸ ῥηθὲν φέρεται στρατόπεδον. ζ'.) Ἀθλιοὶ μὲν ὡς ἀληθῶς οἱ διοικούντες, ἀθλιώτεροι δ' ὅμως οἱ σώζοντες πολιτείας. Καὶ νῦν εἴπως Λούκιος Κατιλίνας ὑπὸ τῶν συμβουλῶν μου, ὑπὸ τῶν ἀγώνων μου, ὑπὸ τῶν κινδύνων μου περιεστειχισμένος καὶ ἐξησθενισμένος, εὐθύς ἐδειλίασε, μετέβαλε γνώμην, ἐγκατέλιπε τοὺς ἑαυτοῦ, ἀπέβριψε τὴν ἰδέαν τοῦ πολεμῆσαι, ἀπὸ τούτου τοῦ ἀγομίας καὶ πολέμου σταδίου τὸν εἰς φυγὴν καὶ ἑξορίαν δρόμον ἔλαβεν, οὐχὶ ἀφαιρεθεὶς πρὸς ἐμοῦ τὰ τῆς αὐθαδείας

ὅπλα, οὐχὶ ἐμβροντηθεὶς καὶ ἐκπληχθεὶς τῇ ἐπιμελείᾳ μου, οὐδὲ μὴν ἐκπεσὼν τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἀδικηθεὶς, ἀλλ' ἀθῶος βία καὶ ἀπειλαῖς παρὰ τοῦ Ὑπάτου ἑξορισθεὶς λέγεται. Καὶ ἔσονται οἱ αὐτόν μὲν, εἴπως ἐποίησε τοῦτο, οὐχὶ φαῦλον, ἀλλὰ δυστυχῆ, ἐμὲ δὲ οὐκ ἄγρυπνον Ὑπατον, ἀλλ' ὦμὸν τύραννον ὑποληπτόμενοι. Ἰσχύω, ὦ Κύριοι τούτου τοῦ ψευδοῦς καὶ ἀδίκου μίσους τὸν λαίλαπα ὑπομεῖναι, ἀρκεῖ ἵνα φυγαδεύσω τὸν ἐπιχειρῶντα ὑμῖν δεινοῦ καὶ ἐναγοῦς πολέμου κίνδυνον· λεγέτωσαν πάντως ὅτι ἐρρόφη ὑπ' ἐμοῦ, ἀρκεῖ ἵνα ἀπέλθῃ εἰς ἑξορίαν· ἀλλὰ, πιστεύσατέ μοι, οὐκ ἀπέρχεται. Οὐδέποτε βέβαια ἱκετεύσω τοὺς ἀθανάτους θεοὺς, ὦ Κύριοι, ὅπως ἐπ' ἐλαττώσει τοῦ κατ' ἐμοῦ μίσους καταγάγῃ στρατὸν ἐχθρικὸν ὁ Λούκιος Κατιλίνας, καὶ ἀκούσητε τὸ, δράμετε εἰς τὰ ὅπλα· ἀλλ' ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ ἀκούσετε αὐτὸ Φοβοῦμαι δὲ μᾶλλον μὴ ποτέ με μισήσωσι πλειότερον, ὅτι συνεχώρησα ἀπελθεῖν αὐτόν. Ἀλλ' ἂν εὐρίσκωνται τινες ἤδη ἀπελθόντα, λέγοντες αὐτόν ἀποδεδιωγμένον, αὐτοὶ οὗτοι, εἴπερ ἐθανατούτο, τί οὐκ ἂν ἔλεγον ἄρά γε; Εἰ καὶ οὗτοι, οἱ τὸν Κατιλίαν εἰς Μασσαλίαν ἀπελθόντα διαθρυλλοῦντες, οὐ διὰ τὸ γεγονὸς παραπονοῦνται μᾶλλον, ἢ φοβοῦνται· οὐδεὶς γὰρ αὐτῶν τοσοῦτο ἐλεήμων, ὅστις οὐκ ἐπιθυμεῖ αὐτόν, ἀπελθεῖν μᾶλλον εἰς Μάλλιον, ἢ εἰς τοὺς Μασσαλιεῖς. Ἐκεῖνος δὲ πάλιν τὸ ἑαυτοῦ μέρος, εἴ πως, καὶ μὰ τὸν Ἡρακλῆ! τοῦθ', ὅπερ νῦν ποιεῖ, οὐδεπώποτε προεμελέτησεν, ἤμελλε προτιμῆσαι φονευθῆναι μᾶλλον λησέων, ἢ ζῆν ἑξόριστος. Νῦν δ' ὅμως, ἐπειδὴ πάντα συνέβησαν αὐτῷ κατ' εὐχὴν καὶ σκοπὸν, πλὴν ὅτι ἄφησεν ἡμᾶς ζῶντας ἐν Ῥώμῃ, εὐχόμεθα μᾶλλον, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς ἑξορίαν, ἢ λυπούμεθα. ἢ.) Ἀλλὰ διὰ τί ἤδη τοσοῦτον χρόνον περὶ ἐνὸς καὶ μόνου πολεμίου λαλοῦντες, καὶ περὶ πολεμίου ὁμολογοῦντος ἑαυτὸν εἶναι πολέμιον, καὶ ὃν ἐγὼ, ἐπειδὴ, ὃ καὶ πάντοτε ἡ-

χήθην, τείχη παρεμπίπτουσιν, οὐδὲ ποσῶς φοβοῦμαι, περὶ τῶν ὑποκρινομένων, τῶν καταμενόντων ἐν Ῥώμῃ, τῶν ἐν ἡμῖν ἀναστρεφομένων οὐδὲν λέγομεν; Οὐς μέντοι ἐγὼ, εἴπως δυνατόν τοῦτο γενέσθαι, οὐ τοσοῦτο σπουδάζω ἵνα τιμωρήσω, ὅσον ἵνα θεραπεύσω, καὶ φιλιώσω αὐτοὺς τῇ πολιτείᾳ, οὐδὲ συνορῶ διατί, ἐὰν θελήσωσιν ἀκοῦσαί μου, ἀδυνατεῖ τοῦτο γενέσθαι. Ἑρμηνεύσω γὰρ πρὸς ὑμᾶς, ὦ Κύριοι, ποίων γενῶν ἀνθρώποι συγκροτοῦσι τὸν στρατὸν αὐτὸν, καὶ εἰς ἐκάστους τὴν διὰ λόγου καὶ συμβουλῆς μου θεραπείαν, εἴπως δυνήσομαι, διατάξω. Πρῶτον μὲν γένος τῶν ἐχόντων μὲν πολλὰ χρέη, ἐχόντων δὲ καὶ πλειότερα κτήματα, ὧν τῷ ἔρωτι κυριεύοντες οὐ δύνανται λύσαι τὰ ἑαυτῶν χρέη. Οὗτοι οἱ ἄνδρες δοκοῦσι μὲν τιμιώτατοι, εἰσὶ γὰρ εὐκατάστατοι, ἡ βουλὴ δὲ καὶ ἡ πρότασις αὐτῶν ἀναίσχυντος. Σὺ ἄγροῖς, οἰκοδομαῖς, ἀργυρίῳ, θεραπείᾳ, παντοίᾳ περιουσίᾳ πεποικιλμένος καὶ εὐθυγῶν, εἴτα ὀκνεῖς ὑφελεῖν τι τῶν ὑπαρχόντων σοι, ἵνα πληρώσης τὰς ὁμολογίας σου; καὶ τί προσμένεις; πόλεμον; τί; εἰς τὴν γενικὴν ἀναστάτῳσιν νομίζεις, ὅτι τὰ ἰδιά σου μόνα σεβασθήσονται ὡς ἱερά; ἀλλ' ἀποκοπὴν χρεῶν (71); λανθάνονται οἱ προσμένοντες αὐτὴν παρὰ Κατιλίνας· ἐμῇ εὐποιίᾳ γενήσεται αὕτη, πλὴν κατὰ πλειστηριασμὸν, οὐδὲ γὰρ ἄλλως δύνανται σωθῆναι οἱ κτηματῖαι· ὅπερ εἰ μὲν προῖμώτερα ἐποιοῦν, μηδὲ μωρῶς καὶ ἀσυνέτως ἤρχοντο εἰς

(71) *Tabulas novas*. Νέους Πίνακας. Ἐν τοῖς πίναξι τῶν τραπεζιτῶν ἐγγέγραπτο τὸ ἐκάστου εἰς ὄντινα χρέος, καὶ τὸ κατὰ καιρὸν χρεώλυτρον. Ὁ Κατιλίνας ὁρῶν τὰ ἐν αὐτοῖς τῶν πολιτῶν χρέη ὑπέρογκα, ὑπέσχετο κατακαῦσαι ἐν κοινῇ πάντας τῶν τραπεζιτῶν τοὺς πίνακας, ὥστε τοὺς ὀφειλέτας μηδὲν ἀποτίσαι. Τοῦτο δ' ἦν ἀποκοπὴ χρεῶν (§. 21). Ὁ Κικέρων λέγει ἀπειλητικῶς, ὅτι μέλλει εἰσαγαγεῖν νέους μὲν πίνακας. ἤγουν ἐν οἷς γενήσεται συγκατάθεσις τις τῆς ὀφειλομένης ποσότητος: τόσα τοῖς ἐκατὸν, ἀλλ' ἀναλόγως τῆς περιουσίας ἐκάστου, ἢ καὶ ἐκτιθεμένου μέρους τῆς περιουσίας αὐτῶν, εἰς πλειστηριασμὸν, καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ λέγει *Tabulas auctionarias*.

συνερισίαν τόκων ἐπὶ τὰ προϊόντα τῶν κτημάτων αὐτῶν, καὶ καὶ πλουσιώτεροι καὶ βελτιώτεροι πολῖται γινόμενοι, ἐχρησίμευον ἂν καὶ εἰς ἡμᾶς. Πλὴν τούτους τοὺς ἀνθρώπους οὐκ ἔχω φοβερούς, ὡς δυναμένους μεταπεισθῆναι· ἢ καὶ, ἐὰν ἐμμένωσιν εἰς τὴν κακὴν βουλήν, ὡς μᾶλλον εὐχομένους, τὰ κατὰ τῆς πολιτείας, ἢ πράττοντας. θ') Δεύτερον δὲ γένος οἱ κατάχρεω μὲν, ἐλπίζοντες δὲ ἀρχὰς, καὶ θέλοντες ἐξουσίαν, καὶ ὑπολαμβάνοντες ὅτι, ἂν ταραχθῇ ἡ πολιτεία, μέλλουσιν ἐπιτυχεῖν τιμᾶς, ὅποιας ἡσύχου αὐτῆς οὔσης οὐκ ἐλπίζουν. Ἀλλ' αὐτοὺς συμβουλευτέον, ὡς καὶ πάντας δηλονότι τοὺς λοιπούς, ὅπως κόψωσιν ἐφάπαξ τὰς ἑαυτῶν ἐλπίδας, ὅτι ἐκτελέσουσι τὸ ἐφετόν. Πρῶτον γὰρ πάντων γινωσκέτωσαν ἐμὲ αὐτὸν ἀγρυπνοῦντα, παρόντα, προβλέποντα τὰ τῆς πολιτείας, εἴτα δὲ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας ἔχοντας μὲν γενναίας ψυχὰς, μεγίστην συμφωνίαν, ὄντας δὲ καὶ καλυπληθεῖς, ἔχοντας ἅμα καὶ μέγαν ἀριθμὸν στρατοῦ. Τέλος πάντων οἱ ἀθάνατοι θεοὶ παρόντες βοηθήσουσι, τὸν ἀήττητον τοῦτον λαόν, τὴν ἐνδοξὸν ἀρχὴν καὶ τὴν εὐκλεεστάτην ταύτην πόλιν ἐναντίον τῆς τοσαύτης βίας τοῦ ἐπικειμένου ἀνοσιουργήματος. ἐὰν δὲ καὶ ἐπιτύχωσιν ὅ,τι μετὰ τοσαύτης ζητοῦσιν ὀρμῆς, μὴ γὰρ αὐτοὶ ἐπὶ τὴν σποδὸν τῆς πόλεως, καὶ ἐπὶ τὸ αἷμα τῶν πολιτῶν, ἅτινα μετὰ νοὸς φαύλου καὶ ἐναγοῦς ἐπεθύμησαν, Ὑπάτοι καὶ Δικτάτορες ἢ καὶ Βασιλεῖς ἐλπίζουσι καταστυθῆναι; καὶ οὐ συνορῶσιν ὅτι, ἂν, ὃ μὴ γένοιτο! ἐπιτύχωσι τοῦ κοθουμένου, ἀνάγκη ἵνα ὑποχωρήσωσιν ἢ εἰς δραπετήν τινα ἢ καὶ μονομάχον; Τρίτον γένος οἱ παρήλικες μὲν, ἔχοντες δὲ διὰ τὴν γύμνασιν ἰσχυρὸν τὸ σῶμα, ἐξ ὧν καὶ ὁ Μάλλιος οὗτος, πρὸς ὃν ἀπῆλθεν ὁ Κατιλίνας· εἰσὶ δ' οὗτοι ἐκ τῶν ἀποικίων, τῶν ὑπὸ Σύλλα εἰς Φαισούλας κατασταθεισῶν, ἃς τινὰς ἀπάσας ἐγὼ ὑπολαμβάνω ἀγαθῶν πολιτῶν, καὶ ἰσχυρῶν ἀνδρῶν, εἰσὶν ὅμως ἀνθρώποι

ἄποκοι, ἀνεικάστοις καὶ ἄθροϊς χρήμασι πολυτελεστέως καὶ γαυροτέως σεμνυνθέντες. Οὗτοι οἰκοδομοῦντες ὡς μακάριοι, σπαταλῶντες ἐν κτήμασιν, ἐν φορίοις, ἐν παμπληθεῖ θεραπείᾳ, ἐν συμποσίοις, ἐν πομπαῖς, εἰς τοσαῦτα ὑπέπεσον χρέη, ὥστε θέλοντες ἀπαλλαγῆναι, τὸν Σύλλαν αὐτὸν ὀρεῖλουσιν ἀνασκάψαι ἀπὸ τοῦ τάφου. Αὐτοὶ οὗτοι καὶ τινὰς ἀρουραίους, ἐλαφροὺς ἀνθρώπους καὶ ἐνδεεῖς, εἰς τὴν αὐτὴν τῶν παλαιῶν ἀρπαγῶν ἐλπίδα ὑπέκνησαν· οὓς ἀμφοτέρους, ὦ Κύριοι, εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν λαφυραγωγῶν τε καὶ ἐρημωτῶν ἀνάγω· ἀλλ' αὐτοὺς συμβουλεύω, παυσάτωσαν τοῦ μαίνεσθαι καὶ μελετᾶν προγραφάς, καὶ δικτατούρας· Τοσοῦτος γὰρ πόνος ἐκείνων τῶν χρόνων ἀνάγραφτος ἐγκέκαυται ἐπὶ τὴν πόλιν, ὥστε ἐκεῖνα, οὐ λέγω ἄνθρωποι, ἀλλ' οὐδὲ κτήνη οὐκ ἔτι δοκοῦσιν ὑπομεῖναι (72). ἰ) Τέταρτον γένος, ἀληθῶς ποικίλον καὶ μικτὸν καὶ ταραχώδες, οἵτινες πρὸ πολλοῦ μὲν πιέζονται, οὐδέποτε δὲ ἀναδύονται, ὧν τινες μὲν ἀμελεία, τινὲς δὲ καὶ κακῇ χρήσει τῶν ἰδίων ὑποθέσεων, οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ διὰ μεγίστας δαπάνας, ἐπὶ παλαιὰ χρέη σαλεύουσιν, ἀποκαμώντες ἐν εἰσαγγελίαις, ἐν δίκαις, ἐν δημεύσεσι τῆς περιουσίας, ὡς πλείστοι καὶ ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἐκ τῶν ἀγρῶν λέγονται συρρέουσιν εἰς τὸ στρατόπεδον ἐκεῖνο (καὶ οἵτινες ἂν πάντως οὐ δύνανται ἰστᾶναι κατεγκρημισθῆναι· οὕτω μέντοι, ὥστε μὴ μόνην τὴν πόλιν, ἀλλὰ μηδὲ τοὺς πλησιεστάτους λαβεῖν αἴσθησιν), τούτους ἐγὼ οὐ μᾶλλον

(72) Καὶ πάντως φρικτὴ τε καὶ παναληθεστάτη ἡ τῆς ἐπὶ Σύλλα σφαγῆς εἰκὼν, ἣν θαυμασίως ἐκφράζει ὁ Λουκανὸς (Farsal. Lib. II, 138—233).

Sylla quoque immensis accessit cladibus ultor.

Ille quod exiguum restabat sanguinis urbi

Hausit etc.

Ἐπὶ δ' ἀπείρων σφαγῶν εἰς ἐκδίκησιν ὤφθη ὁ Σύλλας,

Ἀῖμά τ' ἐν πόλει τὸ μείζαν ὀλίγον ἐξήντησεν οὗτος. κτλ.

στρατιώτας ὅξεῖς ἢ ἀπαταιῶνας νωθροὺς εἶναι νομίζω· οὐ γὰρ δύναιμι νοῆσαι διὰ τί, ἂν μὴ δύνωνται ζῆν τιμίως, ἐθέλουσιν ἀπολεσθῆναι ἀτίμως· ἢ διὰ τί ἤττον ἀλγεινὸν ἡγοῦνται, ἵνα ἀπολεσθῶσιν ὁμοῦ μετὰ πολλῶν ἢ μόνοι; Πέμπτον γένος τὸ τῶν πατροκτόνων, ξιφουλκῶν, καὶ ἐνὶ λόγῳ ἀπάντων τῶν κακούργων, οὓς ἐγὼ οὐκ ἐπανακαλῶ ἀπὸ τοῦ Κατιλίνα, οὐδὲ γὰρ δύναιμι ἀποχωρισθῆναι αὐτοῦ. καὶ ἀπολεσθήτωσαν πάντως ἐν ληστείᾳ. εἰσὶ γὰρ τοσοῦτοι τὸ πλῆθος, ὥστε οὐδ' εἰς φυλάκας δύνανται χωρῆσαι. Ἐσχατον δὲ γένος, τὸ, οὐ μόνον τοῦ ἀριθμοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ εἶδους τοῦ αὐτοῦ, καὶ τοῦ βίου τοῦ ἰδιαιτέρου εἰς Κατιλίναν, εἰσὶ δὲ ἄνθρωποι τῆς ὀρέξεως αὐτοῦ, μάλιστα τῶν ἀγκαλῶν καὶ τῶν κόλπων αὐτοῦ, οὓς καὶ ἐκτενισμένη τῇ κόμῃ, στίλβοντας, ἢ ἀγενεῖους, ἢ καὶ ἐξυρισμένους εἰς χρῶτα βλέπετε, τὰ πλατέα φοροῦντας καὶ μακρά, ἐνδεδυμένους λεπτοῦφαντα, καὶ οὐχὶ ἄδρᾳ πανία· ὧν ἡ βιομηχανία καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν αὐπνιῶν ἀνάγονται εἰς τὰ νυκτερινὰ δεῖπνα. Εἰς αὐτὰς δὲ τὰς ἀγέλας ἀναστρέφονται πάντες οἱ παῖκται, πάντες οἱ μοιχοί, πάντες οἱ ἐναγεῖς καὶ οἱ αἰσχροβίοι· οἱ ἔφηβοι οὗτοι, οἱ τόσον χαρίεις καὶ ἄβροί, οὐ μόνον τὸ ἐρᾶν καὶ ἐρᾶσθαι, οὐδὲ τὸ ψάλλειν καὶ ὀρχεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ξίφη ἐμπηγνῦναι, καὶ δηλητήρια κερνᾶν ἐσπούδασάν τε καὶ ἔμαθον· οὗτοι ἂν μὴ ἐξέλθωσιν, ἂν μὴ ἀπολεσθῶσι, γινώσκετε βεβαίως, ὅτι καὶ τοῦ Κατιλίνα ἀπολεσθέντος, πάλιν ἀπολειφθήσεται ἐν τῇ πολιτείᾳ φυτουργία Κατιλιναϊκῇ. Ἀλλὰ τί ζητοῦσιν οἱ ταλαίπωροι οὗτοι; μὴ γὰρ συμπεριάζουσιν εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὰ αὐτῶν γυναικάρια; ἀλλὰ πάλιν πῶς δύνανται στερηθῆναι αὐτὰ, μάλιστα κατ' αὐτὰς τὰς νύκτας (73);

(73). Εἴρηται, ὅτι ταῦτα ἐγίνοντο περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου καὶ ἀρχὰς Δεκεμβρίου.

ἢ πῶς ὑπομενουσιν αὐτοὶ τὸ Ἀπέννινον καὶ τὰς πάχνας ἐκεί-
 νας καὶ τὴν χιόνα· εἰ μήπως ὑπολαμβάνουσιν ὅτι, γεγυμνασμέ-
 νοι ὄντες ὀρχεῖσθαι γυμνοὶ εἰς τὰ συμπόσια, εὐκόλως ἀνθέ-
 ξουσι καὶ εἰς τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος. ὦ πόλεμος τῷ ὄντι τρο-
 μερὸς, ἂν ὁ Κατιλίνας ἔχῃ ταύτην τὴν ἐκ πορνοβοσκῶν πραι-
 τωρικὴν σωματοφυλακὴν! (ιά). Ἀντιπαρατάξατε ἤδη, ὦ Κύριοι,
 κατὰ τῶν τόσων ἐνδόξων τοῦ Κατιλίνα στρατευμάτων τὰ ἴδια
 ὑμῶν βοηθήματα, καὶ τὸν ὑμέτερον στρατόν· καὶ πρῶτον κατὰ
 τοῦ καταπεπαλαισμένου καὶ πεπληρωμένου τούτου μονομάχου τοὺς
 ὑμετέρους Ὑπάτους καὶ στρατοπεδάρχας, ἔπειτα ἐξαγάγετε κατὰ
 τῶν ὡς ἐκναυαγίου ἀναθρασθέντων καὶ ἀπηυδησμένων τὸ ἄνθος
 καὶ τὸ σθένος ἀπάσης τῆς Ἰταλίας, καὶ δὴ αἱ πόλεις τῶν ἀποικιῶν
 καὶ τὰ πολύχνια ἀντιστιχῆσουσιν εἰς τὰς τοῦ Κατιλίνα ἀγροί-
 κους καλύβας· οὐδὲ πρέπει παραλληλίζειν τὰς λοιπὰς εὐπορίας,
 καλλωπισμούς, βοηθήματα πρὸς τὴν ἀπορίαν καὶ ἔνδειαν ἐκεί-
 νου τοῦ ληστοῦ. Εἰ δὲ καὶ, μὴ λογιζομένων ἀπάντων τούτων,
 ὧν εὐποροῦμεν μὲν ἡμεῖς, σέρεται δ' ἐκεῖνος, οἷον βουλῆς, ἱππέων
 Ῥωμαίων, λαοῦ καὶ πόλεως, καὶ θησαυροφυλακείου, καὶ πολε-
 μεφοδίων, καὶ ὅλης Ἰταλίας, ἀπασῶν τῶν ἐπαρχιῶν, τῶν ἐξω-
 τερικῶν ἐθνῶν, εἰ δὲ καὶ, τούτων ἀπάντων, λέγω, μὴ λογιζο-
 μένων, αὐτὰ τὰ κινουῦντα θελήσομεν συναντιπαραθῆναι, εὐκόλως
 καταλαμβάνομεν εἰς ποῖαν στάσιν εὐρίσκονται ἐκεῖνοι. ἐντεῦ-
 θεν γὰρ αἰδῶς μάχεται, ἐκεῖθεν ἡ ἀναίδεια, ἐντεῦθεν ἡ
 εὐσχημοσύνη, ἐκεῖθεν ἡ ἀσέλγεια, ἐντεῦθεν ἡ εἰλικρίνεια,
 ἐκεῖθεν ὁ δόλος, ἐντεῦθεν ἡ εὐσέβεια, ἐκεῖθεν ἡ ἀσέβεια. ἐν-
 τεῦθεν τὸ σταθερόν, ἐκεῖθεν ἡ παραφροσύνη, ἐντεῦθεν τὸ τίμιον,
 ἐκεῖθεν ἡ ἀτιμία, ἐντεῦθεν ἡ ἐγκράτεια, ἐκεῖθεν ἡ ἀκρασία, ἐν-
 τεῦθεν τέλος πάντων ἡ δικαιοσύνη, ἡ σωφροσύνη, ἡ ἀνδρεία, ἡ
 σύνεσις, πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ ἀντιπαρατάσσονται εἰς τὴν ἀδικίαν,
 τὴν λαγνείαν, τὴν νωθρότητα, τὴν προπέτειαν καὶ πάσας τὰς

κακίας. ὑστῆτως δὲ ἡ εὐπορία κατὰ τῆς ἀπορίας, ὁ κρείττων
 λόγος κατὰ τοῦ ἥττονος, ὁ ὑγιὲς νοῦς κατὰ τοῦ βεβλαμμένου,
 ἡ ἀγαθὴ τέλος πάντων ἐλπίς κατὰ τῆς καθολικῆς ἀπογνώσεως.
 Εἰς τοιοῦτον λοιπὸν ἀγῶνα καὶ μάχην, ἔτι καὶ ἐν ἐλλείψει ἀν-
 θρωπίνου σπουδῆς, ἄρά γε μὴ οὐκ ἀναγκάζουσιν οἱ αἰώνιοι θεοί,
 ἵνα θριαμβεύωσιν αὐταὶ αἱ ἔξοχοι ἀρεταὶ κατὰ τοσούτων καὶ
 τηλικούτων κακιῶν; (ιβ'). Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, ὦ Κύριοι, ὑ-
 μεῖς μὲν, ὡς ἤδη εἶπον, τοὺς ὑμετέρους οἴκους φυλακαῖς τε καὶ νυ-
 κτερεύσεσιν ὑπερασπίσθητε, ἐγὼ δὲ ὅπως ἢ ἡ πόλις ἄνευ συγ-
 κινήσεως ὑμετέρας καὶ θορύβου ἱκανῶς περιφρουρουμένη, ἐσκέ-
 φθην καὶ προέβλεψα. Πάντες οἱ ἄποικοι καὶ οἱ κατὰ πολύχνια
 εἰδοποιηθέντες παρ' ἐμοῦ τὴν νυκτερινὴν ταύτην ἐπιδρομὴν τοῦ
 Κατιλίνα, εὐκόλως καὶ τὰς πόλεις καὶ τὰ ὅρια αὐτῶν ὑπερα-
 σπύσσονται. Οἱ μονομάχοι, οὓς αὐτὸς μεγίστην ἑαυτῷ καὶ βεβαιο-
 τάτην ἐνόμιζε βοήθειαν, καὶ τοὶ τολμηρότεροι τὴν ψυχὴν παρὰ
 τοὺς πατρικίους, ὅμως ἐπισχεθήσονται ὑπὸ τῆς ἡμετέρας ду-
 νάμεως. Κόϊντος Μέτελλος, ὃν ἐγὼ, προβλέπων ταῦτα, προαπ-
 ἔστειλα εἰς τὴν Γαλατικὴν καὶ Πικηνικὴν χώραν, ἢ καταπιέ-
 σει τὸν ἄνδρα, ἢ ἐμποδίσαι πάντα τὰ κινήματα καὶ ἐπιχει-
 ρήματα αὐτοῦ. Περὶ δὲ τοῦ διατάξαι τὸν καιρὸν τῆς ἐκτελέσεως
 εἰς τὴν, ὡς ὀρατέ ἤδη, ἐπ' αὐτὸ ἐκκλητηνὴν βουλήν ἀναφερό-
 μεθα. Ἀλλὰ νῦν εἰς τοὺς μέινοντας ἐν τῇ πόλει, καὶ ἀκολού-
 θως ἐπὶ βλάβῃ τῆς τε πόλεως αὐτῆς καὶ ἀπάντων ἡμῶν ἀπο-
 λειφθέντας παρὰ τοῦ Κατιλίνα, καί τοι πολεμίους, ὅμως δὲ ὡς
 γεννηθέντας πολίτας, πάλιν καὶ πάλιν δηλώσω, ὅτι ἡ μέχρι
 τοῦ νῦν βραδύτης μου, ἢ εἰς πολλοὺς δοκοῦσα πάρεσις τοῦ-
 το μόνον ἀπεξεδέχετο, ἵνα τὸ κεκρυμμένον ἀνακαλυφθῇ· τὸ
 δ' ἀπὸ τούτου οὐ δύναμαι λησμονῆσαι ταύτην μὲν εἶναι πα-
 τρίδα μου, ἐμὲ δὲ Ὑπατον αὐτῶν, καὶ ἢ συζῆσαι μετ' αὐτῶν,
 ἢ ὑπὲρ αὐτῶν ὀφείλω θῆσαι τὴν ζωὴν μου. Οὕτω πυλωρὸς ἐ-

πιστατεῖ, οὔτε ἐνεδρεύει τις καθ' ὁδόν· εἰμέν τινες θέλουσιν ἐξελθεῖν, δύνανται σκεφθῆναι τοῦτο, εἰ δέ τις ἐν πόλει ἀναστρεφόμενος οὐ μόνον δι' ἔργου, ἀλλὰ καὶ δι' ἐπιχειρήματος ἢ σπουδῆς τινας, σκευωρῶν κατὰ τῆς πατρίδος φωραθήσεται, μανθανέτω, ὅτι εἰσὶν ἐν τῇ πόλει Ὑπατοὶ ἄγρυπνοι, ἔξοχοι ἀρχαί, βουλὴ κραταιά, ὅπλα, δεσμωτήριον, ἅτινα ἔταξαν οἱ πατέρες ἡμῶν ἐπὶ τιμωρίᾳ τῶν πονηρῶν καὶ τῶν ἐξεληλεγμένων κακούργων. Ταῦτα δὲ πάντα, ὦ Κύριοι, ἐνεργηθήσονται οὕτως, ὥστε πράγματα μέγιστα ἐλαχίστη τῇ κινήσει· ἄκρος κίνδυνος, ἄνευ θορύβου· πόλεμος ἐμφύλιος μέγιστος καὶ δεινότατος, οἷον οὐδέπω ὁ κόσμος εἶδε, μόνου ἑμοῦ ἀρχιστρατηγούντος ἐν περιθλήματι διαλυθήσεται. Οὕτω γὰρ οἰκονομήσω, ὦ Κύριοι, τὰ πράγματα, ὥστε, εἰ μὲν πως τοῦτο δυνατόν, μηδὲ φραυλὸν τινα τιμωρηθῆναι ἐν τῇ πόλει, ἀλλ' ἐὰν φανεράς ὑβρεως ἀνάγκη, ἢ ἐπικείμενος τῆς πατρίδος κίνδυνος ἀπαγάγη με τῆς ἐπιεικείας ταύτης, πάντως κατορθώσω, ὅ,τι εἰς τοιοῦτον καὶ τηλικούτον δολερὸν πόλεμον μόλις τολμᾷ τις εὐχρηθῆναι, ἵνα μηδεὶς μὲν δηλονότι τῶν ἀγαθῶν βλαβῇ, ἐλαχίστων δὲ κακῶν τιμωρηθέντων σωθῇτε. Ταῦτα δ' ὑπόσχεσθαι ὑμῖν, ὦ Κύριοι, οὐδ' εἰς ἰδίαν μου γνῶσιν, οὐδ' εἰς ἀνθρωπίνους βουλὰς ἐπιστηριζόμενος, ἀλλ' εἰς πολλὰ καὶ ἀναμφίλεκτα τῶν ἀθανάτων θεῶν σημεία. (74) ὑφ' ὧν ὀδηγούμενος ταύτην τὴν ἐλπίδα καὶ γνώμην συνέλαβα· ἤδη γὰρ οὐ μακράν που, ὥς ποτε συνέβαινεν,

(74) Ὁ Πλούταρχος ἐν Κικέρ. XX. α. Ταῦτα τοῦ Κικέρωνος διαποροῦντος, γίνεται τι ταῖς γυναῖξιν σημῆτον θυούσαις. Ὁ γὰρ βωμὸς, ἤδη τοῦ πυρός κατακεκοιμῆσθαι δοκοῦντος, ἐκ τῆς τέφρας καὶ τῶν κεκαυμένων φλογῶν φλόγα πολλὴν ἀνῆκε καὶ λαμπράν· ὑφ' ἧς αἱ μὲν ἄλλαι διεπτοήθησαν, αἱ δὲ ἱεραὶ παρθένοι τὴν τοῦ Κικέρωνος γυναῖκα Τερεντίαν ἐκέλευσαν, ἢ τάχος χωρεῖν πρὸς τὸν ἄνδρα, καὶ κελεύειν, οἷς ἔγνωκεν, ἐγχειρεῖν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ὥς μέγα πρὸς τὴν σωτηρίαν καὶ δόξαν αὐτῷ τῆς θεοῦ φῶς διδούσης.

ἀπὸ ἐξωτερικοῦ καὶ ἀλλοδαποῦς πολέμιου, ἀλλ' ἐνταῦθα παρόντες τῇ ἑαυτῶν χάριτι καὶ βοηθείᾳ τοὺς ἰδίους ναοὺς καὶ τὰς ἐστίας τῆς πόλεως ὑπερασπίσονται. Τούτους ὑμεῖς, ὦ Κύριοι, ὀφείλετε καὶ δέεσθαι καὶ σέβεσθαι καὶ ἐξαίτεῖσθαι, ἵνα τὴν πόλιν ταύτην, ἣν ἡδόκησαν εἶναι χαριεστάτην, εὐανθεστάτην καὶ κραταιοτάτην, παντὸς ἐχθρικοῦ στρατοῦ, διὰ τε ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καταδαμασθέντος, ἀπὸ ἐξωλεσμάτων πολιτῶν παρανόμου κακουργίας διαφυλάξωσι.

Γινομένων τούτων ἐν τῇ πόλει, Κάιος Μάλλιος πέμπει τινὰς τῶν αὐτοῦ ἐν εἵδει πρέσβων πρὸς Μάρκον τὸν βασιλέα τοιοῖς δὲ λόγοις·

§. 33. Θεοὺς καὶ ἀνθρώπους ἐπιμαρτυρόμεθα, ἀρχιστράτηγε, ὅτι ἡμεῖς οὔτε κατὰ τῆς πατρίδος, οὔτε κατ' ἄλλου τινὸς ἐπῆραμεν ὅπλα, ἀλλὰ μόνον ὅπως ὑπερασπισθῶμεν τὸ σῶμα αὐτὸ τὸ ἡμέτερον ἀπὸ τῶν ἀδικιῶν, οἷτινες ἔλεεινοί, πτωχοὶ διὰ τὴν βίαν καὶ ἀπανθρωπίαν τῶν δανειστῶν, πολλοὶ μὲν καὶ τὴν πατρίδα, ἅπαντες δὲ ὑπόληψιν καὶ περιουσίαν ἐστέρηθημεν. Εἰς οὐδένα γὰρ ἡμῶν οὔτε συνεχωρεῖτο καταφυγεῖν ὑπὸ τὴν σκέπην (75) τοῦ νόμου κατὰ τὸ ἔθος τῶν προγόνων, οὔτε ἀπολέσαντας τὰ πάντα ἔχειν κἄν τὸ σῶμα ἐλεύθερον (76), εἰς το-

(75) Τῷ 411 ἐπὶ Ὑπατείας Καίου Μάρκου 'Ρουτίλου Δ', καὶ Κοίντου Σεργιλίου Ἀέλλα εἰσῆχθη νόμος ὑπὸ Γενουκα Ne fenerare liceret «Μηδ' ἐξέστω τοκίζειν (Πιτσκ. αὐτ.). Τοῦτον τὸν νόμον δοκεῖ ἀναφέρειν ἐνταῦθα, ἴσως δὲ καὶ τὸν ἐπόμενον.

(76) Ὁ τρίτος τῶν δώδεκα Πινάκων (οὗτοι δ' ἦσαν ὁ νομικὸς Κώδικς τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων, ὃν παρέλαθον παρὰ τῶν Ἑλλήνων) συνεχώρει εἰς τοὺς δανειστὰς, ἵνα, μὴ δυναμένου τοῦ ὀφειλέτου ἀποκρίνεσθαι εἰς τὰ χρέη, πωλῶνται τὰ πράγματα αὐτοῦ, καὶ εἰ μὴ ἐξήρουν, καὶ τὰ σώματα αὐτῶν τε καὶ τῶν τέκνων ὑπόκηνται εἰς πρᾶσιν. Ἀλλὰ περὶ τὸ 427, δι' ἣν ἀναφέρει αἰτίαν ὁ Τίτος Λίβιος (VIII, c. 28,) ἀντεστήχθη ὁ Pecunia credita bona debitoris non corpus obnoxium esse, α. Τῶν δανείων ἡ περιου-

σαύτην χαλεπότητα κατήντησαν ὅτε Πραίτωρ καὶ οἱ δανει-
σαι(77). Ἀλλ'οἱ ὑμέτεροι πατέρες πολλάκις ἐλέφ' κινηθέντες,
ἐβοήθησαν διὰ ψηφισμάτων τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων· ἔτι καὶ
κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους διὰ τὰ μεγάλα χρέη τὸ ἀργύριον
ἐπληρώθη εἰς χαλκὸν (78) εὐδοκίᾳ πάντων τῶν χρηστῶν ἀνθρώ-
πων, εἰ καὶ πολλάκις ὁ αὐτὸς δῆμος ἐστασίασε πρὸς τοὺς πα-
τέρας ἢ ἐπιθυμία κυριότητος, ἢ ὑπερηφανείᾳ τῶν ἀρχόντων.
ἡμεῖς μέντοι οὐδ' ἀρχὴν οὐδὲ πλούτη ζητοῦμεν, ἐξ ὧν ὡς ἐπὶ τὸ
πολὺ γεννῶνται εἰς τοὺς ἀνθρώπους οἱ πόλεμοι καὶ αἱ μάχαι·
ἀλλ' ἐλευθερίαν, ἣν οὐδεὶς φρόνιμος παραδίδοσιν, εἰ μὴ μετ'
αὐτῆς τῆς ψυχῆς. Σὲ λοιπὸν καὶ τὴν βουλὴν ἐξορκίζομεθα· ἐ-
λεήσατε ἡμᾶς, καὶ ἀντικαταστήσατε τὴν ἐκ τοῦ νόμου φυλα-
κὴν, ἣν ἡ ἀδικία τοῦ Πραίτωρος ὑφείλετο, μηδὲ παραστήσητε
ἡμᾶς εἰς τὰ ἔσχατα, ὥστ' ἵνα ζητήσωμεν τρόπον θανάτου, ἐκ-
δικούμενοι ὁπώσποτε τὸ ἡμέτερον αἶμα.

§. 34. Εἰς αὐτὰ ἀπεκρίθη ὁ Κόϊντος Μάρκιος. Εἴτι ἐξαιτουῦν-
ται ἐκ τῆς βουλῆς, καταβάτωσαν εἰς Ῥώμην ἰκέται, ἀφέντες τὰ
ὅπλα· ἡ γὰρ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος τῶν Ῥωμαίων οὕτως ἐπεικῆς
καὶ φιλόανθρωπος ἐχρημάτισε πάντοτε, ὥστε οὐδεὶς πώποτ'
ἐζήτησε τὸν ἔλεον αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ. Ὁ Κατιλίνας ἐν τούτῳ
πορευόμενος εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐπέστελλεν εἰς πολλοὺς τῶν
περὶ τοὺς Ὑπάτους καὶ πρὸς τοὺς ἀρίστους, ὅτι περιεστιχι-

α, ἀλλ' οὐ τὸ σῶμα τοῦ ὀφειλέτου ἐγγυητής. » Ὁ νόμος οὗτος ὠνομάσθη
De nexu « Περὶ χρέους » καὶ ἐπειδὴ εἰσῆχθη ἐπὶ ὑπατείας Ποιτιλίου καὶ Πα-
πίου παρωνυμεῖτο καὶ ἀπ' αὐτῶν. Ὁρα Πιτίσκ. αὐτ.

(77) Τὴν χαλεπότητα τῶν Ῥωμαίων δανειστῶν καὶ τελωνῶν ἀναφέρει
καὶ ὁ Πλούταρχος ἐν Λουκούλλῳ Ζ'.

(78) Ὅπερ ἐξισοῦται τῷ ἐνὶ τετάρτῳ, κατὰ τὸν τῷ 667 εἰσαχθέντα Ἀλε-
ξανδρῶν νόμον De quadrante, « Περὶ τέτραντος » δι' οὗ οἱ χρεωκοπήσαντες ἐ-
πλήρουν μόνον τὸ τέταρτον τοῦ χρέους (Πιτίσκ. αὐτ.).

σμένους ὑπὸ συκοφαντιῶν, καὶ μὴ δυνάμενος ἀντιστῆναι εἰς τῶν
ἐχθρῶν τὸ κόμμα, ἔκρινεν εὐλογον, ὅπως ὑπενδούς εἰς τὰ τῆς
τύχης, γένηται ὑπερδύριος οἰκειοθελῶς εἰς Μασσαλίαν, οὐχὶ ὡς
συνειδῶς ἑαυτῷ τοιοῦτον ἀνόμημα, ἀλλὰ θέλων τὴν ἡσυχίαν
τῆς πολιτείας, καὶ ὅπως μὴ διὰ τῆς αὐτοῦ ἀντιστάσεως ἐγερ-
θῇ τις στάσις. Ἀλλ' ὁ Κόϊντος Κατουῖλος ἀνέγνω εἰς τὴν βουλὴν
πολλὰ διαφωνούσας ἐπιστολάς, κομισθείσας, ὡς ἔλεγε, παρὰ
τοῦ Κατιλίνα. Ἰδοὺ τὸ ἴσον αὐτῶν.

Λούκιος Κατιλίνας Κοϊντῷ Κατουῖλλῳ ὑγιαίνειν.

« Ἡ μεγάλη σου ἡ πίστις, ἡ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων
ἀποδειχθεῖσα ἱκανῶς, ἐμπνέει μοι γλυκὺ θάρρος, ἥδη ἐν μεγί-
στοις κινδύνοις, ἵνα σοι συστήσω ὑπόθεσιν τινα. Καὶ τοι ἀπο-
φασίσας ἵνα μὴ σοι ὑπεραπολογηθῶ διὰ τὰς νέας μου ἐπιχειρήσεις,
ἔκρινα ὁμῶς, καὶ τοῦτο οὐ τύφει συνειδήσεως κινούμενος, ση-
μειῶσαι τὴν αἰτίαν, ἣν καὶ σὺ, ναὶ μὰ τοὺς θεοὺς, εὐρήσεις εὖ
ἔχουσαν. Παροξυνθεὶς γὰρ ἐκ τῶν πρὸς με ἀδικιῶν καὶ ὕβρεων
ὅτι γερούμενος τοῦ καρποῦ τῶν κόπων καὶ ἐπιτηδευμάτων μου,
οὐκ ἀπῆλθον ἀξίας τινὸς ἀρχῆς, ἐδόθην κατὰ τὸ ἔθος μου εἰς
τὸ ὑπερασπίζεσθαι τὰ κοινὰ τῶν δυστυχοῦντων δικαιώματα.
Τοῦτο δ' ἐπεχείρησα οὐχ ὡς μὴ δυνάμενος πληρῶσαι τὰ εἰς
ὄνομά μου χρέη ἐξ αὐτῶν μου τῶν κτημάτων, ἐν ᾧ μά-
λιστα ἡ ἐλευθερία Ὁρεστίλλα ἐκ τῶν ἑαυτῆς καὶ τῶν τῆς
θυγατρὸς αὐτῆς, ἀπεκρίνατο τὰ εἰς ὄνομα ἄλλων· ἀλλ' ὅτι ἔ-
βλεπα ἄλλους μὲν πολλοὺς καὶ ἀναξίους ὄντας ἐν τιμῇ, ἐμὲ
δ' ἔνεκεν ἀδεσπότου τινὸς ὑποψίας ἀπεξενωμένον πάντων. Ὅθεν
εὗρον τίμιον, ὡς πρὸς τὸ ὄνομα, ὅπερ ἀκούω, ἵνα τρέξω κατό-
πιν τῆς ἐλπίδος τοῦ διασῶσαι καὶ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἀξιώματός
μου. Ἐμελέτων μὲν γράφαι σοι πολλὰ, μνηύουσί με δ' ὁμῶς
ἵνα ἐτοιμάσω τὰς δυνάμεις μου. Ἢδη συνίστημί σοι τὴν Ὁρε-
στίλλην καὶ εἰς τὴν πίστιν σου παρακατατίθην· διαφύλαξον

αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἐνδεχομένων ὕδρεων· ἐξορκίζω σε περὶ τούτου εἰς τὰ τέκνα σου. χαῖρε. »

§. 35. Ἄλλ' αὐτὸς μικρὸν καταμείνας, ἐπὶ τὴν Ἀρρετινὴν γῆν, παρὰ Καῖφ Φλαμμενίῳ Φλάμμα, ὅπως καθοπλίσῃ τοὺς ἐκεῖ περὶξ πρὸ καιροῦ ἀνεγερθέντας, ἐκίνησεν εἰς τὸ τοῦ Μαλλίου στρατόπεδον, φέρων τὰς ὑπατικὰς δέσμας (80) καὶ πάντα τὰ αὐτοκρατορικὰ παράσημα. Ἀκουσθέντων οὖν τούτων ἐν Ῥώμῃ ἡ βουλὴ εὐθὺς ἐκήρυξεν ἐχθροὺς τὸν τε Κατιλίαν καὶ Μάλλιον, τάξασα ἡμέραν, ἵνα, ὅστις ἂν τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ἀποθῇται τὰ ὅπλα ἕως ἐκείνης, ὑπάρχῃ ἀνεύθυνός τε καὶ ἀζήτητος, ἐκτὸς τῶν διὰ θανάσιμόν τι ἁμάρτημα καταδικασθέντων εἰς θάνατον. Πρὸς τούτοις συγκατένευσεν εἰς τὸ ἀρέσαν τοῖς Ὑπάτοις, ἵνα δηλονότι ὁ μὲν Ἀντώνιος σπεύσῃ μετὰ δυνάμεως ἐναντίον τοῦ Κατιλίου, ὁ δὲ Κικέρων διαφυλάττῃ τὴν πόλιν. Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐγὼ εἶδον τὸ κράτος τῶν Ῥωμαίων εἰς ἐλσεινοτάτην κατὰστασιν· ἐν ᾧ γὰρ πάντα ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν ἦσαν ὑπήκοα, ἐν ᾧ ἡ ἀνάπαυσις καὶ ἡ πλουσιότης: δύο νομιζόμενα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις μέγιστα ἀγαθὰ, ἦνθουν ἐν Ῥώμῃ, εὐρέθησαν ὅμως πολλοὶ οὕτω διεστραμμένοι τὴν ψυχὴν, ὥστε δι´σχυρίσθησαν ἀπολέσαι ἑαυτοὺς τε ἅμα καὶ τὴν πολιτείαν· εἰ γὰρ καὶ δύο θεσπίσματα βουλῆς ἐξεδόθησαν, οὐδεὶς ὅμως

(80) Δέσμαι fascēs ὠνομάζοντο δερμάτια, ἡ φάκελλοι ῥαβδίων κειρίαις ἐλιγμένων, ἐν οἷς καὶ πέλεκυς, διδόμενοι εἰς τοὺς ἐνεργεῖα ἄρχοντας εἰς σημείον τοῦ δύνασθαι ῥαβδίσειν τε καὶ καρατομεῖν, κατὰ τὸν ἀνάκαθεν νόμον τῶν Ῥωμαίων. Οἱ βαστάζοντες τὰς δέσμας ὠνομάζοντο λικτώρεις lictores, ὡς ἂν ἐλέγομεν ῥαβδοῦχοι, καὶ συνώδευον τοὺς Ὑπάτους δώδεκα τὸν ἀριθμὸν, ἕξ ἐκατέρωθεν· οἱ Πραίτωρες ἔφερον ἕξ, καὶ οἱ τῆς ἡττονος τάξεως ὀλιγωτέρως. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ λεγόμενος Σταμπὸλ-Ἐφέντης φέρει εἰσέτι τὸν τοιοῦτον φάκελλον ἀνευ πελέκειος. Ταῦτα τὰ τῆς ἀρχῆς σύμβολα ἡ κόσμη ἀνέφερε καὶ ὁ Κικέρων Κατιλ. Β', 5'. Ὅρα δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τοῦτο ἐρμηνείας, (Πλούταρχ. Αἰτ. Ῥωμ. ἢ Προβλήμ. ἀριθ. σή.).

ἐκ τοῦ ἀπείρου ἐκείνου πλήθους τῶν πολιτῶν εὐρέθη ὁ εἰσαγγεῖλας τὴν συνωμοσίαν, οὐδὲ κἄν διὰ τὸ ταχὲν βραβεῖον, οὔτε ὁ λειποτακτής τις ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου Κατιλίνα· τόσον ἦσαν ἐφθαρμένα τὰ ἦθη.

§. 36. Οὐδὲ μόνοι οἱ μέτοχοι τῆς συνωμοσίας εἶχον ταῦτα τὰ φρονήματα, οἱ δ' ἄλλοι οὐ· ἀλλ' ἅπας ὁ λαὸς ἐπιθυμῶν νέα πράγματα ἔστεργε τὰς Κατιλίνα ἐπιχειρήσεις· καὶ τοῦτο ἐποίει, φαίνεται, φυσικῶς πως. Πάντοτε γὰρ ἐν πόλει οἱ μὴδὲν ἔχοντες τοὺς καλοὺς φθονοῦσι, τοὺς κακοὺς ὑπεραίρουσι, τὰ παλαιὰ ἔχουσιν εἰς μῖσος, εὐχονται νέα, δυσχερεστούμενοι εἰς τὴν ἑαυτῶν κατάστασιν καταγίνονται μεταβαλεῖν τὰ πάντα, τρεφόμενοι ἀπρονοήτως ἐκ ταραχῶν καὶ στάσεων· εἰς τοιαύτην γὰρ πραγμάτων μορφήν ὁ μὴ ἔχων πάντοτε κερδίζει ἀνευ κινδύνου ζημίας. Ἄλλ' ὁ ὄχλος τῆς πόλεως ἐξώκειλεν εἰς τοῦτο διὰ πολλὰ αἷτια, καὶ πρῶτον πάντων, ὅτι οἱ ὅπουδήποτε μάλιστα ἐξέχοντες μοχθηροὶ καὶ ἀσελγεῖς, ὅσοι ἀτίμως διέφθειρον τὰ πατρῶα, τελευταῖον, ὅσοι ἐφυγαδεύθησαν τῆς οἰκείας γῆς διὰ πονηρέματα ἢ κακουργίας, οὗτοι ἅπαντες συνέρευσαν, ὡς εἰς ἄντλον, εἰς Ῥώμην. Ἐπειτα ὅτι πολλοὶ ἐνθυμούμενοι τὴν ἐπὶ Σύλλα νίκην, ἐπειδὴ ἔβλεπον οὐκ ὀλίγους τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ τοὺς μὲν βουλευτάς, τοὺς δὲ ὑπερπλούτους, βιοῦντας ἐν ἀφρονίᾳ βασιλικῇ καὶ ἐν ὑπολήψει, ἡλπίζον ἐκ τῆς νίκης τὰ παρόμοια, ἐξεγειρόμενοι εἰς τὰ ὅπλα. Ἐτι οἱ κατὰ τοὺς ἀγροὺς αὐτοσχεδίως ζῶντες νέοι, θελχθέντες ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν καὶ κοινῶν μεγαλοδωριῶν, προέκρινον τὴν ἐν πόλει ἀνάπαυσιν τῆς δυσχερείας τῶν ἐν ἀγρῷ μόχθων. Αὐτοὶ λοιπὸν καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐτρέφοντο ἐκ τῆς κοινῆς δυστυχίας. Τούτου ἕνεκα οὐδὲν θαυμαστόν, εἴ πως ἄνθρωποι πάμπτωχοι ἢ ὧν διεφθαρμένων καὶ μεγάλα ἐλπίζοντες, ἐβουλεύθησαν περὶ τῆς πολιτείας οἷον

καὶ περὶ ἑαυτῶν (81). Προσπεθείσθωσαν τούτοις καὶ ὅσοι διὰ τὴν τοῦ Σύλλα νίκην ἔχοντες γονεῖς προγεγραμμένους, τὰ ἑαυτῶν ἡρπαγμένα, τὸ ἐλεύθερον περιωρισμένον, οὐκ ἀδιαφόρῳ τῷ ὄμματι ἀπεκδέχοντο τὸ τέλος τοῦ πολέμου· ἦσαν δὲ καὶ τινες τῶν τῆς Βουλῆς καὶ ἄλλων μερῶν, οἱ μᾶλλον τὴν Ῥώμην τεταραγμένην, ἢ ἑαυτοὺς μικρὰ ἰσχύειν θέλοντες· τοῦτο τὸ κακὸν ἀνενεώθη ἐν τῇ πόλει μετὰ πολλῶν ἐνιαυτῶν παρέλευσιν.

§. 37. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς τοὺς ὑστέρους καιροὺς, ὑπατεύοντος Κναίου τοῦ Πομπηίου (82) καὶ Μάρκου Κράσσου, ἀνέλαβον τὴν ἀρχαίαν ἰσχὺν οἱ Δήμαρχοι, ὡς ὄντες ἄνθρωποι μὲν νεανῖαι, δυνάμενοι δὲ τὰ μέγιστα, καὶ γαῦροι τὴν τε ἡλικίαν καὶ τὴν ψυχὴν, ἐπεχείρησαν ταραῖσαι τὸ πλῆθος, διασύροντες τὴν Βουλὴν, μετὰ δὲ ταῦτα διὰ μεγαλοδωριῶν καὶ ὑποσχέσεων ἐξήψαν τὸ πρᾶγμα, καὶ οὕτως ἐγένοντο δυνατοὶ τε καὶ ἔνδοξοι. Ἀλλὰ μέγα μέρος τῶν εὐπατριδῶν ἀντετάσσεται πρὸς αὐτοὺς, λόγῳ μὲν ὑπὲρ τῆς μεγαλειότητος τῆς Βουλῆς, ἔργῳ δὲ ὑπὲρ τῆς ἰδίας. Ἰνα γὰρ εἴπω συντόμως τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν, τότε ἅπαντες οἱ ἐν πράγμασιν ὑπὸ εὐπρεπῇ ὀνόματα· ἢ δηλονότι ὡς ὑπερασπιζόμενοι τὰ δικαιώματα τοῦ λαοῦ, ἢ ὅπως τάχα τὸ ἀξίωμα τῆς Βουλῆς μεγαλυνθῇ, πάντες οὗτοι ὑπὲρ τῆς ἰδίας δυνάμεως ἐσπούδαζον, ὑποκρινόμενοι τὸ κοινὸν καλόν. Εἰς δὲ τὰς συνερισίας μὴδὲ σώφρονες ὄντες, μὴδὲ μετρίοφρονες, μετεχειρίζοντο σκληροτέρως τὴν νίκην κατ' ἀλλήλων.

(81) Ὁ Ἰσπανός, no mirasen mejor por la Republica que por si mismos· ὁ Ἀγγλος, should equally neglect themselves and the common-wealth· κατὰ τοὺς ὁποίους καὶ μετέφρασα. Ἀλλ' ὁ Γάλλος εἰπών. ne mesurassent les interêts de la République, que sur les avantages particuliers· καὶ ὁ Ἰταλός, il proprio utile stimava esser l'utile della Republica, ἐξέλαβον ἄλλως τὸν νοῦν.

(82) Τῷ 683, ἐπὶ χρόνους πρὸ τῆς συνωμοσίας τοῦ Κατιλίνα.

§. 38. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐκστρατείαν (83) τοῦ Κναίου Πομπηίου εἰς τὰ θαλάσσια μέρη καὶ κατὰ τοῦ Μιθριδάτου, ἡ μὲν τοῦ λαοῦ δύναμις ἡλαττώθη, ἡ δὲ τῶν ὀλιγαρχικῶν ἠϋξήσεν. Ὅθεν αὐτοὶ πλέον ἀρχάς, αὐτοὶ ἐπαρχίας, ἐν γένει τὰ πάντα αὐτοὶ ἐνέμοντο, καὶ θάλλοντες μὲν ἀνεπηρέαστοι, ἀδεῶς δὲ βιοῦντες, τοὺς λοιποὺς ἠπεῖλουν καταδίκην, εἰ μὴ μετεχειρίζοντο τὸν λαὸν ἡσυχотέρως εἰς τὰς ἐκκλησίας. Ἄμα δ' οἱ ἔσχατοι οὗτοι ἤλπισαν ἀλλάξαι τὰ ἑαυτῶν πράγματα, ἥδη ἀδύνατα, ἀνενέωσαν τὰς παλαιὰς μάχας. Διὸ τῷ ὄντι, εἴ πως ὁ Κατιλίνας ὑπερίσχυεν εἰς τὴν πρώτην σύγκρουσιν, ἢ καὶ ἔμενεν ἀμφίβολος ἡ κρίσις τοῦ πολέμου, βεβαίως πολὺ ἂν ἐξεχεῖτο αἷμα, καὶ μεγάλη συμφορὰ ἤμελλε συμβῆναι εἰς τὴν πολιτείαν· οὐδὲ γὰρ τὸ νικῆσαν μέρος ἤμελλε χαρῆναι ἐπὶ πολὺ τὴν νίκην· ἄλλος γάρ τις (84) ἰσχύων πλειότερον, ἀφεῖλεν ἂν ἀπ' αὐτῶν, ἥδη κεκοπιακῶν καὶ τεθανατωμένων, τὸ κράτος καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἐν δὲ τούτοις πλὴν τῶν ἀρχαίων συνωμοστῶν ἦσαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, οἵτινες εὐθύς ἐκίνησαν πρὸς βοήθειαν τοῦ Κατιλίνα, ἐν οἷς καὶ ὁ Αὔλος Φούλβιος (85) υἱὸς τοῦ βουλευτοῦ· ἀλλ' αὐτὸν ὁ πατήρ, καταμαθὼν τὸν σκοπὸν, ἀποσύρας τοῦ δρόμου, ἐκέλευσεν ἵνα πνίξωσι. Τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ ὁ Λέντυλος ἐν Ῥώμῃ, τῇ τοῦ Κατιλίνα διαταγῇ, ὅσους ποτὲ ἔκρινεν ἢ ἐκ τοῦ ἡθους ἢ ἐκ τῆς καταστάσεως ἐπιτηδεύους εἰς

(83) Τῷ 686, ἐπὶ Ὑπατείας Καίου Καλπουρνίου Πίσωνος, καὶ Μάρκου Αἰμιλίου Γλαβριωνος. Ὁ κατὰ Μιθριδάτου πόλεμος ἤρξατο τῷ 687, ἐπὶ Ὑπατείας Μάρκου Αἰμιλίου Λεπίδου, καὶ Κλουκίου Ὀττακίου Τούλλου, καὶ διήρκεσεν ἕως 690, ὅτε συνώμοσεν ὁ Κατιλίνας.

(84) Πιθανῶς ὁ Καῖσαρ, ἢ ὁ Πομπηίος, ἢ ὁ Κράστος, ἢ καὶ ὁ Ἀντώνιος.

(85) « Αὔλον δὲ Φούλβιον, ἄνδρα βουλευτὴν, αὐτὸς ὁ πατήρ ἀπέσφαξεν οὐ τί γε καὶ μόνος, ὡς γέ τισι δοκεῖ, τοῦτ' ἐν ιδιωταῖς ποιήσας· συχνοὶ γὰρ δὴ καὶ ἄλλοι, οὐχ ὅτι Ὑπατοι, ἀλλὰ καὶ ἰδιῶται, παῖδας σφῶν ἀπέκτειναν. » Δ. Κάστ. Α2', 36.

νέα πράγματα, ἢ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἢ ἐμμέσως δι' ἄλλων διήγειρε, μὴ θεωρῶν εἰ μὲν πολίτης, εἰ δὲ καὶ ἄλλου τινὸς γένους ἄνθρωπος ἦν, ἥρκει μόνον εἶναι ἱκανὸν εἰς τὰ τοῦ πολέμου.

§. 39. Ὅθεν ἐπιφορτίζει Πούπλιόν τινα Ὑμβρῆνον ὀνομαζόμενον, ὅπως εὖρη τοὺς τῶν Ἀλλοβρόγων πρέσβεις, καὶ εἰ δυνατόν, ἐλκύσῃ αὐτοὺς εἰς συμμαχίαν, ἐνθυμούμενος, ὅτι καὶ διὰ τὰ δυσβάστακτα χρέη κοινὰ τε καὶ ἰδιωτικά, καὶ διὰ τὸ φύσει φιλοπόλεμον τῶν Γαλατῶν, εὐκόλως ἂν παρέσυρεν αὐτοὺς εἰς τὸν σκοπόν. Ὁ Ὑμβρῆνος δὲ, ἐπειδὴ διέτριψεν ἐμπορευόμενος εἰς Γαλατίαν, ὅθεν καὶ πολλοὺς τῶν ἐν ταῖς πόλεσι πρωτίστων ἐγνώριζε τε καὶ ὑπὸ πολλῶν ἀμοιβαίως ἐγνώριζετο, ἄνευ ἀναβολῆς, ὥς ὑπῆντα τὸ πρῶτον αὐτοὺς κατὰ τὴν ἀγοράν, πυκναινόμενος ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς καταστάσεως τῆς πόλεως αὐτῶν, καὶ συλλυπούμενος δῆθεν ἐπὶ τῇ συμφορᾷ αὐτῆς, ἤρξατο ἐρωτᾶν ποῖα τέλη ἤλπιζον τῶν τοσούτων δεινῶν, καὶ ἀκούσας αὐτοὺς προσκλαιόμενους διὰ τὴν τῶν ἀρχόντων πλεονεξίαν, καὶ κατηγοροῦντας τὴν Βουλὴν, ὥς μὴ θέλουσαν βοηθῆσαι αὐτοῖς, οὕτω δυστυχούσι, καὶ ἐλπίζουσι μόνον τὸν θάνατον θεραπείαν τῶν δεινῶν αὐτῶν, « καὶ ὁμως, εἶπεν, ἐγὼ δείξω ὑμῖν τίνι τρόπῳ, εἰ μὲν ἔστε ἄνδρες, δύνασθε ἀποσεῖσαι πάντα ταῦτα τὰ κακά. » τοῦτο εἰπὼν, μεγάλας ἐνέπνευσεν ἐλπίδας εἰς τοὺς Ἀλλοβρόγους· διὸ καὶ ἤρξαντο παρακαλεῖν τὸν Ὑμβρῆνον ἐλεῆσαι αὐτοὺς, ἐπιφέροντες ὅτι προθύμως ἔχουσιν ἐπιχειρηθῆναι μετὰ μεγάλης γενναιότητος, πᾶν δεινὸν καὶ δυσχερές, ἂν μόνον τείνῃ τὸ πρᾶγμα εἰς ἐλευθέρωσιν τῆς πόλεως ἐκ τῶν χρεῶν. Τότε ἐπῆγεν αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκίαν Δεκίου Βρούτου, οὗσαν ἐκεῖ πλησίον τῆς ἀγορᾶς καὶ μάλα ἐπιτήδειον εἰς τὴν ὑπόθεσιν διὰ τὴν Σεμπρωνίαν (ὁ γὰρ Βρούτος τότε ἔλειπεν ἐκ τῆς Ῥώμης)· ἔφερε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ Γαθίνιον, ὅπως δώσῃ πλείονον κῦρος εἰς τοὺς λόγους, καὶ οὕτως ἐπὶ

παρουσίᾳ αὐτοῦ ἀνεκάλυψε τὴν συνωμοσίαν, ἀπαριθμῶν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν συνομωτῶν, οὐμὴν ἀλλὰ καὶ πολλῶν πάσης τάξεως ἀμετόχων, ὅπως ἐμψυχώσῃ μᾶλλον τοὺς πρέσβεις· Ἐπειτα, ὑποσχεθέντας ὅτι σκέψονται περὶ τοῦ πράγματος, ἀπέλυσεν αὐτούς.

§. 40 Οἱ οὖν Ἀλλοβρόγοι ἐνεδοιάζον ἐπὶ πολὺ εἰς ποῖον ἂν μέρος κλίνωσιν· ἔνθεν μὲν γὰρ ἔσυρεν αὐτοὺς τὰ χρέη καὶ τὸ φιλοπόλεμον, ἔτι δὲ καὶ αἱ μεγάλαι ἀπολαύσεις διὰ τὴν τῆς νίκης ἐλπίδα· ἔνθεν δ' ἔβλεπον μείζονας δυνάμεις, βουλεύματα ἀσφαλῆ καὶ, ἀντὶ ἀβεβαίων ἐλπίδων, βέβαια βραβεῖα. Διαλογιζομένων οὖν αὐτῶν ταῦτα, ἡ δημοσία (86) Τύχη ὑπερίσχυσεν· ὅθεν καὶ πρὸς Κόϊντον Φάβιον Σάγγαν, ὃν ἡ πόλις συχναῖς ἐξέλεγε πρῶτον (87), ἐφανερώσαν, ὥς ἐγίνωσκον, ἄπασαν τὴν ὑπόθεσιν· διὰ δὲ τοῦ Σάγγα (88) τούτου ὁ λόγος εἰσῆλθεν εἰς τὰ ὧτα Κικέρωνος, ὅστις παρήγγειλεν αὐτοὺς ὑποκριθῆναι μὲν ζῆλον ὑπὲρ τῆς συνωμοσίας, πλησιάζειν δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, ὑποσχεθῆναι τε μεγάλα, καὶ κινῆσαι πάντα λίθον, ὥστε δοκεῖν ὥς οἷόν τε συμμετόχους (89).

(86) Πλούταρχος. ἐν Πύρρῳ, ΚΘ'. Ἀλλὰ καὶ, περὶ τῆς Τύχης Ῥωμαίων, συναγμάτων κολωδῶν σώζεται τοῦ αὐτοῦ Πλουτάρχου.

(87) Τῷ 628 Κόϊντος Φάβιος Μάξιμος ἐθριάμβευσε κατὰ τῶν Ἀλλοβρόγων· καὶ ἔθηκε Ῥωμαίων ὥφειλον προστρέχειν πάντοτε ἐν ἀνάγκῃ εἰς τὴν προστασίαν τῆς αὐτῆς πατριᾶς, ἐξ ἧς καὶ ὁ παρῶν Σάγγας.

(88) Πλούταρχος. ἐν Μαρτίῳ, Ε'.

(89) Τὸ τοῦ συγγραφέως dentque operam uti eos quam maxime manifestos habeant· y procuraren que se abran y declaren con ellos lo mas que sea possible· καὶ ὁ Γάλλος, entrer dans leur confiance le plus avant qu'il se pourrait· καθ' ὅς καὶ μετέφρασα. Ὁ Ἀγγλος ὁμως and indeavour to the ut most to detect all the complices· καὶ ὁ Ἰταλός, ingegnandosi di appieno ad uno ad uno distinguerli tutti, μεταφράσαντες, δοκοῦν μοι ἡμαρτηκέναι· ὁ γὰρ σκοπὸς τοῦ Ἰπλάτου ἦν οὐ

§. 41. Σχεδὸν περὶ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἦσαν συγχίσεις καὶ ἐν τῇ ἐντὸς καὶ ἐν τῇ ἐκτὸς Γαλατίας, καὶ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Πικήνων, Βρουτίων τε καὶ Ἀπουλίων· οἱ γὰρ ὑπὸ Κατιλίνα προσταλέντες ἀσκέπτως τε καὶ ἀφρόνως ἐπεχείρησαν, ἵνα πράξωσι πάνθ' ὁμοῦ, καὶ διὰ τὰς νυκτερινὰς συνελεύσεις, καὶ διὰ τὸ φέρειν ὅπλα καὶ βέλη, καὶ διὰ τὴν ἐπιδεικνυμένην σπουδὴν καὶ ταραχὴν προὔξένησαν μᾶλλον φόβον ἢ κίνδυνον, ὅθεν γνωσθείσης τῆς υποθέσεως, Κδίντος Μέτελλος Κελήρ στρατηγὸς ἐκ τῶν τῆς βουλῆς (90) πολλοὺς αὐτῶν ἔρριψεν εἰς δεσμοτήριον, τοῦτ' αὐτὸ ἐποίησε καὶ Κάϊος Μυρήνας εἰς τὴν ἐντὸς Γαλατίαν, ὅπου ἦν προεδρεύων κατ' ἀποστολήν.

§. 42. Ἐν Ῥώμῃ δὲ ὁ Λέντυλος, καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχισυνωμόται μετὰ τὴν προετοιμασίαν, ὡς εἴκαζον, τῶν ἱκανῶν στρατευμάτων, συνεφώνησαν ἵνα, ἅμα φθάσῃ ὁ Κατιλίνας εἰς τὴν χώραν τῶν Φαισουλαίων, ὁ Λούκιος Βησίας Δήμαρχος, συναγαγὼν τὸ πλῆθος προσκλαυθῇ διὰ τὰ ἔργα τοῦ Κικέρωνος, καὶ διεγείρῃ τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ ἀρίστου Ὑπάτου, ὡς αἰτίου δῆθεν δεινοῦ πολέμου. Ἡ δὲ δημηγορία αὕτη ἦν καὶ σύνθημα, ὅτι τὴν ἐπερχομένην νύκτα τὰ στίφη τῶν συνωμοτῶν ὄφελον βαλεῖν εἰς πρᾶξιν ἕκαστον τὸ ἴδιον ἔργον. Καὶ ἰδοὺ τίνα διαίρεσιν ἔλεγον ὅτι ἐποίησαν. Ὁ μὲν Στατίλιος καὶ Γαβίνιος μεθ' ἱκανῶν στρατευμάτων ἐτάχθησαν βαλεῖν πῦρ ταυτοχρόνως εἰς δώδεκα κατάλληλα μέρη τῆς πόλεως, ὅπως κατ' ἐκεῖνον τὸν θόρυβον καὶ εἰς τὴν τοῦ Ὑπάτου οἰκίαν, καὶ εἰς τὰς τῶν λοιπῶν, ὅσους αὐτοὶ ἐπεβουλευόντο εὐκολώτερον ἐμβῶσιν. Ὁ

τὸ μαθεῖν τὰ ὀνόματα τῶν συνωμοτῶν, ὅπερ ἡδύνατο ἐπιτυχεῖν εὐκόλως διὰ τοῦ Κουρίου, ἀλλὰ τὸ ἐμπιστευθῆναι εἰς αὐτοὺς υποθέσεις συνωμοτικὰς, ὅπως δι' αὐτῶν κατασχεθῶσιν· ὃ καὶ ἐγένετο. (90) Ὁ Ἰσπανὸς ἀναγινώσκει, *ex senatus consultu* Βουλῆς γνώμη) *causa cognita*· ὁ Ἀγγλὸς ἀνέγνω, *ex sociis* μεταφράζει γὰρ, of their confederates.

Κέθηγος δὲ βιάσαι τὴν θύραν τοῦ Κικέρωνος, φέρων ἐπ' αὐτὸν χεῖρας βιαιάς, καὶ ἄλλος εἰς ἄλλον. Οἱ υἱοὶ δὲ πάλιν, ὧν μέρος ἦσαν ἐξ εὐγενῶν, φονεῦσαι τοὺς ἑαυτῶν πατέρας· ὅπως καὶ διὰ σφαγῶν καὶ διὰ πυρκαϊῶν ὁμοῦ καταπλήξαντες πάντας, δράμωσι εἰς τὸ Κατιλίνα στρατόπεδον. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἡτοιμάσθησαν καὶ ἀπεφασίσθησαν, ὁ Κέθηγος προσκλαιόμενος αἰεὶ, ὠνείδιζε τὴν ἀδράνειαν τῶν συμμετόχων, λέγων, ὅτι διὰ τὴν ἀμφιρρέπειαν καὶ ἀναβολὴν αὐτῶν πολλὰς καὶ μεγάλας εὐκαιρίας ἀπώλυσεν. Εἰς γὰρ τοιοῦτους κινδύνους χρεῖα πράξεων, ἀλλ' οὐ σκέψεων· καὶ ὅτι αὐτὸς, εἴπως ὀλίγοι τινὲς ἠκολούθουν, ἀφ' οἷς χαίρειν τοὺς λοιποὺς, ἦν ἔτοιμος ὀρμῆσαι κατὰ τοῦ Βουλευτηρίου. Οὗτος γὰρ ὁ ἄνθρωπος ὧν μὲν φύσεως δριμείας, οἷότητος δὲ εἰς τὸ ἐνεργεῖν, μέγιστον ἀγαθὸν τὴν ταχύτητα ἐδόξαζεν.

§. 43. Οἱ οὖν Ἀλλοθρόγοι διὰ Γαβινίου κατὰ τὰς ὑποθήκας τοῦ Κικέρωνος πλησιάζουσι καὶ τοὺς λοιποὺς, αἰτοῦσι δ' ἅμα ἀπὸ τοῦ Λέντυλου, Κέθηγου, Στατιλίου, ὁμοίως δὲ καὶ Κασσίου ἔρχον ἐνυπὸ γράφον, ὅπως φέρωσιν αὐτὸν πρὸς τοὺς ἑαυτῶν συμπολίτας, λέγοντες ἄλλως εἶναι δύσκολον, ἵνα πείσωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν τηλικαύτην ἐπιχείρησιν· καὶ οἱ μὲν λοιποὶ μηδὲν ὑποπτευθέντες διδοῦσιν αὐτοῖς αὐτὸν, ὁ δὲ Κάσσιος ὑπισχνεῖται, εὐρεθῆναι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐν ὀλίγῳ ἐκεῖ, ὅθεν καὶ τῷ ὄντι μικρὸν πρότερον τῶν πρέσβειων ἐξέρχεται τῆς πόλεως. Ὁ Λέντυλος ἐφρόντισε συνοδεῦσαι τοὺς πρέσβεις μετὰ τινος Πουπλίου Ὀλτουρκίου Κροτωνιάτου, ὅστις ἤμελλε παρουσιάσειν αὐτοὺς εἰς Κατιλίναν πρῖν, ἢ ἀπέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια, ὅπως μετ' ἐκείνου στερεώσωσι τὴν συμμαχίαν ἐόντες τε καὶ λαόντες τὰ πιστά. Ἐνεχείρισε δ' εἰς Ὀλτουρκίον καὶ ἐπιστολὴν βιάνδε τινὰ πρὸς Κατιλίαν. « Τὸν γράφοντα μανθάνεις παρὰ τοῦ γραμματοκομιστοῦ αὐτοῦ, Πράττε καὶ διαλογίζου ἐν ποίᾳ

περιστάσει διάγεις, ἀλλ' ἐνθυμοῦ σεαυτὸν καὶ ἄνδρα ὄντα· σκέπτου τί ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ τὰ παρόντα πράγματα καὶ μὴ ἀπόβαλλε τὴν συμμυχίαν μηδὲ τῶν ἀσθενεστάτων. » Εἰς ταῦτα προσέθετο ζώσῃ τῇ φωνῇ. » Τίνος ἔνεκεν ἐκκηρυχθεὶς ἄρτι παρὰ τῆς Βουλῆς ἐχθρὸς, οὐ παρεδέχετο εἰς ἀπογραφὴν καὶ δούλους· ὅτι τὰ ἐν πόλει ἤδη ἦσαν ἑτοίμα πάνθ' ὅσα ὥρισεν, ὅθεν μὴ βραδυνέτω, ἀλλ' ὥς αἰὼν τε τάχιστα προσεγγισάτω. »

§. 44. Διατεθέντων οὕτω τῶν πραγμάτων, καὶ προσδιορισθείσης τῆς νυκτός (91) διὰ τὴν ἀναχώρησιν, ὁ Κικέρων μέσῳ τῶν πρέσβων καταμαθὼν ἅπαντα, κελεύει πάραυτα Λούκιον Ἀλέριον Φλάκκον καὶ Κάϊον Πομπτίνιον τοὺς στρατηγούς, ἵνα ἐνεδρεύσαντες εἰς τὴν γέφυραν Μίλθιον, κρατήσωσι τὴν συνοδείαν τῶν Ἀλλοβρόγων, ἐφανέρωσεν δὲ αὐτοῖς καὶ πᾶσαν τὴν ὑπόθεσιν, περὶ ἧς ἐπέμποντο, συγχωρῶν ἵνα μεταχειρισθῶσι τὰ λοιπὰ ὥς κρινούσι πρόσφορον. Οἱ στρατιωτικοὶ οὗτοι ἄνδρες ἄνευ θορύβου κατατάξαντες τὰς φρουράς, ὥς προσετάχθησαν, κρυφίως ἔδωκαν τὴν γέφυραν, ὅπου φθάσαντες οἱ πρέσβεις, μετὰ τοῦ Ὀλτούρκιου, γενομένης ἑκατέρωθεν κραυγῆς, οἱ μὲν Γαλάται κατανοήσαντες τὸ γινόμενον, ἐν τῷ ἅμα παραδίδονται εἰς χεῖρας τῶν στρατηγῶν, ὁ δ' Ὀλτούρκιος παρορμῶν τοὺς ἄλλους, ἀντετάσσεται ἐν μαχαίρᾳ πρὸς τοὺς κυκλώσαντας αὐτόν· ὥς δὲ κατελείφθη μόνος, πολλὰ πρῶτον ἱκετεύσας τὸν Πομπτίνιον, ὑπὲρ σωτηρίας, τέλος ἔκφοβος καὶ ἀμφιβάλλων περὶ τῆς ζωῆς, παρέδωκεν ἑαυτὸν εἰς τοὺς στρατηγούς ὥς εἰς ἐχθρούς.

§. 45. Τούτων γενομένων ἐπέμφθησαν πάραυτα μηνυταί, ἀναγγέλλοντες μετὰ σπουδῆς ἅπαντα εἰς τὸν Ὑπατον, ὅντινα μεγάλοι διαλογισμοὶ ἐν ταύτῃ δὲ καὶ ἀγαλλίασις ἐκυρίευσεν· ἡγαλλιᾶτο μὲν γὰρ ἡγούμενος ὅτι, ἀνακαλυφθείσης τῆς συνω-

(91) Ἐξημέρωμα 3 Δεκεμβρίου.

μοσίας ἢ πόλις ἐσώζετο ἐκ τοῦ κινδύνου. Διελογίζετο δὲ μὴ γινώσκων τὸ ποιητέον, ἐπειδὴ τοιοῦτοι μεγάλοι πολῖται κατελήφθησαν εἰς τοσοῦτο μέγα ἀνόμημα· καὶ εἰ μὲν ἔδιδον ποινὴν, τὸ κακὸν ἔστρεψε κατὰ κεφαλῆς αὐτοῦ, εἰ δὲ μὴ, ἡ πολιτεία ἠφανίζετο. Ἀλλὰ τελευταῖον ἐμψυχώσας ἑαυτὸν, κελεύει ἵνα καλέσωσι Λέντυλον, Κέθηγον, Στατίλιον, Γαβίνιον· ἅμα δὲ καὶ τινα Κόϊντον Κοιπάριον Ταρράκινόν, ἡδὴ ἑτοιμαζόμενον δι' Ἀπουλίαν πρὸς ἐπανάστασιν τῶν δούλων. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι ἔφθασαν ἄνευ ἀναβολῆς, ἀλλ' ὁ Κοιπάριος πρὸ μικροῦ ἐξεληθὼν τῆς οἰκίας καὶ καταμαθὼν τὴν προδοσίαν ἐδραπέτευσεν ἐκ τῆς πόλεως. Ὁ Ὑπατος κρατήσας τῆς χειρὸς τὸν Λέντυλον, ὅτι ἐτύγχανε τότε στρατηγός, χειραγωγεῖ αὐτόν εἰς τὸ βουλευτήριον παραγγείλας, ἵνα φέρωσι καὶ τοὺς ἄλλους μετὰ φυλάκων εἰς τὸν ναὸν τῆς Ὀμονοίας (92), καὶ εὐθὺς προσκαλεῖ Βουλὴν, συναχθέντων δὲ παμπόλλων αὐτοῦ τοῦ τάγματος, ὁ Ὑπατος εἰσήγαγεν Ὀλτούρκιον μετὰ τῶν πρέσβων· καὶ Φλάκκον τὸν στρατηγὸν προσέταξεν εἰσφέρειν τὸ χαρτοφυλάκιον, ὅπου ἦσαν τὰ κρατηθέντα γράμματα.

§. 46. Ὁ Ὀλτούρκιος ἐρωτηθεὶς περὶ τε τῆς πορείας καὶ τῶν γραμμάτων, καὶ τελευταῖον τί σκοπὸν εἶχε, καὶ διὰ τί· πρῶτον μὲν ὑποκρίνεται ἄλλ' ἀντὶ ἄλλων, ἀρνούμενος τὴν συνωμοσίαν, ὥς δὲ ὑπεσχέθησαν αὐτῷ παρὰ τοῦ δήμου ἀτιμώρητον εἶναι, ἅπανθ' ὥς ἐγένοντο ἀφηγεῖται· καὶ διδάσκει, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Γαβίνιος καὶ Κοιπάριος νεωστὶ παρεδέχθησαν αὐτόν εἰς ταύτην τὴν ἐταιρίαν, οὐδὲν πλέον τῶν πρέσβων ἐγίνωσκεν, ἤκουεν ὁμῶς τοῦ Γαβίνιου, ὥς καὶ Πούπλιος Αὐτρώνιος καὶ Σέρβιος Σύλλας, καὶ Λούκιος Ἀργεντήϊος, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἦσαν ἐν ταύτῃ τῇ συνωμοσίᾳ. Αὐτὰ ταῦτα ἐβεβαίων καὶ οἱ Γαλάται, ἐξ-

(92) Ὁ Ἰωσήφ Βάση ἐν τῇ τοπογραφίᾳ τῆς Ῥώμης λέγει φαίνεσθαι εἰσὶν αὐτῷ ναοῦ τούτου μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῷ Campo Vaccino.

ελέγχοντες τὸν Λέντυλον ὑποκρινόμενον, ὅτι οὐδὲν οἶδεν, οὐ μόνον διὰ τῶν ἐπιστολῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν συνήθων αὐτῷ ὁμιλιῶν, α' Ὅτι κατὰ τὰς Σιβυλλείους βίβλους τρεῖς Κορνήλιοι ἦσαν προωρισμένοι, ἵνα κρατήσωσι τὸ βασιλεῖον τῆς Ῥώμης, πρῶτος ὁ Κίννας, μετὰ ταῦτα ὁ Σύλλας, αὐτὸς δὲ τρίτος ὁ ἀπὸ τῆς Μοίρας ταχθεὶς Κύριος τῆς πόλεως. Ἔτι δὲ ὅτι ἀπὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ τοῦ Καπιτωλίου ἤδη ὁ ἐνεστὼς χρόνος μετράται εἰκοστὸς, καθ' ὃν ἀκριβῶς οἱ μάντιες ἐκ τινῶν τεραστίων προεμάντευσαν δεινὰς ἐμφυλίους μάχας. Ἀναγνωσθέντων τοίνυν τῶν γραμμάτων, καὶ ἐκάστου ἀναγνωρίσαντος τὴν ἰδίαν ὑπογραφὴν, ἡ Βουλὴ ἐψήφισεν, ὅπως ὁ Λέντυλος, καθαιρεθεὶς τῆς ἀρχῆς, καὶ οἱ ἄλλοι ὁμοίως τηρηθῶσιν ἐν φυλακαῖς ἀδέσμοις. Καὶ ὁ μὲν Λέντυλος παρὰ Πουπλίῳ Λεντύλῳ Σπινθήρῳ ἤδη ἀστυνόμῳ, ὁ δὲ Κέθηγος παρὰ Κοῖντῳ Κορνιφικίῳ. ὁ Στατίλιος παρὰ Καίῳ Καίσαρι, ὁ Γαβίνιος παρὰ Μάρκῳ Κράσσῳ, ὁ δὲ Κοιπάριος (συνελήφθη γὰρ φεύγων) παρὰ Κναίῳ Τερεντίῳ τῷ βουλευτῇ.

(Διαλυθείσης τῆς Βουλῆς ὁ Κικέρων ἐλθὼν εἰς τὴν ἀγορὰν ἀπὸ τῶν Κεγλίδων ἀνέφερεν εἰς τὸν λαὸν τὰ γεγονότα διὰ τοῦ Κατιλιναικοῦ Γ'. καὶ τότε προσηγορεύθη Πατὴρ Πατρίδος(93) πρὸς τοῦ Κάτωρος, καὶ ἐπευφήμησεν ὁ δῆμος.)

§. 47. Ἐν τούτῳ ὁ λαὸς ὁ πρότερον ἐπιθυμία νέων πραγμάτων συμπράττων μάλιστα εἰς τὰ περὶ τὸν πόλεμον, ἰδὼν τὴν συνωμοσίαν ἀνακαλυφθεῖσαν, μεταβαλὼν γνώμην, τὰς μὲν Κατιλίνας ἐπιχειρήσεις κατηρᾶτο, τὸν δὲ Κικέρωνα ὑπερύψου

(93) α' Ὡς μὲν ἡ Κατιλίνα ἐπανάστασις, παρ' ὀλίγον εἰς ἔσχατον ἐλθοῦσα κινδύνου τῇ πόλει, διελύετο. Καὶ ὁ Κικέρων, ἅπασι ἐπὶ λόγου δυνάμει γινώριμος ὢν, τότε καὶ ἐπὶ ἔργῳ διὰ στόματος ἦν, καὶ σωτὴρ ἐδόκει περιφανῶς ἀπολλυμένη τῇ πατρίδι γενέσθαι· χάριτές τε ἦσαν αὐτῷ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν

μέχρις οὐρανοῦ, χαίρων καὶ εὐφραινόμενος, ὥς ἐλευθερωθεὶς ἐκ δουλείας. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα κικὰ τοῦ πολέμου ἐπεθύμουν δι' ἀρπαγὰς μᾶλλον ἢ διὰ φθορὰν, τὴν δὲ πυρκαϊὰν ἐπίστευον εἶναι δεινὸν ἄμετρον, καὶ εἰς αὐτοὺς μάλιστα ὀλέθριον· ἐπειδὴ πᾶσα ἡ πλουσιότης αὐτῶν συνίστατο εἰς τὸ ἡμερούσιον κέρδος, τὸ ἐκ τῆς ὑπηρεσίας καὶ θεραπείας πρὸς τοὺς ἔχοντας. Τῇ δὲ ἐπαύριον ἤχθη εἰς τὴν Βουλὴν Λούκιος τις Ταρκουίνιος, ὃν ἔλεγον καταληφθέντα ἤδη πορευόμενον πρὸς Κατιλίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἔλεγεν, ὅτι, ἂν ὑποσχεθῶσιν αὐτῷ ἐπ' ὀνόματι τοῦ λαοῦ ἀτιμώρητον εἶναι, εἰσαγγελεῖ πολλὰ τῆς συνωμοσίας, ὁ Ὑπατος ἐκέλευσεν αὐτὸν εἰπεῖν ὅ,τι γινώσκῃ. Οἱ λόγοι αὐτοῦ συνεφώνουν τοῖς τοῦ Ὀλτουρκίου περὶ τε τῆς μελετωμένης δηλονότι πυρκαϊᾶς, τῆς σφαγῆς τῶν ἀρίστων, καὶ τοῦ δρόμου τῶν ἐχθρῶν· προσέθετο δὲ καὶ ὅτι ἀποστέλλεται ἐκ μέρους Μάρκου Κράσσου, ὅπως μηνύσῃ τὸν Κατιλίαν μὴ φοβηθῇ, ὅτι ἐκράτησαν τὸν Λέντυλον, Κέθηγον καὶ ἄλλους τῶν συνωμοτῶν, ἀλλὰ μάλιστα διὰ τοῦτο σπευδέτω κατὰ τῆς πόλεως, ὅπως τοὺς τε λοιποὺς παρενθαρρύνῃ, καὶ κείνοι ῥαδίως ἐκ τοῦ κινδύνου ῥυσθῶσιν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ Ταρκουίνιος ὠνομάτισε τὸν Κράσσον (94) ἄνδρα εὐπατρίδῃ, ὑπέρπλουτον, (95) καὶ μέγα δυνάμενον, τινὲς μὲν ἀπί-

καὶ εὐφημίαι ποικίλαι. Κάτωνος δ' αὐτὸν καὶ πατέρα τῆς πατρίδος προσαγορεύσαντος, ἐπεβόησεν ὁ δῆμος. Καὶ δοκεῖ τισιν ἡ δὲ ἡ εὐφημία ἀπὸ Κικέρωνος ἀρξάμενη, περιελθεῖν εἰς τῶν νῦν αὐτοκρατόρων τοὺς φαινομένους ἀξίους. Οὐδὲ γὰρ τοῖς δε, καὶ περ οὐσι βασιλεῦσιν, εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς ἅμα ταῖς ἄλλαις ἐπωνυμίαις, ἀλλὰ σὺν χρόνῳ μόλις ἡ δὲ, ὥς ἐντελής ἐπὶ μεγίστοις δὴ μαρτυρία, ψηφίζεται.

(94) Πλούταρχ. ἐν Κράσσῳ, II'.

(95) Τὰ πλούτη τοῦ Κράσσου ἦσαν ἀνείκαστα. Ὁ ἡμέτερος Πλούταρχος Κράσσ. II.) ὀνειδίσας τὴν φιλοπλουσίαν αὐτοῦ, λέγει προΐων· α' Τριακασίων γὰρ (58,125 Αἰτ. Στερλ.) οὐ πλείω κεκτημένος ἐν ἀρχῇ ταλάντων, εἴτα παρὰ τὴν πολιτείαν ἀποθύσας μὲν τῷ Ἡρακλεῖ τὴν δεκάτην, καὶ τὸν δῆμον

θανόν ἔχοντες τὸ πρᾶγμα, τινὲς δὲ καίτοι ἀληθὲς αὐτὸ πιεζού-
τες, ἡγούμενοι ὅτι κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν συνέφερεν, ἵνα ἐξι-
λεώσῃσι μᾶλλον καὶ μὴ παροξύνῃσι τὸν ἰσχυρὸν τοῦτον ἄν-
δρα, πολλοὶ δὲ πάλιν ἄλλοι ὑπόχρεοι ὄντες εἰς αὐτὸν δι' ἰδιωτικὰς
σχέσεις, ὁμοφώνως ἐδόθησαν ἅπαντες « Ψευδῆς ὁ εἰσαγγέλλων »
καὶ ἐζήτησαν ἀναβληθῆναι τὴν ὑπόθεσιν, ὅπερ καὶ ἡ πλῆθους
βουλή ἐψήφισε διὰ συμβουλῆς τοῦ Κικέρωνος· ἡγουν ὅτι ἡ εἰς-
αγγελία τοῦ Ταρκουίνιου φαίνεται ψευδής, καὶ ἀγαγέτωσαν

ἐστιάσας (ἦν δὲ τότε ἐστιάσεως ἱκανὴ ἡ ἀνδροπληθὺς τῆς Ῥώμης οὐκ ὀλι-
γωτέρα τοῦ ἑκατομμυρίου), τρεῖς δὲ μῆνας (ἴσ. μνᾶς) ἐκάσθ' Ῥωμαίων σιτη-
ρέσιον ἐκ τῶν αὐτοῦ παρασχόν, ὅμως πρὸ τῆς ἐπὶ Πάρθους στρατείας αὐτὸς
αὐτῷ θέμενος ἐκλογισμὸν τῆς περιουσίας, εὗρεν ἑκατὸν ταλάντων τίμημα
πρὸς τοῖς ἑπτακισχιλίοις (ἡγουν 1,353,625 Λίτ. Στερλ. καὶ εἰς Τουρκικὰ
Κωνσταντινουπόλεως γρόσια περίπου διακόσια ἑκατομμύρια). τὰ δὲ πλεῖστα
τούτων, εἰ δεῖ μετὰ βλασφημίας εἰπεῖν τ' ἀληθές, ἐκ πυρὸς συνήγαγε καὶ πο-
λέμου, ταῖς κοιναῖς ἀτυχίαις προσόδῳ τῇ μεγίστῃ χρησάμενος. "Οτε γὰρ
Σύλλας ἐλὼν τὴν πόλιν, ἐπώλει τὰς οὐσίας τῶν ἀνηρημένων ὑπ' αὐτοῦ, λά-
φυρα καὶ νομίζων καὶ ὀνομάζων, καὶ βουλόμενος ὅτι πλείστοις καὶ τοῖς κρα-
τίστοις προσομόρξασθαι τὸ ἄγος, οὔτε λαμβάνων, οὔτε ὠνούμενος ἀπέπεν.
... ὥστε τῆς Ῥώμης τὸ πλεῖστον μέρος ὑπ' αὐτῷ γενέσθαι. ... "Οντων,
δὲ αὐτῷ πᾶσι πολλὰν ἀργυρίων, πολυτιμῆτου δὲ χώρας, καὶ τῶν ἐργαζομένων
ἐν αὐτῇ, ὅμως ἂν τις ἡγήσαιοτο, μηδὲν εἶναι ταῦτα πάντα πρὸς τὴν τῶν οἰ-
κετῶν τιμὴν. Τοσοῦτους ἐκέκτητο, καὶ τοιούτους ἀναγνώστας, ὑπογραφεῖς,
ἀργυρογνώμονας, διοικητὰς, τραπεζοκόμους κτλ. Διὸ καὶ μόνον πλούσιον ὠνό-
μαζε τὸν δυνάμενον τρέφειν ἀπὸ τῆς οὐσίας στρατόπεδον. » "Ινα δὲ τις γνῶ
τὴν ἰσχὺν τῶν Πλουταρχίων λόγων, « μηδὲν εἶναι ταῦτα πάντα πρὸς
τὴν τῶν οἰκετῶν τιμὴν, » προστίθῃμι ἐνταῦθα τιμὰς τινὰς τῶν εἰς τι πεσπαι-
δευμένων ἀργυρωνήτων ἐκ τοῦ πολλάκις μνημονευθέντος πονήματος (Dissert-
ation sur la population par Wallace, σελ. 66). Διηγεῖται ὁ Σένεκας,
ὅτι ὁ Καλούσιος Λαβῖνος εἶχε πολλοὺς δούλους ἀναγνώστας, ἥτοι
πεσπαιδευμένους καὶ ἱκανοὺς εἰς τὸ ἀναγινώσκειν τοῖς κυρίοις αὐτῶν, ὧν ἑκα-
στός ἐτιμᾶτο τοῦλάχιστον 807 Λίτ. Στερλ., ἥτοι πλέον ἢ ἐννεήκοντα
χιλιάδων γροσίων σημερινῶν Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Πλίνιος λέγει, ὅτι Δά-
φνις ὁ γραμματικὸς (ἐτιμῆθη 5631 Λίτ. Στερλ., ἥτοι πλέον ἢ ἑπτακοσίων
χιλιάδων γροσίων Κωνσταντινουπόλεως, κτλ.

αὐτὸν εἰς τὸ δεσποτήριον, μηδ' ἐξέλθῃ ἐκεῖθεν, ἕως ἂν ὁμο-
λογήσῃ τὸν συμβουλευσάντα αὐτὸν εἰπεῖν τοιοῦτον ψεῦδος.
Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἐπίστευσάν τινες τὸν Αὐλὸν Πετρώνιον,
συλλογιζόμενοι ὅτι τάχα ἐμηχανεύθη τοῦτο, ἵνα ὁ Κράστος,
βλέπων ἑαυτὸν εἰσαγγελόμενον, διαφυλάξῃ τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει
καὶ τοὺς ἐπιλοίπους ὑπαιτίους ἀπὸ τοῦ κινδύνου, ὡς δῆθεν συγ-
καταδιωκομένους· ἄλλοι δὲ εἶπον ὅτι ὁ Κικέρων ἐπεμψε τὸν
Ταρκουίνιον, μὴ ὁ Κράστος λαβὼν εἰς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ τοὺς
κακούς, ὥσπερ εἴωθε, συγχίσῃ τὴν πολιτείαν· καὶ γὰρ μετὰ ταῦ-
τα ἐγενόμην αὐτήκοος τοῦ ἰδίου Κράστου, κηρύττοντος, ὅτι ὁ
Κικέρων ἐτεκτήνατο αὐτῷ τὴν τηλικαύτην ἀτιμίαν.

§. 48. Ῥητέον ὁμως τ' ἀληθές, ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν
ὁ Κόϊντος Κατουῖλος, καὶ ὁ Κάϊος Πίσων, οὔτε πρὸς χάριν,
οὔτε μὴν διὰ δώρων ἡδυνήθησαν πείσαι τὸν Κικέρωνα, ὅπως
διὰ τῶν Ἀλλοθρόγων, ἢ ἄλλου τινὸς ἐνδείκτου προβληθῇ ψευ-
δῶς ὁ Κάϊος Καῖσαρ (96). Ἀμφότεροι γὰρ αὗτοι ἦσαν ἐχθροὶ
αὐτοῦ ἄσπονδοι· ὁ μὲν δεύτερος, διότι ἐξηλέγχθη παρὰ τοῦ
Καίσαρος, ὡς δωροδοκηθεὶς κατεδίκησεν ἀνόμως εἰς θάνατον
ἕνα τινὰ ἐκ τῆς Τρανσπαδικῆς Γαλατίας, (97) ὁ δὲ πρῶτος,
διότι ἤδη προβεβηκὼς τὴν ἡλικίαν, καὶ πολλὰς τιμὰς ἀξιώθεις,
συνέδραμε μετ' αὐτοῦ ἔτι νέου εἰς τὴν αἵτησιν τῆς ἀρχιεροσύ-
νης, καὶ ἀπέτυχε προκριθέντος τοῦ Καίσαρος, ἡγήθησαν δὲ καὶ
μᾶλα εὐπρόσωπον τὴν συκοφαντίαν, ὡς ἔχοντος κῆκείνου με-

(96) « Γαίος τε Καῖσαρ οὐ καθαρεύων μὲν ὑπονοίας μὴ συνεγνωκέναι ταῖς
ἀνδράσι, Κικέρωνος δ' οὐ θαρρόυντος καὶ τὸν δε ὑπεραρέσκοντα τῷ δήμῳ εἰς
τὸν ἀγῶνα προβαλέσθαι, προσετίθει κτλ. (Ἀππ. Ῥωμ. Ἐμφ. Β' II).

(97) Τοῦ πέραν τοῦ Πάδου ποταμοῦ μέρους, τοῦ ἐπὶ Ναπολέοντος Regno
d'Italia. Ὁ ἀνώνυμος Γερμανὸς μεταφραστὴς ἐξέλαβεν αὐτὸ ὡς κύριον ὄνο-
μα. Ὁ Πλούταρχος ἐν Κικέρωνι, Ε', λέγει αὐτὸν λαβόντα 1,300 τάλαντα
ἀργυρίου.

γάλα χρέη (98) καὶ διὰ τὴν ἀνὰ μέρος ἐνδοξὸν ἐλευθεριότητα, καὶ διὰ τὰ κοινῶς ὑπ' αὐτοῦ συγκροτούμενα μεγαλοπρεπῆ θεάματα. (99) Ἀλλὰ μὴ δυνηθέντες πείσαι τὸν Ὑπατον εἰς τὸ

(98) Πλούταρχ. ἐν Κράσῳ, Η'. καὶ Καίσα. Ζ'. Τὰ Ἰουλίου Καίσαρος χρέη πρὶν ἄρξῃ ἀρχὴν λέγουσιν οἱ πλεονασμῶ μὲν λέγοντες, ὅτι συνεποσύντο εἰς Λίτ. Στερλ. 2,018,229, ἤγουν διακόσια εἰκοσιδύο ἑκατομμύρια γροσίων Κωνσταντινουπόλεως· οἱ δ' ἔλαττον, 251,875. ἤγουν πλεόν ἢ εἴκοσι ἐπτὰ ἡμισυ ἑκατομμύρια (Dissert. sur la popul. par Valace, σελ. 157).

(99) Ὅπως ἔχῃ ὁ ἀναγνώστης μικράν τινα ἰδέαν τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς Ῥωμαϊκῶν θεαμάτων, ὀφείλει ἔχειν καὶ τινα ἀμυδράν ἰδέαν τῶν ἀχανῶν ἐκείνων θεάτρων ἢ ἀμφιθεάτρων (circuli), ὧν τινα σώζονται καὶ ἄλλοι που μέχρι τῆς σήμερον καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ αὐτῇ, οἷον τὸ Κολισεῖον (Coliseo) λεγόμενον. Τὰ τοιαῦτα θεάτρα ἀνεγείροντο πρὸς ἰδιωτῶν ἀνθρώπων ἢ καὶ τῶν ἐν τέλει ἀπορρόφωντων μὲν ἅπαν τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον τοῦ κόσμου, καταβουκωλούντων δὲ τὸν λαὸν διὰ θεαμάτων· ὧν ἡ ἰδέα χαρακτηρίζει ἀκριβῶς τὸ ἀγέρωχον καὶ αἰμοβόρον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Ὁ Σύλλας Πραίτωρ ὦν ἔτι. ἐχορήγησε θέαμα τὴν μάχην ἑκατὸν λεόντων. Ὁ Καίσαρ εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ χορηγηθείσας πανηγύρεις περὶ τὸ 46 Π. Χ. συνεμάχωσε τετρακοσίους λέοντας. Ὁ δὲ Πομπήϊος ἐορτάζων τὰ προτέλεια τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγερθέντος θεάτρου κατὰ τὸν τύπον τοῦ θεαθέντος ὑπ' αὐτοῦ ἐν Μιτυλήνῃ (Πλούταρχ. Πομπ. LXVI), πεντακοσίους λέοντας παρέστησε. « Πομπήϊος δὲ τὸ θέατρον ἀναδείξας, ἀγῶνας ἤγε γυμνικοὺς καὶ μουσικοὺς ἐπὶ τῇ καθιερώσει, καὶ θηρῶν ἀμίλλας, ἐν οἷς πεντακόσιοι λέοντες ἀνῆρέθησαν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τὴν ἐλεφαντομαχίαν ἐκπληκτικώτατον θέαμα παρέσχεν. » (αὐτ. αὐτ. LII). Πολλάκις δὲ καὶ παρδάλεις καὶ τίγρεις παρεντίθεντο. Πολλάκις δὲ συνεπλήκτιζον αὐτὰ μετὰ ἀνθρώπων καταδίκων, οἷς ἐπέδιδον καὶ ἐν ἄρμα, ξίφος δηλονότι, πρὸς ὑπεράσπισιν· δι' οὗ οἱ ἐπ' αὐτὸ γεγυμνασμένοι ἔστιν ὅτε ἐσώζοντο φονεύοντες τὸ θηρίον· ἀλλ' ὡς ἐπὶ πλείστον θηρῶν παρανάλωμα ἐγίνοντο, θεωμένων τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐπιφημιζόντων· ut bibat humanum populo plaudente cruorem (P. Arbi. Specim. Belic.) « ἵνα τ' ἀνθρώπειον αἷμα λαοῦ εὐφημοῦντος, λαφύσῃ, » τὸ θηρίον δηλονότι. Τοιοῦτον μαρτύριον θηρομαχίας ὑποστάντας πολλοὺς τῶν ἀγίων ἀναγινώσκομεν ἐν τοῖς μαρτυρολογίοις. Πολλάκις δὲ πάλιν τὰ θεάματα αὐτὰ ἦσαν μονομαχίαι, ἤγουν ζεύγη ἀνθρώπων ξιφηφόρων ἐπ' αὐτὸ γεγυμνασμένων, οἵτινες ἐν πολυπληθεῖσι θεάτροις ἔσφαζον ἀλλήλους ἢ καὶ ὁ ἕτερος θάτερον. Ἦσαν δὲ ἐν Ῥώμῃ ἄνθρωποι ἐργολά-

τοιοῦτον κακούργημα, αὐτοὶ ἔπειτα περιερχόμενοι καὶ καταψευδόμενοι, ὅσα ἤκουσαν τάχα παρὰ τοῦ Ὀλτουρκίου ἢ τῶν Ἀλλοθρόγων, μέγα μῖσος ἐκίνησαν κατ' αὐτοῦ, καὶ τοσοῦτον, ὥς ἐτινὲς τῶν ἱππέων τῆς Ῥώμης, φρουροῦντες περὶ τὸν ναὸν τῆς Ὀμονοίας, εἴτε διὰ τὸν κίνδυνον εἴτε ὡς ὄντες εὐψυχοι, ὅπως ἐπιδείξωνται τὸν μέγαν αὐτῶν ζῆλον ὑπὲρ τῆς πολιτείας, ἐν μαχαίρᾳ (100) ἠπείλυσαν αὐτὸν ἐξερχόμενον τοῦ Βουλευτηρίου.

§. 49. Ἐν ᾧ ταῦτα ἐγίνοντο ἐν τῇ βουλῇ, καὶ ἐβραβεύοντο οἷ τε Ἀλλοθρόγοι καὶ ὁ Τίτος Ὀλτούρκιος, ὡς καλὰ καὶ ἄξια εἰσαγγείλαντες, οἱ ἀπελεύθεροι καὶ τινες πελάται τοῦ Λεντύλου ἡρέθιζον (101) πολυειδῶς τοὺς ἐργάτας καὶ δούλους, ὅπως ἐξαρπάσωσιν αὐτὸν, ἄλλοι πάλιν κατεγίνοντο ἵνα κερδήσωσι δημαγωγούς, συνειθισμένους εἰς τὸ καταταράσσειν τὴν πόλιν ἐπὶ μισθῷ. Ὁ δὲ Κέθηγος ἐμήνυε καὶ αὐτὸς προτρέπων τοὺς τε οἰκεῖους καὶ ἀπελευθέρους αὐτοῦ, ὄντας ἱκανοὺς καὶ γεγυμνασμένους εἰς πᾶν τόλμημα, ὅπως συναθροισθέντες βελοφόροι ἐφορμήσωσι, καὶ ἐλευθερώσωσιν αὐτόν. Μαθὼν οὖν ταῦτα ὁ Ὑπατος διώρισε φρουρὰς καθὰ ἡ χρεῖα καὶ ὁ καιρὸς ἀπῆτει, καὶ καλέσας εὐθύς βουλὴν προσέειπε, « Τί ποιητέον τοὺς ἐν φυλακῇ; » ἀλλὰ πρὸ μικροῦ πλήθους βουλὴ κατεδίκασεν αὐτοὺς ὡς πράξαντας κα-

βοὶ ταύτης τῆς ἐπιδείξεως, πρὸς οὓς συνέρρεον ἅπαντες οἱ λεγόμενοι « τοῦ σχοινίου καὶ τοῦ παλλουκίου, » καὶ ἐποίουν τέχνην τοῦτο, ἥδιστον μὲν θέαμα εἰς τὰς Ῥωμαϊκὰς ὄψεις, δύσπεπτον δ' εἰς τοὺς Ἕλληνας· ὥστε καὶ πολλῶν Ῥωματοκολάκων προβαλλόντων τὰ αὐτὰ θεάματα καὶ ἐν Ἀθήναις, ἐξεφώνησεν ὁ Ἕλλην ῥήτωρ τὸ βραχὺ ἐκεῖνο λόγιον, αἰώνιον δὲ κλέος περιβαλὼν τὸν ἑλληνικὸν χαρακτήρα· ὅτι « ἔδει πρῶτον καταστρέφαι τὸν πρὸ τσοῦτων αἰώνων ἀνεγερθέντα βωμὸν τοῦ ἐλέους, καὶ ἔπειτα συγκροτῆσαι τὰ τοιαῦτα ἀπάνθρωπα θεάματα. »

(100) Πλούταρχος Καίσα. Η'. λέγει, ὅτι ἦσαν τὰ παλλήκαρια τοῦ Κικέρωνος καὶ οἱ αὐτὸν φρουροῦντες.

(101) Κικέρ. Δ'. Κατὶλιν.

τὰ τῆς πολιτείας· τότε οὖν πρῶτος ὁ Δέκιος Ιούλιος Σιλανός, ἤδη ὑποψήφιος Ὑπάτος, ἐρωτηθεὶς ἐγνωμοδότησεν θάνατον κατὰ τῶν ἐν φυλακῇ, ἔτι καὶ κατὰ Λουκίου Κασσίου, Πουπλίου Φουρίου, Πουπλίου Ὑμβρίνου, Καϊντοῦ Ἀννίου εἰ μὲν συνελαμβάνοντο· ὁ αὐτὸς οὗτος ὁμῶς ἔπειτα κινηθεὶς (102) ἐκ τοῦ λόγου Καίου Καίσαρος, εἶπεν ὅτι μεθίσταται εἰς τὴν γνώμην (103) Τιβερίου Νέρωνος, ὅστις ἔκρινεν, ἵνα πολλαπλασιασθῶσι μὲν αἱ φρουραὶ ἀναβληθῇ δὲ τὸ πρᾶγμα. Ὁ γὰρ Καῖσαρ, ἐπειδὴ εἰς αὐτὸν ὁ λόγος περιῆλθε, ζητηθεὶς παρὰ τοῦ Ὑπάτου γνώμην, τοιάδε ἔλεγε (104)

α.) Οἱ συσχεπτόμενοι περὶ πραγμάτων ἀμφιβάλλον, ὧ πατέρες ἔγγραφαι, ὀφείλουσιν εἶναι ἐλεύθεροι μίσους, φιλίας, ὀργῆς καὶ ἐλέους· ὅπου γὰρ ταῦτα κυριεύουσιν, ἐκεῖ δυσκόλως εὐρίσκει ὁ νοῦς τὴν ἀλήθειαν, καὶ οὐδεὶς ποτ' ἐθεράπευσεν ἀμφοτέρω ὁμοῦ, τὰ τε πάθη καὶ τὰ δίκαια· εἰς ὅ,τι γὰρ ἂν κλίνη τις, τοῦτο καὶ ἰσχύει εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ· ἂν εἰς τὰ πάθη, ταῦτα κυριεύουσιν, τότε ὁ νοῦς εἰς οὐδὲν ἰσχύει πλέον. Πολλὰ ἡδυνάμην ἐπιφέρειν εἰς παράδειγμα, ὧ πατέρες ἔγγραφαι, ὅσα μοναρχίαι τε καὶ πολιτεῖαι ἔπραξαν κακὰ, ἢ θυμῷ ἢ ἐλέφῃ ἡττώμεναι· ἀλλὰ προκρίνω ἀναμνησθῆναι ὅσα οἱ πατέρες ἡμῶν ἔπραξαν ὀρθῶς τε καὶ εὐτάκτως ἐναντι τῶν ἰδίων παθῶν. Ἐπὶ γὰρ τοῦ Μακεδονικοῦ πολέμου, τοῦ γενομένου κατὰ τοῦ βασιλέως Περσέως, ἡ τῶν Ῥοδίων πόλις (105) μεγάλη τε οὔσα καὶ εὐπρε-

(102) Μάλιστα φοβηθεὶς. "Ora Suetonium (in julio, c. 14).

(103) Οὕτω μετέφρασα τὸ τοῦ συγγραφέως *pedibus in sententiam ire*, (ὡς καὶ ὁ Πλούταρχος. Πομπ. LVIII.)· τριχῇ γὰρ ἐγνωμοδότουν, ἢ *nutu* τάσει χειρὸς, ὅπερ οἱ ἡμέτεροι ἔλεγον χειροτονίαν, ἢ *voce* φωνῇ, ἢ καὶ μεθιστάμενοι, ἤτοι μεταβαλόντες εἰς τὸ μέρος τοῦ, οὗτινος τὴν γνώμην ἡσπάζοντο· ὅπερ καὶ *pedibus in sententiam ire*, ποσὶν ἐπὶ τὴν γνώμην ἰέναι.

(104) Ὁ Πλούταρχος ἐν Καίσαρι Ζ'. τὴν ὁμιλίαν ταύτην « λόγον πεφροντισμένον » ὀνομάζει. (105) Ἡ πλουσιότης τῶν Ῥοδίων ἦν ἐπίσημος καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους τοῦ Ὀμήρου.

πεστάτη, καὶ διὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς βοηθείας μεγαλυνθεῖσα, ἀπεστάτησε καταπατήσασα τὰς συνθήκας, καὶ ἤρην ὅπλα καθ' ἡμῶν. Τελειωθέντος τοῦ πολέμου, βουλῆς γενομένης περὶ Ῥοδίων, οἱ πρόγονοι φοβηθέντες μή τινες ὑπολάβωσιν αὐτοὺς πολεμοῦντας ἐπιθυμίᾳ πλούτου μᾶλλον ἢ ἐπ' ἐκδικήσει ὕδρεως, ἀφῆκαν αὐτοὺς ἀτιμωρήτους. Τὸ δ' αὐτὸ ἔπραξαν καὶ εἰς πάντας τοὺς Πυνικοὺς πολέμους. Τοῖς γὰρ Καρχηδονίοις συχνάκις καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν ἀνακωχῇ ἀθεμιτουργήσασιν οὐδέποτε ἡξίωσαν ἀνταποδοῦναι τὰ ἴσα, εὐρόντες εὐκαιρίαν· ἐπειδὴ ἐθεώρουν μᾶλλον τὰ εἰς αὐτοὺς καθήκοντα, ἢ τὴν ἑαυτῶν δύναμιν. β) Τοῦτ' αὐτὸ καὶ ὑμεῖς ἤδη, ὧ πατέρες ἔγγραφαι, προσέχετε, μήπως ἢ τοῦ Πουπλίου Λεντύλου καὶ τῶν λοιπῶν ἀνοσιουργία ὑπερνικήσῃ τὸ ὑμέτερον ἀξίωμα, μηδὲ νικήσῃ ὑμᾶς μᾶλλον ἢ ἀγανάκτησις ἢ ἡ φήμη. Εἰ μὲν γὰρ εὐρίσκετο ποινὴ ἀξία τοῦ ἀνομήματος αὐτῶν, ἀπεδεχόμεν τὴν νέαν ταύτην γνώμην, νῦν δ', ἐπειδὴ τὸ μέγεθος τοῦ ἁμαρτήματος αὐτῶν ὑπερβαίνει πάντα νοῦν, κρίνω ταῦτα εἶναι ἱκανὰ, ὅσα οἱ νόμοι προέγραφαν. Πολλοὶ τῶν πρὸ ἐμοῦ ὁμιλησάντων περὶ τούτου, ἐν συνθήκῃ

Καὶ σφιν θεσπέσιον πλοῦτον κατέχευε Κρονίων. Ἰλ. Β'. 670.
Ἄλλὰ καὶ ὁ Πίνδαρος (Ὀλ. Ζ'. 89—99) ἴδιον ποιεῖ ἔπαινον αὐτῶν ἐπ' αὐτῇ τε τῇ πλουσιότητι καὶ τῇ ἐντελείᾳ τῶν τεχνῶν, ὅπερ ἐστὶ πολιτισμοῦ μέγιστον δεῖγμα.

... Κεῖνοισι μὲν ξαν-
θὴν ἀγαγὼν νεφέλαν,
Πολὺν ὕπερ χρυσόν. Αὐτὰ
Δέ σφισιν ὥπασε τέχνην
Πᾶσαν, ἐπιχθονίων,
Γλαυκῶπις, ἀριστοπόνοισι χερσὶ κρατεῖν.
Ἔργα δὲ ζωοῖσιν ἐρπόν-
τεσσὶ θ' ὁμοῖα κέλευθοι
Φέρον· ἦν δὲ κλέος
Βαθύ.

λόγου καὶ στόμφῳ ἐξετραγώδησαν τὴν συμφορὰν τῆς πόλεως, ἀπαριθμήσαντες ὅποια καὶ ὅποσα τὰ εἰς τοὺς ἡττηθέντας ἐκ τοῦ πολέμου δεινὰ: ἀρπαγὰς δηλονότι παρθένων, χωρισμοὺς τέκνων ἐκ τῶν πατρικῶν καὶ μητρικῶν κόλπων, δεσποίνας αἰσχυνομένας κατ' ἀρέσκειαν τῶν πολεμίων, συλήσεις ναῶν καὶ οἰκιῶν, σφαγὰς, πυρκαϊὰς, καὶ τελευταῖον, τὰ πάντα πλήρη ὀπλων, πτωμάτων, αἱμάτων καὶ ὀδυρμοῦ. Ἄλλ' ἐρωτῶ, πρὸς θεῶν ἀθανάτων! ποῦ ἔτεινον οὗτοι οἱ λόγοι; ἵνα διεγείρωσιν ὑμᾶς τάχα εἰς τὸ κατὰ τῆς συνωμοσίας μῖσος; Καὶ πῶς; ὃν τινα οὐκ ἐτάραξεν αὐτὸ τὸ φρικῶδες ἀνόμημα, κινήσει ὁ λόγος; Οὐχί· τὸ πρᾶγμα οὐκ ἔχει οὕτως· εἰς οὐδένα ἀδικούμενον ἐφάνησαν πώποτε σμικρὰ τὰ ἀδικήματα, μάλιστα πολλοὶ ἔχουσιν αὐτὰ καὶ βαρύτερα ἢ εἰσι πραγματικῶς. Ἀλλὰ τὰ αὐτὰ πάθῃ, ὦ πατέρες ἑγγραφοί, οὐ συγκεχώρηται ἐπίσης εἰς πάντας τῶν γὰρ ταπεινῶν καὶ ἐν σκότει που ζώντων εἰ μὲν τις καί ποτε ὀργισθεῖς, πράξει τι δεινόν, ὀλίγοι τινὲς γνωρίζουσιν αὐτὸ, ὅτι ἡ φήμη τῶν τοιούτων ἐξισοῦται μετὰ τῆς τύχης αὐτῶν· τοῦναντίον δ' ὅμως συμβαίνει εἰς τοὺς χαίροντας μεγάλην ἐξουσίαν· ζῶσι γὰρ ὥς εἰς περικοπὴν τινα, ὅθεν καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν γίνονται περίθλεπτα· διὰ τοῦτο εἰς τοὺς μεγάλα ἰσχύοντας μάλιστα ἀναγκαῖα ἢ χαλίνωσις τῶν παθῶν. Ὅθεν οὔτε φιλεῖν, οὔτε μισεῖν ὀφείλουσιν, ἦττον δὲ πάντων ὀργίζεσθαι· ἢ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἀγανάκτησις εἰς τοὺς ἄρχοντας ὀνομάζεται ὑπερηφανία καὶ ὠμότης. γ') Πιστεύω, ὦ πατέρες ἑγγραφοί, ὅτι τὸ κακούργημα αὐτῶν ὑπερβαίνει πᾶσαν ποινὴν, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἐνθυμοῦνται πάντοτε τὰ τελευταῖα, καὶ εἰς τὰς τιμωρίας τῶν κακῶν λησμονήσαντες τὰς αὐτῶν πράξεις, μόνον τὰς ποινὰς, εἴ πως ἔδοξαν ὀλίγον τι βαρύτεραι, ἔχουσιν εἰς τὸ στόμα. Οὐδαμῶς δὲ διστάζω, ὅτι ὁ Δέκιος Σιλαγὸς, ἀνὴρ ἰσχυρὸς καὶ ἄξιος, εἶπεν, ὅσα εἶπε, ζήλω πολιτείας κινούμενος,

οὐδὲ λαλεῖ ἐν τοιαύτῃ ὑποθέσει πρὸς χάριν, ἢ ἐχθροπαθῶς· ἐπειδὴ ἐγνώρισα καὶ τοὺς τρόπους τοῦ ἀνδρός καὶ τὴν σωφροσύνην, ἀλλ' ἡ γνώμη αὐτοῦ οὐ τραχεῖα μὲν (πῶς γὰρ κατὰ τῶν τοιούτων ἀνθρώπων δίδοται τι τραχύ;), ξένη δ' εἰς τὴν ἡμετέραν πολιτείαν φαίνεται μοι. Βεβαίως γὰρ, ὦ Σιλανέ, ὑποψήφιε Ὑπάτε, ἢ ὁ φόβος ἢ ἡ ὕbris σε ἔπεισεν ἵνα ψηφίσῃς νέαν ποινὴν. Καὶ περὶ μὲν τοῦ φόβου περιττὸν λογοτριβεῖν, ἐν ᾧ μάλιστα ἐπιμελεῖα τοῦ ἐνδόξου Ὑπάτου τοσαῦται φρουραὶ καθωπλίσθησαν (106). Περὶ δὲ τῆς ποινῆς, εἰρήσθω τ' ἀληθές, ὅτι εἰς θλίψεις καὶ συμφορὰς ὁ θάνατος παῦσις ἐστὶ δεινῶν καὶ οὐ βάσανος, ὡς διαλύων πάντα τ' ἀνθρώπεια κακὰ· εἰς δὲ τὸ ἐπέκεινα οὐκέτι ἐγγχωρεῖ οὔτε λύπη, οὔτε ἀγαλλίασις. Ἀλλὰ, πρὸς θεῶν ἀθανάτων! διὰ τί οὐ προσέθου εἰς τὴν ψῆφόν σου καὶ τὸ, ραβδισθήτωσαν πρὶν τοῦ θανάτου; τάχα διότι ὁ νόμος Πορκίου ἀπαγορεύει; ἀλλὰ καὶ ἄλλοι νόμοι ἀπαγορεύουσι τὸν θάνατον εἰς πολίτην, καταδικάζοντες αὐτὸν μόνον εἰς φυγὴν· ἢ τάχα ὅτι ὁ ραβδισμὸς δεινότερος τοῦ φόνου; καὶ τί δεινόν ἢ βαρὺ δι' ἀνθρώπους καταγινωσθέντας εἰς τοιοῦτον μέγιστον ἀμάρτημα· ἢ ὅτι ἐλαφροτέρα ἡ ποινὴ; ἀλλὰ δικτὶ φοβῇ σὺ τὴν παράθασιν τῶν νόμων εἰς μικρὰ, ἐν ᾧ περὶ τῶν μεγάλων οὐκ ἐφρόντισας; Ἀλλ' ἴσως με ἐρωτήσης· τίς κακίσει τὴν ὅποιαν· δῆποτε ποινὴν, τὴν κατὰ τῶν μητραλοιῶν τῆς πολιτείας;— Ὁ χρόνος, ἡ τύχη, ἡ οἰκονομοῦσα τὰ ἔθνη κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς δόκησιν.—Καὶ οὗτοι μὲν δικαίως πάσχουσιν, ὅσα ἂν πάθωσιν· ἀλλ' ὑμεῖς, ὦ πατέρες ἑγγραφοί, ὑμεῖς προσκέφθητε ὅτι ἀποφασίζητε κατὰ τῶν ἄλλων· ἐνθυμήθητε ὅτι πᾶν κακὸν παρά-

(106) Ἐνταῦθα λείπει ἡ αἰτιολογία εἰς τὴν ὕβριν, καὶ κοινῶς δοξάζουσι τοῦτο παραδρομὴν ἀντιγραφέων. Εἰς ἐμὲ δὲ καινότροπον σχῆμα μάλλον, ἢ ἑλλειψίς δοκεῖ. Προεἰπὼν γὰρ τὸ ἀδύνατον, ἵνα δόσωσι ἀξίαν ποινὴν τοῦ παῖδου κακούργηματος, ἐπιφέρει μόνον ἀπλῶς τὸ τί ποιητέον.

δειγμα γεννᾶται ἐκ καλῆς ἀρχῆς· Ὅταν γὰρ ἡ δύναμις μεταβῇ εἰς ἀμαθῶν ἢ κακῶν πολιτῶν χειρας, τὸ νέον παράδειγμα ἐκ τῶν ἀξίων καὶ καταλλήλων μεταφέρεται εἰς τὰ ἀνάρμοστα καὶ ἀν-
 ἄξια. δ'.) Οἱ Λακεδαιμόνιοι μετὰ τὴν τῶν Ἀθηναίων ἥτταν κατέστησαν τριάκοντα τυράννους, εἰς τὸ κυβερνᾶν τὴν πολι-
 τείαν αὐτῶν· οὗτοι πρότερον ἐπιθέντες τὰς χειρας εἰς τοὺς κα-
 κούς καὶ τοῖς πᾶσι μισητοὺς, ἔσυρον αὐτοὺς ἀκρίτως εἰς θάνατον·
 ὁ δὲ λαὸς βλέπων ταῦτα ἔχαιρε, καὶ δίκαια ἔλεγε παθαίνειν
 ἐκείνους· ἀλλ' ὅτε κατ' ὀλίγον τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ἀυξηθῇ-
 σης ἤρξαντο φονεῦν μὲν ἐξίσου καλοὺς τε καὶ κακοὺς μετὰ με-
 γάλῃς ὀρμῇς, φοβίζειν δὲ τοὺς λοιποὺς, τότε ἡ πόλις στενάζουσα
 ὑπὸ τὴν τυραννίαν, ἔδωκε μεγάλας ποινὰς τῆς ἀπροβουλεύτου
 ἀγαλλιάσεως. Καὶ κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους· ὅτε Σύλλας
 νικητὴς προσέταξε θανατῶσαι τοὺς περὶ Δαμάσιππον καὶ ἄλλους
 πολλοὺς ἐπὶ κακῷ τῆς πόλεως τραφέντας, τίς οὐκ ἐπήνει τὸ
 ἔργον; τοὺς μοχθηροὺς, ἔλεγον, στασιώδεις, ταράσσοντας τὴν
 πολιτείαν διὰ φατριῶν! ἄξια πάσχουσιν· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἦν
 προοίμια σφαγῶν μεγάλων· τὸ μετὰ τοῦτο γὰρ ἅμα ἐβλεπέ τις
 φθονερῷ τῷ ὄμματι, ἢ τὴν οἰκίαν ἢ τὸν ἀγρὸν ἢ καὶ σκευὸς ἢ
 φόρεμά τινος, οὐκ ἐδυσκολεύετο κατατάξαι αὐτὸν εἰς τὴν προ-
 γραφήν. Καὶ οὕτως οἱ ἀγαλλιώμενοι εἰς τὴν Δαμασίππου τύχην
 μετ' ὀλίγον καὶ αὐτοὶ εἰς θάνατον ἤγοντο· αἱ δὲ σφαγαὶ τότε
 μόνον ἔπαυσαν, ὅτε οἱ περὶ τὸν Σύλλαν ἐχορτάσθησαν πλού-
 του. Ταῦτα δὲ λέγω οὐκ ἀφορῶν τὰ κατὰ Μάρκον Τούλλιον,
 οὐδὲ φοβούμενος περὶ τοῦ ἐνεστώτος· ἀλλ' ἐν μεγάλῃ πόλει
 πολλὰ καὶ ποικίλαι φόραι. Ἐν ἄλλῳ καιρῷ ὑπατεύων ἄλλος τις,
 καὶ παρομοίως ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν πολλὰς δυνάμεις, δύναται ἐκλα-
 θεῖν τὸ ψεῦδος ὡς ἀλήθειαν· ἂν λοιπὸν τότε συγχωρηθῇ εἰς
 αὐτὸν κατὰ τὸ σημερινὸν παράδειγμα, ἵνα γυμνώσῃ τὴν σπά-
 ρην, τίς στήσῃ ὅρια εἰς τὴν ἐκείνου δύναμιν; ἢ τίς χαλινώσῃ

τὴν ὀρμὴν αὐτοῦ; ε'.) Οἱ πρόγονοι ἡμῶν, ὧ πατέρες ἔγγραφοι,
 ὡς ἦσαν ἰσχυροὶ καὶ σώφρονες, οὕτως οὐδὲ ὑπερόπται τοῦ μι-
 μεῖσθαι τὰ τῶν ἄλλων ἀγαθὰ συντάγματα. Τὰ μὲν γὰρ στρα-
 τιωτικὰ ὅπλα καὶ βέλη παρὰ Σαμνιτῶν, τὰς δὲ διαφόρους ἀρ-
 χὰς καὶ ἄλλα πλεῖστα παρὰ Τυρρήνων ἔλαβον· ἐνὶ λόγῳ ὅτι
 καλόν, καὶ ὅπουδῆποτε ἔβλεπον αὐτὸ, ἢ εἰς συμμάχους ἢ καὶ
 εἰς ἐχθροὺς, εἰσῆγον φιλοτίμως εἰς τὴν πόλιν, θέλοντες κάλλιον
 μιμεῖσθαι τὰ καλὰ ἢ φθονεῖν αὐτά. Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν
 μιμηθέντες τοὺς Ἑλληνας εἰσῆγαγον εἰς τὰς ποινὰς καὶ τοὺς
 βράβυδισμοὺς καὶ τὴν δίκωσιν. Ἀλλὰ μεγαλυνομένης τῆς πόλεως,
 διηρέθη εἰς φατρίας τὸ πλῆθος· οἱ ἀπῶοι ἐκινδύνευον διὰ τὰς
 διαβολὰς, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐγίνοντο, τότε εἰσῆχθη ὁ νόμος ὁ
 Πόρκειος καὶ ἄλλοι, δι' ὧν οἱ πολῖται καταδικάζονται εἰς μόνην
 φυγὴν. Ἐγὼ, ὧ πατέρες ἔγγραφοι, τὴν αἰτίαν τῆς εἰσαγωγῆς
 τούτου τοῦ νόμου ἡγοῦμαι πρὸ πάντων ἱκανήν, εἰς τὸ ἀποτρέ-
 ψαι ἡμᾶς νεωτερικῶν βουλευμάτων. Βεβαίως γὰρ ἐκεῖνοι καὶ
 ἐναρετώτεροι καὶ σοφώτεροι ἡμῶν ἦσαν, ὅτι ἐκ μικρῶν δυνά-
 μεων ἐμεγάλυνον τοσοῦτο τὸ κράτος, ἐν ᾧ ἡμεῖς τὰ παρ' αὐτῶν
 ἀποκτηθέντα μόλις διατηροῦμεν. ζ'.) Ἀλλὰ πάλιν τί; ἀφήσο-
 μεν λοιπὸν αὐτοὺς, καὶ αὐξήσομεν τὸ κατιλινικὸν στράτευμα;
 ἄπαγε! ἀλλὰ κρίνω, ὅπως τὰ μὲν χρήματα καὶ κτήματα αὐτῶν
 δημευθῶσιν, αὐτοὺς δὲ κρατήσωμεν δεσμίους εἰς πολύχνια τὰ
 μάλιστα ὀχυρὰ, καὶ μηδεὶς ποτε μὴ ἀναφερέτω περὶ αὐτῶν μήτε
 εἰς τὴν Βουλὴν μήτε εἰς τὸν Δῆμον· ὅς δ' ἂν πράξῃ τάναντία,
 νομιζέσθω παρὰ τῇ Βουλῇ ἐχθρὸς τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐλευ-
 θερίας τῆς κοινῆς.

§. 50. Παύσαντος λέγειν τοῦ Καίσαρος· οἱ μὲν ἄλλοι δια-
 φόροις τρόποις ἐψηφίσαντο κατὰ διαφόρους γνώμας (107). Ὁ

(107) Μετὰ τοῦτον τὸν λόγον ἡ Βουλὴ ταλαντευομένη, ἔκλινεν εἰς τὴν
 γνώμην τοῦ Καίσαρος· ἔτι δὲ καὶ ἡ φατρία τοῦ Κικέρωνος ἀνεμαστιωτέραν νο-

δὲ Μάρκος Πόρκιος Κάτων ἐρωτηθεὶς γνώμην τοιαύδε ἔλεξε. α.) Πολλὰ διαφορετικοὶ διαλογισμοὶ ἀναβαίνουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ μου, ὧ πατέρες ἔγγραφοι, ὅταν ἐπιβλέψω εἰς τὰ πράγματα καὶ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον τῆς πόλεως, καὶ ὅταν ἀνακρίνω κατ' ἑμαυτὸν τὰς γνώμας τινῶν λεγόντων. Οὗτοί μοι δοκοῦσιν ὁμιλήσαντες διὰ μακρῶν περὶ τῆς ποιότητος τῶν βουλευθέντων ἐπαγαγεῖν πόλεμον κατὰ πατρίδος, κατὰ γονέων, κατὰ ἱερῶν καὶ ἐστιῶν αὐτῶν, ἐν ᾧ καιρῷ τὰ πράγματα ἀπαιτοῦσιν ἀποφυγὴν τῶν κακῶν τούτων μᾶλλον, ἢ σκέψιν τί ψηφιστέον κατ' αὐτῶν. τὰ γὰρ ἄλλα κακὰ ἤδη γενόμενα τιμωροῦνται, τοῦτο δ' ἂν μὴ προλάβῃς, ἀλλὰ συμβῇ, ἐπὶ ματαίῳ φωνεῖς τὴν δικαιοσύνην, ἀπολεσθείσης γὰρ τῆς πόλεως οὐδὲν ἀπολείπεται εἰς τοὺς ἡττηθέντας. Ἀλλ', ὧ ὑμεῖς, οἱ προκρίναντες πάντοτε τὰς οἰκίας, τοὺς ἀγροὺς, τὰ ἀναγλυπτὰ, τὰς εἰκόνας, καὶ ἀμελήσαντες τὴν πολιτείαν, ἐξορκίζω ὑμᾶς ἐπ' ὀνόματι τῶν αἰώνιων θεῶν, ἐὰν φροντίζητε καὶ, ἵνα διαφυλάξητε τὰ ὅποια δῆποτε ταῦτα ἡγαπήσατε, ἐὰν θέλητε ἵνα ἐτοιμάσῃτε ἡσυχίαν καὶ ἀνάπαυσιν διὰ τὰς ὑμετέρας τρυφάς, ἀνανήψατε

μίζουσα δι' αὐτὸν τὴν τοιαύτην ποινὴν, ἡδέως ἡσπάζοντο τὸν λόγον (Πλούτ. Κικέρ. XXI). Πάντων μέντοι οἱ ὀφθαλμοὶ ἀτενίζοντες ἦσαν εἰς τὸν Κικέρωνα, ὅστις τότε ἀναστὰς, ἐξεφώνησε τὸν φερόμενον Δ'. Κατιλιναίικον, οὗ ἡ ἀρχὴ Ὀρῷ, ὧ πατέρες ἔγγραφοι, καὶ τὰς ὀψεις καὶ τὰ ὄμματα ὑμῶν ἀτενίζοντα εἰς ἐμὲ κτλ. » Δι' οὗ προητοίμασε τὰς ψυχὰς εἰς τὸν τοῦ Κάτωνος λόγον, ἀποδεικνύων, ὅτι ὁ ἐχθρὸς τῆς πόλεως, οὐκέτι πολίτης ἐστίν, ἐφ' ᾧ οὐδὲ τὴν ἐκ τῶν νόμων ἔχει ὑπεράσπισιν. At vero C. Cæsar intelligit legem semproniam esse de civibus Romanis constitutam, qui autem Republicæ sit hostis, eum civem esse nullo modo posse. α Καὶ πάντως ὁ Κάιος Καῖσαρ ἐνωσεὶ τὸν Σεμπρόνιον νόμον, εἰσαχθέντα ὑπὲρ τῶν πολιτῶν Ῥωμαίων, ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς τῆς πολιτείας οὐδαμῶς οὐδὲν τρόπον δύναται εἶναι πολίτης. » Κικέρ. Κατιλ. Δ'. Ὁ δὲ Σεμπρόνιος νόμος γνωστός ἐστι παρὰ τοῖς νομικοῖς ὑπὸ τὸ ὄνομα De capite, sive libertate civium (ὅρα Πιτίσκον ἐν Αἰξ.).

τέλος πάντων, καὶ βοηθήσατε τὴν πολιτείαν· ὁ λόγος ἤδη οὐκ ἐστίν οὔ, περὶ φόρων ἢ ὑβρεως συμμάχων· ἡ ἐλευθερία, ἡ ψυχὴ ἡμῶν κινδυνεύει. Συχνάκις, ὧ πατέρες ἔγγραφοι, πολλὰ ὁμίλησα ἐνώπιον ὑμῶν· πολλάκις προσεκλαύθην διὰ τὴν πολυτέλειαν καὶ φιλοχρηματίαν τῶν συμπολιτῶν, καὶ πολλοὺς ἐκ τούτου ἀπέκτησα ἀσπόνδους ἐχθροὺς· ἀλλὰ πῶς δύναμαι μὴ καταδικάζειν τὰ ἐκ τῆς τῶν ἄλλων ἀκρασίας κακὰ, ἐν ᾧ εἰς ἐμὲ αὐτὸν καὶ εἰς τὴν ψυχὴν μου οὐδέποτε συνεχώρησα τοιοῦτον ἐλάττωμα; Πλὴν, εἰ καὶ ὀλιγορεῖτε ταῦτα, ἡ πολιτεία ἴσχυεν, ἐπειδὴ ὁ τῆς περιουσίας πλεονασμὸς ἀντισορρόπει πρὸς τὸ ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀμελείας. Νῦν ὅμως ὁ λόγος οὐ περὶ τοῦ, εἰ μὲν χρηστῶς, εἰ δὲ καὶ κακοήθως πολιτευσόμεθα, οὐδ' ἐφ' ὅσον τε καὶ ὁπόσον ἔνδοξον διαμενεῖ τὸ κράτος τῶν Ῥωμαίων, ἀλλ' ἂν τὰ ὅποια δῆποτε ταῦτα μείνωσιν εἰς ἡμᾶς, ἢ μετ' αὐτῶν καὶ ἡμεῖς πέσωμεν εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰς χεῖρας. β.) Μηδὲ τίς μοι ὀνομάζῃ ἐνταῦθα ἐπιείκειαν καὶ ἔλαιον· ἤδη γὰρ πρὸ πολλοῦ ἀπωλέσαμεν τὰς ἀληθεῖς τῶν πραγμάτων ὀνομασίας· διότι τὸ δαπανᾶν ἀσώτως τὰ τῶν ἄλλων ἐλευθεριότης, τὸ θράσος ἀνδρεία ὀνομάζεται· ὅθεν τὰ τῆς πόλεως πράγματα κατήντησαν κρέμασθαι ἀπὸ τριχός. Ἀλλὰ γὰρ ἔστωσαν ἐλευθέριοι ἐκ τῆς περιουσίας τῶν συμμάχων, ἐπειδὴ οὕτω καλεῖ ἡ παρούσα συνθήκη, εὐσπλαγχνιζέσθωσαν τοὺς κλέπτας τοῦ κοινοῦ θησαυροφυλακείου, ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν ἡμῶν φειδωλευθήτωσαν, ἀλλὰ καὶ μὴ ἀπολεσάτωσαν τοὺς ἐναρέτους διὰ σωτηρίαν ὀλίγων μοχθηρῶν. γ.) Καλῶς καὶ εὐσυντάκτως ὁμίλησε πρὸ μικροῦ ὁ Κάιος Καῖσαρ ἐνώπιον τοῦ βουλευτηρίου τούτου περὶ τε ζωῆς καὶ θανάτου, ψευδῇ, ὡς εἰκάσω, οἶόμενος τὰ περὶ ἄδου λεγόμενα, ὡς ἐστὶ τις χῶρος τῶν ἀγαθῶν διάφορος τοῦ τῶν κακῶν, οἵτινες κατάκεινται εἰς τόπους ζοφώδεις, αὐχμηροὺς, εὐρωτιῶντας καὶ φρικώδεις· ἔπειτα ἐψήφισε α δη-

μευθῆναι μὴν τὴν περιουσίαν αὐτῶν, αὐτοὺς δὲ πεμφθῆναι δεσμίους κατὰ πολύχνια, » φοβούμενος δηλονότι μήποτε ὄντες ἐν Ῥώμῃ ἢ παρὰ τῶν συνωμοτῶν, ἢ παρὰ τοῦ ὄχλου στασιάζαντος ἐλευθερωθῶσι βιαίως· ὥς ἂν δηλονότι οἱ κακοὶ καὶ οἱ μοχθηροὶ ἦσαν ἐν μόνῃ τῇ πόλει, καὶ οὐχὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν, καὶ ὥς ἂν οἱ τολματῖαι μὴ ἰσχύωσι μᾶλλον ὅπου ὀλιγώτεραι δυνάμεις ἀνθίστανται. Διὰ τοῦτο ἄτοπος ἡ συμβουλή αὐτοῦ, εἰ μὲν φοβεῖται, εἰ δὲ πάλιν, ἐν ᾧ πάντες τοσοῦτο φοβοῦνται, μόνος αὐτὸς ἀτρεμεῖ (108), μάλιστα δι' αὐτὸ ὀφείλω ἐγὼ, καὶ δι' ἐμέ καὶ δι' ὑμᾶς, ἔτι μᾶλλον φοβεῖσθαι. δ') Περὶ τῆς κρίσεως Πουπλίου, Λεντύλου καὶ τῶν λοιπῶν ἔχετε βέβαιον, ὅτι ταῦτο χροῶνως ψηφίζεσθε καὶ κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Κατιλίνα καὶ τῶν λοιπῶν συνωμοτῶν· ὅσον δ' ἂν ταχέως καὶ ἐγγρηγόρως ταῦτα πράξητε, τόσον ἐκεῖνοι ἀποδειλιάσουσιν· ἂν ὅμως ἴδωσι ψυχρὰ κινήματα ἐκ μέρους ὑμῶν, πάντες ἐφορμήσουσι τραχύτεροι. ε.) Μὴ νομίζετε τοὺς ἡμετέρους προγόνους δι' ὅπλων ποιῆσαι τὴν πολιτείαν ἐκ μικρᾶς μεγάλην· εἴ πως τὸ πρᾶγμα εἶχεν οὕτω, βελτιωτέρα ἂν ἦν κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους· καὶ συμμάχους γὰρ ἔχομεν πλείονας ἢ ἐκεῖνοι, καὶ πόλεις, καὶ ὅπλα, καὶ ἵππους. Ἀλλὰ τὰ μεγαλύναντα αὐτοὺς ἄλλα, ὧν ἡμεῖς οὐδὲ ἐν ἔχομεν. Τὸ φιλόπονον ἐν πόλει, ἡ δικαία διοίκησις πρὸς τοὺς ἔξω, τὸ ἐλευθέρως βουλευέσθαι, καὶ τὸ μηδὲν μηδ' ἐλάττωμα, μηδὲ πλεονεξίαν ἔχειν. Ἀλλ' ἡμεῖς ἀντὶ τούτων ἔχομεν τὴν ἀκράτειαν πρὸς τὰς ἡδονὰς, τὴν φιλοχρηματίαν, ἔνδειαν τοῦ κοινοῦ καὶ ἀφρονίαν ἰδιωτικὴν· ἐπαινοῦμεν τὰ πλούτη, τὴν ἀργίαν διώκομεν, εἰς τὴν αὐτὴν δὲ τιμὴν ἔχομεν καὶ τὸν ἀγαθὸν

(108) Εἰρηνμένης δὲ τῆς γνώμης (τοῦ Καίσαρος), πρῶτος ἀντέκρουσεν αὐτῇ Κάτλος Λουτάτιος. Εἶτα δεξάμενος Κάτων, καὶ τῷ λόγῳ σφοδρῶς συναπερείσας ἐπὶ τὴν ὑπόνοιαν, ἐνέπλησε θυμοῦ καὶ φρονήματος τὴν Σύγκλητον, ὥς τε θάνατον καταψήφισσθαι τῶν ἀνδρῶν, » (Πλούταρχος. Κικέρ. XXI).

καὶ τὸν φαῦλον, ἡ δὲ φιλοδοξία ἀπολαμβάνει τὰ βραβεῖα τῆς ἀρετῆς. Ἐν ᾧ λοιπὸν ἕκαστος ἡμῶν φροντίζει περὶ τῶν ἰδίων, ἐν ᾧ κατὰ μὲν τὴν οἰκίαν δουλεύετε εἰς τὰς τρυφάς, ἐνταῦθα δὲ εἰς δωροδοκίας καὶ χάρεις, τί θαυμαστὸν ἂν προσβάλληται ἡ πολιτεία, οὔσα ἤδη παντελῶς ἐγκαταλελειμμένη; ἀλλ' ἀφίημι ταῦτα. ζ'.) Ἀνθρωποὶ εὐπατρίδαι συνώμοσαν ἐξολοθεῦσαι τὴν πόλιν, συμμαχοῦσι δὲ αὐτοῖς οἱ Γαλάται, ἔθνος ἄσπονδον τῷ Ῥωμαϊκῷ ὀνόματι, ὁ ἀρχηγὸς μετὰ τῶν στρατευμάτων ἤδη ἐφέστηκεν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, καὶ ὑμεῖς ἔτι μέλλετε; ἔτι ἀμφιβάλλετε τί ποιητέον τοὺς ἐντὸς τῶν τειχῶν συλληφθέντας ἐχθρούς; ἐλεήσατε αὐτοὺς, νέους ὄντας τὸ φιλόδοξον παρέστρεψεν εἰς τὸ ἀμάρτημα, ἄφετε αὐτοὺς μάλιστα καὶ ὀπλισμένους. Ἀλλὰ προσέχετε μήποτε ἐπιτρέψῃ κατὰ τῆς ἰδίας ὑμῶν κεφαλῆς ἡ ἐπιείκεια καὶ τὸ ἔλεος τοῦτο, ὅταν αὐτοὶ λάβωσι τὰ ὅπλα. Ὁ κίνδυνος βέβαια μέγας ἐστίν, ἀλλ' ὑμεῖς οὐ φοβεῖσθε. Τί λέγω, οὐ φοβεῖσθε; καὶ σφόδρα ἀλλὰ διὰ τὴν ἀμέλειαν καὶ ἀκηδεῖαν τῶν ψυχῶν ὑμῶν προσμένετε βλέποντες ὁ εἰς τὸν ἕτερον. Ἐλπίζετε δηλονότι εἰς τὴν βοήθειαν τῶν ἀθανάτων θεῶν, οἵτινες πολλάκις καὶ ἐκ μεγίστων κινδύνων ἔσωσαν τὴν πολιτείαν ταύτην. Οὐχί· οἱ θεοὶ οὐκ εἰσακούουσι τὰς γυναικώδεις δεήσεις καὶ ἰκεσίας· τὸ ἐπαγγυπεῖν, τὸ εἶναι ῥέκτην, τὸ βουλευέσθαι ὀρθῶς, ἰδοὺ τὰ διατηροῦντα τὴν εὐτυχίαν. Ὅταν δὲ παραδίδῃς σεαυτὸν εἰς ὕκναν καὶ δειλίαν, μὴ ἐπικαλοῦ τοὺς θεοὺς· αὐτοὶ ὠργισμένοι κατὰ σοῦ βδελύττονταί σε. ζ'.) Εἰς τοὺς χρόνους τῶν προγόνων ἡμῶν Τίτος Μάλλιος Τορκουᾶτος ἐπὶ τοῦ Γαλατικοῦ πολέμου, ἐπειδὴ ὁ υἱὸς αὐτοῦ παρὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ διαταγὴν συνεκρότησε μάχην κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, αὐτὸς διώρισεν ὅπως θανατώσωσιν αὐτόν· καὶ οὕτως ὁ ἀξιόλογος ἐκεῖνος νέος ἔδωκε τῷ ἰδίῳ θανάτῳ ποινὴν τῆς αὐτοῦ ἀχαλινώτου γενναϊότητος. Ὑμεῖς δὲ

εἰσέτι διστάζετε τί ἀποφασιστέον κατὰ τῶν ἀσπλάγχων μητροκτόνων; Ἐχετε δίκαιον· αὐτοὶ οὐδέποτε ἔπραξαν παρόμοιον ἀμάρτημα ἐπὶ ζωῆς αὐτῶν. Σεβάσθητε, ναί, τὸν Λέντυλον διὰ τὸ ἀξίωμα, εἴ ποτ' ἐκεῖνος τὴν αἰδῶ, τὴν ἑαυτοῦ ὑπόληψιν; ἢ τοὺς θεοὺς ἢ τοὺς ἀνθρώπους ἐσεβάσθη· συγχωρήσατε εἰς τὸν Κέθηγον διὰ τὸ νέον τῆς ἡλικίας, εἴ μὴ ἔφερε καὶ ἄλλοτε ὄπλα κατὰ τῆς πατρίδος. Τί δὲ εἶπω περὶ Γαβινίου, Στατιλίου, Κοιπαρίου, οἵτινες, εἴ περ συνελάμβανόν ποτε γενναῖον στοχασμόν, οὐκ ἂν ἐπεχείρουν ταῦτα κατὰ τῆς πόλεως.

ή.) Τελευταῖον, ὦ πατέρες ἔγγραφοι, εἴ μὲν ἡ φύσις τοῦ πράγματος ἐπεδέχετο παραβλέψαι τοῦτο τὸ ἀμάρτημα, παρέδραμον ἂν αὐτὸ εὐχαρίστως τῇ ἀληθείᾳ, ὅπως ἴδω ὑμᾶς ἔπειτα διορθουμένους ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἐπειδὴ ἀποσκυθαλίζετε τοὺς λόγους μου· ἤδη μέντοι πανταχόθεν περικυκλούμεθα. ὁ Κατιλίνης μετὰ στρατοῦ πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, ἐντὸς δὲ τῶν τειχῶν κατ' αὐτὰ τὰ σπλάγχνα τῆς πατρίδος ἄλλοι ἐχθροὶ, οὐδὲ ἐτοιμασθῆναι δυνατόν, οὐδὲ συμβουλευθῆναι μυστικῶς τὰ πρακτέα. Τούτου ἕνεκα οὕτω ψηφίζομαι· « Ἐπειδὴ διὰ τὴν ἄνομον βουλὴν μοχθηρῶν τινῶν πολιτῶν ἡ δημοκρατία κινδυνεύει τὰ ἔσχατα, αὐτοὶ δὲ εἰσαγγελία τοῦ Τίτου Ὀλτουρκίου καὶ τῶν πρέσβειων Ἀλλοβρόγων ἐξηλέγχθησάν τε καὶ ἀπεδείχθησαν φόνους, πυρκαϊᾶς, καὶ ἄλλα φθοροποιὰ κακουργήματα κατὰ τε τῶν συμπολιτῶν καὶ τῆς πατρίδος αὐτῶν ἐτοιμάσαντες· οἱ τοιοῦτοι ὁμολογηθέντες οἷα ἐπ' αὐτοφώρῳ θανάσιμόν τι πράξαντες, δότωσαν κατὰ τὸ ἔθος τῶν προγόνων ποινὴν θανάτου. »

§. 51. Κατήσαντος τοῦ Κάτωνος, πάντες οἱ Ὑπατικοὶ καὶ μέγα μέρος τῶν τῆς Βουλῆς ἐπήνεσαν τὴν αὐτοῦ γνώμην, καὶ τὴν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ὑπερύψωσαν ἕως τῶν οὐρανῶν, ἀλλήλους ἐπιπλήττοντες καὶ δειλοὺς ἀποκαλοῦντες, ὁ Κάτων

δὲ μέγας καὶ ἔνδοξος. Τὸ δόγμα τῆς Βουλῆς ἐγένετο, ὡς ἐκεῖνος ἔκρινεν (109). Ἐγὼ καὶ ἀναγνοὺς πολλὰ, καὶ ἀκούσας οὐκ ὀλίγα, τὸν δῆμον τῶν Ῥωμαίων καὶ οἶκοι, καὶ ἐν στρατοπέδῳ, καὶ κατὰ γῆν, καὶ κατὰ θάλασσαν ποιήσαντα ἔνδοξα ἔργα, ἔλαβον μεγάλην περιέργειαν, ἵνα ἀνιχνεύσω, τίνα ποτ' ἦσαν τὰ αἷτια τῶν τόσων μεγάλων κατορθωμάτων· ἐγίνωσκον, ὡς συχναὶς ὀλίγαις δυνάμεσι ἐπολέμησαν ἐναντίον μεγάλων λεγεῶνων ἐχθρικῶν, καὶ ὀλίγα χρήματ' ἔχοντες, κατεπόνησαν μεγίστους βασιλεῖς· πρὸς τούτοις δὲ καὶ τούναντίον· ὡς πολλάκις ἐδοκίμασαν τὴν καταδρομὴν τῆς τύχης· καὶ ὡς οἱ μὲν Ἕλληνες ὑπερέβαλον αὐτοὺς εἰς τὴν εὐγλωττίαν, οἱ δὲ Γαλάται εἰς τὰ πολεμικά. Ὅθεν πολλὰ ἀναλύων καὶ διαλογιζόμενος κατ' ἑμαυτὸν, συνεπέρανα, ὅτι αἱ ἔνδοξοι ἀρεταὶ ὀλίγων τινῶν πολιτῶν ἔπραξαν τὰ πάντα· διὰ τοῦτο ἡ πτωχεῖα ὑπερέβαλε τὴν πλουσιότητα, καὶ τοὺς πολλοὺς οἱ ὀλίγοι. Ἐξ ὅτου δὲ ἡ

(109) α Ἐπεὶ δὲ οὗτος (ὁ Κάτων) αὐτὸς τε τὸν θάνατον αὐτῶν κατεδίκασε, καὶ τοὺς λοιποὺς πάντας δημοφῆρους ἐποίησατο, οὕτω δὲ ἐκεῖνοί τε ἐκ τῆς νικῶσης ἐκολάσθησαν, καὶ ἐπ' αὐτοῖς καὶ θυσία καὶ ἱερομηνία ἐψηφίσθη (ὅ μὴ πώποτε ἐπὶ τοιοῦτῳ τιμῇ ἐγεγόνει)· καὶ οἱ ἄλλοι οἱ μηνυθέντες ἐζητοῦντο· καὶ τινες καὶ ἐπὶ τὸ μελλῆσαι συμφρονῆσαι αὐτοῖς ὑποπτευθέντες, εὐθύνοντο. » (Δ. Κάτ. ΑΖ'. 36). Θαυμαστὸν δέ μοι δοκεῖ, ὅτι τὸν Κικέρωνα κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον καιρὸν, καὶ πρὶν τῆς Κατιλίνης καταστροφῆς συμβάσης ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Ὑπατείας Ἰουνίου Σιλανοῦ καὶ Λουκίου Λικινίου τῷ 691 Κ. Ρ. ἤρξαντο παλιμβουλία καταδιώκειν. α Τῷ μὲν οὖν Καίσαρι διὰ ταῦθ' οἱ πολλοὶ προσφιλεῖς ἦσαν· τὸν δὲ δὴ Κικέρωνα ἐν ὁρῇ ἐπὶ τῷ τῶν πολιτῶν θανάτῳ ποιοῦμενοι, τὰ τε ἄλλα ἤχθαιρον, καὶ τέλος ἀπολογεῖσθαι τε καὶ καταλέγειν πάνθ' ὅσα ἐν τῇ Ὑπατείᾳ ἐπεποιήκει, τῇ τελευταίᾳ τῆς ἀρχῆς ἡμέρᾳ ἐτέλησαντα (πάνυ γὰρ που ἡδέως οὐχ ὅπως ὑπ' ἐτέρων ἐπηνεῖτο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐνεκωμιάζεν) ἐσίγασαν, οὐδὲ ἐπέτρεψαν αὐτῷ ἔξω τι τοῦ ὄρκου φθέγγασθαι, συναγωνιστῇ Μετέλλῳ Νέπωτι δημαρχοῦντι χρησάμενοι· πλὴν καθ' ὅσον ἀντιφιλονεικήσας προσεπώμωσεν, ὅτι σεσωκώς τὴν πόλιν εἴη· καὶ ὁ μὲν καὶ ἐκ τούτου πολὺ μᾶλλον ἐμισήθη. » (ὁ αὐτ. αὐτ. 38).

τρυφή καὶ ἡ ῥαθυμία διέφθιρε τὸ πολίτευμα, ἡ μεγαλειότης τῆς πολιτείας, ναί, ὑπεβάσταζε μὲν τὰ ἐλαττώματα τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἀρχόντων, πλὴν ὡς γυνὴ βεβλαμμένη τὰ γεννητικά μόρια, ἐπὶ πολὺ οὐδένα ἔφερε μέγαν καὶ ἐπίσημον ἐπ' ἀρετῇ. Εἰς τὸν καιρὸν μου ὁμῶς ἐχρημάτισαν μεγάλης μὲν ἀρετῆς ἀμφοτέροι, ἡθῶν δὲ διαφόρων: ὅ,τε Μάρκος Κάτων καὶ ὁ Κάιος Καῖσαρ, οὗς λόγῳ ἐμπεσόντος, ἔκρινα εὐλογον ἵνα μὴ παραδράμω, ὅθεν περιγράψω τὴν φύσιν καὶ τὸ ἦθος ἐκατέρου ἀκριβῶς τὸ κατὰ δύναμιν.

§. 52. Οὗτοι τὸ γένος, τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν εὐγλωττίαν σχεδὸν ἐξιστοῦντο(110). μεγαλόψυχοι ὁμοίως καὶ ἔνδοξοι, ἐκάτερος ὁμῶς

(110) Τὸν μὲν τοῦ Καίσαρος χαρακτῆρα ἐν ὀλίγοις συμπεριέλαβεν δ' Ἀππιανὸς (Ῥωμαϊκῶν ἐμφυλίων Α'. 1) « Ὁ δὲ Καῖσαρ ἦν ἔτι νέος δεινὸς εἰπεῖν τε καὶ πράξει, τολμηθεὶς τε εἰς πάντα καὶ ἐλπίζειν περὶ πάντων, εἰς δὲ δὴ φιλοτιμίαν ἀφειδῆς ὑπὲρ δύναιμι· ὡς ἀγορανομῶν ἔτι καὶ στρατηγῶν εἶναι κατάχρεως, καὶ τῇ πλήθει δαιμονίως ὑπεραρέσκειν, τῶν δῆμων αἰετὸς δαψιλεὺς ἐπαινούντων. »

Τὸν δὲ τοῦ Κάτωνος Δίων ὁ Κάσσιος (Ῥωμ. Ἱστορ. ΜΓ'. 11) « Ἐκεῖνος δὲ εἰς τε τὸ τραῦμα τὰς χεῖρας ἐνέβαλε, καὶ τὰς ῥαφὰς αὐτοῦ διαβρόχας ἀπέψυξεν. Ὁ μὲν οὖν Κάτων καὶ δημοτικώτατος, καὶ ἰσχυρώτατος, καὶ ἰσχυρογνωμονέστατος πάντων τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀνθρώπων γενόμενος, μεγάλην δόξαν καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ θανάτου ἔλαβεν. » Ἀλλὰ καὶ ὁ Λουκανὸς ἀρίστως ὑποτυποῖ αὐτὸν (Farsal II. 380).

... Hi mores, hæc duri immota Catonis

Secta fuit, servare modum finemque tenere,

Naturamque sequi patriæque impendere vitam,

Nec sibi, sed toti genitum se credere mundo

καὶ ... Urbi pater est urbiq; maritus.

Iustitiæ cultor, rigidi servator honesti;

In commune bonus, nullosque Catonis in actus

Subrepsit partemque tulit sibi nata voluptas.

Ταῦτα τὰ Κάτωνος ἦθη, ἡδ' ἀμετάθετος δόξα

Ἦν τοῦ στερέου· συνεχεῖν μὲν τὸ τέλος καὶ ἀτρέπτου ἦθος.

διαφόρῳ τῷ τρόπῳ· ὁ μὲν γὰρ Καῖσαρ ἐλογίζετο μέγας διὰ τὰς μεγαλοδωρίας καὶ μεγαλοπρεπείας, ὁ δὲ Κάτων διὰ τὸ ἀκέραιον τοῦ βίου· κακείνος μὲν ἐγένετο ἐπιφανέστερος διὰ τὸ πρᾶον καὶ ἐλεημονιτικόν, εἰς αὐτὸν δὲ ἡ αὐστηρότης ἠῦξανε τὸ ἀξίωμα· Ὁ Καῖσαρ δωρούμενος, βοηθῶν, καὶ συγχωρῶν· ὁ Κάτων μηδὲν μηδενὶ ποτὲ χαρίζομενος, ἐδοξάσθησαν· ὁ πρῶτος ἦν τὸ καταφύγιον τῶν πτωχῶν, ὁ δεύτερος ἡ μάστιξ τῶν κακῶν· κακείνου μὲν τὸ εὐκαμπτον, τούτου δὲ τὸ στερεόν ἐθαυμάζετο· Τελευταῖον, ὁ Καῖσαρ ἔσχε κλήσιν ἐπὶ τὸ κοπιᾶν, ἀγρυπνεῖν, τὰς μὲν τῶν φίλων ὑποθέσεις ἀναλαμβάνειν, τὰ δ' ἑαυτοῦ ἀμελεῖν· μὴ ἀρνεῖσθαι μηδὲν τῶν ἀξίων εἰς δῶρον, ἐπιθυμεῖν μεγάλην ἰσχύν, στρατεύματα, νέας μάχας, ὅπου ἡδύνατο ἐπιδείξασθαι τὴν οἰκείαν ἀρετὴν· ὁ Κάτων τὴν μετριοφροσύνην, τὸ καλῆκον, πρὸ πάντων δὲ τὴν αὐστηρότητα ἐσπούδαζε, μήτε πλούτῳ πρὸς πλούσιον, μήτε φιλοπραγμοσύνῃ πρὸς φιλοπράγμονας ἀμιλλώμενος, ἀλλ' αὐστηρᾷ ἀρετῇ, εὐσχήμονι αἰδοῖ καὶ ἀθῶα σωφροσύνη· ἤθελε μᾶλλον εἶναι ἢ δοκεῖν ἐνάρτεος· διὸ ὅσον ἀπέφυγε τὴν δόξαν, τόσον αὐτὴ ἠκολούθει εἰς αὐτόν.

§. 53. Ὡς τοῖνυν; καθὰ εἶπον, ἡ βουλὴ ἔκλινεν εἰς τὴν Κάτωνος γνώμην, ὁ Ὑπατος, κρίνας ἄριστον ἐπιταχύναι τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν ἐπικαιμένην νύκτα, μήπως ἀλλάξῃ τι κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου, κελεύσας εὐθὺς τοὺς τρεῖς ἐτοιμάσαι τὰ πρὸς τὴν ποινὴν, καὶ διαθεῖς τὰς φρουράς, ἐχειραγωγῆσεν αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸν Λέντυλον εἰς τὸ δεσμωτήριον, ὁμοίως καὶ τοὺς

Ἐπεσθαι φύσει, καὶ πᾶσαν διδόναι τὴν ζωὴν τῇ πατρίδι,

Κούχ ἑαυτῷ, τῷ δὲ κόσμῳ δοξάζειν παντὶ γεννηθῆναι.

καὶ πάλιν·

Πράττων δὲ δίκαια, φύλαξ ἐστὶ τοῦ ἀτέγκτου τιμίου·

Χρήσιμος μὲν ἐν κοινῷ, εἰς οὐδὲν δὲ τῶν Κάτωνος ἔργων

Ἦ παραιοῦσθαι ποτ' ἢ ἡδονὴν γεννηθεῖσα μετέσχε.

λοιποὺς οἱ στρατηγοί. Εἰσερχόμενος εἰς τὸ δεσμωτήριον καὶ καταβαίνων ὀλίγον εὐωνύμως, εὐρίσκεις τόπον περίπου δώδεκα πόδας βαθὺν εἰς τὴν γῆν· ὀνομάζεται δὲ Τουλλιανόν, περιτετοιχισμένος μὲν πανταχόθεν, ὑπερθεὶν δὲ καλύπτει αὐτὸν θῶλος συνημμένος ἀψίδι πετρίναις· ἡ δὲ ἄψις αὐτοῦ αὐχμηρὰ, ζοφερὰ, δυσώδης καὶ φρικωδὲς ἄτη. Ἐκεῖ οὖν καταδιβάσαντες τὸν Λέντυλον οἱ δῆμιοι, ὡς προσετάχθησαν, βρόχῳ εἰς τὸν λαιμόν, ἐπιξάν αὐτόν. Καὶ οὗτος ἐκεῖνος ὁ Πατρίκιος ἐκ τῆς ἐνδόξου πατριᾶς τῶν Κορνηλίων, ὁ ὑπατεύσας ἐν Ῥώμῃ, εὗρε τέλος ζωῆς ἄξιον τῶν τρόπων καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ· ὁμοίως ἔδωκαν δίκην καὶ ὁ Κέθηγος, Στατίλιος, Γαβίνιος, καὶ Κοιπάριος (111).

§. 54. Γινομένων τούτων ἐν Ῥώμῃ ὁ Κατιλίνας ἐκ παντὸς τοῦ πλήθους, ὅπερ αὐτός τε καὶ ὁ Μάλλιος ἐστρατήγει, συνεκρότησε λεγεῶνας δύο· καὶ τοὺς μὲν λόχους συνέστησεν

(111) « Ὅρων δὲ πολλοὺς ἔτι τῆς συνωμοσίας ἐν ἀγορᾷ συνεστῶτας ἀθρόους, καὶ τὴν μὲν πρᾶξιν ἀγνοοῦντας, τὴν δὲ νύκτα προσμένοντας, ὡς ἔτι ζώντων τῶν ἀνδρῶν καὶ δυναμένων ἐξαρπασθῆναι, φθελγόμενος (ὁ Κικέρων) μέγα πρὸς αὐτοὺς, « ἔζησαν, » εἶπεν. Οὕτω δὲ Ῥωμαίων οἱ δυσφυσῆσιν μὴ βουλόμενοι τὸ τεθνάναι σημαίνουσιν : "Ἡδὲ δ' ἦν ἐσπέρα, καὶ δι' ἀγορᾶς ἀνέβαινεν εἰς τὴν οἰκίαν, οὐκέτι σιωπῇ τῶν πολιτῶν, οὐδὲ τάξει προπεμπόντων αὐτόν, ἀλλὰ φωναῖς καὶ κρότοις δεχομένων, καθ' οὓς γένοιτο, σωτήρα καὶ κτίστην ἀνακαλούντων τῆς πατρίδος. Τὰ δὲ φῶτα πολλὰ κατέλαμπε τοὺς στενωπούς, λαμπάδιαι καὶ δῶδας ἱστώντων ἐπὶ ταῖς θύραις. Αἱ δὲ γυναῖκες ἐκ τῶν τεγῶν προὔραινον ἐπὶ τιμῇ καὶ θέᾳ τοῦ ἀνδρός, ὑπὸ πομπῇ τῶν ἀρίστων μάλα σεμνῶς ἀνιόντος· ὧν οἱ πλεῖστοι πολέμους τε καταιργασμένοι μεγάλους, καὶ διὰ θριάμβων εἰσεληλακότες, καὶ προσκεκτημένοι γῆν καὶ θάλασσαν οὐκ ὀλίγην, ἐβάδιζον ἀνομολογούμενοι πρὸς ἀλλήλους, πολλοῖς μὲν τῶν τότε ἡγεμόνων καὶ στρατηγῶν πλούτου καὶ λαφύρων καὶ δυνάμεως χάριν ὀφείλειν τὸν Ῥωμαίων δῆμον· ἀσφαλείας δὲ καὶ σωτηρίας ἐνὶ μόνῳ Κικέρωνι, τηλικούτου ἀφελόντι καὶ τοσαύτον αὐτοῦ κίνδυνον. Οὐ γὰρ τὸ κωλύσαι τὰ πράττοντα, καὶ κολάσαι τοὺς πράττοντας ἐδόκει θαυμαστόν· ἀλλ' ὅτι μέγιστον τῶν πῶποτε νεωτερισμῶν οὗτος ἐλαχίστοις κακοῖς ἄνευ στάσεως καὶ ταραχῆς κατέσβεσε. » (Πλούτ. Κικέρ. XXII).

ἀπὸ στρατιωτῶν ἀνὰ λόγον πρὸς τὸν παρευρεθέντα ἀριθμόν, τοὺς δὲ ἡ αὐτεπαγγέλτως ἡ ἐκ τῶν συμμάχων ἐρχομένους εἰς τὸ στρατόπεδον διένεμεν ἐξ ἴσου, καὶ ἐν ὀλίγῳ ἐπλήρωσε (112) τοὺς λεγεῶνας κατὰ τὸν δέοντα ἀριθμόν, ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς οὐκ εἶχε πλέον τῶν δύο χιλιάδων. Σημειούσθω ὅμως, ὅτι συμπάντων τούτων μόλις τὸ τέταρτον ἦν καθωπλισμένον στρατιωτικῶς, τῶν δὲ λοιπῶν ἕκαστος, ὡς ἡ περίστασις ἐκάλει, ἢ λόγχας ἢ δόρατα ἢ καὶ ῥόπαλα ἔφερον. Ἀλλ' ἐπαρχομένου τοῦ Ἀντωνίου μετὰ δυνάμεως, ὁ Κατιλίνας ἐπῆρε τὸν ὀρεινὸν δρόμον, καὶ νῦν μὲν κατὰ τὴν πόλιν κινούμενος, νῦν δὲ κατὰ τὴν Γαλατίαν, ἀπέκλινε προσβαλεῖν τὸν ἐχθρόν, προσμένων ἐν ὀλίγαις ἡμέραις μεγάλας δυνάμεις, εἴπως οἱ ἐν Ῥώμῃ κατόρθουν τὰ ἐπιχειρήσθαι. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τοὺς δούλους, ὧν πλήθος κατ' ἀρχὰς συνέρρει πρὸς αὐτόν, οὐ παρεδέχετο, τοῦτο μὲν διὰ τὸ θαρρύνειν εἰς τὰς συνωμοτικὰς δυνάμεις, τοῦτο δὲ διὰ τὸ εἶναι ἀπῆδον τῶν στοχασμῶν αὐτοῦ, μήπως δηλονότι δόξῃ τὴν ὑπόθεσιν τὰχα τῶν πολιτῶν εἰς δραπέτας δούλους προσανατιθέμενος.

§. 55. Ἀλλ' ὡς ἔφθασε μηνυτῆς εἰς τὸ στρατόπεδον, δηλοποιῶν τὴν μὲν συνωμοσίαν ἀνακλυφθεῖσαν, τὸν δὲ Λέντυλον καὶ Κέθηγον καὶ οὓς ἀνωτέρω ἠρίθμησα, δίκην δόντας, πολλοὶ μὲν τῶν συνδραμόντων εἰς τὸν πόλεμον ἐπ' ἐλπίδι ἀρπαγῶν, καὶ ἐπιθυμίᾳ νέων πραγμάτων, ἀνεχώρησαν, τοὺς δ' ὑπολοίπους ὁ Κατιλίνας διὰ δυσβάτων ὁρέων καὶ μακρῶν δρόμων ὠδήγησεν εἰς τὴν γῆν τῶν Πιστορέων, ἐπὶ σκοπῷ ἵνα δι' ἀτραπῶν κρυφίως καταφύγῃ εἰς Γαλατίαν. Ἀλλ' ὁ Κόϊντος Μέτελλος Κελήρ μετὰ τριῶν λεγεῶνων ἐστρατοπέδευεν εἰς τὴν γῆν τῶν Πικήνων, συμπεραίνων ἐκ τῆς στενοχωρίας τῶν πραγ-

(112) Κατιλίαν δὲ εἰς διαμυρίους τὰ ἀγέλαντα, καὶ τούτων τεταρτημέριον ὀπλίσαντα ἔθελ. » (Ἀππ. Ῥωμ. Βιβλ. Β' §. III).

μάτων αὐτὰ ἐκεῖνα, ἅπερ ἄνωτέρω εἶπαμεν στοχαζόμενον καὶ αὐτὸν τὸν Κατιλίαν. Ὅθεν καταμαθὼν ἐκ τῶν φυγάδων τὸν δρόμον αὐτοῦ, ἐν τῷ ἅμα ἐκίνησε τὰς δυνάμεις, καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς αὐτοὺς τῶν ὁρέων τοὺς πόδας, ὁπόθεν ἠναγκάζετο καταβῆναι ὁ Κατιλίνας, βουλόμενος διελθεῖν εἰς Γαλατίαν. Οὐδ' ὁ Ἀντώνιος ἦν μακρὰν, ἕτοιμος ἵνα, ἂν ποτε τραπῶσιν εἰς φυγὴν, καταδιώξῃ αὐτοὺς εἰς τὰ ὀμαλὰ μέρη, εὐκίνητοτερος τῇ πληθύϊ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ. Διὸ ὁ Κατιλίνας ἰδὼν μὲν ἑαυτὸν ἐγκαταλειμμένον εἰς τὰ ὄρη καὶ περικεκυκλωμένον ὑπ' ἐχθρῶν, τὰ δ' ἐν πόλει κακῶς ἔχοντα, μὴδὲ φυγεῖν δυνάμενος, μὴδὲ φυλαχθῆναι ἐλπίζων, ἔκρινεν ἄριστον ἐν τοιαύτῃ καταστάσει δοκιμάσαι τὴν τύχην τῆς μάχης· διὸ καὶ ἀπεφάσισε συγκρουσθῆναι ὡς τάχιστα μετὰ τοῦ Ἀντωνίου, ἐφ' ὃ σὺναξιν ποιήσας, τοιάδε ἔλεξε.

Πεπληροφόρημαι, ὦ στρατιῶται, ὅτι οἱ λόγοι οὐκ αὔξουσι τὴν ἀρετὴν, καὶ ὅτι ἀδύνατον τὸν ἀδρανῆ μεταβληθῆναι εἰς ῥέκτην, καὶ εἰς ἀνδρεῖον τὸν εὐπτόητον ἀπὸ προσλαλιᾶς ἀρχιστρατήγου. ὅσῃν γὰρ ἕκαστος τόλμην ἢ φύσει ἢ ἀγωγῇ ἔλαβε, τοσαύτην ἐμφαίνει καὶ εἰς τοὺς πολέμους, καὶ ὅντινα μὴ παρ-ετρύγῃ οὔτε δόξα, οὔτε κίνδυνος, ἐκεῖνον, περιττὸν τὸ παρορμᾶν, ὁ γὰρ φόβος βύει τὰ ὦτα αὐτοῦ· ἀλλ' ἐγὼ συνεκρότησα τὴν σὺναξιν ταύτην, ὅπως ἐνθυμίσω ὑμᾶς ὀλίγα τινα, ἅμα δὲ δείξω τὰ δικαιολογήματά μου. Βεβαίως γινώσκετε, ὦ στρατιῶται, τὴν ῥαθυμίαν καὶ δειλίαν τοῦ Λεντύλου πόσῃν βλάβῃν ἐπέφερε καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς ἡμᾶς πάντας, καὶ ὅτι ἐγὼ προσδοκῶν δύναμιν ἐκ τῆς πόλεως, οὐ μετέβην εἰς Γαλατίαν· νῦν δ' ἐν ποίᾳ καταστάσει διάκεινται τὰ ἡμέτερα, καταλαμβάνετε καλῶς καὶ ὑμεῖς, ὅσον καὶ ἐγὼ αὐτός. Δύο στρατόπεδα ἐχθρικά· τὸ μὲν ἐκ μέρους τῆς πόλεως, τὸ δὲ ἐκ τοῦ τῆς Γαλατίας περιέβαλον ἡμᾶς ἐν μέσῳ ἔχμεναι δὲ ἐπὶ πολὺ εἰς τούτους τοὺς τόπους, ἂν

καὶ ἡ ἀνδρεία ἡμῶν ἱκανή, ἡ ἔνδεια ὁμῶς τοῦ σίτου καὶ τῶν λοιπῶν ἀναγκαίων ἀπαγορεύει· ὁπουδήποτε δὲ θελήσωμεν πορευθῆναι, ἀναγκάζομεθα ἀνοῖξαι ἐν μαχαίρᾳ τὸν δρόμον. Ὅθεν παργγέλω ὑμᾶς, ἵνα γένητε ἰσχυροὶ καὶ ἕτοιμοι τὴν ψυχὴν, καὶ εἰσβάλλοντες εἰς τὴν μάχην ἐνθυμηθῆτε, ὅτι, εἰ μὲν νικήσωμεν, εἰς τὰς χεῖρας ἡμῶν ἔσονται πλοῦτη, ὑπόληψις, δόξα, καὶ πρὸ πάντων ἐλευθερία καὶ πατρίς, τὰ πάντα ἡμέτερα, τὰ ἐφόδια πλουσιοπάροχα, αἱ ἀποικίαι καὶ τὰ πολίχνια εἰς ἡμᾶς ἀνοίξουσι τὰς πύλας, εἰ δὲ ὑπενδῶσωμεν εἰς τὸν φόβον, εὐρήσωμεν τὰ πάντα ἐναντία· καὶ ὅντινα μὴ ὑπερασπίσωσι τὰ ὄπλα, οὐδὲ τόπος τις, οὐδὲ φίλος σώζει. Ἐκτὸς τούτων, ὦ στρατιῶται, οὐχ ἡ αὐτὴ ἀνάγκη ἐπίκειται ἡμῖν τε καὶ ἐκείνοις· ἡμεῖς γὰρ ὑπὲρ πατρίδος, ὑπὲρ ἐλευθερίας, ὑπὲρ τῆς ζωῆς αὐτῆς μαχόμεθα, ἐκεῖνοι δ' ἀσυμφόρως πολεμοῦσιν ὑπὲρ τῆς δυνάμεως ὀλίγων τινῶν. Ὅθεν τολμηρότερον ἐφορμήσωμεν κατ' αὐτῶν, ἐνθυμηθέντες τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν ἀνδρείαν. Ἐδυνάμεθα πάντως ζῆν εἰς φυγὴν μετὰ μεγάλης αἰσχύνης, ἐδύνασθε καὶ τινες ὑμῶν ἀπολέσαντες τὴν περιουσίαν, θεραπεύειν τοὺς ἄλλους καθήμενοι ἐν Ῥώμῃ, ἀλλ' ἡ τοιαύτη καταστάσις ἐφάνη αἰσχρὰ καὶ οὐκ ἀνεκτὴ εἰς ἄνδρας, διὸ ἀπεφασίσατε ἀκολουθῆσαι εἰς αὐτά. Εἰ μὲν λοιπὸν ποθεῖτε ἀφῆσαι αὐτὰ ἐντίμως, χρεῖα τόλμης· μόνοι οἱ νικηταὶ ἀντικαταλλάττουσι διὰ πολέμου τὴν εἰρήνην, τοὺς δὲ ἐλπίζοντας ἐν φυγῇ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν, τρέποντας ἐκ τῶν ἐχθρῶν τὰ ὄπλα, ἀνοήτους ὑπολαμβάνω· πάντοτε γὰρ ἐν πολέμῳ οἱ δειλότεροι κινδυνεύουσι πλείοτερον· ἡ τόλμη εἰς τοὺς μαχομένους τεῖχος ἀπόρθητόν ἐστιν. Ἐν ᾧ βλέπω ὑμᾶς, ὦ στρατιῶται, ἕνα ἕκαστον, καὶ ἀναφέρω κατὰ νοῦν τὰς ἀνδραγαθίας ὑμῶν, ἔχω βεβαίαν σχεδὸν τὴν νίκην· ἡ καρδία, ἡ ἡλικία, ἡ ἀρετὴ παρ-ορμῶσιν ὑμᾶς, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀνάγκη, ἡ ποιούσα καὶ τὸ

δειλὸν ἀνδρεῖον. Ὁ ἐχθρὸς ἀδυνατεῖ περικυκλωσαὶ ἡμᾶς διὰ τὸ γενὸν τοῦ τόπου· ἂν δ' ὅμως ὀφείπῃτε ἢ τύχη φθονήσῃ τὴν ὑμετέραν ἀρετὴν, προσέχετε μὴ ἀποθάνητε ἀνεκδίκητοι, καὶ ἔμπεσόντες εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰς χεῖρας, κατασφαγῆτε ὡς πρόβατα, ἀλλὰ μαχόμενοι ἀνδρείως, προθυμήθητε ἐγκαταλιπεῖν εἰς αὐτοὺς αἱματώδη καὶ ἐπώδυνον νίκην.

§. 56. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ μικρὸν ἀναπνεύσας, εὐθὺς προσέταξε σαλπῖσαι τὸ σημεῖον τῆς μάχης, καὶ διαθείς τὰς τάξεις, μετέβη εἰς πεδιάδα, καὶ κεῖ ἀπομακρύνας τοὺς ἵππους ἀπάντων, ὅπως ἐξισωθέντος τοῦ κινδύνου, ἐμφυχώσῃ πλείονον τοὺς στρατιώτας, καὶ ὁ ἴδιος αὐτὸς πεζὸς περιερχόμενος, διατίθησι τὸν στρατὸν, ὡς ὁ τόπος καὶ ἡ πληθὺς ἀπῆτει. Ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ μὲν τῶν ἀριστερῶν ὁρέων ἦν ὁ τόπος ὁμαλός, τὰ δεξιὰ δὲ κρημνώδη, ὅκτῳ λόχους ἔταξεν ἐπὶ τὸ μέτωπον, τὰς δὲ λοιπὰς τάξεις στήσας κατὰ βάθος, ἐπύκνωσεν εἰς βοήθειαν τῶν πρώτων. Ἐξ αὐτῶν δὲ ἐκλέξας πάντας τοὺς ἑκατοντάρχους καὶ ἀνακλήτους, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐπισυναχθέντων πάντα καλῶς ὥπλισμένον, εἰς τὴν πρώτην παράταξιν ἔβαλε· καὶ τὸν μὲν Κάϊον Μάλλιον, εἰς τὰ δεξιὰ, Φαισουλανὸν δὲ τινα εἰς τὰ ἀριστερὰ ἔταξεν ἐπικρυπνεῖν· αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν ἀπελευθέρων καὶ ἀποίκων ἔστη πλησίον τοῦ Ἀετοῦ, ὃν εἶχε, λέγουσιν, εἰς τὸ στρατόπεδον Κάϊος Μάριος ἐπὶ τοῦ Κιμβρικοῦ πολέμου. Ἐκ τοῦ ἐναντίου μέρους πάλιν Κάϊος Ἀντωνίος ἤδη ποδαλγῶν (113), καὶ μὴ δυνάμενος διὰ τοῦτο

(113) Τὴν τοῦ Ἀντωνίου ἀσθένειαν πάντῃ πρόφασιν ἐγκληματικὴν ἐλέγχει. Δίων ὁ Κάσιος (Βιβλ. ΑΖ'. 39)· « Κατιλίνας δὲ ἐν ἀρχῇ εὐθὺς τοῦ ἔτους, ἐν ᾧ Ἰουλίος τε Σιλανὸς καὶ Λούκιος Λικίνιος ἦρχον ἀπεφθάρη. Τέως μὲν γὰρ καίπερ δύναντι οὐκ ὀλίγην ἔχον ἑκαρδόκει τὰ τοῦ Λεντούλου, καὶ διέμελλον ἐλπίζων, ἂν φθάσωσιν ὅτε Κικέρων καὶ οἱ σὺν αὐτῷ σφαγέντες, ῥαδίως τὰ λοιπὰ προσκαταλάβουσιν. Ἐπεὶ δὲ ἐκείνόν τε ἀπολωλότα ἐπύθετο, καὶ

εἶναι παρὼν εἰς τὴν μάχην, παρέδωκε τὸ στράτευμα εἰς τὸν Μάρκον Πετρήϊον τὸν πρέσβυν, ὅστις τοὺς μὲν ἐπετρατευμένους οὖς καὶ κατέγραψε δι' αὐτὴν τὴν μάχην, ἔταξεν εἰς τὸ μέτωπον, ὀπίσω δ' αὐτῶν τὸ λοιπὸν τοῦ στρατεύματος εἰς βοήθειαν, αὐτὸς δ' ἔφιππος περιερχόμενος, ἕνα ἕκαστον καλεῖ κατ' ὄνομα, παρορμᾷ καὶ παρακινεῖ, ὅπως ἐνθυμηθῶσιν, ὅτι ἐναντίων ἀοίκων κλεπτῶν ὑπὲρ πατρίδος, ὑπὲρ ἐλευθερίας, ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ἐστιῶν αὐτῶν παρατάσσονται. Ἀνθρωπος οἷος ἐκεῖνος (114), διὰ πολλὰς ἐκστρατείας αὐτοῦ ἐπίσημος, καὶ ἤδη ἐπὶ τριάκοντα

τῶν συνόντων οἱ συχνοὺς μεθισταμένους διὰ τοῦτ' ἤσθετο ὅτε Ἀντώνιος καὶ ὁ Μετέλλος ὁ Κήλερ πρὸς ταῖς Φαισούλαις προσεδρεύοντες, οὐδαμῇ προσελθεῖν αὐτῷ ἐπέτρεπον· ἀποκινδυνεύσαι ἠναγκάσθη, καὶ (ἦσαν γὰρ δίχα ἐστρατοπεδευμένοι) πρὸς τὸν Ἀντωνίον ἐτρέπετο, καίπερ τῷ ἀξιώματι προσέχοντα τοῦ Μετέλλου, καὶ δύναντι πλείω περιβεβλημένον· αἴτιον δὲ, ὅτι ἐλπίδα αὐτοῦ κατὰ τὸ συνωμοτὸν ἐθελοκκλήτειν ἔσχεν. Ὑποπεύσας οὖν τοῦτ' ἐκεῖνος, καὶ μήτε δι' εὐνοίας ἔτ' αὐτῷ, ἅτε ἀσθενεῖ ὄντι, ὢν (πρὸς τε γὰρ τὰς δυνάμεις τινῶν, καὶ πρὸς τὰ ἑαυτῶν συμφέροντα, καὶ τὰς ἑχθρας, τίς τε φίλις οἱ πολλοὶ ποιοῦνται), καὶ προσκαταδείσας, μήπως προβήμῳ σφᾶς ἀγωνιζομένους ἰδὼν, ἐξονειδίσειεν· καὶ προσενέγκη οἱ τῶν ἀπορρήτων, αὐτὸς (τε) μὲν νοσεῖν προσφασίσαστο, Μάρκῳ δὲ Πετρεῖῳ τὴν μάχην ἐπέτρεψε. »

(114) Μάρκος οὗτος ὁ Πετρήϊος οἷος χρηστὸς πολίτης ἦν, φαίνεται ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Δίωνος τοῦ Καππίου (Βιβλ. ΜΗ'. 3) ἀναφερομένης πρὸς τὸν Καίσαρα ἤδη τυραννιῶντα ἀποκρίσεως αὐτοῦ. « Ὁ δὲ Κάτων ὁ Μάρκος (ἦν δὲ ἄλλως μὲν ἐπιεικής, καὶ οὐδενὶ νεωχμῷ ἀρεσκόμενος, οὐ μὴν καὶ ῥώμην τινα οὔτε ἐκ φύσεως, οὔτε ἐκ παιδείας ἔχων) τοῖς μὲν γεγραμμένοις οὐδὲν οὐδ' αὐτὸς ἐπεκάλει, τὸ δ' ὅλον ἡξίου τῇ τε παρούσῃ σφᾶς καταστάσει χρῆσθαι, καὶ μηδὲν ἔξω αὐτῆς ποιεῖν. Καὶ ἐμέλλησε μὲν ἐπὶ τούτοις ὁ Καίσαρ εἰς τὸ δεσποτῆριον τὸν Κάτωνα ἐξ αὐτοῦ τοῦ συνεδρίου ἐξαλύτας ἐμβολαῖν. Ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνός τε ἐτοιμότατα ἑαυτὸν ἀπάγεσθαι ἐπέδωκε, καὶ τῶν ἄλλων οὐκ ὀλίγοι οἱ ἐφείποντο· καὶ τις αὐτῶν Μάρκος Πετρεῖος ἐπιτιμηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ὅτι μηδέπω διαφαιμένης τῆς Βουλῆς ἀπαλλάττοτο, ἔφη.—ὅτι μετὰ Κάτωνος ἐν οἰκίῳ (τοῦ δεσποτῆριου δηλονότι) μᾶλλον, ἢ μετὰ σοῦ ἐνταῦθα εἶναι βούλομαι,—κατηδέσθη, καὶ τὸν τε Κάτωνα ἀφῆκε, καὶ τὴν Γερουσίαν ἀπήλλαξεν. » Ἔργον τῷ ὄντι ἐναρέτου συμπαρέδρου, καὶ εἰς τὰς βουλευτικὰς διοικήσεις ἄξιός ὑπογραμμός.

ἔτη νῦν μὲν δῆμαρχος, νῦν δὲ ἑφορος, νῦν δὲ πρέσβυς, νῦν δὲ στρατηγός, μετὰ μεγάλης δόξης χειροτονούμενος, καὶ πολλοὺς αὐτῶν καὶ τὰς αὐτῶν πράξεις γνωρίζων, ἐνέπνεεν μέγαν ἐνθουσιασμόν, ἐνθυμίζων αὐτοὺς ταῦτα.

§. 57. Θεωρήσας οὖν ὁ Πετρήϊος τὰ πάντα, προσάζει καὶ αὐτός, ὅπως σαλπίσωσι τὸ πολεμιστήριον, καὶ διορίζει τοὺς λόχους προχωρεῖν κατὰ μικρόν, τὸδ' αὐτὸ ποιεῖ καὶ ὁ ἐναντίος. Ἀφ' οὗ δ' ἑφθασαν εἰς διάστασιν, ὁπόθεν οἱ φιλοὶ ἐδύναντο μάχεσθαι, μεγίστου ἀλλαλαγμοῦ γενομένου, βιάσαντες τὰς τάξεις ἐφόρμησαν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἀφέντες τοὺς ὕσσοις ἐμάχοντο ἐν μαχαίρᾳ, οἱ ἀπεστρατευμένοι ἐνθυμηθέντες τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ἀρετὴν, ἐβίαζον ἐγγύθεν τοὺς ἐχθρούς. Οὗτοι δὲ πάλιν ἀνδρείως ἀντεῖχον· αἱ σφαγαὶ ἐγίνοντο μετὰ λύσσης ἀναιδέως. Ὁ Κατιλίνης μετὰ τινῶν ψιλῶν περιέρχεται εἰς τὴν πρώτην παράταξιν, τοὺς πάσχοντας βοηθεῖ, ἀντικαθίστησιν ὑγιεῖς εἰς τοὺς τραυματισθέντας, προβλέπει τὰ πάντα, μάχεται καὶ αὐτός τὰ πολλὰ, συχνάκις δὲ καὶ ἐχθρὸν τιτρώσκει, ἀμφοτέρω καὶ πολεμιστῆς ἄξιός, καὶ καλὸς στρατηγός. Ὁ δὲ Πετρήϊος ἰδὼν αὐτὸν ἀπέναντι ἐφορμῶντα, ὡς οὐκ ἤλπιζε, βιά τῇ ἀπηλπισμένῃ, ὁδηγεῖ τὸν στρατηγικὸν λόχον εἰς τὸ μέτωπον τῶν ἐχθρῶν, ταραττεῖ, κατακόπτει αὐτοὺς ἀντιτασσομένους ἄλλους ἔνθα, καὶ ἄλλους ἐκεῖσε· ἔπειτα ἐπιπηδᾷ ἐκατέρωθεν εἰς τὰς πτέρυγας. Ὁ Μάλλιος καὶ ὁ Φαισουλανὸς μαχόμενοι πύπτουσιν ἐν τοῖς πρώτοις· μετὰ ταῦτα διασκεδασθέντων τῶν στρατευμάτων, βλέπων ὁ Κατιλίνης ἑαυτὸν ἀπολειφθέντα μετὰ πολλὰ ὀλίγων, ἐνθυμηθεὶς τὴν τε γενεὰν καὶ τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα, ῥίπτεται μετὰ τῶν πυκνοτέρων ἐχθρῶν, καὶ κεῖ μαχόμενος, φρονεύεται.

§. 58. Τελευτηθέντος τοῦ πολέμου, θάμβος ἦν ἰδεῖν πόσην αἰσχύνην, καὶ πόσην ἀνδρείαν ψυχῆς ἔδειξε τὸ Κατιλίνα στρα-

τευμα. σχεδὸν γὰρ ὅν ἂν τόπον κατεῖχεν ἕκαστος ζῶν ἐν τῇ μάχῃ, αὐτὸν τοῦτον καὶ θανὼν τῷ πτώματι ἐκάλυπτεν. ὀλίγοι δὲ τινες, οὓς εὗρεθέντας ἐν μέσῳ διεσκέδασεν ὁ στρατηγικός λόχος, ἔκειντο τῇδε κακεῖσε, ἀλλὰ καὶ οὗτοι πάντες τετραυματισμένοι ἔμπροσθεν. Ὁ Κατιλίνης δὲ εὗρεθῇ πολλὰ μακρὰν τῶν ἑαυτοῦ, μετὰ τῶν ἐχθρικῶν πτωμάτων, μικρὸν ἔτι πνέων, καὶ ἔχων πάντοτε εἰς τὴν ὄψιν αὐτοῦ, τὸ αὐτὸ βλοσυρωπὸν, ὅπερ καὶ ζῶν εἶχε. Τελευταῖον ἐκ παντὸς τοῦ στρατεύματος οὗτ' ἐν πολέμῳ, οὗτ' ἐν φυγῇ συνελήφθη ἐλεύθερος πολίτης. Τόσον ἀφειδῶς μετεχειρίσθησαν τὴν ἑαυτῶν ζωὴν, ὡς ἂν τὴν τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλ' οὔτε τὸ στρατεύμα τῆς πόλεως ἐθριάμβευσεν ἐν χαρᾷ, καὶ ἄνευ μεγάλης φθορᾶς· ὅσοι γὰρ ἀνδρεῖοι, ἢ ἐφονεύθησαν μαχόμενοι, ἢ κατῆλθον τραυματαὶ θανασίμως. Πολλοὶ δὲ τῶν στρατιωτῶν τῆς πόλεως περιεργείας ἢ λαφυραγωγίας χάριν πορευθέντες εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐν ᾧ ἀπεκύλιον τὰ ἐχθρικά πτώματα, οἱ μὲν φίλον, οἱ δὲ ξένον, ἢ συγγενῇ ἀνεγνώριζον· πολλοὶ δὲ εἶδον καὶ ἐχθροὺς αὐτῶν· οὕτω κατὰ πάντα τὸν στρατὸν πολυειδῶς ὁμοῦ χαράτε καὶ λύπη, θλίψις καὶ ἀγαλλίασις ἀνεφαίνετο.

(Περὶ τῶν μετὰ τὴν μάχην πραχθέντων κοινῇ κατὰ συνέχειαν τῆς συνωμοσίας Κατιλίνα ἀναπλήρωμα ἐκ τῶν τοῦ Δίωνος Κασσίου. ΑΖ', §. 40—42.)

α Συμβαλὼν οὖν οὗτος (ὁ Πετρήϊος) σφίσι, τὸν Κατιλίαν καὶ ἄλλους τρισχιλίους προθυμότατα ἀγωνιζομένους οὐκ ἀναιμωτὶ κατέκοψεν· οὔτε γὰρ ἔφυγεν αὐτῶν οὐδεὶς, καὶ ἐν χώρᾳ πάντες ἔπεσον, ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς κρατήσαντας πολὺ τῶν κοινῶν ὀδύρασθαι, ὅτι καὶ τοιοῦτους καὶ τοσοῦτους, εἰ καὶ δικαίως, ἀλλὰ καὶ πολίτας καὶ συμμάχους ἀπολωλέκεσαν· ὁ δ' οὖν Ἀντώνιος τήν τε κεφαλὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ἄγρυ, ὅπως πιστεύσαντες αὐτὸν τετελευτηκέναι, μηδὲν ἔτι δεδειῶσιν, ἔπεμψε· καὶ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῇ νίκῃ, καί τοι τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πεφονευμένων ἐλάττονος παρὰ τὸ νενομισμένον ὄντος, ἐπεκλήθη, βουθυτηθῆναι τε ἐψηφίσθη, καὶ τὴν ἐσθῆτα, ὡς καὶ πάντων τῶν δεινῶν ἀπηλλαγμένοι μετέβαλον.

Οὐμὴν οἷγε σύμμαχοι, οἱ μετασχόντες τῷ Κατιλίᾳ τῶν πραγμάτων, καὶ τότε ἔτι περιόντες ἡσύχαζον· ἀλλὰ καὶ δεῖ τῆς τιμωρίας ἐταράττοντο, καὶ ἐκείνους μὲν στρατηγοὶ καθ' ἑκάστους πεμφθέντες προκχτέλαβον τρόπον τινὰ ἐσκεδασμένους καὶ ἐτιμωρήσαντο· ἕτεροι δὲ τῶν λαυθανόντων μηνύσει Λουκίου Οὐετίου ἀνδρὸς ἱππέως, συγκοινωνήσαντος μὲν σφίσι τῆς συνωμοσίας, τότε δ' ἐπ' ἀδείᾳ αὐτοῦς ἐκφαίνοντος, ἐλεγχόμενοι ἐδικαιοῦντο, μέχρις αὖ εἰσαγγείλας τινὰς, τὰ τε ὀνόματα αὐτῶν εἰς θέλτιον συγγράψας, ὕστερον καὶ ἄλλους συγχρῶς προσεγγράφει ἠθέλησε. Ὑποπεύσαντες γὰρ αὐτὸν οἱ βουλευταὶ μηδὲν ὑγιὲς πράττειν, τὸ μὲν γραμματεῖον οὐκέτ' αὐτῷ ἔδωκαν, μὴ καὶ ἀπαλείψει τινὰς, εἰπεῖν δὲ ἀπὸ γλώττης ἐκέλευσαν, ὅσους παραλελοιπέναι ἔφασκε· καὶ οὕτως αἰδεσθεῖς καὶ φοβηθεῖς, οὐκέτι πολλοὺς ἐνέδειξε Θορύβου δ' οὖν ὡς εἰκὸς ἔντε

όντος, καὶ τῶν μὲν περὶ σφίσιν αὐτοῖς μάτην θορυβουμένων, τῶν δὲ καὶ εἰς ἑτέρους οὐκ ὀρθῶς ὑποτευόντων, ἔδοξε τῇ Γερουσίᾳ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐκτεθῆναι· καὶ τούτου οἷτε ἀναίτιοι κατέστησαν, καὶ τοῖς ὑπευθύνους δίκαι ἐγένοντο· καὶ αὐτῶν οἱ μὲν παρόντες, οἱ δὲ καὶ ἐρήμην ὦφλον.

Κατιλίνας μὲν ταῦτ' ἐποίησε, καὶ οὕτω κατελύθη· καὶ ἐπὶ πλειόν τε τῆς τῶν πραχθέντων ἀξίας ὄνομα, πρὸς τὴν τοῦ Κικέρωνος δόξαν, καὶ πρὸς τοὺς λόγους τοὺς κατ' αὐτοῦ λεχθέντας, ἔσχε. Κικέρων δὲ ὀλίγου μὲν καὶ παραχρῆμα (115), ἐπὶ τῇ τοῦ Λεντούλου τῶν τε ἄλλων τῶν δοθέντων σφαγῇ, ἐκρίθη· τὸ δὲ ἔγκλημα τοῦτο, λόγῳ μὲν ἐκείνῳ ἐπεφέρετο, ἔργῳ δὲ, ἐπὶ τῇ βουλῇ κατεσκευάζετο· ὥς γὰρ οὐκ ἐξὸν σφίσι ἄνευ τοῦ δήμου θάνατον πολίτου τινὸς καταψηφίσασθαι, πολλὴν καταβολὴν ἐν τῷ ὀμίλῳ πρὸς τοῦ Μετέλλου τοῦ Νέπωτος ὅτι μάλιστα εἶχον· οὐ μὴν καὶ ὦφλε τότε οὐδέν· τῆς γὰρ Γερουσίας ἄδειαν πᾶσι τοῖς διαχειρίσασιν τὰ τότε πραχθέντα δούσης, προσέτι καὶ προσειπούσης, ὅτι καὶ αὐθις τις εὐθυναί τινα τολμήσῃ ἐν τε ἐχθροῦ καὶ ἐν πολέμου μοίρᾳ ἔσται· ἐφοβήθη τε ὁ Νέπως, καὶ οὐδὲν ἔτ' ἐκίνησεν.

(115) Ὁ μέντοι Κλώδιος μετὰ ταῦτα κατίσχυσε τοῦ Κικέρωνος (ὅρα Σημ. 37).

Προσθήκη εἰς τὴν 31 Σημ. — Καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐδόθησαν παράδοχοι τιμαί· οἷον τὸ Κόριον τῆς Ἡρωδιάδος, φέρον ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ὑπὸ Τατιανοῦ τῷ 1826 διὰ φρ. 226,260. Ἡ Δάμαλις ὑπὸ Παύλου Ποττέρου, κτήμα οὔσα τῆς Ἰωσηφίνης, αὐτοκρατορίας, καὶ παραχωρηθεῖσα τῷ αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ τῷ Α' διὰ φρ. 800,000.

Προσθήκη εἰς τὴν 105. σημ. — Καὶ ὁ Ἀρισείδης ἐν τῷ Ῥοδιακῷ α Τεμένῃ δὲ Θεῶν, καὶ ἱερὰ καὶ ἀγάλματα τοσαῦτα μὲν τὸ πλῆθος τηλικαῦτα δὲ τὸ μέγεθος, τοιαῦτα δὲ τὸ κάλλος, ὥς ἄξια εἶναι τῶν ἄλλων χαριστήρια, καὶ ὥς μὴ εἶναι διακρίναι τί τις ἀν' αὐτῶν μᾶλλον θαυμάσειεν· ὦν γε καὶ ἐν τῷ τυχόν ἱκανὴν ἐτέρᾳ πόλει φιλοτιμίαν εἶχεν. Ἐπεὶ δὲ τούτοις εἰκόνας μὲν χαλκᾶς, πρὸς ἀπάσας τὰς ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, γράμματα δὲ τέχνης ἄλλας ἀλλαχοῦ τῆς πόλεως ἀνακειμένας, καὶ κόσμους τοὺς μὲν μόνους ὁ τοὺς δὲ καλλίστους. (Ὁρᾶ καὶ I. Meursy Rhodae

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Σημ. 1, β. καὶ Σημ. 11 Κληρκός, γρ. Κληρικός. — Σελ. 40, στ. 17
πρότριτα, γρ. τῇ προτεραίᾳ.—Σελ. 80, στ. 13, Δεύτυλος, γρ. Δέντυλος.

ΚΑΛΕΝΔΑΡΙΟΝ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ, ΜΑΙΟΣ, ΙΟΥΛΙΟΣ,
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ, ΔΕ-
ΚΕΜΒΡΙΟΣ, ἔχοντες ἡμέρας 31.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ, ἔχων ἡμέρας
28 ἢ 29.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ,
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ, ΝΟ-
ΕΜΒΡΙΟΣ, ἔχοντες ἡ-
μέρας 30.

1 Καλένδαι ἢ αὐταὶ Καλένδαι.

2 6
3 5
4 4 } Νονῶν.
5 3

6 Προτεραία Νονῶν.
7 Νόγαι ἢ αὐταὶ Νόγαι.

8 8
9 7
10 6 } Εἰδῶν.
11 5
12 4
13 3

14 Προτεραία Εἰδῶν.
15 Εἰδοὶ ἢ αὐταὶ Εἰδοί.

16 17
17 16
18 15
19 14
20 13
21 12
22 11 } Καλενδῶν.
23 10
24 9
25 8
26 7
27 9
28 5
29 4
30 3

31 Προτεραία Καλενδῶν.

Ὀνομάζονται ἐκ τοῦ ἐνεστώτος Μηνός.

Ὀνομάζονται ἐκ τοῦ ἐπομένου Μηνός.

1 Καλένδαι.

2 4 } Νονῶν.
3 3
4 Προτεραία Νονῶν.
5 Νόγαι.

6 8
7 7 } Εἰδῶν.
8 6
9 5
10 4
11 3

12 Προτεραία Εἰδῶν.
13 Εἰδοί.

14 16
15 15
16 14
17 13
18 12
19 11
20 10 } Καλενδῶν.
21 9
22 8
23 7
24 6
25 5
26 4
27 3

28 Προτεραία Καλενδῶν.
Ὅταν ἔχῃ 29 ἡμέρας,
ἄρχονται ἀπὸ 17 Καλ.

Ὀνομάζονται ἐκ τοῦ ἐνεστώτος Μηνός.

Ὀνομάζονται ἐκ τοῦ ἐπομένου Μηνός.

14 18
15 17
16 16
17 15
18 14
19 13
20 12
21 11 } Καλενδῶν.
22 10
23 9
24 8
25 7
26 6
27 5
28 4
29 3

Ὀνομάζονται ἐκ τοῦ ἐνεστώτος Μηνός.

